

การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบัน

**A STUDY OF THE PROBLEMS OF LANGUAGE COMMUNICATION
FOR DHAMMA PROPAGATION AT THE PRESENT.**

พระสุนทร รตนปญฺโญ (มติยาภักดิ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

ISBN : 974-364-485-7

การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะในยุคปัจจุบัน

พระสุนทร รตนปญฺโญ (มติยาภักดี)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาธรรมนิเทศ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF THE PROBLEMS OF LANGUAGE COMMUNICATION
FOR DHAMMA PROPAGATION AT THE PRESENT.**

PHRA SUNTHORN RATANAPANYO (MATIYAPAK)

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Dhamma Communication)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand.**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ธรรมนิเทศ

.....
(พระมหาสมจินต์ สุมมาปญโญ)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล)

.....กรรมการ
(พระมหาต่วน สิริธมฺโม)

.....กรรมการ
(ดร. ปารีชาติ สุวรรณบุบผา)

.....กรรมการ
(ดร. พรจิต อรัณยกานนท์)

.....กรรมการ
(รศ. กิติมา สุรสุนธิ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาต่วน	สิริธมฺโม	ประธานกรรมการ
ดร. ปารีชาติ	สุวรรณบุบผา	กรรมการ
ดร. พรจิต	อรัณยกานนท์	กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ
ในยุคปัจจุบัน
- ผู้วิจัย** : พระสุนทร รตนบุญโย (มติยาภักดิ์)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาต่วน สิริธมฺโม น.ธ. เอก, ป.ธ. ๕, พธ.บ., M.A., (Phil.)
M.A. (SKT), Ph. D. (Phil.)
- : ดร. ปารีชาติ สุวรรณบุบผา คบ., อ.ม., Ph. D.
- : ดร. พรจิต อรัณยกานนท์ M.A., Ph. D.
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาเพื่อการเผยแพร่ธรรมะในยุคปัจจุบัน โดยศึกษาร่องรอยปัญหาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ว่ามีผลต่อปัจจุบันอย่างไร เพื่อหาแนวทางในการแก้ไข ปัญหาในอนาคต การศึกษาการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเชิงวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง ๓ กลุ่มคือ ประชาชนที่เข้าร่วมปฏิบัติ ธรรมเป็นประจำของวัดเพลง และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ๒ แห่ง ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้อยู่ในเขต ภาษีเจริญ และพระนิตยระดับปริญญาตรี โท และเอก ของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย ทั้งนี้ก็เพื่อให้เห็นความแตกต่างในการรับข้อมูล และการสื่อสารในเรื่องภาษา ปัญหาใน การสื่อสารของทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งพระสงฆ์ และฆราวาส เมื่อศึกษาแล้วผู้วิจัยได้นำข้อมูลมา ประมวลวิเคราะห์ เชิงสถิติ โดยใช้ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Means) เพื่อช่วยในการประเมินผลตามขั้นตอน

จากการศึกษาปัญหาพบว่า

๑. ในสมัยก่อนพุทธกาล อิทธิพลของพราหมณ์มีพลวัตต่อวิถีชีวิตของผู้คนยุคนั้นมาก เครื่องมือในการสื่อความหมายและเจตนาจากมนุษย์ไปสู่เทพคือ ภาษาสันสกฤต โดยมีพราหมณ์ เป็นเจ้าพิธีกรรม ต่อมาภาษานี้เอง กลายเป็นภาษาของวรรณะชนชั้นสูงไป ส่วนภาษาที่ชาวบ้านพูด

กันคือ ภาษาปรากฏต หรือภาษาตามแคว้นในถิ่นของตน ผู้คนจึงถูกกีดกัน ถูกแบ่งชั้นขึ้น กลายเป็นภาษาสองระดับคือ ภาษาระดับชนชั้นสูง และภาษาระดับชาวบ้าน แต่เมื่อมาถึงยุคพุทธกาล พระองค์ทรงเข้าใจในบริบททางสังคมเหล่านี้ดีว่า แท้จริงแล้วมิใช่พระพรหมหรือเทพใดที่คอยลิขิตโชคชะตาให้เป็นไป แต่เกิดมาจากพวกพราหมณ์นี่เองกำหนดขึ้นมา ดังนั้น พระองค์จึงกำหนดวิธีการเผยแผ่ธรรมะที่แตกต่างจากพราหมณ์ โดยอาศัยภาษาชาวบ้าน (ภาษาปรากฏต) ในการเผยแผ่ธรรมะ ด้วยเหตุผล ๓ อย่าง ที่เป็นองค์ประกอบในการเผยแผ่คือ (๑) จากอิทธิพลของพราหมณ์ (๒) ด้วยการใช้ภาษาชาวบ้าน (๓) ด้วยคุณสมบัติเดิมและคุณสมบัติที่พระองค์ตรัสรู้ ทำให้พระองค์ได้พบวิธีการเผยแผ่ในรูปแบบใหม่ ถึงกระนั้น ด้วยความแปลกใหม่ จึงทำให้ผู้คนสงสัยเนื้อหาธรรมและวิธีการใหม่ ๆ อยู่เสมอ ไม่เว้นแม้แต่พราหมณ์ยังเกิดความอยากรู้อยากเห็น เมื่อมีปัญหาในครั้งนั้น ปัญหาทุกอย่างพระองค์ทรงแก้ไขได้ แต่ภายหลังพุทธปรินิพพาน ปัญหากลับเริ่มเห็นเป็นรอยแยกด้านทัศนคติต่างกันอย่างชัดเจน และก็กลายเป็นปัญหาที่ทับถมเรื่อยมา จนกลายเป็นเหตุให้เกิดการแตกแยกนิกายขึ้น ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า ไม่มีใครตัดสินเรื่องคำสอน และภาษาพุทธพจน์ได้อย่างหมดจดนั่นเอง

๒. ครั้นเมื่อสาวกได้รวบรวมหลักธรรมคำสอน โดยการทำสังคายนาหลายครั้ง จนกลายเป็นพระไตรปิฎก จากการท่องจำ ก็กลายมาเป็นการจดบันทึกเป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี จากยุคสู่ยุค จากการท่องจำ รุ่นแล้วรุ่นเล่า ผ่านวันเวลาที่เนิ่นนาน ทำให้เนื้อหา หลักการคำสอนเหล่านั้น เกิดผิดเพี้ยน เกิดข้อสงสัยว่า ภาษาที่บันทึกกับเนื้อหาที่ถูกบันทึกนี้ เป็นพุทธพจน์จริง ๆ หรือไม่ แม้แต่ปัจจุบันมีคนสงสัยมากกว่า พระไตรปิฎกเป็นพุทธพจน์หรือไม่ เพราะจากการสังคายนา การจดจำ การรวบรวม ได้ผ่านกาลเวลามานาน ความบกพร่องย่อมเกิดขึ้นได้ นอกจากนั้นเกิดการแต่งคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เพื่ออธิบาย ขยายเนื้อหา ภาษา ให้เข้าใจมากขึ้น ซึ่งก็เป็นเหตุให้เกิดการสวมรอยของอรรถาจารย์เข้าไปด้วย จนกลายเป็นการบิดเบือนไปก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีผลต่อการตีความ การขยายความจึงต้องอาศัยฐานอรรถาจารย์เหล่านี้เป็นหลัก เกิดการถกเถียงกันมากขึ้นในเนื้อหา และภาษาของพระองค์ จนในขณะปัจจุบัน พระสงฆ์ที่ออกไปเผยแผ่ธรรมะยังไม่มีความรู้ ไม่แตกฉานในหลักเท่าที่ควร ไม่รู้นिरุตติปฏิบัติสัมภิตาเพียงพอ (เชี่ยวชาญด้านภาษา) ไม่รู้จักการวิเคราะห์บริบทผู้ฟัง ไม่รู้จักการถ่ายทอดในรูปแบบวิทยาการโลกยุคใหม่ การเทศน์ การบรรยายยังคงใช้ภาษาเก่า ๆ เดิม ๆ ตามจารีตประเพณี ทำให้เกิดปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะ ในขณะที่พุทธศาสนิกชนไทย เกิดปัญหาการไม่เข้าใจภาษาธรรมะนี้ด้วย ซึ่งพอสรุปปัญหาได้ดังนี้

ปัญหาหลักที่พบกับชาวพุทธคือ (๑) ขาดกิจกรรมที่จะส่งเสริมให้เกิดปัญญา (๒) ไม่รู้ภาษาบาลีดีพอ (๓) ไม่เข้าใจความหมายที่พระสงฆ์สื่อ (๔) คนไทยใช้ภาษาไทยผิดเพี้ยน ขาดความจริงจังต่อกัน (๕) ชาวบ้านได้รับรู้คำ และความหมายของศัพท์มาจากสื่ออย่างผิด ๆ

ปัญหาหลักที่พบจากพระสงฆ์คือ (๑) พระมีโอกาสนเทศนาน้อย (๒) พระสงฆ์ขาดประสบการณ์และขาดความมั่นใจ (๓) ขาดความรู้วิทยาการสื่อสารยุคใหม่ (๔) ไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง (๕) ขาดความรู้ด้านภาษายุคใหม่ เช่น ภาษาอังกฤษ

๑. การเผยแผ่ธรรมะที่ไม่ได้ผลเท่าที่ควรนั้น ย่อมเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุในการเผยแผ่ธรรมะที่ไม่ประสบผลสำเร็จทั้งอดีตและปัจจุบัน สืบเนื่องมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

-เรื่องการศึกษาพบว่า ไม่ว่าจะ อดีตและปัจจุบัน เป็นปัญหาขั้นพื้นฐานในการเข้าใจธรรมชาติ ตัวเอง และหลักศีลธรรม

-เรื่องภาษา พบว่า ในอดีตและปัจจุบัน การใช้ภาษามีความแตกต่างกัน ในอดีตมีภาษาที่ใช้ในกลุ่มย่อยมากมาย แต่ละที่ แต่ละเผ่ามีภาษาของตัวเอง การสื่อสารที่ต่างถิ่นจึงเป็นปัญหา ส่วนในปัจจุบัน โลกแคบลงการสื่อสารก็ง่ายขึ้น แต่ภาษากลับเป็นอุปสรรคในการบอกกล่าวหรือแสดงเจตจำนงของตนเองให้แก่ผู้อื่นเข้าใจ อีกทั้งผู้คนก็เดินทางไปมาหาสู่กันทั่วโลก การเผยแผ่ธรรมะหากไม่เข้าใจภาษาท้องถิ่นอื่นก็ประสบผลสำเร็จยาก

-เรื่องการถ่ายทอดด้วยวิธีการในรูปแบบใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ แม้เนื้อหาธรรมจะดีแค่ไหน แต่วิธีการถ่ายทอดไม่ชัดเจน ย่อมเกิดปัญหาการเข้าใจได้ วิธีการนี้จะนำมาซึ่งความสนใจ เมื่อคนสนใจวิธีการ เนื้อหาธรรมก็น่าสนใจตามมาด้วย

-เรื่องทัศนคติ การเผยแผ่ธรรมะ เบื้องต้นหากผู้ฟังหรือผู้รับมีทัศนคติที่เอนเอียงหรือไม่ชอบขึ้นมา ย่อมจะตั้งแง่ต่อต้าน เหมือนพวกพราหมณ์ในครั้งพุทธกาลที่ไม่ชอบวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า จึงกลายเป็นปัญหาได้

-เรื่องเทศะ คือ ท้องถิ่นแต่ละที่อาจจะไม่เหมาะในการเผยแผ่ธรรมะเช่น สถานที่ที่มีสงคราม ที่แห้งแล้ง สถานที่มีศาสนาอื่น ๆ ที่เคร่งครัด ย่อมเกิดปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะได้

-เรื่องวัยและเพศ ย่อมเกิดปัญหาได้ เด็กอาจจะยังไม่พร้อมที่รับธรรมที่ยาก คนแก่เกินไปก็ยากที่ฟังรู้เรื่อง ในขณะที่ผู้เผยแผ่เป็นพระสงฆ์ ที่ใกล้ชิดสตรีมากไป อาจจะกลายเป็นปัญหาเรื่องชู้สาวได้

๔. แนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องภาษาในการสื่อสารธรรมะ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้คือ

-ศึกษาเรื่องภาษาธรรมะของตนเองให้แตกฉาน ในขณะที่เดียวกันควรศึกษาภาษาท้องถิ่นที่ตัวเองจะไปยังถิ่นที่นั้น ๆ ให้เข้าใจบ้าง

-ศึกษาเรียนรู้บริบททางสังคมให้กว้าง เพื่อจะได้มองเห็นทัศนคติ พฤติกรรมของสังคมนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร

-ศึกษาเรียนรู้วิธีการสื่อสาร วิทยาการโลกยุคใหม่ให้ทัน เพื่อปรับประยุกต์ในการนำเสนอ

-ปรับปรุงภาษาในการถ่ายทอดให้เป็นภาษาง่าย ๆ ที่บุคคลทั่วไปเข้าใจ

นอกจากนี้ ยังมีคำแนะนำจากบุคคลที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ให้คำแนะนำแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังนี้

พระสงฆ์แนะนำว่า ผู้เผยแพร่ธรรมะ ควรศึกษาเรียนรู้ให้มาก รู้ทันโลกยุคใหม่ และในขณะเดียวกัน ควรปฏิบัติธรรมให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริงด้วย

นักวิชาการแนะนำว่า ควรหาทางสร้างสรรค์ในการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบที่ชัดเจน มีการจัดระบบการบริหาร การจัดการ การประเมินผลงานด้วย

ส่วนกลุ่มนักเรียนให้ข้อเสนอแนะว่า ควรนำเสนอธรรมสู่สาธารณชนในรูปแบบบันเทิง ผู้เผยแพร่ธรรมะควรใช้ภาษาที่ง่าย อยู่ในโลกความเป็นจริง และควรใช้ภาษาที่ร่วมสมัยด้วย

Thesis : A STUDY OF THE PROBLEMS OF LANGUAGE COMMUNICATION
FOR DHAMMA PROPAGATION AT THE PRESENT.

Researcher : Phra Sunthorn Ratanapanyo (Matiyapak)

Degree : Master of Arts (Dhamma Communication)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Taun Sirithammo, B.A., M.A. (Phil.), M.A.

: (Skt.), Ph. D. (Phil.)

: Dr. Parichart Suwannapubbha, M.A, Ph. D.

: Dr. Pornjit Arunyananon, M.A., Ph. D.

Date of Graduation : May 29, 2006

ABSTRACT

This thesis studied on the problems of using language in Dhamma propagation at the present time. The beginning of this thesis focused on the Buddha's time which he had problems on teaching to his disciples and how he dissolved them, as well as how they entail to the present in order to be a mode to solve problems in the future. This study based on documentary research and the survey research had divided into three groups, Buddhist laymen, the secondary students and monks who are Buddhists. The Buddhist laymen were in Pasichareon area and the monks were randomed from of Mahachulalongkornrajavidyalaya University. The reason of choosing these groups was on the advantages for knowing information differently and finally found the problems in communication of Dhamma languages. Consequently, the researcher brought the collected data to comprise and analyse the values statistically by using percentage and means values.

From the study and survey, the problems were found from as follows :

1. In the Buddha's day, the influence of Brahmin had strong dynamic to Indian people's lives. The mediation of Brahmin was the Language, Sanskrit, that used as the way to

communicate to the God, Supreme God. The Brahmin then became the rite maker who could communicate to the God. Later on they had written the rules for abiding by all classes. However, common people who couldn't speak Brahmin' language, but they spoke their own language which called Prakrit language. Therefore, that people in that time spoke two languages which were Sanskrit and Prakrit. In Buddha's time he understood the India's society as well as Supreme God or Brahma, which was initiated by Brahmin. They believed that the Brahma had determined things even thought all Indian people. However, all people never awared that they were influenced by Brahmin. Consequently, during the Buddha's time, he saw that Brahmin and all people couldn't reach their goals or freedom due to this reason. He started to teach and propagated this thought by different way of Brahmin's one. The mediator of Lord Buddha was Prakrit and the native language based on three reasons; (1) in Brahmin's influence (2) Using native people's language and (3) with quality of becoming the Budhahood and former quality as a son of the King.

This is novel way of propagation in that time while Buddha used Brahmin's terms that caused the audience and His disciple wondered about the true meaning. Many people, Brahmins, monks came to ask and listen His explanation on particular meaning in His own terms. When they were well understood, the doubt was gotten rid of and attained the high state of Dhamma. But later on, after He was passed away, problems on misunderstanding the true meaning and solving way began again that brought to be conflict each other. These causes became the Shanga Council in first time; the result of that consequence was appearing 18 sects. Each group of sects couldn't reconcile but they separated, even if the doctrines they were separated by two Languages, Hinayana held on Bali language and other held on Sanskrit language. This was the root of problems of Dhamma propagation in beginning until now because no one couldn't solve these problems clearly after Buddha was passed away.

2. After the Buddha was passed away his disciples had collected doctrines, Buddha's words, by being called recitation by in heart for many hundred years. But the recitation may be fallen from the original, so the high monk who was presided to collecting all doctrines to be called Shanga Council, after that event, it was called Tripitaka. Then the doctrines were written in

literal when five hundred years after the Lord Buddha had gone. The language that noted was Bali language but later on some wondered that whether that language was the Buddha's terms. Even though still this time has many wonders this point in virtue of doctrines, they had passed for many time and time and many transformations. There, then, were many translators and interpretation in many ways which distorted as some who translated. This cause became to be argued that what was real terms or words of Buddha's. And also at the present time the monks who are missionary do not know and do not be an expert to the true doctrines. Moreover, they do not understand languages, do not analysis audience and do not know the way to communicate as modern time's form. But they still keep the old form, traditional way on as the former did, while many laymen also do not understand. There are factors that cause problem to Dhamma Communication at the present that can conclude following issues;

The result of this study saw that Laymen had problems following factors; (1) Lacking of participation with Temple's activities. (2) Laymen couldn't understand Bali Language well. (3) Laymen couldn't understand the true meaning of words when monks sermon. (4) Thai people spoke Thai Language in wrong way. (5) Laymen received data from media information wrongly.

The result of the study saw that the problems for monks. (1) Monks hardly had chance to sermon to people. (2) Almost of monks lacked of an experience and confidence to preaching. (3) Monks lacked of modern media information and knowledge. (4) Monks didn't penetrate the Dhamma' core. (5) Monks couldn't speak English in fluently.

3. The factors caused failure of Dhamma communication of monks in the present time attributes to many factors which came from the past and present as well. They are following factors;

-Lack of education of the audience causes no understanding both nature and oneself in deeply.

-Language is a cause that people couldn't communicate each other in each places.

-The way of transformation should be in new paradigm, interesting, liveliness and could cause people interest Dhamma as well.

-An attitude of audience should be the positive thinking in beginning, no bias as Brahmin who came to ask the Buddha.

-A place where may be unsuitable to spread Dhamma, for example, a place where in war, in drought, full of other religious numbers.

-An age and gender may be a problem for missionary because children may be more inferior to receive Dhamma and young woman may be caused scandal in behavior of monkhood.

4. The way of solving the problems on Language using for Dhamma propagation can conclude as stages;

-Studying Dhamma language to be expert and also should study the native language.

-Studying the social context in order to more see the place and movement in widely.

-Studying the technique media communication according to modern time.

-Applying Dhamma language becomes as people speak.

An addition, the researcher had interviewed the wise monks, scholars and secondary students they advised that;

Monks gave that the missionary should more study, know modern world and must practice in Dhamma clearly.

Scholars gave an advice that the missionary should find the creative way to hand together in system as management, business and evaluation.

Secondary students gave an advice that the missionary should bring Dhamma to be entertainment, cartoon books, cartoon movies, should apply the suitable Dhamma language to people, holding on the real world and using a language in trend as well.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ก็เนื่องมาจากความช่วยเหลือ ความกรุณา ความเมตตาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ให้คำชี้แนะ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะด้วยดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาตวัน สิริธมฺโม ผู้ซึ่งเป็นประธานกรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์ ขออนุโมทนาขอขอบคุณ ดร. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา กรรมการที่ปรึกษา ที่ให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไข ปรับปรุงให้เกิดความสมบูรณ์ และขออนุโมทนาขอขอบคุณ ดร. พรจิต อรัณยกานนท์ กรรมการที่ปรึกษาที่ตรวจสอบและชี้แนะงานนี้ให้เกิดความเรียบร้อย

ขอกราบขอบพระคุณพระครูศาสนกิจโสภณ เจ้าอาวาสวัดเพลง ที่ได้ให้ความสะดวกที่ อยู่อาศัยและพระสงฆ์พร้อมแม่ชีทุกท่านที่ให้กำลังใจและกำลังกายตลอด

ขออนุโมทนาขอขอบคุณ รศ. กิติมา สุรสนธิ ที่ให้คำปรึกษาด้วยดีตลอดเวลา ขอขอบคุณพระราชบัญญัติเจ้าอาวาสวัดนางชี ในฐานะประธานรุ่นที่ ๑๔ และนิตติสาขาธรรมนิเทศทุกรูป ที่ให้คำแนะนำ อีกทั้งนักวิชาการ นักเรียนมัธยมตอนปลายทั้งสองแห่ง ญาติโยมวัดเพลง และพระสงฆ์ที่ ให้ความสะดวกในการขอสัมภาษณ์ทุกท่าน ทุกรูป

ขอกราบขอบพระคุณพระครูอนุรักษบรมธาตุ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุ ต. ศาลาขาว อ. เมือง จ. สุพรรณบุรี ในฐานะพระอุปัชฌาย์ ที่ได้ให้กำลังใจและให้การสนับสนุนการศึกษาตลอด และขออนุโมทนาขอขอบคุณโยมช่อนกลิ่น เสือคำ ผู้ซึ่งเป็นกำลังใจในการเล่าเรียนตลอดมา

ด้วยความสำเร็จจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย ครูบาอาจารย์ ทุกท่านที่พร่ำสอนมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน และอุทิศกุศลเจตนาครั้งนี้ แต่คุณโยมพ่อและคุณโยมแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว

ขอมอบงานนี้ ให้เป็นวิทยาทานแก่สาธารณะประโยชน์ทั่วไป เพื่อจรรโลง พระพุทธศาสนาให้เจริญสืบไป

พระสุนทร รตนปญฺโญ (มติยาภักดิ์)

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(จ)
กิตติกรรมประกาศ	(ฉ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ฐ)
บทที่ ๑	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้อธิบายในการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตงานวิจัย	๖
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ หลักการสื่อสารและการเผยแพร่ธรรมของพระพุทธเจ้า	๘
๒.๒ ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้สื่อสาร	๑๔
๒.๒.๑ ภาษาดั้งเดิมในท้องถิ่น	๑๘
๒.๒.๒ ภาษาที่ประยุกต์จากภาษาเดิมในท้องถิ่น	๒๐
๒.๒.๓ แดกฉานในภาษาและการประยุกต์ตามกาล	๒๖
๒.๒.๔ การแก้ปัญหาเรื่องภาษาของพระพุทธเจ้า	๒๘
๒.๓ การสืบทอดภาษาในพระไตรปิฎก	๒๙
๒.๓.๑ การใช้ภาษาพูด	๔๓
๒.๓.๒ การใช้ภาษาเขียน	๔๕
๒.๔ ทฤษฎีการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์	๕๖
๒.๔.๑ ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคลและ ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน	๖๒

๒.๔.๒ ทฤษฎีการสื่อสารในโครงสร้างทางความหมาย	๖๔
๒.๕ ทบทวนเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๘
บทที่ ๓ ระเบียบและวิธีการวิจัย	๘๒
๓.๑ วิธีการดำเนินวิจัย	๘๒
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๖
๓.๓ การเก็บและรวบรวมข้อมูล	๘๖
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๗
บทที่ ๔ ผลของการวิจัย	๘๘
๔.๑ ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะในอดีต	๘๘
๔.๑.๑ ปัญหาการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า	๘๙
๔.๑.๒ แนวทางในการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า	๙๒
๔.๑.๓ ปัญหาการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะเกี่ยวกับสาวก	๑๐๓
๔.๑.๔ แนวทางในการแก้ปัญหาของสาวก	๑๐๕
๔.๒ ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะในปัจจุบัน	๑๑๕
๔.๒.๑ ปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะ โดยผ่านบุคคล (พุทธศาสนิกชนไทย)	๑๑๕
๔.๒.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะ โดยผ่านบุคคล (พุทธศาสนิกชนไทย)	๑๒๐
๔.๒.๓ ปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะผ่านสื่อมวลชน	๑๒๑
๔.๒.๔ แนวทางแก้ไขปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรม ผ่านสื่อมวลชน	๑๒๔
๔.๓ ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาในการเข้าใจภาษาธรรมะ ในอดีตและปัจจุบัน	๑๒๘
๔.๓.๑ ปัจจัยที่เป็นปัญหาในอดีต	๑๒๘
๔.๓.๒ ปัจจัยที่เป็นปัญหาในปัจจุบัน	๑๘๐
๔.๔ แนวทางการแก้ปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะในอนาคต	๑๘๓
๔.๔.๑ แนวทางออกของการแก้ปัญหา	๑๘๓

๔.๔.๒ สัมภาษณ์	๑๘๗
ก) พระภิกษุ ๖ รูป	๑๘๗
ข) นักวิชาการ ๖ ท่าน	๑๙๕
ค) นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ๖ ท่าน	๒๐๓
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๒๐๗
๕.๑ สรุปผลการศึกษาวิจัย	๒๐๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๒๒๑
บรรณานุกรม	๒๒๓
ภาคผนวก	๒๓๔
ประวัติผู้วิจัย	๒๔๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อที่ใช้ในการอ้างอิงงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ อ้างจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา.	(ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ. มหา.	(บาลี) = วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาบาลี)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ข.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
ม. อ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุपरปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง. ดิก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ดิกนิบาต	(ภาษาไทย)

คำชี้แจงการใช้หมายเลขย่อในพระไตรปิฎก

การใช้อักษรย่อและการใช้ตัวเลขที่อ้างในพระไตรปิฎก จะอ้างถึงที่มาในพระไตรปิฎก เล่ม/ชื่อ/หน้า ดังตัวอย่าง **ที.ม. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๕๑** หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๓๑๒ หน้า ๒๕๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในครั้งพุทธกาล การเผยแผ่พระธรรมคำสอนในแรกเริ่ม เกิดมาจากพุทธกิจของ พระพุทธเจ้า การเทศนา การเผยแผ่ธรรมจึงเกิดจากพระโอษฐ์ของพระองค์โดยตรง จึงมีสาวก มากมายที่ฟังธรรมของพระองค์แล้วบรรลุธรรม ในขณะเดียวกัน ใครก็ตามที่มีปัญหาหลักธรรม ข้อโต้แย้ง หลักการ วิธีการหรือแม้แต่ภาษา จะเข้าเฝ้าทูลถามพระองค์ และด้วยพระปัญญาของ พระองค์ท่าน ผู้คนจึงอยากขุดข้อข้องใจ และข้อสงสัยมากมายกับพระองค์ ดังนั้น จะเห็นว่า การ ตอบของพระองค์จึงเป็นข้อยุติ เป็นการตรัสที่เต็มไปด้วยสารธรรม แม้สาวกที่อยู่ไกลก็ไม่กล้า ตอบบางประเด็นได้ จึงพามาเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อให้ตรัสเรื่องที่สงสัยนั้น เมื่อพระพุทธเจ้า ปรีนิพพานแล้ว สาวกทั้งหลายอาศัยหลักธรรมคำสอนที่พระองค์ตรัสนั้น เป็นตัวแทนของพระองค์ โดยอาศัยการจดจำ การท่องจำ เรียกว่า “มุขปาฐะ” (Oral Tradition) จนกลายเป็นประเพณีสืบทอด กันมายาวนานเรียกว่า การสื่อสารผ่านการท่องจำในตัวบุคคลนั่นเอง หลังจากที่พระพุทธเจ้า ปรีนิพพานนานหลายร้อยปี สาวกได้สืบทอดการท่องจำเช่นนี้มาเรื่อย ๆ โดยการกลั่นกรองการทำ สังกายนามาหลายครั้ง

ด้วยเหตุนี้เอง จึงเกิดข้อสงสัยในหลักคำสอนมากมายตามมา เนื่องจากการท่องจำตก หล่น หลักธรรมคำสอนบางข้อเกิดสูญหายไปหรือแปรเปลี่ยนจากความจำ ความคิด ของสาวกรุ่น หลัง ผู้เผยแผ่ธรรมะจึงเกิดการโต้แย้ง แดกแยกนิกายกันขึ้นมามากมาย เพราะความเห็นไม่ตรงกัน ในคำสอนของพระองค์ ต่อมาจึงได้บันทึกเป็นภาษาอักษรเอาไว้เพื่อเป็นเครื่องยืนยัน แต่เกิดปัญหา อีกเช่นกัน เนื่องจากต่างฝ่ายใช้ภาษาที่บันทึกต่างกัน นอกจากนั้นแล้ว ยังเกิดเจ้าลัทธิ เกิดความ เข้าใจธรรมของพระองค์ผิดเพี้ยนหรือผสมผสานกับศาสนาอื่น ๆ ภาษาอื่น ๆ ทำให้คำสอนของ พระพุทธเจ้าเกิดความไม่ชัดเจนแก่สาวกรุ่นหลัง เกิดปัญหาสำหรับผู้เผยแผ่ต่อมา โดยเฉพาะภาษา ที่พระองค์ใช้ในการตรัสยังเป็นปัญหา สำหรับปัญหาเกี่ยวกับคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน เกิดช่องว่างอย่างยิ่ง ในการสื่อสารธรรมะ เพราะสาเหตุไม่รู้ความหมาย ไม่รู้ศัพท์ทางศาสนา ในขณะที่พระสงฆ์ได้ เรียนรู้ธรรมะ แต่ไม่รู้จักรการปรับปรุงวิธีการเผยแผ่ธรรมะให้กับฆราวาสได้เข้าใจ ส่วนฝ่าย

คนเราไม่รู้คำ ความหมายของศัพท์ทางศาสนามากมาย ก่อให้เกิดปัญหาระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้าน ยิ่งในโลกความเจริญที่ก้าวหน้าไปไกล วิธีการของนักเผยแผ่ ยังยึดรูปแบบเดิม ๆ ตามประเพณีนิยมอยู่ จึงเกิดปัญหาทางการสื่อสารธรรมะทั้งสองฝ่าย อนึ่ง ประเทศไทยเป็นประเทศที่รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาเขามา จึงเกิดวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภาษา ความคิด ความเชื่อมาจากพระพุทธศาสนาอย่างมาก โดยเฉพาะภาษาไทย ที่เกิดจากรากเหง้าภาษาต่าง ๆ เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต เขมร มอญ ฯลฯ ซึ่งเป็นภาษาที่ได้รับถ่ายทอดมาจากเขามา ซึ่งก็มีการเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ๆ จนในที่สุด ก็กลายเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไทย แต่เป็นที่น่าห่วงในปัจจุบัน ภาษาไทยกำลังถูกภาษาอื่นรุกราน จนเยาวชนคนรุ่นใหม่ พูดจาไม่ค่อยถูกหลักภาษา ซึ่งก่อให้เกิดการสื่อสารผิดเพี้ยนทางอักขระและความหมาย จะพบว่าเดี๋ยวนี้ภาษาเกิดขึ้นใหม่ ๆ มากมาย จนกลายเป็นสาเหตุให้ภาษาทางศาสนามีผลกระทบด้วย

ภาษาเป็นพื้นฐานในการคิด การแสดงออก ทำให้ผู้อื่นได้รับรู้ถึงความรู้สึกภายใน ความคิด ตลอดจนทัศนคติของคนอื่นว่าคิดอย่างไรและมีกระบวนการคิดอย่างไร ตัดสินอย่างไร ในกระบวนการสื่อสาร สื่ออย่างไร การสื่อสาร การพูด การแสดงความรู้สึก ความคิดออกมา นั่นคือการสะท้อนให้เห็นถึงเบื้องลึกในความคิด ความอ่าน และการลำดับเรียบเรียงมาเป็นสัญลักษณ์ที่เรียกว่า ภาษา โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “สื่อ” ที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจ ออกมาให้ผู้อื่นรู้ แต่ทว่าในสังคมไทยในปัจจุบัน มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้แผ่ปกคลุมด้านความคิด ความอ่านและพฤติกรรมของคนไทย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่อิงต่างชาติมากขึ้น ฉะนั้น พฤติกรรมที่แสดงมาจึงถูกวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลครอบงำ เป็นเหตุให้การสื่อสารกันระหว่างกันแต่เดิมเปลี่ยนไป เกิดการลอกเลียนแบบต่างชาติมากขึ้น โดยขาดจิตสำนึกถึงผลกระทบต่อความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง

ดังนั้น จึงเป็นปัญหาเวลาสื่อสารระหว่างกัน จึงต้องการชี้ให้เห็นถึงความไม่รอบคอบ และการไม่ใส่ใจการสื่อสารกัน เช่น เนื้อหาคำพูด เนื้อหาธรรม หลักภาษาพูด เจตนาในการพูด ขาดความหมายตรงหรือขาดความสอดคล้องกับเจตนาของแต่ละฝ่าย อีกทั้งยังต้องใช้ภาษาพูดที่ฟุ่มเฟือยมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดความรู้ ความจริง หลักปฏิบัติ การเทศนาสั่งสอน ควรให้ความสำคัญในประเด็นเหล่านี้ โดยเฉพาะตามหลักนิเทศศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับการประกาศ การสอน การชี้แจง การแถลงข้อเท็จจริงให้ถูกต้องตามหลักนิเทศศาสตร์ ส่วนในการเผยแผ่ด้านกิจการทางศาสนาจำเป็นต้องปรับปรุง เพื่อให้สอดคล้องตามยุคตามสมัย เพื่อสื่อสารความจริงให้กับประชาชนได้เข้าใจ โดยไม่คลุมเครือและรู้จักปรับปรุงภาษาที่เข้าใจง่ายขึ้น เพื่อมิ

ให้ประชาชนเกิดความสงสัย หรือไม่สนใจในเนื้อหาธรรมและไม่สนใจที่จะสื่อสารออกมาอย่างถูกต้อง เนื่องจากอาจคิดว่าไม่จำเป็น ไม่ใช่สิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะภาษาที่คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจในการสื่อสารที่ถูกต้อง เวลาสื่อออกไปจึงผิดหลักภาษา ครั้นจะสื่อเรื่องความจริง หรือภาษาธรรม ภาษาวัด กลับไม่รู้ ไม่เข้าใจในภาษา จึงไม่สามารถที่จะถ่ายทอดออกมาจากใจได้อย่างลึกซึ้ง

มนุษย์มีวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดมายาวนานแล้ว กาญจนา แก้วเทพ กล่าวว่า มนุษย์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ คาดว่าเกิดก่อนเมื่อค.ศ. ๓๕,๐๐๐ปี ได้สื่อแสดงความคิด ความอ่าน ความรู้สึกออกมาทางสัญลักษณ์และภาษา^๑ ภาษาจึงเป็นทางที่จะสื่อเจตนาของตัวเองออกมาเพื่อบอกให้คนอื่นได้รู้ได้เข้าใจถึงความจริงภายใน เพื่อให้เกิดความเชื่อถือและความจริงใจต่อกัน ปัญหาที่คนรุ่นใหม่ที่ไม่ใส่ใจคือ การแสดงออกในด้านความคิด ทักษะคิด ความเชื่อ ความต้องการ อารมณ์ ความรู้สึก ที่ปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันและกัน ในกลุ่มหรือนอกกลุ่มของตน โดยอาศัยภาษาสัญลักษณ์เป็นสื่อกลาง คือ การสื่อสาร ภาษาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการถ่ายทอดความต้องการของตัวเอง การใช้ภาษาในปัจจุบันนั้น มีความแตกต่างจากอดีตมาก เนื่องจากว่า คนยุคใหม่ไม่ค่อยใส่ใจความหมายที่ถูกต้องของภาษาดีพอ ดังนั้น เวลาพูดหรือสนทนากัน จึงไม่สามารถสื่อสารกันได้อย่างตรงเจตนากันและกัน เพราะมีเนื้อหาและเจตนาแอบแฝงอยู่ภายในใจ โดยเฉพาะภาษาทางศาสนา ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจในหลักภาษา และความหมายก่อนสื่อสาร ภาษาธรรมะที่คนไทยได้ฟังนั้น มีหลายคำที่ซ้ำซ้อนกับภาษาที่คนทั่วไปใช้ แต่แปลกันคนละทาง (ความหมาย) โดยมากใช้ในความหมายทางรูปธรรม ส่วนภาษาธรรมะกลับใช้ในทางนามธรรม^๒ ในปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าด้านสื่อต่าง ๆ พัฒนาขึ้น วัฒนธรรมต่างประเทศแผ่เข้ามา จึงมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย ทำให้การสื่อสารของผู้คนเกิดการเลียนแบบหรือใช้ภาษาต่างประเทศมาปนกับภาษาไทยมากขึ้น และกลับถือกันว่าโก้เก๋ เท่ มีความทันสมัย จึงส่งผลให้เกิดผลต่อการเผยแพร่ทางศาสนา โดยเฉพาะการสั่งสอนของพระสงฆ์ เพราะคนฟังไม่พยายามเข้าใจในภาษาธรรมะหรือภาษาพระ ท่านพุทธทาสกล่าวเรื่องภาษาว่า คนเราไม่เข้าใจธรรมะก็เพราะว่าภาษาเป็นอุปสรรค แม้จะได้ยินได้ฟังมาจากแต่ไม่สามารถเข้าใจลึกซึ้ง ท่านมองว่า ภาษามี ๒

^๑ กาญจนา แก้วเทพ, สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕.

^๒ เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖๑-๒๖๒.

ระดับคือ ภาษาโลก และภาษาธรรมชาติ ภาษาโลก คือ ภาษาคน เป็นภาษาของคนที่ไม่รู้ธรรมชาติ พูดกันอยู่ตามประสานที่ไม่รู้ธรรมชาติ ส่วนภาษาธรรมชาติคือ ภาษาเหมือนกันแต่ไม่เห็นธรรมชาติในส่วนลึกหรือเห็นธรรมชาติที่แท้จริง สื่อออกมาด้วยความรู้สึกตรงตามความเป็นจริง ท่านขยายภาษาทั้งสองตามภาษาสมัยใหม่ คือ ภาษาโลกหรือภาษาคน คือ เป็นภาษาทาง Physics ที่เป็นเพียงวัตถุ คือ Physical way of Speaking. ส่วนภาษาธรรมชาติคือ ภาษาที่เป็น Meta-physics คือ อยู่เหนือโลก มีวิธีพูดเป็น Meta-Physical way of Speaking.”

ในขณะที่เดียวกัน พระสงฆ์ไม่ปรับปรุงวิธีการสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้เข้าใจง่ายขึ้น จึงกลายเป็นปัญหาหระหว่างสองฝ่าย คือ ผู้ฟังไม่เข้าใจภาษาไทยดีพอ ผู้สื่อไม่รู้จักวิธีการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ๆ ให้ทันยุค ทันสมัย ในหลวงทรงห่วงภาษาไทยมาก เพราะกลัวว่าจะเสียคุณค่าของชาติ เสียความเป็นไทย พระองค์ตรัสว่า

ภาษาไทยนับเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของชาติ ภาษาทั้งหลายเป็นเครื่องมือของมนุษย์ชนิดหนึ่ง คือ เป็นทางสำหรับแสดงความคิดเห็นอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่นในวรรณคดีเป็นต้น ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องรักษาเอาไว้ให้ดี ประเทศไทยเรานั้น มีภาษาเป็นของเราเอง ซึ่งต้องหวงแหน ประเทศใกล้เคียงของเราหลายประเทศ มีภาษาของตนเองแต่เขาไม่แข็งแรง เราต้องพยายามหาทางที่จะสร้างภาษาของตนเองไว้ให้มั่นคง เราโชคดีที่มีภาษาของ ตนเองแต่โบราณกาล จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้“

ความเป็นไทย จึงอยู่ที่ภาษาเป็นหลัก ศ. พิเศษจางงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิตเป็นผู้ที่ได้รณรงค์การใช้ภาษาไทยมาตลอดกล่าวว่า “ภาษาไทยที่เราใช้นี้เจริญมาแล้วหลายพันปี เป็นภาษาที่มีความงามอยู่ในตัว”^๕ ถึงกระนั้น ยังมีคนอีกจำนวนมากที่ยังสื่อความหมายในภาษาไทยได้ไม่ดีพอ ท่านกล่าวว่า “คนไทยพูดไทยได้ แต่พูดไทยไม่ค่อยเป็น”^๖ ซึ่งอาจกลายเป็นปัญหาในอนาคตได้

^๓ พุทธทาสภิกขุ, ภาษาคน ภาษาธรรม เรามา “กิน” เวลาถิ่นเถิด, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐-๑๑.

^๔ พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า บทนำ.

^๕ คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี, เทคนิคการสอนวิชาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๒.

เพราะว่า รากศัพท์ ความหมาย ผิดเพี้ยนไป โดยเฉพาะภาษาทางศาสนาและในที่สุดอาจเกิดความ
ไขว้เขวในคำสอนได้ ดังนั้น พระสงฆ์จะต้องรู้จัก ความหมายของศัพท์ รากเหง้าของภาษาทาง
ศาสนาให้ดี อีกทั้งยังต้องรู้จักวิธีการปรับปรุงการนำเสนอทางใหม่ ๆ ด้วย พระราชวิจิตรปฏิภาณ
กล่าวว่า ภาษาไทยกำลังผิดเพี้ยนมากขึ้น “พูดถึงภาษาไทยแล้ว ก็มีความเป็นห่วงภาษาของชาติเรา
ซึ่งชาติไทยเรามีอักษรและภาษาเป็นของตนเอง แต่ในระยะหลังนี้ ก็มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า การใช้
ภาษาไทยเกิดความวิปริตผิดเพี้ยนในการออกเสียง”^๖

นี่คือ ปัญหาในการสื่อสารของสังคมยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะชาวพุทธ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึง
เห็นว่า ภาษามีความสำคัญในการสื่อสารเนื้อหาธรรม เมื่อภาษาเกิดเป็นปัญหาในการถ่ายทอดไปสู่
ผู้รับ จึงเกิดการเข้าใจในภาษาศาสนาหรือภาษาธรรมะได้ยากยิ่ง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการใช้ภาษาในการสื่อสารธรรมะในครั้งพุทธกาล

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหา ในการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะในยุค
ปัจจุบัน

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อปัญหา ในการเข้าใจภาษาธรรมะตั้งแต่อดีตถึง
ปัจจุบัน ของพุทธศาสนิกชนไทย

๑.๒.๔ เพื่อศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหาในการใช้ภาษาเพื่อการเผยแผ่ธรรมะใน
ปัจจุบันและอนาคต

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ปัญหา หมายถึง การพูด การเขียน ที่เกิดขึ้นจากการใช้ภาษาไทย ที่มีผลต่อความหมาย
ของเนื้อหาธรรมะ^๗

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๒.

^๗ พระราชวิจิตรปฏิภาณ, “ใครเข่นฆ่าภาษาไทย”, หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, (ศุกร์ที่ ๒ กันยายน
๒๕๔๘): ๓๒.

^๘ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา,
๒๕๓๘), หน้า ๑๘-๑๙.

อุปสรรค หมายถึง สิ่งที่ทำให้การใช้ภาษาไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ผู้ส่งสารต้องการ
การใช้ภาษาในการเผยแพร่ หมายถึง ภาษาที่พระสงฆ์ใช้ในการแสดงหรืออธิบาย
เรื่องราวให้แก่ประชาชน ซึ่งสามารถแบ่งเป็น ๒ แบบ คือ ภาษาธรรมะและภาษาไทย

การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการ การส่งข้อความ ข่าวสาร ที่สื่อความหมายของผู้พูด
ไปยังผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน^๕

ภาษาธรรม หมายถึง การสื่อความหมายที่มุ่งเน้น ในเนื้อหาธรรมะของพระพุทธเจ้าที่
เป็นนามธรรมที่ออกมาจากประสบการณ์^๖

ภาษาไทย หมายถึง การสื่อสารด้วยภาษาไทยกลาง ในประเทศไทย^๗

ปัจจุบัน หมายถึง สถานการณ์ในปัจจุบัน ปีพ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๑

ภาษาคน หมายถึง ภาษาที่ชาวบ้านพูดกันแบบชาวโลกทั่ว ๆ ไปตามความรู้สึก^๘

พุทธศาสนิกชน หมายถึง ประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธในเมืองไทย มี ๔ กลุ่มคือ
พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา

การสื่อสารในครั้งพุทธกาล หมายถึง การใช้ภาษาสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะของ
พระพุทธเจ้า

ปัจจัย หมายถึง สาเหตุที่เป็นตัวให้เกิดความสำเร็จในการสื่อสารธรรมะ

แนวทางแก้ไข หมายถึง ช่องทางที่สามารถแก้ปัญหาการสื่อสารธรรมะได้

๑.๔ ขอบเขตงานวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยเชิงสำรวจ
(Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

^๕ กิติมา สุรสนธิ, *ความรู้ทั่วไปทางการสื่อสาร, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน,*
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๑. (เอกสารประกอบคำบรรยาย).

^๖ พระมหาจิระศักดิ์ ฐมฺมเมธี (สังฆม), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา
ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคน ภาษาธรรมของพระพุทธทาสภิกขุ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษามหาบัณฑิต,*
(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

^๗ สนั่น ปัทมะทิน, *ภาษาไทยที่สื่อมวลชนอาจใช้ผิด,* (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๒.

^๘ *พุทธทาสภิกขุ, พจนานุกรมธรรม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๔.*

- ๑.๔.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา
- ๑.๔.๒ ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๔.๓ แจกแบบสอบถาม โดยประชากรศึกษาคือ พระนิสิตระดับปริญญาตรี โท และเอก ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉพาะส่วนกลางและประชาชนที่อยู่ในเขตภาคีเจริญ กรุงเทพมหานคร
- ๑.๔.๔ วิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการคำนวณหาค่าเฉลี่ยร้อยละ (Percentage) หาค่าเฉลี่ย (Means) หาค่าสถิติพื้นฐานในการแจกแจงนับค่าร้อยละ
- ๑.๔.๕ วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยจากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มา

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๕.๑ ได้ทราบถึงการใช้ภาษาเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ ในครั้งพุทธกาลที่มีกรอบชัดเจนมากขึ้น
- ๑.๕.๒ ได้พบถึงปัญหาการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ ในยุคปัจจุบัน
- ๑.๕.๓ สามารถระบุปัจจัยที่มีผลต่อปัญหา ในการเข้าใจภาษาธรรมะตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ของพุทธศาสนิกชนไทยชัดเจนมากยิ่งขึ้น
- ๑.๕.๔ เพื่อเป็นองค์ความรู้ซึ่งเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา การใช้ภาษาเพื่อการเผยแพร่ธรรมะให้เกิดประสิทธิภาพในปัจจุบันและอนาคต

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎี

๒.๑ หลักการสื่อสารและการเผยแพร่ธรรมของพระพุทธเจ้า

การเผยแพร่พระธรรมคำสอนในสมัยครั้งพุทธกาล เป็นการเผยแพร่แบบตัวต่อตัว คือใครก็ตามที่สงสัย หรือต้องการแก้ปัญหาในชีวิต บุคคลนั้นก็จะแสวงหาคำตอบด้วยตัวเอง^๑ พระพุทธศาสนาสมัยนั้น เป็นเพียงสำนักที่เกิดขึ้นมาในท่ามกลางสำนักต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในสมัยนั้น และเป็นทางเลือกที่ประชาชนที่ต้องการคำตอบชีวิตที่ถูกต้องและเห็นจริง พระพุทธเจ้าได้เผยแผ่คำสอนด้วยพระองค์เอง โดยการตอบปัญหาชีวิตหรือข้อสงสัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทุกข์ของชีวิต การตรัสรู้ของพระองค์ เป็นหลักประกันความเข้าใจชีวิต เป็นทางออกของประชาชนในครั้งนั้น พระองค์ตอบปัญหาโดยตรัสถึงหลักความจริงอันเกี่ยวเนื่องกับชีวิต ที่ผู้คนประสบอยู่ ใครก็ตามสงสัยเรื่องใด สิ่งใด พระองค์คือ จุดหมายปลายทางของประชาชน แม้แต่เจ้าลัทธิต่าง ๆ ที่ต้องการถามปัญหา บ้างถามแบบลองเชิง บ้างทำทนาย สุดท้ายคำตอบ คือ การยอมรับเป็นศิษย์ เป็นสาวกของพระองค์เป็นส่วนมาก ซึ่งในจุดนี้เอง สาวกทั้งหมดจึงไม่ตอบปัญหาด้วยตัวเอง แต่จะพามาเฝ้าพระองค์เพื่อให้พระองค์ตรัสปัญหานี้ให้แจ่มแจ้ง จึงเป็นที่ยอมรับของการเผยแพร่ธรรมแบบใหม่ขึ้นมาในท่ามกลางสำนักที่อวดอ้างต่าง ๆ นานามากมาย จนมีวรรณะต่าง ๆ ตลอดถึงสาวกของลัทธิต่างและประชาชน ต่างก็เลื่อมใสศรัทธาคำสอนของพระองค์อย่างมาก นี่ก็คือความสำเร็จในการเผยแผ่หลักธรรมของพระองค์ เพราะมีหลักการที่ชัดเจนและเป็นไปเพื่อประชาชน เป็นไปเพื่อความสงบสุขของสัตว์ทั้งปวง พร้อมทั้งเทวดา เป้าหมายของการเผยแผ่ มีทั้งระยะเบื้องต้น (การสื่อสาร) ในท่ามกลาง (การยอมรับนับถือ) และที่สุด (ทางเข้าสู่พระนิพพาน) ส่วนหลักการและวิธีการ พร้อมทั้งเป้าหมาย คือจุดเด่นที่แตกต่างจากลัทธิต่าง ๆ ในสมัยนั้นอย่างสิ้นเชิง

^๑ อรรถชัย พนาราม, “สื่อมวลชนกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓, (ก.ย. -ธ.ค. ๒๕๔๓) : ๖.

ความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ในสมัยนั้น มีสิ่งที่น่าศึกษาคือ การใช้ภาษาในการสื่อสาร การใช้วิถีกลมกลืนในภาษาท้องถิ่น การใช้จิตวิทยาง่าย ๆ เพื่อเข้าถึงอารมณ์ความต้องการของผู้คน ตามระดับฐานะของคนได้เป็นอย่างดีในสมัยนั้น ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เหตุผลคือ (๑) พระพุทธเจ้าเป็นเสมือนเจ้าลัทธิใหม่ จึงจำเป็นต้องใช้วิถีกลมกลืนไปกับพิธีเก่า ๆ ก่อน หรือใช้ภาษาวัฒนธรรมเดิม ๆ ไปด้วย เพราะการใช้ภาษาในการเผยแผ่คำสอนยังใหม่อยู่ จึงจำเป็นต้องอิงภาษาชาวบ้านที่ใช้ในยุคสมัยนั้น แต่พระองค์ก็ให้คำจำกัดความหมายแท้ ๆ เอาไว้เฉพาะของพระองค์เอง เหมือนเป็นการยืมภาษามาใช้ ตัวอย่างคำว่า **พรหมณ์** ความหมายเดิมคือ นักบวชที่ทำพิธีกรรม ส่วนความหมายใหม่ของพระองค์คือ ผู้บริสุทธิ์จากกิเลสหรือเป็นพระอรหันต์ (๒) การใช้ภาษาแบบเฉพาะง่าย ๆ ซึ่งเป็นการเลี่ยงการโจมตีจากลัทธิอื่น เพราะว่าการจ้องทำลายลัทธิใหม่ ๆ นั้น คือ ลักษณะนิสัยของเจ้าลัทธิสมัยนั้น พระองค์จึงใช้ภาษาท้องถิ่น ไม่ได้บัญญัติภาษาตัวเอง เพื่อป้องกันเป็นจุดอ่อนในการโจมตีในแง่ภาษา การตีความ การใช้ถ้อยคำในการเผยแผ่คำสอน ถึงกระนั้น พระองค์ยังถูกโจมตีเรื่องนี้เช่นกัน (๓) การเผยแผ่ธรรมสมัยนั้น มีการเดินทางไปยังถิ่นที่ต่าง ๆ ที่ห่างไกลออกไป ทำให้ต้องใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานในเผยแผ่ การจะยึดเอาภาษาใดภาษาหนึ่งนั้น จึงเหมือนเป็นการทำทาสังคมอยู่ พระองค์จึงไม่ใช้ภาษาใดเป็นการเฉพาะในการเผยแผ่ (๔) พระองค์ใช้ภาษาธรรมชาติ ภาษาสากลของมนุษย์คือ ภาษากาย ภาษาใจ ภาษาอารมณ์และภาษาธรรมะเป็นพื้นฐาน จะพบว่าพระองค์เสด็จไปที่ใดสามารถใช้อุปกรณ์นั้น ๆ สอนสาวกได้ ดังนั้น จึงไม่มีภาษาสื่อกลางที่แน่นอน สิ่งใดอยู่ใกล้พระองค์ก็ใช้สิ่งนั้นเป็นสื่ออุปกรณ์การสอนด้วย จึงเป็นเรื่องแปลกกว่าเจ้าลัทธิอื่น ๆ และเป็นเพราะพระปรีชาสามารถ พร้อมพระปฏิภาณของพระองค์เอง (๕) พระองค์เป็นผู้รู้วาระจิตของบุคคลนั้นเป็นอย่างดี การที่จะสื่ออะไร พระองค์คำนึงถึงหลักจิตวิทยาง่าย ๆ สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์เป็นผู้ที่สังเกต มีพระเนตรที่คมและมีความละเอียดในเรื่องการใช้ภาษาใจหรือภาษาทางอารมณ์ของผู้ฟังอย่างมาก อยากรู้ก็ตาม หากจะยึดเอาหลักการตามที่พระองค์ได้เทศนาสั่งสอนที่ประทาน โอวาทแก่สาวกทั้งหลายในวันมาฆบูชาคงพอจะประมวลได้ดังนี้

หลักการที่เป็นอุดมการณ์ที่ควรยึดในการสั่งสอน มี ๔ อย่างคือ

๑. ต้องมีความอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ภายในและภายนอก
๒. ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น
๓. ต้องอยู่ในที่สงบสงัด ทางกาย วาจาและใจ

๔. ต้องยึดเป้าหมายคือ พระนิพพานเป็นที่สุด^๒

การเผยแพร่ความคิด คำสอนของเจ้าลัทธิต่าง ๆ ในครั้งพุทธกาล ล้วนแต่มีการต่อสู้กัน ในแง่การข่มกัน การโต้แย้ง การหักล้างด้วยคำพูดในเชิงภาษา ปรัชญา การเสนอทางปฏิบัติ การกล่าวร้าย การให้ร้ายกัน ถึงขนาดขู่ทำร้ายกันก็มี เช่น พระพุทธเจ้า ถูกศิษย์จากสำนักอื่น ๆ หวังปลงพระชนม์ และทำให้พระองค์เสียหาย แม้แต่พวกชฎิลยังเคยคิดประทุษร้ายพระองค์ โดยอาราธนาให้ประทับที่โรงเรือนบูชาไฟ ซึ่งมีงูใหญ่อาศัยอยู่ แต่พระองค์สามารถปราบพยศคนเหล่านั้นได้ นั่นเพราะว่า พระองค์ทรงทราบว่า การแสดงออกในแง่ตอบโต้มีแต่ทางเสียอย่างเดียว เนื่องจากว่า พระองค์เองเป็นผู้ใหม่ในแง่การเผยแพร่ธรรมะ หากจะเทียบกับเจ้าลัทธิต่าง ๆ ที่ก่อตัวมานาน ย่อมเสียเปรียบเป็นแน่แท้

ดังนั้น สิ่งที่พระองค์ตระหนักดีคือ วางกรอบ วางหลักการสอนเอาไว้เพื่อป้องกันความเสียหายแก่คำสอนและสาวกของพระองค์เอง หลักการ ๔ ข้อนั้นคือ เกราะป้องกันเป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน ก็เป็นการสร้างทัศนคติและแนวคิดรูปแบบใหม่ ที่ท้าทายให้ผู้สนใจใฝ่ทางหลุดพ้นในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี นี่คือการแก้ปัญหาของพระองค์อย่างชาญฉลาด นอกจากหลักที่กล่าวแล้ว ยังมีหลักการที่เน้นถึงความสัมพันธ์กับสังคมและการบริหารตนเองคือ

หลักการในแง่ความสัมพันธ์กับสังคมและการบริหารตัวเองมี ๖ อย่างคือ

๑. การอยู่ที่ใดก็ไม่กล่าวร้าย ไม่ให้ร้ายใคร
๒. การอยู่ที่ใดก็ไม่ทำร้ายและเบียดเบียนใคร
๓. ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม ต้องมีความสำรวมระวังในปาติโมกข์ตลอด
๔. การบริโภคอาหาร ก็ต้องรู้จักพอเพียงแก่ตนเอง
๕. ไม่ว่าจะไปที่ใดที่นั่นควรเป็นที่สงบสงัดแก่ตัวเอง
๖. ต้องหมั่นฝึกฝนตนเองให้เกิดความสงบอยู่ตลอด^๓

^๒ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *จาริกบุญ จาริกธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖. ดูรายละเอียดที่ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐-๕๑.

นอกจากหลักการที่กล่าวแล้วนี้ พระองค์ยังมีได้วางเฉยในการปรับตัวของสาวก เช่นนั้น พระองค์ยังวางกรอบให้สาวกแสดงท่าทีต่อตัวเองอีก เพื่อปฏิบัติต่อคนอื่นและตัวเอง นี่คือ หลักการในการแสดงความสัมพันธ์กับคนอื่น ซึ่งอยู่บนพื้นฐานในกรอบของตัวเอง เรียกว่า มีดี ก่อนที่จะสอนคนอื่นได้ ซึ่งก็เป็นไปอย่างราบรื่นตามที่พระองค์วางกฎเหล่านี้ไว้ อย่างไรก็ตาม จะพบว่าหลักการที่พระองค์วางไว้แล้วนั้น หากสาวกองค์ไหนละเมิด พระองค์ก็ทรงตำหนิ หรือ ลงโทษไว้ด้วย นั่นแสดงว่า พระองค์เน้นการสร้างแม่แบบที่ดีให้แก่ประชาชน ส่วนในเรื่องการ ปฏิบัติ หากสาวกองค์ใดมัวเมาหรือหลงทางหรือท้อแท้ พระองค์ก็ชวนช่วยเหลือให้สาวก เหล่านั้น มีกำลังใจ เช่น พระวัคคิที่มัวเมาแต่ดูรูปพระองค์ พระองค์ก็ทรงเตือน พระโมคคัลลานะ ขณะปฏิบัติธรรมเกิดนิเวศน์ (ง่วงนอน) ครอบงำ พระองค์ก็ทรงหาอุบายแก้ จนสามารถบรรลุธรรม เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว หลักการที่พระองค์วางไว้กว้าง ๆ สำหรับสาวกที่จะออกไปเผยแผ่ธรรมะ มี ใจความย่อ ๆ ใน ๓ ประการ เนื่องจากว่า พระองค์มิได้จำกัดวิธีการเผยแผ่ธรรมะอย่างเคร่งครัด จนเกินไป แต่ให้สาวกพิจารณาในกรอบกว้าง ๆ ทั้งสามนี้

หลักการกว้าง ๆ ในแง่การกระทำมี ๓ คือ

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง
๒. การทำกุศลให้ถึงพร้อม
๓. การทำจิตให้ผ่องแผ้ว^๔

นี่คือ หลักการกว้าง ๆ ที่พระองค์ประทานแก่สาวกที่เป็นพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ ใน วันมาฆบูชา เพราะสาวกเหล่านี้ ต้องเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนของ พระองค์ นี่แสดงให้เห็นว่า พระองค์มิได้จำกัดสิทธิในการเผยแผ่ธรรมะ ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง การเผยแผ่หรือการใช้วิธีต่าง ๆ ในการสั่งสอนนั้น แต่ละองค์ตระหนักในหลักการกว้าง ๆ ข้างบนนี้ ส่วนวิธีการสื่อสาร การสัมพันธ์กับผู้คนในที่ต่าง ๆ นั้น สาวกทั้งหลายคงใช้ภาษาชาวบ้าน หรือ หากต้องการเนื้อความที่แท้จริง เพื่อมิให้เกิดความผิดเพี้ยนในหลักที่พระพุทธเจ้าสอน สาวกองค์ นั้นจะหาโอกาสเข้าเฝ้าพระองค์ เพื่อให้พระองค์เทศนาธรรมให้ฟังอีกครั้ง

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐-๕๑.

อย่างไรก็ตาม พระองค์ก็ได้วางกรอบแนวการสอน และการเผยแผ่พระธรรมคำสอน เอาไว้แก่พุทธสาวกกลุ่มแรก ๖๐ องค์ ซึ่งถือกันว่าเป็นพุทธปณิธานที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ เวไนยสัตว์ทั้งปวงอย่างสูงสุด เพื่อให้สาวกได้ทำหน้าที่ของตนตามพุทธประสงค์ที่ว่า

จรถ ภิกขเว จาริกิ พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย
โลกานุกมฺปาย อุตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ
พวกเธอจงเที่ยวจาริก (ไป) เพื่อประโยชน์และความสุข
แก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล
และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย^๕

จุดที่เป็นหัวใจของงานวิจัยบทนี้คือ การศึกษาถึงปัญหาเรื่องการใช้ภาษาในครั้ง พุทธกาล ว่ามีหรือไม่ พระองค์ใช้ภาษาใดในการสั่งสอนสาวกและประชาชนทั่วไป และพระองค์ ทรงแก้ปัญหาอย่างไร ซึ่งจะนำไปเป็นแบบแผนในการนำมาเป็นบรรทัดฐานในการแก้ปัญหาใน ปัจจุบันสืบไป ปัญหาที่เป็นจุดค้นคว้าหาคำตอบคือ พระพุทธองค์ทรงรู้ภาษาต่าง ๆ เหล่านั้นได้ อย่างไร หรือใช้ภาษาของคนต่างที่ได้ได้อย่างไร พระองค์ใช้ภาษาใด เป็นภาษากลางในการถ่ายทอด ธรรมะให้คนฟังเข้าใจ เพราะในสมัยนั้น เชื่อว่าแต่ละเผ่า แต่ละแคว้นคงใช้ภาษาต่างกัน เสถียร โภธินันทะ กล่าวยืนยันว่า “พระพุทธเจ้ามิได้ใช้ภาษามคธในการเผยแผ่ธรรมะภาษาเดียว เหตุผลคือ (๑) ในสมัยนั้น แคว้นต่าง ๆ มีภาษาเป็นของตัวเอง คงไม่เข้าใจภาษาอื่น ๆ มากนัก (๒) ก่อน พระองค์จะออกผนวช ได้ศึกษาศิลปวิทยาการมากมาย จึงเป็นไปได้ว่า พระองค์ย่อมรู้และเข้าใจ ภาษาอื่นได้โดยไม่ต้องสงสัย”^๖ นั่นก็เพราะว่า ประเทศอินเดียในสมัยนั้น มีภาษาใช้มากมาย กรุณา กุศลาสัย กล่าวว่า อินเดียมีภาษาที่ใช้กันอยู่เป็นทางการ ๑๕ ภาษา แต่ละภาษามีอักษรเป็นของตัวเอง ซึ่งส่วนมากมาจากอักษรเทวนาครี^๗

^๕ วิ. มหา. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗, วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๖ เสถียร โภธินันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (พระนคร : บรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๐๓.

^๗ กรุณา กุศลาสัย, อินเดียทวีปที่น่าทึ่ง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๗๖.

ใน ๑๕ ภาษานี้ ท่านยังได้กล่าวว่า ทั้งหมดมีอยู่ ๒ ตระกูลใหญ่ ๆ คือ อินเดีย-อารยะ (Indo-Aryan) และทราวาท หรือดราวิเดียน (Dravidian) นอกจากสอง ตระกูลนี้แล้ว ยังมีอีกสองตระกูล คือ จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) และนิษาท (Nisad) ภาษาที่พูดกันมีสี่ตระกูลใหญ่ ๆ เหล่านี้ ต่างก็อยู่คนละแคว้น คนละทิศ อินเดีย-อารยะอยู่ภาคเหนือ ตะวันตกเฉียงเหนือ ตะวันตก ภาคกลาง ภาคตะวันออก ทราวาทอยู่ทางภาคใต้ จีน-ทิเบต อยู่ในเทือกเขาหิมาลัย ที่ติดเขตประเทศเนปาล ภูฏาน และชายแดนพม่า ส่วนตระกูลนิษาท อยู่กระจัดกระจายตามป่าเขาลำเนาไพร^๔

ดังนั้น เป็นไปได้ว่าภาษาแต่ละแคว้นมีความแตกต่างกัน อุปนิสัย ความเชื่อ ความคิด วัฒนธรรมย่อมแตกต่างกัน การที่พระองค์จะเจาะจงในการใช้ภาษาใดนั้น คงลำบากในการใช้ภาษา เพราะพระพุทธศาสนาตอนนั้นเป็นเพียงลัทธิใหม่ เป็นศาสนาน้องใหม่ จึงเป็นไปได้ที่พระองค์จะวางหลักการในเผยแผ่ธรรมเอาไว้แบบกว้าง ๆ และวางท่าทีที่ไม่เป็นปรปักษ์กับลัทธิใด พบว่าหลักการในการสร้างสัมพันธภาพที่ว่า การไม่พูดให้ร้าย การไม่กล่าวร้าย นั่นคือวิธีการที่ลดแรงกระทบกระทั่งได้มากที่สุด เกี่ยวกับการใช้ภาษาสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะในสมัยนั้น ส่วนลีลาท่าทีที่พระองค์ใช้สอนหรือเผยแผ่ธรรมะนั้น มีลักษณะพิเศษกว่าสาวก เพราะพระองค์เป็นผู้ชี้ชัด แจ่มแจ้งในธรรม เป็นที่ยุติปัญหาข้อขัดแย้งทั้งหมด ชักนำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจอย่างมีเหตุผล และยังปลุกเร้าใจให้เกิดความอยากรู้ อยากเห็น บางทีก็เหมือนให้กำลังใจไปด้วย ฉะนั้น ลีลาการสอนของพระองค์มี ๔ ประการดังนี้

๑. “ชี้ชัด” คือ สอนให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง เห็นจริง ด้วยเหตุผล เรียกว่า **สันทัสนา**
๒. “เชื้อเชิญ” คือ สอนให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น ชักชวนชักนำให้เกิดการปฏิบัติ เรียกว่าสอนในลักษณะ เอหิปปัสสิโก คือ เรียกให้มาดูเอง นี้เรียกว่า **สมาทปนา**
๓. “แหม่มขึ้น” คือ สอนให้กำลังใจ สอนให้เกิดความกล้ากล้า ทำทนาย ไม่สอนให้เกิดความเบื่อหน่าย มีสาวกหลายองค์ที่ปฏิบัติไปแล้วเกิดความท้อแท้เบื่อหน่าย พระองค์ก็ทรงสอนให้เกิดความเข้มแข็ง ไม่ย่อท้อ สอนให้เกิดความพากเพียรเสมอ เรียกว่า **สมุตเตชนา**

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖-๗๗.

๔. “*ซุซม*” คือ สอนให้เกิดแรงจูงใจต่อผู้ ซึ่งให้เห็นประโยชน์สูงสุดในทางสูงสุด เหมือนสอนให้มุ่งมั่นในอุดมการณ์คือ พระนิพพาน เพื่อให้เกิดความหวังและเกิดความสำเร็จ โดยเฉพาะการเห็นทางดับทุกข์อย่างแท้จริง นี้เรียกว่า *สัมปหังสนา*^๕

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้า ดำเนินไปในกรอบของสังคัมพราหมณ์ แต่ได้เสนอแนวคิดใหม่ ความหมายและเนื้อหาแบบใหม่ โดยอาศัยภาษาเป็นสื่อในการหักเหคำสอน ส่วนหลักการที่สอนสาวก เพื่อให้สาวกไปเผยแพร่ธรรมะยังที่ต่าง ๆ พระองค์ได้วางหลักไว้อย่างชัดเจนคือ อุดมการณ์ ๔ ข้อ และหลักการบริหารตนอีก ๖ ข้อ ทั้งนี้เพื่อให้พหูชนเข้าใจรูปแบบคำสอนใหม่ และยอมรับในภาษาใหม่ด้วย

๒.๒ ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้สื่อสาร

เป็นที่ประจักษ์ดีว่า ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ คือ ภาษามคธ แต่บางส่วนยังสงสัยว่าจริงหรือไม่ ภาษามคธหรือเรียกอีกอย่างว่า ภาษาบาลี โดยเฉพาะฝ่ายเถรวาทได้ยึดภาษานี้เป็นหลักในการศึกษาคำว่าพระพุทธพจน์ เพราะเชื่อว่า น่าเชื่อถือที่สุด นอกจากนั้น ยังมีภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาพวกพราหมณ์ที่มีอิทธิพลอยู่ในยุคนั้น จากข้อความก่อนหน้านี้นี้ คงพอทราบเหตุผลได้ว่า พระพุทธเจ้ามิได้เจาะจงว่า จะใช้ภาษาใดในการเผยแพร่ธรรมะ ส่วนการใช้ภาษามคธ สันสกฤตและภาษาบาลีนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งในแคว้นบางแคว้นที่ใช้เป็นภาษาพูดกัน พระพุทธเจ้าเป็นที่รู้จักกันกว้างไกล การที่พระองค์เสด็จไปที่ใด พระองค์ทรงใช้ภาษาพื้นเมืองเหล่านั้นในการสื่อสาร แต่อย่างไรก็ตาม ยังเป็นปัญหาว่า พระพุทธเจ้านั้นการใช้ภาษาอะไรกันแน่ในการเผยแพร่ธรรมะ แม้จะมีสาวกหรือผู้คนต่างแคว้น ต่างถิ่นมาเลื่อมใสจนยอมรับเป็นสาวกของพระองค์ก็ตาม สาวกเหล่านี้ อาจจะเป็นตัวแทนในการนำเอาภาษาดั้งเดิมของตนไปเผยแพร่ศาสนาด้วย แต่ถึงกระนั้น ก็ยังต้องการภาษาที่เป็นมาตรฐาน เพื่อเป็นเอกภาพในหลักการสอน นั่นคือพระพุทธเจ้าตรัสเป็นภาษาใด เมื่อสาวกนำไปถ่ายทอด จะต้องแปลงเป็นภาษาอื่นหรือไม่ ความผิดเพี้ยน ความคลาดเคลื่อนอาจจะเกิดขึ้นหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ สาวกในสมัยนั้น จึงตระหนักดีว่าการที่ตนเองจะถือวิสาสะแสดงธรรมเอง ก็อาจเกิดความผิดเพี้ยนในพุทธประสงค์ของพระองค์ จึง

^๕ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๘.

ตัดสินใจพบบุคคลที่เลื่อมใส ไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลถามปัญหา จะได้ฟังด้วยหู ใจด้วยตาของตนเองดีกว่า อนึ่ง บางองค์อาจจะไม่ถนัดภาษาในท้องถิ่นที่จรจาริกไป เลยไม่กล้าพูด ไม่กล้าแสดงธรรมมากนัก จึงกล่าวเพียงย่อ ๆ หรือแค่หัวใจธรรมเท่านั้น เช่น พระอัสสชิ ในขณะที่ออกบิณฑบาต อุปติสสบุตร ซึ่งเป็นศิษย์ของอาจารย์สัจจชัย เห็นท่านอัสสชิแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงติดตามท่านไปเพื่อฟังธรรมท่าน อุปติสสบุตรขอร้องให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง แต่พระอัสสชิปฏิเสธ อุปติสสะจึงขอร้องให้แสดงธรรมเพียงย่อ ๆ สั้น ๆ ท่านจึงกล่าวเพียงสั้น ๆ ว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และย่อมนับไปเพราะเหตุนั้น^{๑๐} เพียงแค่นี้ ทำให้อุปติสสะเกิดดวงตาเห็นธรรม นี่แสดงให้เห็นว่า พระธรรมคำสอนของพระองค์ ใช้ภาษาที่เข้มข้นสั้น ๆ แต่มีความกระชับกินใจ ได้ความหมายอย่างลึกซึ้ง แม้สาวกเองยังไม่กล้าขยายเนื้อความออกไปให้พิสดาร

อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษาในการสื่อสารเฉพาะกลุ่มคน ที่มีภาษาเดียวกันนั้น ย่อมเป็นรากฐานในการเข้าใจในภาษาของตนได้ ในสมัยพุทธกาล อาจจะมีภาษาที่อยู่ในตระกูลเดียวกันมากมาย ที่ใช้ในการสื่อสารธรรมกัน อย่างเช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลีหรือภาษามคธ ที่ชาวมคธสื่อสารกันอยู่ เป็นที่น่าสังเกตอยู่ว่าทำไมคนสมัยนั้น ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า จึงสะดุดในเนื้อหาธรรมะหรือสะดุดในคำสอนของพระองค์ แม้แต่สาวกบางองค์ยังสามารถใช้ภาษาอย่างกลมกลืนกับเนื้อหาคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างดียิ่ง นั้นแสดงให้เห็นว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่ใช้ภาษาที่เป็นจริง ไม่ใช่ภาษาฟุ่มเฟือย ใช้ภาษาเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ใช้ภาษานำพาไปสู่การดับทุกข์ แก้ปัญหาได้นั่นเอง ในขณะที่ลัทธิอื่น ๆ ล้วนแต่ใช้ภาษาที่เข้าใจยาก ลึกลับ ไหวว วัฏวน ซับซ้อน เริงปรัชญา ภาษาของพระพุทธองค์จึงเหมาะแก่ผู้แสวงหาความจริง ได้สาระแก่นแท้ของการหลุดพ้น ภาษาและเนื้อหาธรรมจึงเกลิบเข้าด้วยกันอย่างสนิท เวลาสื่อออกมาจึงไม่มีอะไรแอบแฝงซ่อนเร้นเรียกว่า ปาก (ภาษา) กับใจ (เนื้อหาธรรม) ตรงกันนั่นเอง ผู้ฟังจึงสามารถจับเอาเนื้อธรรมความจริงนั้นได้เร็ว อนึ่ง การที่พระพุทธเจ้าใช้ภาษามคธ อาจเป็นไปได้ว่า แคว้นมคธมีภาษาของตัวเองอยู่แล้วและแคว้นนี้เป็นแคว้นที่มีอำนาจในการปกครองด้วย

^{๑๐} แสง จันทร์งาม, *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า

พระมหาปฐมพงษ์ให้ทัศนะว่า “ภาษาที่พระองค์ใช้สื่อสารคือ ภาษามคธ แม้พระพุทธเจ้าเป็นชาวโกศลโดยกำเนิด แต่พระองค์ก็ใช้เวลาส่วนใหญ่เผยแผ่ศาสนาที่แคว้นมคธ”^{๑๑} ท่านวิเคราะห์ในเรื่องนี้ จากงานที่ศึกษาของนักปราชญ์ ที่ถกเถียงกันในประเด็นดังนี้ (๑) ภาษาบาลี น่าจะมาจากภาษามคธหรือไม่ เหตุผลที่ภาษาบาลีน่าจะเป็นภาษามคธ (แนวคิดนี้ ท่านชี้ว่าเป็นของท่านพุทธโฆษาจารย์นี่เอง) เพราะว่า แต่เดิมเป็นภาษาชั้นสูง มีวัฒนธรรมมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แต่อย่างไรก็ดี ท่านยังไม่เชื่อสนิทนักว่า ภาษาทั้งสองคือ ภาษาเดียวกัน (๒) ภาษาบาลีมาจากถิ่นอุชเชณีหรือไม่ เนื่องจากว่า ภาษาบาลีมีส่วนเกี่ยวข้องกับภาษาไปสาคี ซึ่งอยู่ติดกับแคว้นอุชเชณี ท่านกล่าวว่า ข้อนี้ น่าคิดและมีเหตุผลเป็นไปได้ (๓) ภาษาบาลีเป็นภาษาอรรธมคธหรือไม่ เนื่องจากว่า พบในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศก ซึ่งเป็นภาษามคธแตกต่างจากภาษาบาลีอยู่มาก ท่านจึงสรุปว่า ภาษาบาลี ภาษารธมคธ ภาษาไปสาคี น่าจะมาจากกลุ่มภาษาปรากฤตนั่นเอง ส่วนที่แตกต่างกัน เพราะท้องถิ่นหรือภูมิศาสตร์ แต่แค่เล็กน้อยเท่านั้น

ดังนั้น ภาษาบาลีจึงเชื่อว่า มีที่มาจากภาษามคธ นอกจากนี้ ภาษาบาลี ยังมีส่วนที่เหมือนกับภาษาปรากฤตอยู่มากทีเดียว ส่วนภาษาบาลีมีส่วนเกี่ยวข้องกับภาษามคธนั้น ท่านกล่าวว่า เพราะมาจากภาษาไวทิกะแห่งเดียวกัน แต่แตกต่างกันเล็กน้อยคือ ภาษาสันสกฤต ส่วนมากเป็นภาษาที่พวกพราหมณ์ใช้กัน ส่วนภาษาปรากฤต คนสามัญใช้กันเพราะไม่ยาก จึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาในพุทธกาล เกิดในท่ามกลางของภาษาต่าง ๆ มากมาย โดยแต่ละแคว้นมีภาษาของตัวเอง ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้จึงไม่อาจจะใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นหลัก ดังที่พระองค์เองไม่อนุญาตให้ยืนยันตามภาษาพุทธพจน์ แต่ให้ใช้ตามภาษาท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับปราชญ์ผู้รู้ในศาสนาท่านหนึ่ง คือ เสถียร โพธิ์นันทะ กล่าวในประเด็นนี้ว่า ในสมัยพุทธกาล มีภาษามากมาย ส่วนที่พระองค์ใช้ภาษามคธ เพราะมีเหตุผล ๒ ประการคือ (๑) ภาษามคธเป็นภาษาชาวบ้านไม่ยาก บางทีเรียกภาษานี้ว่า ดันติภาษา แปลว่า ภาษาที่มีแบบแผน คือ มีระบบเป็นไวยากรณ์ มีระเบียบมากขึ้น (๒) ส่วนที่พระองค์ใช้ภาษาสันสกฤตด้วย เพราะเป็นภาษานักบวช นักเผยแผ่ เป็นภาษาชั้นสูง พวกพราหมณ์เองจึงภูมิใจในภาษาของตัวเองและมีแนวโน้มเหยียดภาษาชาวบ้าน (ภาษามคธ) ด้วย มาในยุคพระพุทธเจ้า พระองค์จึงยึดเอาภาษาธรรมคาหรือภาษาชาวบ้าน ขึ้นมาเป็นภาษา

^{๑๑} พระมหาปฐมพงษ์ งามล้วน, ประวัติภาษาบาลี ความเป็นมาและที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฤต และสันสกฤต, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕.

ในการสื่อสาร ภาษามคธจึงได้รับการฟื้นฟูอีกที เพื่อเผยแพร่ศาสนากับทุกคนทุกชั้นไม่มีวรรณะ^{๑๒} เมื่อกล่าวโดยสรุป พระองค์ใช้ภาษาในลักษณะ ๒ ประการคือ

๑. **ใช้ภาษาแบบทางการ** (Formal Language) ภาษาที่พบคือ ภาษาที่เป็นคำเดิมหรือภาษาที่พวกพราหมณ์ใช้กันอยู่ พระองค์ไม่ได้ปฏิเสธแต่อย่างไร เมื่อพวกพราหมณ์นำมากล่าวหรือสนทนาธรรมด้วยภาษาชั้นสูง (สันสกฤต) พระองค์ทรงใช้ด้วย แต่จะให้ความหมายใหม่ ตามที่พระองค์สอน โดยมุ่งเน้นที่ความหมายแบบตรงไปตรงมา ได้สาระ ได้ความจริงตามกฎของธรรม เช่น คำว่า **อริยะ** ความหมายเดิมคือ ลูกของพระพรหม เพราะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ผู้ประเสริฐ ส่วนความใหม่ของพระพุทธเจ้าคือ ความจริงจากชีวิตที่สะท้อนถึงความจริงที่เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครกำหนด แต่เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ เรียกว่า **อริยสัจ** ดังนั้น จะพบว่าความหมายของภาษาทางการ (เดิม) กับความหมายใหม่จึงเกิดขึ้นพร้อมกัน

๒. **ใช้ภาษาเชิงเนื้อหา** (Material Language) เป็นภาษาที่เปลี่ยนแปลงตามกาลหมายความว่า ไม่ใช่ภาษาตายตัว เป็นภาษาที่ขึ้นอยู่กับผู้พูดเป็นหลัก และสามารถเปลี่ยนความหมายตามอารมณ์คนพูดได้ด้วย ในพุทธพจน์ของพระองค์มีมากมาย เช่น พระองค์ตรัสกับโจรองคฺคิมาลว่า เราหยุดแล้ว แต่ท่านยังไม่หยุด ซึ่งสร้างความสงสัยอย่างมากกับโจรองคฺคิมาล จึงแย้งพระองค์ว่า สมณะมีวาจาเท็จ ท่านก้าวเดินไยตรัสว่าท่านหยุด พระองค์จึงตรัสแก่โจรองคฺคิมาล ถึงความหมายที่แท้จริงว่า เราหยุดจากการทำชั่ว แต่ท่าน (โจร) ยังไม่หยุด ยังคิดจะฆ่าอีก ลักษณะเช่นนี้ นักปรัชญาคนหนึ่งซึ่งชื่อ วิทกิตสไตน์กล่าวถึงภาษาว่า เหมือนเป็นภาษาแบบเล่นเกม คือ ผู้ฟังอาจจะไม่รู้ว่าคุณพูดหมายถึงอะไร เพราะเนื้อหาจริง ๆ มีได้อยู่ที่ตัวภาษา แต่อยู่ที่เนื้อหา วัฒนธรรมของภาษา จึงเป็นภาษาเชิงประหวัด ความจริงอยู่ที่คนพูด นอกจากนี้ ความหมายอาจจะเปลี่ยนแปลงตาม กาละ (Time) และเทศะ (Space) ด้วย^{๑๓} เช่น ภาษาชาวเมือง ภาษาชาวชนบท ให้ถือตามถิ่นนั้น ๆ

^{๑๒} เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๕๔-๕๖.

^{๑๓} สนิท ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับหลักการศึกษาศาสตร์, กรุงเทพฯ: นิตนารการพิมพ์, ๒๕๓๔, หน้า ๔๖.

เพราะฉะนั้น ภาษาที่พระองค์ใช้ในการสื่อสารจึงน่าจะประกอบด้วย ภาษาท้องถิ่น (ชาวบ้าน) และภาษาชาวเมือง (ทางการ) หากกล่าวโดยเจาะจงภาษาคือ ภาษาป्राकृत ภาษามาคธี และภาษาสันสกฤต เป็นต้น

๒.๒.๑ ภาษาดั้งเดิมในท้องถิ่น

พระพุทธศาสนาเกิดในท่ามกลางลัทธิต่าง ๆ โดยมีศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูเป็นศาสนาหลักในการเผยแผ่คำสอนอยู่ต่อนั้น ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธศาสนาประกอบขึ้นมานั้น ล้วนแต่อาศัยฐานทางวัฒนธรรมของพราหมณ์ โดยเฉพาะภาษาในการถ่ายทอดสาระเนื้อหาหลักธรรม ความจริงที่พระพุทธเจ้าประกาศ ส่วนหนึ่ง ได้นำเอาคำศัพท์ต่าง ๆ มาจากพราหมณ์ แล้วนำมาปรับปรนเป็นของตัวเอง ในเนื้อหาเฉพาะชาวพุทธ ภาษาในสมัยนั้น คือ สันสกฤตและภาษามคธหรือภาษาบาลี ปรากฏฐานจากความเชื่อเรื่องภาษาเกิดมานานแล้ว โดยเฉพาะภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่พราหมณ์เชื่อว่า คือ วาจาของพระเจ้าโดยตรง ไม่ใช่คำพูดหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ต่อมาจึงเรียกภาษานั้นว่า “พระเวท” แปลว่า การท่องจำ (เพื่อให้เกิดความรู้) ไม่มีการจดหรือบันทึกเป็นอักษรเด็ดขาด เพราะชาวพราหมณ์ให้ความสำคัญภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน เหตุผลที่ใช้วิธีการพูดหรือท่องจำ คือ ภาษานี้เป็นวาจาที่เกิดมาจากเสียงหรือลมหายใจของพระเจ้า คือพระพรหมนั่นเอง การท่องจึงเป็นการเผยความจริงเกี่ยวกับพรหมัน การทำให้บรรลุถึงการดับทุกข์^{๕๔}

ดังนั้น ภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่ทางศาสนาพราหมณ์ในสมัยนั้น คือ ภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นภาษาที่สูง ผู้ที่อ่านได้คือ ผู้นำทางพิธีกรรมเท่านั้น และผู้ที่สืบทอดจะต้องท่องจำเอา ส่วนภาษาชาวบ้านนั้นแตกต่างกันแล้วแต่ละแคว้น ในแคว้นที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่คือ แคว้นมคธ ดังนั้น ภาษาที่พระองค์ใช้จึงเป็นไปได้ว่าเป็น ภาษามคธเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามแต่ละแคว้นกว้างใหญ่ การที่จะใช้ภาษาเดียวกันคงเป็นไปได้ พระองค์ทรงอนุญาตให้สาวกทั้งหลายของพระองค์ แปลสิ่งที่พระองค์ได้ตรัสไว้เป็นภาษาถิ่นของตน^{๕๕} แสดงว่า พระองค์มิได้ให้

^{๕๔} สมฤดี วิศทเวทย์, “ภาษากับความจริงในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฉบับที่ ๑, (ม.ค.-เม.ย., ๒๕๔๖) : ๕๐-๕๑.

^{๕๕} พระมหาเทียบ สิริญาโณ, “บาลีคืออะไร?”, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, อนุสรณ์ชนมายุครบ ๘๔ ปี พระสุเมธาธิบดี, (๒๕๔๕) : หน้า ๒๔๐.

สาวกนำเอาภาษาที่พระองค์ตรัสไปถ่ายทอดทีละียว แต่ให้แปลเป็นภาษาของท้องถิ่นนั้นได้ แต่ทุกวันนี้ยังเป็นปัญหาอยู่ว่า พระพุทธเจ้าใช้ภาษาใดสื่อสารกันแน่ ระหว่าง ภาษาประกฤต สันสกฤต และภาษามคธหรือภาษาบาลี เพราะพระองค์ใช้วิธีการสอนที่ต่างกันอย่างหลายแบบ เช่น แบบปฏิรูป แบบปฏิวัติ และแบบที่ตั้งคำสอนขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะเป็น ศัพท์ ความหมายและพิธีกรรม^{๑๖} พระมหาปฐมพงษ์กล่าวยืนยันถึงเรื่องนี้ว่า ที่พระองค์เลือกเอาภาษาบาลีหรือภาษามคธ เพราะว่าภาษาสันสกฤตนั้นเป็นภาษาชั้นสูง ที่พราหมณ์ใช้สื่อสารกัน ส่วนภาษาบาลีเป็นภาษาที่คนสามัญชนพูดกัน แม้แต่พระองค์เองไม่อนุญาตให้สาวกนำพุทธวจนะไปพูดกับภาษาอื่น แต่ทรงอนุญาตให้ต่างคนต่างศึกษาเป็นการเฉพาะที่ตนเองถนัดได้ในภาษาของตนเอง นั่นหมายความว่า พระองค์ไม่ยึดติดที่ภาษา แต่เน้นที่เนื้อหาธรรมะมากกว่า

อย่างไรก็ตาม เสถียร โพธิ์นันทะยืนยันว่า “พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอนสัตว์โลกด้วยภาษามคธภาษาเดียว ไม่ตรัสภาษาอื่นเลย”^{๑๗} แต่ทำไมพระองค์ไม่ยอมให้เรียนพระพุทธพจน์ด้วยภาษาใดภาษาหนึ่ง โดยเฉพาะภาษาสันสกฤต เสถียร โพธิ์นันทะให้เหตุผลอีกว่า มันเป็นเรื่องยากที่ชาวบ้านจะเข้าใจในภาษาสูง ภาษาศักดิ์สิทธิ์ ที่ต้องมาเสียเวลาในภาษา ไม่เกิดประโยชน์ใด ๆ ส่วนภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้ในการสื่อสารในสมัยนั้น ท่านยืนยันว่า ภาษามคธ คือภาษาที่พระองค์ใช้สั่งสอน เหตุผลคือ มคธเป็นชื่ออาณาจักรใหญ่ ภาษาที่ใช้แล้ววันนี้ คือ ภาษาบาลี เรียกอีกชื่อว่า มคธีภาษา ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาปรากฤตที่ชาวบ้านใช้กันอยู่สมัยนั้น ส่วนพระมหาปฐมพงษ์ งามล้วนกล่าวยืนยันว่า นักปราชญ์เชื่อว่า บาลีเป็นภาษาถิ่นใดถิ่นหนึ่งในหลาย ๆ ภาษา ในสมัยนั้น นอกจากนี้ ยังมีภาษาอื่น ๆ เช่น ภาษาวันตี ภาษามหาราชบุรี เหตุผลอีกอย่างคือ ตอนพระองค์เป็นขัตติยกุมารได้ศึกษาภาษาศาสตร์ต่าง ๆ มาแล้ว ย่อมแตกฉานในนิรุกติศาสตร์ จึงไม่เป็นปัญหา กับพระองค์เรื่องภาษาเป็นแน่ ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงสามารถตอบโต้ภาษาสูง ๆ ของพวกพราหมณ์ที่มาโต้ว่าทักกับพระองค์ได้อย่างแตกฉาน จนเป็นเหตุให้พวกพราหมณ์เกิดความเลื่อมใสและยอมเป็นสาวกก็มาก และด้วยเหตุนี้เอง ที่พระองค์สามารถนำเอาภาษาพวกพราหมณ์มาประยุกต์ใช้เสียใหม่ กลายเป็นศัพท์พราหมณ์แต่ความหมายแบบพุทธนั่นเอง

^{๑๖} วสิน อินทสระ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๓๕), หน้า ๓๓๒-๓๓๓.

^{๑๗} เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

ดังนั้น ภาษาที่พระองค์ใช้ในการเผยแพร่คำสอน มาจากภาษาของพราหมณ์ที่เรียกว่า พระเวท ต่อมามีการขัดเกลาให้สละสลวยขึ้น กลายเป็นภาษาสันสกฤต ที่พราหมณ์ใช้ในพิธีกรรม ไป แต่สำหรับพระองค์ ภาษาสันสกฤต เป็นภาษาชั้นสูง ชาวบ้านไม่รู้ ในขณะที่ชาวบ้านใช้ภาษา ปรากฤตสื่อสารกัน ส่วนภาษามคธเป็นภาษาของแคว้นหนึ่งที่มีอิทธิพลในสมัยนั้น ต่อมาพระองค์ ทรงประยุกต์มาเป็นภาษาง่าย ๆ ตามภาษาชาวบ้าน จึงเรียกว่า ภาษาบาลี

๒.๒.๒ ภาษาที่ประยุกต์จากภาษาเดิมในท้องถิ่น

การกำเนิดทฤษฎีภาษา ศ. กิรติ บุญเจือให้ความเห็นเรื่องการกำเนิดของภาษาว่า ภาษาหลัก ในโลกมีถึง ๔, ๐๐๐ ภาษา ไม่รวมถึงภาษาเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกจำนวนมาก ใน ๔,๐๐๐ ภาษา นี้ จัดเป็น ๓ ตระกูล คือ

๑. ตระกูลอินโดยูโรเปียน (Indo-European)
๒. ตระกูลเซมิติก (Semitic)
๓. ตระกูลแอลเทอิก (Altaic)^{๑๔}

ส่วนการกำเนิดของภาษาท่านกล่าวว่ามี ๕ ทฤษฎี ดังนี้คือ

๑. ทฤษฎีการสร้างมนุษย์โดยตรง (Creation Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า พระเจ้าคือผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมา เช่น อาดัมและอีวาแล้วจึงเกิดการพัฒนามาเป็นภาษาที่พูดกันขึ้น
๒. ทฤษฎีอัตโนมัติ (Automatic Theory) เชื่อว่า ภาษาเกิดมาจากมนุษย์ตั้งแต่กำเนิด เรียกว่า เป็นคุณสมบัติพิเศษ
๓. ทฤษฎีเลียนแบบ (Onomatopoeic Theory) เชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถอยู่ในตัวอยู่แล้ว และสามารถเลียนแบบเสียงต่าง ๆ ได้ดี จึงเกิดการสร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นภาษา
๔. ทฤษฎีอุทาน (Interjectional Theory) เชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถที่แสดงออกมาทางความรู้สึก อารมณ์ เวลาที่มีเรื่องหรือปัญหา มักจะแสดงออกมาโดยการอุทานออกมาเป็นเสียงเป็นศัพท์

^{๑๔} ศ. กิรติ บุญเจือ, *ปรัชญาและศาสนาเชนต์จอร์ฮัน ศาสนาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ*, เล่มที่ ๑, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ฐานบัณฑิต จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๓.

๕. ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutional Theory) เชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์ชั้นสูง มีความสามารถสร้างคำพูด ที่สื่อความหมายออกมาได้ ด้วยความสามารถที่มีการวิวัฒนาการ จากสัตว์ ไปสู่มนุษย์ จากสัญชาตญาณไปสู่จิตสูงและเกิดการสื่อสารกันด้วยภาษาขึ้น^๕

ภาษาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสื่อสาร เพื่อให้ทราบจุดประสงค์ของผู้สื่อ การที่จะเข้าใจกันได้นั้น จะต้องอาศัยภาษาเดียวกันหรือผู้พูดและผู้ฟังเข้าใจภาษาที่สื่อกันได้ แต่มนุษย์มิได้มีความสามารถเท่าเทียมกัน จึงเกิดปัญหาในเวลาสื่อสารกันกับคนต่างเผ่า ต่างวัฒนธรรมหรือแม้แต่วางศาสนา ซึ่งใช้ภาษาที่ละเอียดอ่อน เป็นภาษาที่อาศัยการเรียนรู้ การศึกษา อย่างไรก็ตาม คนที่เข้าใจในทางธรรมหรือมีศรัทธาเป็นฐานย่อมจะเข้าใจภาษาได้ง่าย แต่สำหรับคนที่ไม่คุ้นเคยทางศาสนาย่อมเป็นอุปสรรค เพราะภาษาทางศาสนาลึกซึ้ง เข้าใจยาก อมความ เปรียบเทียบเชิงลึกลึกอยู่มาก อย่างที่กล่าวข้างบนแล้วว่า ภาษามีความเป็นมายาวนาน กล่าวโดยสรุปแล้ว เกิดมาจากสามทาง คือ (๑) การติดต่อกับผู้เป็นเจ้าของ (๒) ติดต่อกันเอง และ (๓) เกิดจากการประสบการณ์ที่สะสมในการดำรงชีพ ส่วนภาษาในทางพระพุทธศาสนา สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ กล่าวไว้ดังนี้

ภาษาที่ใช้ในพระพุทธศาสนามี ๔ ระดับ คือ

๑. **ภาษาที่ตีความตามอักษร** คือ ภาษาที่ว่าไปตามความหมายของอักษร ที่ไม่ซ่อนความนัยที่ลึกลึกใด ๆ ซึ่งอาศัยภาษาสมมติหรือภาษาคนเป็นหลัก แต่ภาษาเหล่านี้ ไม่สามารถถือเอาเป็นหลักสากลได้ ต้องแปลตามภาษาต่าง ๆ ในกลุ่มเดียวกัน

๒. **ภาษาระดับอุปมาอุปไมย** คือ เป็นภาษาซ่อนนัย ความหมายแฝงอยู่ เป็นภาษาภววิวรรณกรรม ที่ใช้การร้อยกรองหรือร้อยแก้ว เพื่อให้เกิดความสวยงามของภาษาและเนื้อหาลักษณะกลมกลืน เรียกว่า ศิลปภาษา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคนที่สนใจด้วย

๓. **ภาษาระดับนามธรรม** คือ ภาษาที่ใช้ในทางศาสนา เพราะว่าเป็นคำภีร์ของแต่ละศาสนาล้วนแต่มีความหมายที่ซุกซ่อนความหมาย ความจริงเอาไว้ บางทียากแก่การเข้าใจ จึงเป็นปัญหาสำหรับคนที่ไม่ค่อยใส่ใจเรื่องศาสนา เกิดการตีความผิด เชื่อผิดและปฏิบัติผิด อนึ่ง การที่วางภาษาธรรมหรือเนื้อธรรมเอาไว้กว้าง ๆ อย่างนั้น เพื่อเปิดโอกาสให้แก่คนรุ่นหลังใช้สติปัญญา โดยการตีความตามกาลยุคสมัยนั้น ๆ ได้ และยังเป็นการทดสอบความมั่นคงในศรัทธาของศาสนิกนั้น ๆ ด้วย

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑-๒๐๓.

๔. **ภาษาระดับอักษร** หรืออภิปรัชญา คือ ภาษาที่เหนือโลก เป็นภาษาโลกุตระธรรม ซึ่งมีทั้งเปรียบเทียบและเป็นนามธรรม ที่ต้องอาศัยการตีความอย่างละเอียด บางทีภาษาระดับนี้อาจจะมาจากระดับภาษาธรรมดา แต่มีความหมายไม่ธรรมดา เช่น การกิน การเกิด อาจแปลเป็นได้ ๒ ความหมายคือ กินทางปากตามภาษาชาวโลกและกินทางอายตนะซึ่งเป็นภาษาธรรม ที่มี ความหมายซ่อนความในภาษา ซึ่งผู้ที่เข้าใจต้องมีฐานในการเรียนรู้หรือมีประสบการณ์ในด้าน ศาสนาคด้วย ส่วนการเกิด หมายถึง การเกิดจากแม่จริง ๆ หรือการคลอดและเกิดจากกิเลส^{๒๐} หมายถึง การเกิดขึ้นของกิเลสที่เกิดจากอกุศลภายในจิต ดังนั้น ภาษาระดับอักษร จึงอม ความหมายอยู่ในตัว ขึ้นอยู่กับผู้พูดว่า อยู่ที่ไหน พูดเรื่องอะไร เหมือนดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ สาวกหรือพวกพราหมณ์ที่ใช้ภาษาตามสถานการณ์ต่าง ๆ

ในครั้งพุทธกาล ภาษาหลักที่ชาวอินเดียสมัยนั้นพูดกันคือ ภาษามคธี แต่ยังมีภาษาที่เหนือกว่าภาษามคธีคือ ภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาสูง เป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ ที่วรรณะสูง ๆ หรือ พวกพราหมณ์เท่านั้นที่สามารถพูดได้ คำศัพท์ต่าง ๆ ที่ศาสนาพุทธนำมาใช้พูดนั้น ล้วนมาจากราก ภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะภาษามคธีหรือภาษาบาลี ซึ่งอาศัยฐานจากภาษาสันสกฤตอยู่มาก เหมือนภาษากรีกและลาตินที่เป็นฐานของภาษาอังกฤษ ดังนั้น ภาษาที่ศาสนาพุทธใช้จึงมีรากมาจากภาษาเดิมอยู่ การที่จะเข้าใจภาษาในคำ และความหมายได้คั้น จำเป็นต้องหาความหมายเดิมของภาษานั้นก่อน ดังที่พระพุทธเจ้าใช้เรียกสาวกว่า สมณพราหมณ์ อรหันต์และคำอื่น ๆ ที่ใช้ตาม พุทธประสงค์ เช่น กรรม อนัตตา นิพพาน ผู้ลอบบาป ผู้บริสุทธิ์ อัดดา สมာธิ บรรพชา ธรรม เหตุผลที่พระองค์ใช้ภาษาเหล่านั้น เพราะ (๑) พระองค์ไม่พอพระทัยในความหมายเก่า (๒) ภาษาที่พระองค์ทรงตรัสเป็นภาษาโลกหรือภาษาชาวบ้าน (๓) ภาษาที่เกิดความหมายใหม่นั้น เกิดมาจากการตรัสรู้ความจริง ฉะนั้น ภาษาธรรมะกับความจริงจึงสอดคล้องกัน คือ ลือออกมาจากจักรวาลอย่างเที่ยงตรง ไม่ซ่อนความใน จึงเกิดประโยชน์โดยตรงต่อผู้คนที่กำลังต้องการหลักการดำเนินชีวิตที่แท้จริง

ดังนั้น ภาษาดั้งเดิมของพวกพราหมณ์ในสมัยนั้น จึงถูกพระพุทธเจ้าแปลงความหมายใหม่ แต่การแปลงพระองค์มิได้กระทำแบบสิ้นเยื่อใย พระองค์ยังยึดเอาคำเดิมอยู่ แต่ที่เปลี่ยนคือ

^{๒๐} สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, พุทธศาสน์, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐-๑๖.

ความหมายเท่านั้น บางครั้ง ลัทธิอื่นมาทูลถามพระองค์ในเรื่องต่าง ๆ พระองค์ยังทรงใช้คำนั้นเป็นเครื่องมือในการโต้กลับก็มี ลักษณะการตอบ การตรัสแก่สาวกและลัทธิต่าง ๆ มี ๔ แบบคือ

๑. แบบยืนยัน เรียกว่า *เอกัสมพยากรณ์*
๒. แบบยกย่อง เรียกว่า *ปฏิบัติฉลาพยากรณ์*
๓. แบบแยกแยะ เรียกว่า *วิภังชพยากรณ์*
๔. แบบหยุดอยู่ เรียกว่า *รูปนีย์*^{๒๐}

ลักษณะแรก หมายความว่า พระองค์ทรงยืนยันในด้านของพระองค์เอง ตรัสแบบตรงไปตรงมา ไม่ยกย่อง ไม่วาทน ตรัสแต่เรื่องสัจจริง เช่น คำพูดที่ควรพูด ๑๐ อย่างหรือแสดงธรรมในเรื่องอริยสัจสี่นั่นเอง จุดประสงค์ของพระองค์ เพื่อที่จะยืนยันในหลักคำสอนที่พระองค์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง นั่นหมายความว่า ภาษาที่ออกมาจากพระโอษฐ์ย่อมจะมีค่ามีคุณประโยชน์อย่างแท้จริง

ลักษณะที่สอง หมายความว่า พระองค์ใช้ความรู้ ที่ผู้ถามมีอยู่เป็นเครื่องมือตอบได้ นั่นหมายถึง พระองค์ทรงรู้ภาษาผู้ถามได้ดีและสามารถย้อนถามได้ นั่นคือ การถือโอกาสได้เพื่อให้คนถาม เกิดอาการหวั่นไหวหรือประหม่าในท่าทีของตน

ลักษณะที่สาม หมายความว่า พระองค์อธิบายชี้แจงให้ฟังอย่างละเอียดในเรื่องนั้น ๆ หากผู้ถามมีความรู้ไม่ถึงหรือไม่รู้จริง จะยอมรับเองว่า ตัวเองไม่มีความเข้าใจจริง ๆ ข้อนี้เอง ที่สาวกของลัทธิอื่น ๆ ที่มาทูลถามพระองค์ เกิดเปลี่ยนใจมานับถือพระองค์และแสดงตัวเป็นสาวกแทน นั่นแสดงให้เห็นว่า พระองค์สามารถนำเอาภาษามาขยายให้คนถามจน (ทาง) ได้

ลักษณะที่สี่ หมายความว่า พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์หรือตอบอะไรเลย เพราะบางเรื่อง ไม่มีประโยชน์ในการแก้ปัญหาชีวิต ไม่สามารถดับทุกข์ได้ แต่อาจเกิดความแตกแยกหรือขัดใจกัน เช่น มีคนถามว่า ตายแล้วไปไหน โลกเที่ยงหรือไม่ คำตอบมิได้สร้างสรรค์ปัญญาใด ๆ แต่อาจจะเป็นหลักฐานในการยอมรับหรือจับผิดในบางลัทธิที่ยืนยันเช่นนั้นได้ นี่หมายความว่า พระองค์ทรงใช้ภาษาชาวบ้านได้อย่างไม่มีปัญหา คือ ไม่ตอบก็ได้ นั่นเพราะพระองค์ทรงเห็นว่าภาษามิได้เป็นจุดจบของปัญหา ที่สำคัญคือ แก้ทุกข์ไม่ได้

^{๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๕๑.

ดังนั้น ภาษาท้องถิ่น ที่พระองค์ทรงใช้เผยแผ่คำสอนแล้ว ภาษาเหล่านั้น ได้ถูกปรับปรุง และปริวรรตเพื่อให้ได้ความหมายใหม่ จากภาษาชาวบ้าน (ภาษาสมมติ) ให้เป็นภาษาศาสนา (ภาษาปรมาตม์) เพื่อถ่ายทอดเป็นภาษาธรรมะที่สื่อจากพุทธประสงค์ไปยังบุคคลต่าง ๆ ที่มีฐานะ วรรณะ ความรู้ แตกต่างกันไป เพื่อให้บรรลุตามพุทธประสงค์ นั้นเพราะพระองค์มีคุณสมบัติในฐานะ “*ธรรมภาวะ*” (ธรรมกาย) และสื่อ “*สื่อกลาง*” ของธรรม (นิรมานกาย) ลักษณะภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่ยุคนั้นคือ *การใช้ศัพท์ การให้ความหมายใหม่* พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในท่ามกลางเจ้าลัทธิ และวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์ อิทธิพลในด้านความคิด ความเชื่อ พิธีปฏิบัติ การศึกษา การแสดงออก การใช้ภาษา การสื่อสารในสมัยนั้น ล้วนได้รับมาจากศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น แหล่งสำคัญคือ คัมภีร์พระเวท วิธีแสวงหาทางตรัสรู้ ได้มาจากพื้นฐานในการปฏิบัติตามหลักของอาศรม ๔ เมื่อตรัสรู้แล้วก็นำเอาธรรมออกไปเผยแผ่ ถึงกระนั้น พระองค์ยังพบอุปสรรคคือกำแพงแห่งวัฒนธรรมภาษาของพราหมณ์ แต่พระองค์มิได้ปฏิเสธภาษาการสื่อสารของพวกพราหมณ์ แต่กลับนำมาใช้ได้อย่างกลมกลืนทีเดียว โดยแยกคำ ความหมายออกให้ชัดเจนว่า อะไรคือ คำเดิม อะไรคือ คำใหม่ของพระองค์ เช่น คำว่า

ธรรม ความหมายเดิมของศาสนาพราหมณ์คือ คุณธรรมหรือประโยชน์ที่ได้จากการประพฤติตามอาศรม ๔ นอกจากนี้ ยังหมายถึง กฎ หน้าที่ ข้อปฏิบัติในพิธีกรรมด้วย ส่วนความหมายทางพระพุทธศาสนา คือ ความจริงที่เป็นธรรมชาติ ที่มีเหตุมีปัจจัยให้เป็นไปตามสภาวะ การเข้าใจในธรรมคือ เข้าไปอยู่ ไปเป็น อันเดียวกันกับธรรม เช่น พระอรหันต์ ซึ่งมี ๒ อย่าง ธรรมที่เป็นฝ่ายทำลาย (กิเลส ตัณหา อุปาทาน) และธรรมที่เป็นฝ่ายสนับสนุน (สติ ปัญญา)

อรหันต์ คือ เป็นคำของศาสนาพุทธที่ใช้ หมายถึง ผู้บรรลุธรรมสูงสุด ส่วนศาสนาพราหมณ์คำเดิมคือ พรหมัน แปลว่า ความงอกงาม ความเจริญหรือความจริงแท้อันสมบูรณ์ (Ultimate Truth)

อริยะ คือ ผู้ประเสริฐ โดยกำเนิดจากพระโอรสของพระพรหม เรียกกลุ่มตัวเองว่า อริยะหรือพวกอรยันหรืออารยชน ส่วนในความหมายของพุทธศาสนา หมายถึง ผู้ปฏิบัติจนถึงขั้นอรหันต์ เรียกว่า ผู้ประเสริฐโดยปัญญาหรืออริยสงฆ์^{๒๒}

พราหมณ์ คือ นักบวชในศาสนาพราหมณ์ ที่เชื่อตัวเองเป็นผู้บริสุทธิ์ เรียนจบไตรเพท เพราะเป็นบุตรพระพรหม ส่วนในความหมายของพุทธศาสนา คือ นักบวชที่ประพฤติตามพระ

^{๒๒} สนิท ศรีสำแดง, *ปรัชญาเถรวาท*, หน้า ๘.

ธรรมวินัยให้บริสุทธิ ภิภษุและพรหมณ์ที่มีจิตไม่เศร้าหมอง เรียกว่า พรหมจรรย์ เท่ากับพระอรหันต์^{๒๓}

กรรม คือ การกระทำของพระพรหมต่อสรรพสิ่ง เรียกว่า พรหมลิขิตและการสร้างหรือการแสดงออกต่อพระเจ้าโดยการบูชาเช่นไหว้เรียกว่า พิธีกรรม (Ritual) ส่วนความหมายของพระพุทธศาสนา คือ การกระทำที่อาศัยองค์ประกอบ ๓ อย่างคือ กาย วาจาและใจ ซึ่งอยู่บนฐานของเจตนา

นิพพาน ในศัพท์เดิมของศาสนาพราหมณ์มีหลายคำ เช่น โมกษะ มุกติ วิมุตติ วิโมกษะ มุกตะ แปลว่า การหลุดพ้น การปลดปล่อยให้อิสระ โดยประพุดิตตามอาศรมข้อที่ ๔ (สันยาสี) ส่วนในพระพุทธศาสนามีความหมายว่า การดับจากกิเลส ไม่มีตัวตน วางเปล่าจากอัตตา เป็นคุณธรรมอันสูงสุด สมฤติ วิศทเวทย์ ให้เหตุผลนิพพานที่ไร้ตัวตนไว้ ๔ อย่าง (๑) เพราะหลุดพ้น (๒) กำหนดเอาเป็นอัตตาไม่ได้ (๓) การไม่มีเช่นนี้ สัมผัสไม่ได้ (๔) นิพพานเป็นอนัตตาหรืออัตตา ขัดแย้งกันเอง (ในแง่ภาษาปรมาตม์)^{๒๔}

บริสุทธิ ความหมายเดิม คือ เป็นพรหมณ์โดยกำเนิดหรือทำพิธีล้างบาป ลอยบาปในแม่น้ำคงคาจึงบริสุทธิ ส่วนความหมายของพระพุทธศาสนา คือ ความบริสุทธิทางจิตใจจากมลทินอาสวะ ซึ่งเกิดจากการกระทำของตัวเอง ไม่เกี่ยวข้องกับน้ำหรือพิธีกรรมใด ๆ

อาตมัน หรือ อาตมา ความหมายเดิมของศาสนาพราหมณ์คือ สิ่งเที่ยงแท้ถาวร อมตะ เป็นอัตตาเล็ก (Self) ตรงข้ามกับอัตตาใหญ่คือ พรหมัน (Great Self) คือ สภาวะเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง ส่วนความหมายของพระพุทธศาสนา คือ ตัวคนที่สมมติปรุงแต่งมาจากขั้น ๕ และไม่เที่ยงแท้ถาวร สนิท ศรีสำแดง ให้ความหมายอัตตาไว้ ๓ ความหมายคือ (๑) ใช้เรียกแทนนามผู้พูดว่า ฉัน อาตมา ผม ข้าพเจ้า (๒) รูปกายที่เป็นกายภาพ เราใช้เรียกสมมติว่า ตัวเรา ของเรา และ (๓) ผู้แทนในการเสวยผลจากการกระทำของตัวเอง^{๒๕} และคำนี้เป็นต้นกำเนิดคำว่า อนัตตา ซึ่งมีความหมาย ๔ ความหมายคือ (๑) มีสภาพว่างเปล่า (๒) ไร้เจ้าของ (๓) ไม่อยู่ในอำนาจใคร (๔) แย้งอัตตา พระธรรมปิฎกให้ความหมายอีกสอง คือ (๑) ประกอบมาจากส่วนย่อย (๒) มีปัจจัยปรุงแต่งและแปรไปตามปัจจัย คือ ไม่มีตัวตนที่ถาวร

^{๒๓} ที. ที. (ไทย) ๕/๒๘๔/๓๘๒.

^{๒๔} วัชระ งามจิตรเจริญ, “นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท อัตตาหรืออนัตตา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๘, ฉบับที่ ๓, (เดือน ก.ย.-ธ.ค. ๒๕๔๔) : ๕๑.

^{๒๕} สนิท ศรีสำแดง, ปรัชญาเถรวาท, หน้า ๔๑.

๒.๒.๓ แลกเปลี่ยนในภาษาและการประยุกต์ตามกาล

ในครั้งพุทธกาล การเผยแผ่ศาสนา ล้วนอาศัยการพูด การสนทนา การโต้ตอบกันเชิงซักถาม อุปกรณ์ในการสื่อสารคือ ภาษา ภาษา คือ สื่อกลางที่สะท้อนความคิด ความจริงจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ในสมัยนั้น ภาษาที่ใช้กัน คือ ภาษาสันสกฤต ภาษาปรากฤต ภาษามคธ ภาษาออกมาจากคำพูด การใช้ภาษาจะต้องอาศัยการท่อง การสวดด้วย ในครั้งนั้น จุดกำเนิดของการใช้ภาษาคือ มาจากพระเวท เพราะพราหมณ์ อาศัยการท่อง การสวดไตรเพท เพื่อสื่อความหมายถึงพระเจ้า เพื่ออ้างเป็นคำสอนไปด้วย

คำว่า เวท แปลว่า รู้ แต่ต่อมาศาสนาฮินดูแปลว่า ปัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ ปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้จากศาสตร์ในคัมภีร์ ซึ่งมี ๒ อย่างคือ (๑) *ศรุตี* หมายถึง การฟัง ฟังจากพระเจ้า ในที่สุดก็กลายมาเป็นคัมภีร์พระเวท ซึ่งพราหมณ์ถือว่าเป็นปัญญาที่ได้มาจากพระเจ้าโดยตรง และถือว่าเป็นสิ่งสมบูรณ์ เทียงแท้ เพราะเป็นคำพูดของพรหมัน (๒) *สมฤติ* คือ การคิด ในสรรพวิชาการทั้งหลาย ที่เกิดจากการแต่งของมนุษย์ กลายเป็นตำรา โดยอาศัยฐานจากพระเวททั้งหมดนี้ ได้สืบทอดกันมา โดยการท่องจำด้วยปาก เรียกว่า มุขปาฐะ ไม่มีการจดหรือบันทึกเป็นอักษร ด้วยการสืบทอดของพวกพราหมณ์ที่ทำหน้าที่สื่อสารกับพระเจ้า จึงมีการแต่งตำราเป็นบทสวดเป็นฉันท เพื่อให้สวดถูกต้องตามวิธี ด้วยเหตุนี้เองด้วย พวกพราหมณ์จึงอาศัยผู้นำพิธีคัดแปลงคำสอน ข้อความในคำสวดนั้น มาเอื้อประโยชน์ตน โดยห้ามให้คนทั่ว ๆ ไปสวด และได้แต่งเป็นโองการอำนาจของพระเจ้าให้เป็นกฎ เป็นหลัก เช่น สร้างวรรณะ ๔ ขึ้นมาตามโองการของพระเจ้า แล้วให้ยึดถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด นี่คือการใช้ภาษาในเชิงการปกครองไปด้วย^{๒๖} ดังนั้น พบว่าพราหมณ์และกษัตริย์จะชิงไหวพริบกันอยู่เสมอ เพราะพราหมณ์ มีหน้าที่ในการสร้างขวัญกำลังใจในการดำรงชีพ การบูชาฮินดู การเซ่นไหว้ เพื่อสวัสดิภาพของตัวเอง ในขณะที่กษัตริย์มีหน้าที่ในการรบ การปกครอง เพื่อให้บ้านเมืองสงบสุข ทั้งสอง จึงสร้างอำนาจและชิงกันเพื่อความเหนือกว่า แรก ๆ พราหมณ์นั้นเหนือกว่า แต่ต่อมาตกเป็นรอง ระยะเวลาหลัง ผู้คนเกิดความสงสัยว่า พระเจ้าคือ ใคร คำตอบ คือ พระพรหม ผู้ซึ่งสร้างสรรพสิ่งขึ้นมา ใครที่เกิดมาจากพระพรหมคือ ผู้ประเสริฐ หรือเป็นอริยะ แต่ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่า เกิดมาจากส่วนไหนของพระพรหม

^{๒๖} สิริวัฒน์ คำวันสา, พุทธศาสนาในอินเดีย, หน้า ๘-๑๑.

ต่อมาก็มีการแปลงพระพรหมให้เป็นรูปธรรมขึ้น ให้มี ๔ หน้า เพื่อสร้างนัยว่า ช่วยดูแลโลกได้ ๔ ทิศ จึงกลายเป็นระบบวรรณคดี กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ และศูทร^{๒๗}

กรณีการใช้ภาษาในการสื่อสารนี้ พระองค์ตรัสไว้เช่นกันว่า ไม่ควรจะยึดคิดในเรื่องภาษามากนัก เพราะจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดกันได้ พระองค์อนุญาตให้ใช้ตามที่ชาวบ้านเขาใช้กัน บุคคลไม่ควรยึดมั่นภาษาถิ่นใดถิ่นหนึ่ง ทั้งไม่ควรละเลยภาษาชาวบ้านด้วย คือ ไม่ควรมองข้าม การบัญญัติขึ้นของชาวโลกด้วย^{๒๘} พระองค์ยังทรงเตือนสาวกทั้งหลายด้วยคำกล่าวที่ว่า ถ้าภิกษุสองรูปมีวาทีต่างกัน ในภิกษุธรรม ก็พึงไปหาภิกษุที่ว่าง่ายกว่า (แตกฉานหรืออธิบายได้ดีกว่า) เพื่อกล่าวให้รู้ถึงความแตกต่างกัน โดยอรรถะ (เนื้อความ) และพยัญชนะ (อักขระ) เตือนกันอย่าได้ทะเลาะกัน อันไหนถื้อมาผิด พึงจำไว้ แล้วกล่าวแต่ที่เป็นธรรมเป็นวินัย^{๒๙} พระองค์ให้ยึดเอาตามภาษาโลกหรือภาษาบัญญัติ ไม่อนุญาตให้ยึดตามที่พระองค์กล่าวทั้งหมด^{๓๐} ในที่สุดการเข้าใจภาษาจะมาอยู่ในลักษณะ ๒ อย่างคือ ความจริงโดยสมมติ เช่น เบญจขันธ์ และความจริงโดยปรมาตม์ ซึ่งมี ๔ อย่างคือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน^{๓๑} อย่งไรก็ตาม ความจริงนั้น มีหลายระดับ เช่น **ความจริงแบบสมมติ** เช่น ร่างกาย มีชื่อว่า นาย ก นาย ข เป็นนามสมมติ มีจริงทั้งรูปกายและชื่อ และกายนี้ เกิดการเปลี่ยนแปลง ตามเหตุปัจจัย เช่น เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว แก่ชราและตายลง เพราะว่าสภาวะของดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ธาตุรู้ ที่มีอยู่ในตัวเรา เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะของธาตุนั้น ๆ เรียกว่า **สภาวะ** นอกจากตัวเรา การเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยนี้แล้วความจริง ที่อยู่เหนือความสามารถการรับรู้ การเห็นมีอีก เช่น จิต พระเจ้า นิพพาน ความตาย กรรม ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่อยู่เหนือมนุษย์ ที่จะสัมผัสทางกาย ทางตาได้ แต่สามารถสัมผัสทางปัญญาได้ ความจริงนี้ เรียกว่า **ปรมาตม์** และอันสุดท้าย **อริยสัจ** คือ ความจริงที่รวบรวมของชีวิต เพราะชีวิตคือ ทุกข์ มีสาเหตุ มีทางดับ เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นจริงตลอดกาล^{๓๒}

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๒๘} สนิท ศรีสำแดง, **ปรัชญาเถรวาท**, หน้า ๕๐.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^{๓๐} พิพัฒน์ พสุธารชาติ, “เพื่อความเข้าใจเรื่อง ‘องค์รวม’”, **วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, ปีที่ ๑๐, ฉบับที่ ๒, (พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๔๖) : ๖.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๓๒} บุญมี แทนแก้ว, **พระพุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพฯ : ว. เพ็ชรสกุล, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕-๓๖.

ดังนั้น ความจริงของธรรมที่ผ่านสื่อกลางคือ ภาษา ซึ่งอาศัยรูปทางกายเป็นสื่อด้วยการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า โดยอาศัยภาษาในการสื่อสาร แม้แต่พระวรกายยังเป็นสื่อธรรมด้วย ดังนั้น ธรรมที่พระองค์สื่อจึงผ่าน ๓ ทาง คือ **ทางภาษา** (พระโอษฐ์) **ทางพระวรกาย** (กิริยาท่าทาง อิริยาบถ) และ **สิ่งที่เกี่ยวเนื่อง** (วัตถุสิ่งของที่ถูกนำมาเป็นสื่อธรรม) แต่สิ่งที่พระองค์ใช้มากที่สุดคือ พระโอษฐ์หรือภาษาพูด เพราะเหตุว่า มนุษย์มีภาษาพูดสื่อสารกัน การแสดงออกจากภายใน ให้คนอื่นรู้ มีอาจจะทำด้วยภาษาไป เพื่อให้คนอื่นเข้าใจได้หมด อนึ่ง ภาษาคือ สื่อกลางในการหาเหตุผล ได้แย้ง แก้ปัญหา บอกความจริง การใช้ภาษาเพื่อบอกสิ่งที่เป็นจริง ให้อีกคนฟังอย่างซาบซึ้งถึงแก่นเรื่องนั้น ๆ ผู้ใช้ภาษาจะต้องมีระดับการเข้าใจภาษาและเนื้อหาที่จะสื่อให้ได้เป็นอย่างดี

๒.๒.๔ การแก้ปัญหาเรื่องภาษาของพระพุทธเจ้า

การแก้ปัญหาของพระองค์มีมากมายหลายอย่าง ตั้งแต่เฉพาะหน้า กาลเวลาในอนาคต ปัญหาเฉพาะหน้าพระองค์จะตรัสตอบเองด้วยลีลาการสอนที่แตกต่างกัน ไม่ว่า ประชาชน พระสาวก พรหมณ์ พระราชา เทวดา พระพรหม ล้วนแต่ใช้ลีลาการสอนที่แยบยล แยกคายตามจริตตามพื้นเพนิสัยนั้น ๆ การแก้ปัญหาของพระองค์ มีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น การตอบโต้ การซักถาม การดำหนิ การชี้แจง ทุกแห่งที่พระองค์เสด็จไป ย่อมเป็นอุปกรณ์ในการแก้ปัญหาคับ และการแก้ปัญหาก็อย่างคือ การวางหลักการเอาไว้ให้ปฏิบัติตาม เช่น โอวาท ๓ ข้อ หลักอริยสัจ ๔ การตอบปัญหา การแก้ปัญหานี้ พระองค์เกือบไม่มีเวลาพักเลย ในหนึ่งวัน พระองค์จะคอยแก้ปัญหาให้ไว้ในยศัตว์เสมอ ตั้งแต่เช้าตรู่ สาย บ่าย เย็น เทียงคืน ล้วนแต่เป็นเวลาทีที่พระองค์คอยแก้ปัญหาทั้งสิ้น

การแก้ปัญหา จึงเป็นงานเผยแผ่ธรรมะไปด้วย นอกจากนี้ พระองค์ยังต้องมาคอยแก้พฤติกรรมของสาวกที่ประพฤติดิศประธรรมวินัยอีก หลายครั้งที่แก้อรรถธรรมะแก่พรหมณ์ทั้งหลาย เพื่อปราบพยศเจ้าลัทธิต่าง ๆ จึงทำให้เจ้าลัทธิเหล่านั้น เกิดความอับอายและเสียความเชื่อถือ ด้วยเหตุนี้เอง จึงเกิดการทำร้าย และจ้องทำลายคำสอน แม้แต่พระวรกาย แต่พระองค์สามารถแก้ปัญหานี้ได้ ศัตรูของพระองค์มีสองทางคือ ทางใน คือพวกมารทั้งหลายเช่น กิเลสมาร ขันธมาร มัจจุราชมาร และทางนอกเช่น เจ้าลัทธิต่าง ๆ หรือแม้แต่สาวกพระองค์คือ พระเทวทัตต์ สิ่งที่พระองค์ใช้การตอบโต้ในการแก้ปัญหาคือ การใช้ปัญญา กอปรภาษา อย่างสุขุมลุ่มลึก อดทน กล่าวเรื่องจริง และอิงพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้เท่านั้น ครั้งหนึ่งมีคนดำ พระอนันท์ทูลว่า

ทำไมพระองค์ไม่เสด็จหนีพวกที่ด่า พระองค์ถามว่า หากมีคนมาด่าอีกจะทำอย่างไร อีกกรณีหนึ่ง ภรรยาของพราหมณ์คนหนึ่ง กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าบ่อย ๆ สามีเกิดความรำคาญ จึงคิดอยากไปประวาทะกับพระองค์ พอไปถึงก็ทูลถามพระองค์ว่า มาอะไรเสียได้จึงจะอยู่เป็นสุข พระพุทธเจ้าตรัสว่า มาความโกรธ จะเป็นสุข^{๓๓} จนกลายเป็นคำสอนที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน โดยผ่านทางพระไตรปิฎก ถึงกระนั้น พระสงฆ์ยังต้องเผยแผ่แก้ปัญหาธรรมอยู่เสมอ ดังที่พระธรรมปิฎกกล่าวถึงการแก้ปัญหาของพระองค์มี ๓ ลักษณะคือ

๑. แก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อนเช่น พฤติกรรมของตัวเอง แก้ตามจริตของตน เรียกว่า แก้ปัญหาขั้นต้น (ศีล)

๒. การพยายามปรามจิตโดยการอบรมจิตใจ ฝึกจิตให้สงบ ระงับกิเลสให้เบาบางลง เรียกว่า การแก้ปัญหาในระดับขั้นกลาง (สมาธิ)

๓. การเข้าใจระบบธรรมชาติ อย่างที่มันเป็น เข้าใจในหลักที่พระองค์ทรงสอน เพื่อให้แจ้งในหลักคำสอนเช่น อริยสัจ ๔ การแก้ปัญหาเช่นนี้ เรียกว่า ระดับขั้นสูงสุด (ปัญญา)^{๓๔}

ดังนั้น การเผยแผ่ธรรมะ โดยการใช้ภาษาสื่อสารของพระองค์ มีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะ ชี้แจง ตอบโต้ วางหลักการไว้ ใช้คำเดิมแต่เล็งความหมาย โดยสรุปเรียกว่า ลีลาการตอบแบบ ๘ ข คือ *ยกย่อน แยกแยะ ยืนยัน และหยุดอยู่* จนวิธีการเหล่านี้ กลายเป็นทฤษฎีต่อการสืบทอดในการเผยแผ่คำสอนมายาวนาน โดยผ่านการรวบรวมเป็นระบบกลายเป็นพระไตรปิฎกจนทุกวันนี้

๒.๓ การสืบทอดภาษาในพระไตรปิฎก

คำว่า *พระไตรปิฎก* แปลว่า ๓ ตะกร้า มาจากคำว่า *ไตร* แปลว่า ๓ *ปิฎก* แปลว่า ตะกร้า หมายถึง ตะกร้าที่บรรจุ ๓ คัมภีร์คือ พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม เรียกว่า *พระไตรปิฎก* ความเป็นมาของพระไตรปิฎกเกิดมาจากเหตุการณ์หลังพุทธปรินิพพาน โดยมีสาวกเป็นผู้รวบรวม จัดระเบียบคำสอนของพระองค์ให้เกิดเป็นระบบขึ้น สาวกที่สำคัญในการรวบรวมมี ๔ องค์ คือ พระอานนท์ พระอุบาลี พระโสณกุฎทิณณะและพระมหากัสสปะ การรวบรวมกระทำโดยวิธีที่เรียกว่า สังคายนา สาเหตุที่ทำให้มาจากสมัยนั้น นิครนถ์นาฏบุตร เจ้าลัทธิติ (ศาสนาเชน)

^{๓๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๖๒๖/๖๓๐.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก, *พุทธวิธีการสอน*, หน้า ๕๕-๕๖.

ได้สิ้นชีพลง เหล่าสาวกก็เกิดแตกคอกันขึ้น โดยแตกเป็นกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ พระอรหันต์ได้สังเกตเห็นเช่นนี้ จึงปรารภว่า หากพระพุทธองค์ปรินิพพาน กลัวว่าสาวกจะแตกคอกันเหมือนสาวกของนิครนถ์นาถบุตร จึงไปบอกพระอานนท์ให้เฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อแก้ปัญหาเช่นนี้ต่อไป^{๓๕}

หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดอยู่ในพระไตรปิฎก มีทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เรื่องราวต่าง ๆ หลักธรรม วิธีการ การเผยแผ่ ข้อคิด แก่นธรรม หลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ฯลฯ ล้วนอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น ดังนั้น เปลือก กะพี้ แก่น จึงอยู่ด้วยกันซึ่งก็ขึ้นอยู่กับภูมิธรรมของมนุษย์ว่าจะเข้าใจ และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างไร มีการเปรียบเทียบพระไตรปิฎกเหมือนต้นไม้ดังนี้^{๓๖}

ความหลุดพ้น คือ แก่นของไม้
ปัญญา คือ กะพี้
สมาธิ คือ เปลือกไม้
ศีล คือ สะเก็ดไม้
ลาภสักการะ คือ กิ่ง ใบ ยอด ของไม้^{๓๗}

ดังนั้น คำสอนที่เปรียบเช่นนั้น ข่อมมีคนที่เข้าถึงบ้างไม่ถึงบ้าง บางครั้งมีการตีความเอาผิด ๆ หรือไม่ยอมรับเลยก็มี ด้วยเหตุนี้ การกลั่นกรอง การปรับปรุง การตีความใหม่จึงเกิดขึ้นภายหลังจึงมีการกลั่นกรองธรรมวินัยขึ้น เรียกว่า “การสังคายนา” ซึ่งพอลำดับการพัฒนาการของพระไตรปิฎกได้ดังนี้

๑. การทำสังคายนา

การทำสังคายนา คือ การรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เกิดความชัดเจน เป็นระบบมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันหลายทางไม่ว่า สาวก ลัทธิอื่น ๆ คำสอน หลักการ พุทธพจน์

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๑-๓๐๒/๒๔๙-๒๕๑.

^{๓๖} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๓๐๓-๓๑๑/๓๔๐-๓๔๘.

^{๓๗} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐.

ธรรมะ ภาษา หลักการเผยแผ่และการสืบทอด เพื่อมิให้เกิดความเสียหาย หรือเสื่อมสูญไป คำว่า
สังคายนา มาจากสองคำ คือ สั แปลว่า พร้อมกัน และคำว่า *คายนา* แปลว่า การสวด คือ การ
ท่องด้วยปากเปล่า โดยเฉพาะการท่องจำแก่นแท้ของคำสอนของพระองค์ เพื่อมิให้หลงลืม การทำ
สังคายนาเกิดมาแล้วหลายครั้ง ทั้งในประเทศอินเดียและนอกอินเดีย ครั้งที่ยอมรับกันโดยทั่วไปมี
๕ ครั้งดังนี้

การสังคายนาครั้งที่ ๑

การทำสังคายนาครั้งแรก เกิดขึ้นหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๓ เดือน สาเหตุที่ทำให้
สังคายนา คือ พระสุภัททะ ผู้บวชตอนแก่ กล่าวจาบจ้วงพระพุทธเจ้า จึงทำให้สาวกทั้งหลายเกิด
ความสลดใจ จึงประชุมสงฆ์เพื่อทำสังคายนาแก้ปัญหาเรื่องนี้ ผู้เป็นประธานคือ พระมหากัสสปะ
ทำกันที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา เมืองราชคฤห์ มีพระสงฆ์เข้าร่วม ๕๐๐ รูป ใช้เวลา ๗ เดือนจึงสำเร็จ
พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นผู้อุปถัมภ์

ผลจากการทำสังคายนาครั้งนี้ คือ พระธรรมวินัยเกิดรูปแบบและถูกจัดเป็นหมวดหมู่
ขึ้น มีรายละเอียดดังนี้

๑. ได้ร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่
๒. รวบรวมพระธรรมให้เป็นหมวดหมู่
๓. ปรับอาบัติพระอานนท์
๔. ลงพรหมทัณฑ์พระฉันทะ
๕. สงฆ์ยอมรับมติ ๓ ข้อ และให้คงสายเถรวาทเอาไว้ตามที่พระมหากัสสปะเสนอ^{๓๘}

การสังคายนาครั้งที่ ๒

การสังคายนาครั้งนี้ ทำขึ้นหลังพุทธปรินิพพานแล้ว ๑๐๐ ปี สาเหตุมาจากพระภิกษุชาว
วัชชีบุตรในเมืองเวสาลี ได้ประพฤติดิศพระวินัย ๑๐ ข้อ เรียกว่า วัตถุ ๑๐ ประการ มีพระเถระ ๘
รูปเป็นผู้ดำเนินทำสังคายนา มีพระสงฆ์เข้าร่วม ๗๐๐ รูป ทำกันที่ วาฬิการามเมืองไพศาลี พระเจ้า
กาพาโสก เป็นผู้อุปถัมภ์ ใช้เวลา ๘ เดือน

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

ผลจากการทำสังคายนาคือ

๑. ชำระพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง
๒. ก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิด (Schism)
๓. เป็นชนวนให้เกิดนิกายมหาสังฆานิกะ^{๓๕}

การสังคายนาครั้งที่ ๓

การทำสังคายนาครั้งนี้ สาเหตุมาจาก มีเดียรฉัตรปลอมบวช เนื่องจากพระพุทธศาสนา ได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช เอกลากจึงมีมาก จนชาวบ้านและพระสงฆ์ด้วยกัน ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นพระจริงกันแน่ ที่สุดก็แยกอุโบสถกันนานถึง ๗ ปี พระเจ้าอโศกจึงอาราธนาพระสงฆ์ร่วมลงอุโบสถร่วมกัน แล้วให้ทำสังคายนาขึ้น โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระเป็นประธาน มีพระสงฆ์ร่วม ๑,๐๐๐ รูป ทำที่อโศการาม เมืองปาฏลีบุตร เมื่อพ.ศ. ๒๓๖ (บ้างก็ว่า ๒๓๔ หรือ ๒๓๕) ใช้เวลานาน ๕ เดือน

ผลจากการทำสังคายนาคือ

๑. กำจัดอักษิณีในพระพุทธศาสนาได้และรวบรวมพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์
๒. มีการรวบรวมและแบ่งพระธรรมวินัยออกเป็น ๓ ส่วน คือ พระวินัย พระสุตตันต และพระอภิธรรม นอกจากนี้พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระได้บรรจุคัมภีร์กถาวัตถุเข้าไว้ในพระอภิธรรมปิฎกด้วย
 ๓. ส่งสมณะทูตออกไปเผยแผ่ถึง ๕ สายคือ
 - สายที่ ๑ คณะพระมัชฌันติก ออกไปทางแคว้นกัสมิระและคันธาระ ปัจจุบันคือ แคว้นแคชเมียร์
 - สายที่ ๒ คณะพระมหาทเวะ ไปที่มหิสสมณฑล คือ รัฐการ์นาตกะหรือไมซอร์ ภาคใต้ของอินเดียฝั่งตะวันตก
 - สายที่ ๓ คณะพระรักขิตะ ไปแคว้นวนวาสิประเทศ ตอนเหนือของรัฐไมซอร์ ภาคใต้ของอินเดีย
 - สายที่ ๔ คณะพระธรรมรักขิต ออกไปแถบอปรัตชนก ตอนเหนือของบอมเบย์
 - สายที่ ๕ คณะพระมหาธรรมรักขิต ไปแคว้นมหาราษฎร์ ปัจจุบันคือ แถบปูนา

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

สายที่ ๖ คณะมหารักจิต ไปที่โยนก ประเทศตอนเหนือของประเทศอิหร่าน
สายที่ ๗ คณะพระมัชฌิมะและพระมหาเถระอีก ๔ รูป ไปยังแดนหิมวันตหรือเชิงภูเขา
หิมาลัย ประเทศเนปาลปัจจุบัน
สายที่ ๘ คณะพระโสณะและพระอุตตระ ไปยังแถบสุวรรณภูมิเอเชียอาคเนย์
สายที่ ๙ คณะพระมหินทเถระ ไปยังประเทศศรีลังกา^{๔๐}

การสังคายนาครั้งที่ ๔ (ครั้งแรกของลังกา)

การทำสังคายนาครั้งนี้ ปรารถนาเหตุเพื่อเผยแพร่คำสอนออกไปยังประเทศลังกา มีความ
ร่วมมือกับฝ่ายมหายานด้วยและมีการบันทึกเป็นอักษรแตกต่างกัน คือ ฝ่ายมหายานบันทึกเป็นภาษา
สันสกฤต ส่วนเถรวาทเป็นภาษาบาลี ทำเมื่อพ.ศ. ๖๔๓ มีพระสงฆ์เข้าร่วม ๕๐๐ รูป ทำที่เมืองอนุ
ราชบุรี พระเจ้าทวานัมปิยะติสสะเป็นผู้อุปถัมภ์ สาเหตุที่ทำให้สังคายนาคือ เพื่อเผยแพร่ธรรมคำสอน
ให้ฝังรากในเกาะลังกา ใช้เวลาทำ ๑๐ เดือน

ผลจากการทำสังคายนา คือ

๑. ได้แต่งคัมภีร์อรรถกถาเพื่ออธิบายพระไตรปิฎกขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต
๒. ร่วมมือกันกับ ๑๘ นิกาย แล้วจารึกเป็นอักษรสันสกฤตเป็นครั้งแรก
๓. พระชาวลังกาสามารถจำพระวินัยและได้สืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป^{๔๑}

การสังคายนาครั้งที่ ๕ (ครั้งที่สองของลังกา)

การทำสังคายนาครั้งนี้ ปรารถนาจากพระสงฆ์สองพวกแตกแยกกัน คือ กลุ่มมหาวิหาร
และกลุ่มอภัยคีรีวิหาร ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงพระพุทธรูปจากพระพุทธรูปปางสมาธิเป็น
ปางยืนลักษณะอักษรลงในใบลาน สาเหตุ เพราะที่บ้านเมืองเกิดภัยสงครามจากพวกทมิฬบ่อย ๆ ใน
ภายข้างหน้าปัญญาพระสงฆ์จะเสื่อมถอยลงไป ไม่อาจจดจำพระธรรมวินัยได้หมด ควรจารึกเป็น
อักษรไว้แทนดีกว่า ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นคงในความถูกต้องชัดเจนและไม่ตกหล่น หลังจาก
พระองค์ปรินิพพานแล้ว ๔๓๓ ปี พระสงฆ์คณะมหาวิหารกับอภัยคีรีวิหาร จำนวน ๑,๐๐๐ รูป
ร่วมกันทำ ทำที่เมือง อนุราชปุระ พระเจ้าวัฏฏคามณีอภัยเป็นผู้อุปถัมภ์ ใช้เวลา ๑ ปี จึงเสร็จ

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๙.

^{๔๑} บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติการทำสังคายนา ครั้งที่ ๑-๕, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๑๕.
(เอกสารประกอบการบรรยาย).

ผลจากการทำสังคายนา คือ ได้พระไตรปิฎกและอรรถกถาที่เป็นฉบับภาษาสิงหลเป็นครั้งแรก^{๔๒}

การสังคายนาครั้งที่ ๖ (ครั้งที่สามของลังกา)

การทำสังคายนาครั้งนี้ทำที่ประเทศลังกา เมื่อปีพ.ศ. ๘๖๖-๘๖๗ ปรารภเรื่องความสามารถของท่านพุทธโฆสะ (ชาวชมพูทวีป) ที่เรียนจบพระไตรปิฎก จนมีความสามารถแต่งคัมภีร์ญาโณทโยได้ อาจารย์ของท่านคือ พระเวตตะ (ชาวสิงหล) จึงอนุญาตให้ท่านไปศึกษาเพิ่มเติมที่เกาะลังกา เพื่อปริวรรตอรรถกถาให้เป็นภาษามคธ เมื่อท่านไปถึงที่สำนักมหาวิหารไปพบกับท่านพระสังฆปาละเถระ เพื่อบอกจุดประสงค์ของตนเอง พระสังฆปาละได้อนุญาต โดยประชุมสงฆ์ให้ทดสอบภูมิปัญญาของพระพุทธโฆสะ โดยให้เป็นกระทู้เกี่ยวกับพุทธพจน์เรื่อง สีล สมาธิ ปัญญา ท่านสามารถแก้กระทู้นี้ได้อย่างสนิททัน คณะสงฆ์จึงตกลงมอบพระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับภาษาสิงหลแก่ท่านไปปริวรรต ในสมัยนั้น จึงเกิดคัมภีร์อรรถกถา ๓ ส่วนคือ มหาอรรถกถา (อธิบายพระสูตร) มหาปัจฉิมอรรถกถา (อธิบายพระอภิธรรม) และกฐิอรรถกถา (อธิบายพระวินัย) การทำสังคายนาครั้งนี้ ถือว่า พระพุทธโฆสะเป็นจุดเด่นของการสังคายนา มีพระเวตตะเป็นประธาน ทำที่มหาวิหารเมืองอนูราชบุรี พระเจ้ามหายานะเป็นผู้อุปถัมภ์ ทำอยู่ ๑ ปี

ผลจากการทำสังคายนา คือ พระพุทธโฆสะได้ปริวรรต (เปลี่ยน) อรรถกถาทั้ง ๓ คัมภีร์ที่เป็นภาษาสิงหลเป็นภาษามคธและแต่งอรรถกถาเพิ่มเติมอีกมากมาย^{๔๓}

การสังคายนาครั้งที่ ๗ (ครั้งที่สี่ของลังกา)

การทำสังคายนาครั้งนี้ ปรารภมาจากมีพระอลัชชี (แปลว่า ผู้ไม่ละอาย ผู้ไม่มีความละอาย หมายถึงผู้หน้าด้าน ผู้ไร้อาย)^{๔๔} ประพฤติผิดพระธรรมวินัยมาก สาเหตุเพราะไม่ได้ศึกษาและไม่ได้เข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา จึงมีมติให้แต่งคัมภีร์ฎีกาเพื่ออธิบายอรรถกถาอีกที ผู้เป็นประธานสงฆ์คือ พระมหากัสสปเถระ ทำที่เชตวันมหาวิหาร เมืองปัลลัตติ ใช้เวลาทำ ๑ ปี พระเจ้าปรักกัมพาหุเป็นผู้อุปถัมภ์

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑-๒๒

^{๔๔} พระธรรมกิตติวงศ์, คำวัด ๒, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๘.

ผลจากการทำสังคายนา คือ

๑. เกิดฎีกาขยายอรรถกถาพระวินัยขึ้น เรียกว่า สารัตถทีปนี
๒. เกิดฎีกาขยายอรรถกถาพระสูตรขึ้น เรียกว่า สารัตถมัญชุสา
๓. เกิดฎีกาขยายอรรถกถาพระอภิธรรมขึ้น เรียกว่า ปรมัตถปกาสินี^{๔๕}

การสังคายนาครั้งที่ ๘ (ครั้งที่หนึ่งของไทย)

การทำสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นที่เมืองไทย ประการสองอย่างคือ (๑) เพราะต้องขึ้นหรืออาศัยภาษาอื่นในการเรียนพระไตรปิฎกอยู่ อีกทั้งภาษายังไม่เป็นอันเดียวกัน คือ ลังกาเป็นภาษาสิงหล ส่วนพม่าเป็นภาษาพม่า (๒) ประเทศไทยเป็นประเทศอิสระ มีหนังสือเป็นของตัวเอง พระไตรปิฎกกลับเป็นภาษาอื่น พุทธศาสนิกชนไทยจึงอ่านไม่ออก จึงเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจ จึงเป็นเหตุให้เกิดการทำสังคายนาเพื่อจารึกเป็นภาษาลานนาไทย (เหมือนอักษรขอม) ผู้เป็นประธานคือ พระธัมมทินนเถระ ชาวเชียงใหม่ มีพระสงฆ์หลายพันรูป ทำที่วัดโพธาราม เมื่อปีพ.ศ. ๒๐๒๐ ณ เมืองเชียงใหม่ ใช้เวลาทำ ๑ ปี^{๔๖} (พระสิริสุทนต์ธรรมากรณ์ กล่าวว่า อยู่ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหง)^{๔๗} ส่วนเสฐียรพงษ์ กล่าวว่า อยู่ในสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนา^{๔๘} โดยสรุป น่าจะอยู่ในสมัยเดียวกัน

ผลจากการทำสังคายนา คือ ได้พระไตรปิฎกเป็นภาษาลานนา โดยการบันทึกลงในใบลาน

การสังคายนาครั้งที่ ๙ (ครั้งที่สองของไทย)

การสังคายนาครั้งนี้ ประการจากรัชกาลที่ ๑ (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) ทรงเห็นว่า พระไตรปิฎกมีน้อยไป อีกทั้งยังให้ชำระและแปลเป็นอักษรขอม แล้วแจกจ่ายวัดต่าง ๆ แต่ภายหลังทรงเห็นว่า พระไตรปิฎกและอรรถกถามีความผิดเพี้ยนอยู่มาก จึงอาราธนาพระสงฆ์มาฉันภัตตาหารแล้วสอบถามและให้จัดเป็นฐะระในการทำสังคายนาด้วย ประธานฝ่ายสงฆ์คือ สมเด็จพระสังฆราช (สมัยนั้น) มีพระสงฆ์เข้าร่วม ๒๑๘ รูป ราชบัณฑิต ๓๐ คน (เสนาะ ผดุงฉัตร ว่า

^{๔๕} บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติการทำสังคายนา ครั้งที่ ๑-๙, หน้า ๒๓-๒๔. (เอกสารประกอบการบรรยาย).

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^{๔๗} จินดา จันทร์แก้ว, “นิพพานกับพรหมัน”, เก็บพีชระจากพระไตรปิฎก, (๒๕๔๕) : ๒๒๘.

^{๔๘} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, หน้า ๕.

๓๒ คน) ทำเมื่อพ.ศ. ๒๓๓๑ ทำที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ (ปัจจุบันคือ วัดมหาธาตุฯ ทำพระจันทร์) ทำอยู่ ๑ เดือน (สุชีพว่า ๕ เดือน) รัชกาลที่ ๑ เป็นองค์อุปถัมภ์^{๔๕}

ผลจากการทำสังคายนา คือ เป็นพระไตรปิฎกฉบับทอง ห่อด้วยผ้ากเชือกมัดด้วยไหมแพะเบญจพรรณและใส่ชื่อเรียก พระคัมภีร์ทุกเล่ม นอกจากการทำสังคายนา ๕ ครั้งที่ยอมรับกันนี้ ยังมีการทำภายในประเทศต่าง ๆ อีก เพื่อถนอมรักษาให้มีความถูกต้องมากขึ้น เช่น ลังกา พม่า ไทย จีน ธิเบต กล่าวโดยสรุป ๕ ครั้งดังนี้

๑. สังคายนาครั้งที่ ๑-๓ ทำที่ประเทศอินเดีย ผลคือ เกิดคำว่า พระไตรปิฎกขึ้น
๒. สังคายนาครั้งที่ ๔-๖ ทำที่ประเทศศรีลังกา ผลคือ เกิดคัมภีร์อรรถกถาขึ้น
๓. สังคายนาครั้งที่ ๗-๘ ทำในประเทศไทย ผลคือ เกิดการบันทึกเป็นภาษาของตัวเองขึ้นมา^{๔๖}

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเป็นประเทศที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองที่สุด และสืบทอดวัฒนธรรมคำสอนทางพุทธศาสนากันมาอย่างยาวนาน สืบเนื่องมาจาก การทำสังคายนาในองคระนั้น ประเทศไทยยังต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง พระไตรปิฎกอยู่เสมอ โดยการรวบรวมชำระจัดพิมพ์ในโอกาสสำคัญ จากประวัติที่ประเทศไทยทำสังคายนามาแล้ว ๒ ครั้ง มาในยุครัตนโกสินทร์ มีการทำสังคายนาขึ้นอีกรวมแล้วถึง ๖ ครั้ง คือ

- ครั้งที่ ๑ คือ การทำสังคายนาครั้งที่ ๗ ซึ่งถือว่าเป็นครั้งแรกของประเทศไทย
- ครั้งที่ ๒ คือ การทำสังคายนาครั้งที่ ๘ ซึ่งถือว่าเป็นครั้งที่ ๒ ของประเทศไทย
- ครั้งที่ ๓ การทำสังคายนาครั้งนี้ อยู่ในรัชกาลที่ ๕ ปรารถถึงบ้านเมือง เกิดสงครามเกิดภัยพิบัติ เวลาจะอ้างอิงก็หายาก เพราะพระไตรปิฎกถูกเผา ถูกทำลาย ไม่ว่าประเทศไทย ลังกา พม่า ลาว ล้วนตกอยู่อันตรายของสงครามด้วย นอกจากนี้ หลายประเทศยังเป็นเมืองขึ้นของชาวตะวันตกอีก พระองค์จึงให้สอบสวนพระไตรปิฎกให้ถูกต้องสมบูรณ์ จึงสั่งให้ทำสังคายนาขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๓๑ -๒๔๓๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นประธาน

^{๔๕} บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติการทำสังคายนา ครั้งที่ ๑-๘, หน้า ๒๔-๒๕. (เอกสารประกอบการบรรยาย).

^{๔๖} เสนาะ ผดุงฉัตร, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๘๗.

มีพระสงฆ์เข้าร่วม ๑๑๐ รูป ทำที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ใช้เวลา ๕ ปี
รัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์

ผลที่เกิดจากการทำสังคายนาคือ พิมพ์เป็นหนังสือรวมได้ ๓๕ เล่ม จำนวน ๑,๐๐๐ ชุด
พระไตรปิฎกฉบับนี้ เป็นการจารึกเป็นภาษาไทยฉบับแรก ซึ่งเดิมเป็นภาษาขอม สาเหตุที่เปลี่ยน
จากขอมเพราะ (๑) มีคนอ่านน้อย ไม่ค่อยรู้มากนัก (๒) ช่างจารอักษรขอมมีน้อย (๓) การพิมพ์
นั้นเร็วกว่าการลงจารในใบลาน^{๕๐}

ครั้งที่ ๔ การทำสังคายนาครั้งนี้ ปรารภจาก (๑) ฉบับเก่านั้นหายากและถึงเวลาที่จะ
จัดพิมพ์ขึ้นมาใหม่ (๒) จัดทำเพื่อเป็นอนุสรณ์ที่ รัชกาลที่ ๖ ใกล้เคียงสวรรคต จากเดิมมี ๓๕ เล่ม เมื่อ
ชำระเสร็จก็ได้พิมพ์เพิ่มขึ้นมาอีก ๖ เล่ม รวมเป็น ๔๕ เล่ม ผู้เป็นประธานคือ สมเด็จพระสังฆราช
เจ้า กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ทำเมื่อพ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๑ ใช้เวลา ๕ ปี รัฐบาลไทยเป็นผู้อุปถัมภ์

ผลจากการทำสังคายนาครั้งนี้คือ ได้พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ^{๕๑}

ครั้งที่ ๕ การทำสังคายนาครั้งนี้ ปรารภเหตุจากเรื่องการแปลเฉพาะในพระสูตรเป็น
ส่วนมาก ซึ่งเข้าใจยาก ในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๘ ได้ตั้งกรรมการขึ้นมาเพื่อแปลพระไตรปิฎกบาลี
เป็นภาษาไทย เพื่อเฉลิมฉลองพุทธศตวรรษที่ ๒๕ (พ.ศ. ๒๕๐๐) จึงสำเร็จมาเป็นพระไตรปิฎก
๘๐ เล่ม ต่อมาได้ลดจำนวนลงเหลือ ๔๕ เล่มเท่าเดิม ประธานฝ่ายสงฆ์คือ สมเด็จพระอริยวงศาคต
ญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสฺสเทว) วัดสุทัศนเทพวราราม ผู้เข้าร่วมมีพระเถรานุเถระ ใช้เวลา
ทำ ๑๒ ปี รัชกาลที่ ๘ เป็นผู้ทรงอุปถัมภ์

ผลจากการทำสังคายนาคือ ทำให้พระไตรปิฎกเกิดความสมบูรณ์ขึ้น^{๕๒}

ครั้งที่ ๖ การทำสังคายนาครั้งนี้ ปรารภจากเรื่องการเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ
การทำสังคายนาที่ผ่านมา ยังมีคัมภีร์อื่น ๆ ที่ยังไม่ได้ชำระ เพื่อชำระคัมภีร์ต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ขึ้น

^{๕๐} บรรจบ บรรณรุจิ, ประวัติการทำสังคายนา ครั้งที่ ๑-๕, หน้า ๒๖-๒๗. (เอกสารประกอบการ
บรรยาย)

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗-๒๘.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘-๓๐.

จึงมีการปรับปรุงใหม่ ซึ่งรัฐบาลไทยให้ความสำคัญในการทำสังคายนา ผู้เป็นประธานคือ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีพระสงฆ์และผู้มีความรู้มากมายร่วมกันทำ ใช้เวลา ๓ ปี ทำที่ตำหนักสมเด็จพระวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ ทำพระจันทร์ มี ๓ ขั้นตอน ในการทำสังคายนา

ผลที่สังคายนาคือ ได้พระไตรปิฎกฉบับที่สมบูรณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐

๕๔

การทำสังคายนาในประเทศไทย พอลำดับตามพ.ศ. ดังนี้

ครั้งที่ ๑ เมื่อพ.ศ. ๒๐๒๐

ครั้งที่ ๒ เมื่อพ.ศ. ๒๓๓๑

ครั้งที่ ๓ เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖

ครั้งที่ ๔ เมื่อพ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๓

ครั้งที่ ๕ เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๐

ครั้งที่ ๖ เมื่อพ.ศ. ๒๕๓๐

ที่พิเศษ คือ ปีพ.ศ. ๒๕๓๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดฉลองสมโภชขึ้น

เมื่อพ.ศ. ๒๕๓๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำโครงการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีให้อ่านง่ายขึ้น เพื่อฉลองวันพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ จุดประสงค์ในการแปลภาษาให้เข้าใจง่ายมีดังนี้

๑. แปลอรรถด้วยสำนวนไทยให้เข้าใจง่ายขึ้น
๒. เพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งให้ทั่วถึง ในอรรถและพยัญชนะ คำ ความหมาย
๓. เพื่อขยายเนื้อหาให้ละเอียดขึ้น โดยยึดหลัก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา
๔. มีการแปลและยืมคำเดิมไว้ เช่น อิทธิบาท ๔ (ว่าคือ อะไร)
๕. มีการแปลให้ถึงความหมายที่แท้จริงในหลายสูตร ว่ามีความหมายอย่างไร
๖. หากคำใดมีปัญหาให้ทำเป็นเชิงอรรถไว้
๗. การแปลให้ลงเลขวรรค เลขข้อไว้

๘. ทำคำปรารภ อักษรย่อ สารบัญ วรรชนี หมวดคำ เจริญรอด ไว้ด้วย^{๕๕}

ดังนั้น จากการทำสังคายนา ทำให้พระพุทธศาสนาได้สืบทอดมาถึงปัจจุบัน อันสืบเนื่องมาจากอาศัยการใช้ภาษาบอกเล่า (ท่อง) จดบันทึก รวบรวมลงในพระไตรปิฎก ภาษาที่ใช้ในการสืบทอดคือ ภาษาบาลี (เถรวาท) และภาษาสันสกฤต (มหายาน) นอกจากนี้ยังมีภาษาอื่น ๆ อีกหลายภาษาที่แต่ละประเทศบันทึก เช่น ภาษาไทย ภาษาพม่า ภาษาจีน เป็นต้น

๒. ภาษาที่สืบทอดในพระไตรปิฎก

ผลจากการทำสังคายนามีส่วนช่วยรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ หนึ่งในนั้นคือ “ภาษา” ภาษาเป็นสายส่งการสืบทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาจนถึงปัจจุบัน แต่ก่อนมีการสืบทอดกันมาโดยวิธีท่องจำ เรียกว่า “มุขปาฐะ” (Oral Tradition) แต่หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๔ เริ่มมีการจดบันทึกไว้เป็นอักษร นี่คือการดำเนินการในการเกิดการสืบทอดภาษาอักษร ซึ่งมีการตีความ การถือเอาศัพท์ การอธิบายของพระอรหันตเถระ ฎีกา อนุฎีกา ย่อมมีการตีความแตกต่างกัน เป็นปัญหาในการถือเอาเป็นมติในความหมายภาษาพุทธพจน์

ดังนั้น การที่จะเชื่อหรือวางใจในมตินของผู้รู้เหล่านั้น ย่อมแคบในความเข้าใจได้ สิ่งที่ควรจะศึกษาควบคู่ไปด้วยคือ การค้นคว้าหาเหตุผลบริบททางวัฒนธรรม สังคม ความเชื่อ การปฏิบัติ การแสดงออกของผู้คนอินเดียในสมัย “ก่อน ระหว่างและหลัง” พุทธศาสนาด้วย จึงจะเข้าใจเนื้อหา ความหมาย ศัพท์ และพุทธประสงค์ของการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา หลักฐานในปัจจุบันที่พอจะสืบค้นหาได้ดีที่สุดคือ จากพระไตรปิฎก ซึ่งได้รวบรวมเหตุการณ์ เรื่องราว วัฒนธรรม สังคม ภาษา วิธีการเผยแผ่ของเจ้าลัทธิตั้งแต่ของพระพุทธเจ้าด้วย งานนี้เป็นงานที่ผู้วิจัยเน้นที่ปัญหาการใช้ภาษาในการสื่อสาร ทั้งอดีต (พุทธกาล) และปัจจุบัน จึงต้องวิเคราะห์ตั้งแต่พระไตรปิฎกด้วย

^{๕๕} พระสิริสุทนต์ธรรมาภรณ์, “ข้อคิดจากการแปลพระไตรปิฎก”, เก็บเพ็ชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (สิงหาคม ๒๕๔๕) : ๒๓๐-๒๓๒.

คำว่า ภาษา มี ๓ นัย คือ

๑. ภาษาเป็นคำนาม หมายถึง เสียง หรือท่าทาง หรือกิริยาอาการ ซึ่งได้แก่ การพูด การใช้ถ้อยคำ คำเนียง

๒. ภาษาหมายถึงเอาความเป็นคนที่พูดในภาษานั้น ๆ เช่น Japanese Language ภาษาญี่ปุ่น English Language ภาษาอังกฤษที่คนอังกฤษพูด

๓. ภาษาที่หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ การเข้าถึง

ดังนั้น ภาษา จึงหมายถึง สิ่งที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสาร โดยผ่านเสียง ท่าทาง กิริยาอาการ การเขียนหรือผ่านภาษาร่างกาย ซึ่งพอสรุปได้ว่าเป็นภาษาสื่อด้วยเสียง (วจนะภาษา) และเป็นภาษาที่ไม่ได้ใช้เสียง (อวจนะภาษา) ภาษามือองค์ประกอบ ๕ อย่างคือ

๑. มีระบบเสียง

๒. มีความหมายของเสียงนั้น

๓. เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด ความคิด ความรู้สึก ความต้องการ

๔. เป็นวิธีการหรือเป็นเครื่องมือของมนุษย์

๕. ไม่ใช่เป็นสัญชาตญาณ^{๕๖}

ภาษาที่ชาวโลกใช้อยู่มีต้นตระกูลใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ตระกูล

๑. ตระกูลอินโดยูโรเปียน (Indo-European)

๒. ตระกูลเซมิติก (Semitic)

๓. ตระกูลแอลเทอิก (Altaic)^{๕๗}

^{๕๖} ทองใส ตามบุญ, ภาษาศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^{๕๗} ศ. กิรติ บุญเจือ, ปรัชญาและศาสนาเขนตัจจอนัน ศาสนาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ, เล่มที่ ๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ฐานบัณฑิต จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๓.

นักภาษาศาสตร์ได้แบ่งกลุ่มภาษาออกหลายกลุ่ม เมื่อศตวรรษที่ ๑๙ ดังนี้^{๕๔}

๑. ภาษาตระกูลอินโดยูโรเปียน คือ กลุ่มภาษาที่อยู่ในยุโรป เช่น ภาษาอังกฤษ เยอรมัน ฝรั่งเศส และกลุ่มแถบอินเดียโบราณ เช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี

๒. ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก อยู่ในแถบเอเชียอาคเนย์ เช่น ภาษาเขมร ภาษามอญ ภาษาเวียดนาม

๓. ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต เป็นภาษาตระกูลใหญ่ อยู่ในแถบจีน ทิเบต ที่มีอิทธิพลต่อภาษาของชาวเอเชีย

๔. ภาษาตระกูลไท เป็นภาษาที่อยู่ในแถบเอเชียอาคเนย์ เช่น จีน เวียดนาม ไทย ลาว พม่า

ดังนั้น ภาษาที่มีอิทธิพลต่อภาษาทางศาสนาพุทธคือ ภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี ที่ใช้สืบทอดมายาวนานในพระไตรปิฎก ซึ่งอยู่ในตระกูลอินโดยูโรเปียนและมีอิทธิพลต่อภาษาไทยด้วย ส่วนภาษาไทยยังอาศัยภาษาเขมรและภาษามอญ เป็นฐานในการปริวรรตใช้อีกด้วย

๓. ภาษาในพระไตรปิฎก

ฝ่ายเถรวาทยืนยันว่า ภาษาบาลี คือภาษาพุทธพจน์ เพราะเป็นต้นตอภาษา ภาษาบาลีอยู่ในกลุ่มเดียวกันกับภาษาปรากฤต (ภาษาปรากฤต เป็นภาษาพื้นเมืองชาวอารยันสมัยกลาง มี ๕ ภาษา คือ มหาราษฎร์ เศรษฐี มาคธี ปรายยา และอวันตี) ภาษามคธีที่พระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา ต่อมาถูกถ่ายทอดมาทางปากเรียกว่า มุขปาฐะ จนมีการทำสังคายนาจึงมีการบันทึกเป็นอักษรอย่างใดก็ตาม มีหลายฝ่ายตั้งเป็นคำถามว่า จริงหรือที่พระพุทธองค์ใช้ภาษาบาลีเป็นภาษาประกาศพระศาสนา ศ. จำนงค์ ทองประเสริฐ กล่าวในงานแปลหนังสือ บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียไว้ว่า การบันทึกพุทธพจน์ลงในใบลาน เป็นพระไตรปิฎกเพิ่งจารึกเมื่อรัชสมัยพระเจ้าวชิราวุฒิกษัตริย์ (พ.ศ. ๔๕๔-๔๖๖) นี้เอง คัมภีร์ที่จารึกคือ พระอภิธรรม ท่านกล่าวว่า ภาษาบาลียังไม่ถือว่าเป็นหลักในการบันทึกในพระไตรปิฎก^{๕๕}

^{๕๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, **ไทยศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๔.

^{๕๕} Wm. Theodore de Bary, **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย**, แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๔.

ส่วนเสถียร โปธินันทะ กล่าวยืนยันว่า ข้าพเจ้ายืนยันว่าภาษามครหรือบาลี คือ ภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัสอย่างแน่นอนไม่มีข้อสงสัยใด ๆ เพราะการทำสังคายนาครั้งแรก ทำที่แคว้นมคธ และภาษามครในสมัยนั้น มีอิทธิพลมาก และมีคนพูดภาษานี้^{๖๐} เพราะอะไรภาษามครจึงกลายมาเป็นภาษาบาลี ภาษามครนั้นมีไวพจน์ (คำเหมือน) กันอยู่ ๒ คำ คือ มูลภาษา แปลว่า ภาษาคั้งเดิม และตันติภาษา แปลว่า ภาษาแบบแผนเหมือนกับภาษาบาลีก็มีไวพจน์เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นไปได้ว่าภาษาทั้งสองคือ ภาษาอันเดียวกัน ในขณะฉลาด บุญลอย ให้ทัศนะว่า เพราะภาษามาคธีเป็นภาษาเก่าไปเมื่อนำมาใช้ในปัจจุบัน ส่วนเสถียรพงษ์ วรรณปก กล่าวว่า ภาษาบาลีน่าจะมาจากเผ่าอารยัน เป็นภาษาแม่ของชาวอินโด-อารยัน ซึ่งอาจจะเป็นภาษาที่เก่ากว่าภาษาสันสกฤต เพราะเป็นภาษาที่แบบแผนมีระบบมากกว่าภาษาสันสกฤต^{๖๑} ส่วนที่ว่า ภาษาบาลีเกิดในแคว้นมคธ แล้วเป็นภาษามาคธีที่น่าสงสัยอยู่ เสถียรพงษ์วิเคราะห์ดังนี้ (๑) ภาษามาคธีมี ล อย่างเดียว แต่ภาษาบาลี ตัว ร และ ล ออกเสียงคล้ายกัน (๒) ภาษามาคธีไม่มีเสียง ส สันสกฤตจะออกเป็นเสียง ศ ส่วนบาลีคงรูปเดิมคือ ส (๓) ในภาษาสันสกฤต ศ บาลีเป็น ส มาคธีเป็น ศ (๔) อ การันต์ ในปฐมวิภักต์ เอกพจน์ ทั้งปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์ ในภาษามาคธีลง เสียง เอ ส่วนภาษาบาลี ปุงลิงค์เป็น โอนปุงสกลิงค์เป็น อ^{๖๒} หมายความว่า ภาษามาคธีกับภาษาบาลีย่อมแตกต่างกัน เข้ากันไม่ได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อสงสัยเรื่องภาษาทั้งสองก็ตาม ส่วนมาก ปัญหาเกิดภายหลังพุทธปรินิพพานเช่น ในสมัยลังกา โดยเฉพาะพระอรธกถาจารย์ ต่างตีความเอาเอง วิเคราะห์เอาเอง ส่วนภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้ เสถียรพงษ์ วรรณปกยืนยันว่า พระองค์ทรงใช้ภาษามาคธีแน่นอน แต่เนื่องจากว่า พระองค์มิใช่เป็นชาวมคร ภาษาอาจจะออกเสียงผิดเพี้ยนในสำเนียงเท่านั้นเอง^{๖๓} ดังนั้นจึงเป็นไปได้มากกว่า ภาษาที่พระพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมคือ ภาษาบาลี หรือภาษามคร

คำว่า บาลี มีความหมายหลายอย่างเช่น หมายถึงปริยัติ ขอบ ริม แถว แนว ธรรม ใบหู คุ สะพานหม้อ^{๖๔} ที่เรียกว่า บาลีนั่น เพราะเป็นภาษาที่รักษาเค้าความเดิมของตำรานั้น ๆ ไว้ เพราะมีแบบแผนที่แน่นอน แข็งแรงคงชอบสระ เพราะมีการสืบทอดกันมา^{๖๕} คำว่า บาฬี น่าจะ

^{๖๐} เสถียร โปธินันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๑๑.

^{๖๑} เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, ๒๕๔๓, หน้า ๒๑๕.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๗-๒๑๘.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๕.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๒-๒๑๓.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๔.

มาจาก “ปาตลีภาษา” ต่อมาจึงใช้คำว่า “ปาติ” บางท่านเชื่อว่ามาจากคำว่า “ปฏกติ” แปลว่า ระเบียบแห่งพุทธพจน์ บางท่านว่ามาจากคำว่า “ปริยาย” แล้วกลายมาเป็นปติยายและปาลิยาย โดยลำดับ และที่สุดกลายมาเป็น ปาฬิ ท่านผู้รู้วิเคราะห์ว่า ทำไมจึงเรียกเป็นภาษาบาลี เพราะว่าเป็นภาษาที่บรรจุพระพุทธพจน์ที่เป็นภาษามคธ ดังนั้น จึงเรียกในอรรถนื้อหาในพุทธพจน์ว่า เป็นภาษาบาลีไป^{๖๖} ภาษาบาลีที่เรารู้จักในปัจจุบันนี้คือ อริยภาษา หมายถึง ภาษาของชาวอริยกะที่เจริญ ภาษาบาลีปรากฏชื่อที่แตกต่างกันตามหลักดังนี้คือ อัญญกถา ฎีกา มีชื่อเรียกว่า อริยภาษา ธรรมนิรุติ สภวานิรุติ มคธภาษา ตันติภาษา มูลภาษา และปภิกถา ภาษาบาลีเป็นชื่อคัมภีร์หนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเท่านั้น ท่านยังกล่าวอีกด้วยว่า ภาษาบาลีจะพบในยุคหลัง ๆ นี้เอง^{๖๗} หากจะแปลภาษาพุทธพจน์เป็นภาษาอื่นด้วยจิตที่เป็นกุศล เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบถึงความหมาย ความจริงที่ลึกซึ้ง ถือว่าไม่ผิดหรือเสียหายอะไร^{๖๘}

พระไตรปิฎกเป็นต้นฉบับที่บรรจุพระพุทธพจน์เอาไว้ด้วยภาษาบาลีหรือมคธ ยากที่คนทั่วไปจะเรียนรู้ให้เข้าใจ เพราะมีความลึกซึ้ง ด้วยเหตุนี้ จึงมีวิธีการขยายความ ดีความให้กระจ่างด้วยการแต่งคัมภีร์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้อรรถสาระเนื้อความที่กว้างขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการตีความ เครื่องมือหรือคัมภีร์ในการตีความพอลำดับได้ดังนี้ พระบาลี อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา มธุ คัมภีร์นวก้อย กัณฐี โยชนา ทีปนี นิสยะ สวรรตละ วิสุทฺธิมรรค มลลททีปนี และคัมภีร์ที่เรียกว่า มลินทปัญหา ถือว่าเป็นการขยายความพุทธพจน์ที่ลึกซึ้งให้กระจ่างเช่นกัน^{๖๙}

ศ. กิรติ บุญเจือ ปราชญ์ทางศาสนา ได้วิเคราะห์บ่อเกิดของพระไตรปิฎกดังนี้

๑. เกิดจากสองกลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีชีวิตจริง แต่เป็นเพียงนักปรัชญาคนหนึ่งเท่านั้น ด้วยความสามารถของพระองค์ จึงยกย่องเพื่อให้เกิดความศรัทธาต่อมหาชน อีกกลุ่มเชื่อว่า มีจริงและศรัทธาจึงเกิดความเชื่อว่า พระไตรปิฎกเป็นคำสอนของพระองค์ทั้งหมด และเป็นจริงทุกประการที่สืบทอดมา

^{๖๖} พระธรรมวโรดม, ความรู้เรื่องหนังสือบาลี, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๔-๕.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๓.

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

๒. เกิดจากการทำสังคายนาที่ถ้ำภารบรรพต หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๓ เดือน หลังจากนั้น ๑๐๐ กว่าปีมีการสอบถามพระวินัยเพื่อให้สอดคล้องกับของเดิม สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้มีการทำสังคายนาขึ้นด้วย แต่ยังมีได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ต่อมา ๒๐๐ กว่าปี มีการสังคายนาของพระฝ่ายใต้ (เรียกว่าหินยาน) มีการสอนไม่ตรงกัน และมีการถกเถียงกันมาก ดังนั้น พระรักษิตมหาเถระจึงได้ประชุมพระเถระทำสังคายนาขึ้นและได้มีการจารึกลงในใบลานโดยใช้อักษรมคธ แต่ต่อมามีการคัดลอกออกไปหลายภาษา เหตุนี้เองจึงก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนเกิดขึ้น และต่างก็อ้างว่าของตนเป็นของดั้งเดิม จึงไม่มีใครยอมรับใคร เช่น พม่าอ้างว่าของตน แม้แต่ของไทยเองก็ผิดเพี้ยนกับพม่าด้วย

๓. ท่านต้องการให้วิเคราะห์ในเนื้อหามากกว่าประเด็นที่ถกเถียงกัน เพราะเมื่อพิจารณาสารัตถะที่พระพุทธองค์สั่งสอนแล้ว มี ๓ ส่วนเท่านั้น คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก มิใช่ยึดถือเอาตามความเห็นของนิกายหรือสำนักของตนเป็นใหญ่

๔. ท่านให้ดูแนวความคิดวิเคราะห์ของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ในหนังสือเรื่อง พุทธธรรม ที่ว่าด้วยชีวิตอย่างละเอียด

๕. ให้วิเคราะห์ตามแนวคิดของดร.ระวี ภาวิไล ที่ว่าด้วยจิต เจตสิก สามารถวิเคราะห์ได้เหมือนปรมาณู^{๑๐}

สรุปวิเคราะห์ในการทำสังคายนา ๑-๕ ครั้งที่ผ่านมามีดังนี้

๑. พระไตรปิฎกเกิดขึ้นเมื่อไร

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ประกอบไปด้วย พระวินัย พระสุตตร และพระอภิธรรม ถือว่าเป็นที่รวบรวมหัวใจของพระพุทธศาสนา ก่อนที่จะเรียกว่า พระไตรปิฎกนี้ เรียกว่า พระธรรมวินัย ในสมัยพุทธกาล คำว่า “ธรรม” คือ คำสอนที่พระองค์ได้เทศนาสั่งสอนสาวก เวไนยสัตว์ ที่เน้นการออกจากทุกข์ด้วยปัญญาโดยมีผลรับรองคือ “นิพพาน” ส่วนคำว่า “วินัย” คือ กฎระเบียบต่างๆ ที่พระองค์ห้ามมิให้สาวกปฏิบัติและให้ปฏิบัติตาม (กฎ) เป็นข้อห้าม ปัจจุบันจะเรียกว่า ศีล เป้าหมายในการมีพระธรรมและวินัย คือ ต้องการให้สาวกประพฤติปฏิบัติตามที่พระองค์สอนไว้ เพราะหากสาวกไม่ปฏิบัติตาม จะทำให้สาวกเกิดความหลงผิด หรือตั้งตนเป็นเจ้าลัทธิได้ หรือ

^{๑๐} ศ. กิรติ บุญเจือ, ศาสนศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๔-๑๒๗.

สาวกทั้งหลายจะประพฤตินอกคำสอนของพระองค์ ส่วนธรรมนั้น เป็นผลตอบสนองจากการรักษาวินัยได้ พฤติกรรม ทางกาย วาจาและทางจิตใจ ย่อมจะเป็นฐานในการรองรับธรรมของพระองค์ต่อไป พระไตรปิฎกเกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน ซึ่งเป็นการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ โดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน ที่ปรารภเรื่อง พระสุกัททะ ที่กล่าวจาบจ้วงพระพุทธเจ้า จึงได้รวบรวมคำสอนที่พระองค์สอนให้เป็นหมวดหมู่ เป็นระเบียบขึ้น โดยให้พระเถระต่าง ๆ ท่องจำคำสอนที่เป็นทั้งพระธรรมและพระวินัยได้ แล้วมีผู้ซักถาม ถือว่าเป็นปฐมฤกษ์ในการกำเนิดพระไตรปิฎกขึ้น

๒. ถ่ายทอดมาด้วยภาษาอะไร

การสืบทอดพระไตรปิฎกมากระทั่งปัจจุบัน เริ่มมาจากการท่องจำเรียกว่า มุขปาฐ เหตุผลที่ท่องจำนั้น ไม่มีสาเหตุที่ชัดเจนนัก แต่สันนิษฐานได้ว่า (๑) ป้องกันจากลัทธิต่าง ๆ ทำลาย (๒) การไปเผยแผ่ที่ไหนแล้วต้องแบกคัมภีร์หรือหนังสือคงไม่สะดวก (๓) ตามธรรมเนียมของพวกพราหมณ์จะใช้วิธีท่องจำพระเวท วิธีนี้อาจจะมีอิทธิพลต่อการสืบทอดก็ได้ (๔) หรือเพื่อให้สาวกได้ใช้เวลาในการสวดมนต์เพื่อให้จิตเป็นสมาธิอย่างหนึ่ง (เหมือนสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็นในปัจจุบัน) ส่วนภาษาที่ใช้ในการสวดหรือท่องมนต์นั้น ตามที่นักปราชญ์ผู้รู้กล่าวยืนยันว่า เป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้ในการเผยแผ่คือ ภาษามคธ หรือภาษาบาลี

๓. มีความเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

พระพุทธศาสนาดำรงมานานกว่า สองพันกว่าปี เพราะอาศัยหลักที่พระพุทธเจ้าสอนเอาไว้ หลักคำสอนที่พระองค์สอนอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทน แม้ในพระไตรปิฎกมีการสังคายนามาแล้วหลายครั้งและสูญหายไปแล้วในอดีต แต่ด้วยความพยายามของพุทธบริษัท ๔ ได้เห็นความสำคัญในหลักคำสอน จึงได้รวบรวมจากที่ต่าง ๆ แล้วมาเทียบเคียงเอา ไม่ว่าจะพม่า มหายาน จีน โดยเนื้อหาแก่นแท้ยังคงอยู่ ส่วนรายละเอียดพิธีกรรมหรือคำสอนเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้น แตกต่างกันออกไป หากจะพิสูจน์ว่า น่าเชื่อถือแค่ไหน เท่าที่สืบทอดกันมา ด้วยระยะเวลาสองพันกว่าปี ไม่มีผู้ใดยืนยันอดีตกาลได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ การรับรองพระไตรปิฎกว่า เป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดตอนนี้คงไม่ผิด แน่แน่นอนสำหรับคนที่ไม่เชื่อทั้งหมด ย่อมมีลัทธิสงฆ์ เสฐียรพงษ์ วรรณปก กล่าวไว้ว่า พระไตรปิฎกมิใช่พุทธพจน์จริง ๆ แต่เป็น “คำสอน” เพราะมีหลักการตัดสินธรรมวินัย ๘ ประการ ส่วนแสง จันทร์งาม กล่าวไว้ว่า เนื้อความในพระไตรปิฎกสอดคล้องกันไปในกระแสเดียวคือ การดับทุกข์ในที่สุด ซึ่งมาจากพุทธพจน์องค์เดียวเท่านั้น แต่ต้องแยกแยะให้ออกว่า พระไตรปิฎกมุ่งสอนอะไร มีเป้าหมายอะไรเป็นที่สุด เพราะมีหลายชั้นยากที่จะเข้าใจ เหมือนดั่งที่

สุชีพ ปุญญานุภาพ เปรียบว่า

ความหลุดพ้น คือ แก่นของไม้

ปัญญา คือ กะพี้

สมาธิ คือ เปลือกไม้

ศีล คือ สะเก็ดไม้

ลาภสักการะ คือ กิ่ง ใบ ยอด ของไม้

๔. การทำสังคายนาเกิดวิวัฒนาการอะไรขึ้นบ้าง

พระไตรปิฎกที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน ได้ถูกกลั่นกรองมาแล้ว ๕ ครั้ง แต่ครั้งมีสาเหตุที่ต้องรวบรวมกลั่นกรอง เพื่อให้ได้เนื้อหาที่อิงคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้ามากที่สุด เพื่อให้ผิดเพี้ยนในหลักการ ผลที่เกิดขึ้นคือ ได้ความชัดเจนในหลัก เป็นระบบมากขึ้น ทำให้คนรุ่นหลัง ยึดเป็นคำพูดสืบ ๆ กันมา จนเห็นคุณค่าที่แท้จริงว่ามีค่าต่อการคิด และเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามากขึ้นด้วย จึงพอสรุปได้ดังนี้

๑. ได้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้เกิดความมั่นคงขึ้น
๒. ได้รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้อย่างเป็นระบบครบองค์สาม
๓. ได้กำจัดสิ่งแปลกปลอมออกไป
๔. เกิดคัมภีร์ต่าง ๆ ตามมา เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา
๕. เกิดการพิมพ์การเผยแผ่อย่างกว้างขวางขึ้น
๖. ได้พบเค้ามูลความคิดเดิม ๆ และวิวัฒนาการทางปัญญาของมนุษย์
๗. เกิดเป็นภาษาต่าง ๆ มากมาย
๘. เป็นหลักยึดในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาสืบไป

ดังนั้น การสืบทอดภาษาในพระไตรปิฎก มีสองฝ่ายคือ ฝ่ายเถรวาทยืนยันว่า เป็นภาษาบาลี ส่วนฝ่ายมหายานเชื่อว่า สันสกฤต จากการทำสังคายนามาหลายครั้ง พบว่า ภาษาที่รู้จักกันปัจจุบันคือ ภาษาบาลี แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่มีตัวตนว่าใครบันทึก มีแต่เพียงบอกกล่าวกันมาเท่านั้น เช่น สำนวนว่า “กิริ” แปลว่า “ได้ยินว่า” หรือคำว่า “เอกัง สมะยะยัง” แปลว่า “กาลครั้งหนึ่ง” ซึ่งเหมือนเป็นลักษณะการพูด การกล่าวสืบทอดกันอย่างเคารพ ซึ่งฝ่ายเถรวาทให้ความสำคัญคำพูดของพระอานนท์ ส่วนฝ่ายมหายานให้ความสำคัญพระมหากัสสปะ

๒.๓.๑ การใช้ภาษาพูด (ในพระไตรปิฎก)

การพูดหรือการสื่อสารในสมัยพุทธกาล เป็นภาษาหลักในการสื่อสารของ พระพุทธเจ้า เพราะเป็นการเผชิญหน้ากับผู้ที่เข้ามาสอบถามหรือโต้ตอบกับพระองค์ ส่วนมาก พระองค์จะตรัสเอง การเผยแพร่ธรรมในสมัยนั้นเป็นแบบสื่อบุคคล โดยผ่านการพูด สามารถ ชักถามประเด็นที่ไม่เข้าใจกันได้ ดังนั้น จึงเป็นสื่อบุคคลที่เหมือนสาธยายธรรม เพราะเวลาใคร หรือสาวกองค์ใดมีปัญหาจะเข้าเฝ้าพระองค์ ให้พระองค์ตัดสินใจ การตัดสินใจของพระองค์เป็นการ ตัดสินโดยอาศัยธรรมเป็นที่ยุติ และเป็นไปเพื่อเป้าหมายสูงสุดคือ การดับทุกข์ จึงมีคนสงสัยข้อ ธรรมมากมาย แต่พระองค์สามารถชี้แจงได้หมด แม้แต่การตรัสธรรมคาที่เป็นภาษาพูด ที่แฝงได้ ด้วยปริมาตธรรมด้วย เช่น เมื่อครั้งที่พระองค์ตรัสคำว่า “หยุด” แก่โจรองคูลิมาล แต่องคูลิมาล กลับไม่เข้าใจที่พระองค์ตรัส แต่พอเข้าใจกลับกลายเป็นบรรลุธรรมแทน โจรองคูลิมาลกล่าวกับ พระพุทธเจ้าว่า

จงหยุดสมณะ จงหยุดก่อนสมณะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราหยุดแล้ว องคูลิมาล ท่านเล่า จงหยุดเถิด องคูลิมาลคำริว่า สมณะศากยบุตรเหล่านั้น มักเป็น คนพูดจริง มี ปัญหา แต่สมณะรูปนี้ เดินไปอยู่เที่ยว ไฉนกลับพูดว่า เราหยุดแล้ว องคูลิมาล ถามว่า ดูกรสมณะ ท่านกำลังเดินไป ยังกล่าวว่า เราหยุดแล้ว แล้วท่าน (องคูลิมาล) ยังไม่ หยุด ยังกล่าวกะข้าพเจ้าว่า ผู้หยุดแล้ว ว่าไม่หยุด ดูกรสมณะ ข้าพเจ้าขอถาม เนื้อความนี้กะท่าน ท่านหยุดแล้ว เป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เราวาง อาชญาในสรรพสัตว์ได้แล้ว จึงชื่อว่า หยุดแล้วในกาลทุกเมื่อ ส่วนท่านไม่ สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เราจึงหยุดแล้ว ท่านยังไม่หยุด^{๑๐}

คำว่า “หยุด” มีนัยที่แตกต่างกันระหว่างพระพุทธเจ้ากับองคูลิมาล ความหมายของ พระองค์คือ หยุดการทำชั่ว ไม่ทำร้ายสัตว์แล้ว เป็นการหยุดทางกายอภิปรายญา ส่วนความหมาย ขององคูลิมาล คือ การหยุดเดิน หยุดด้วยกิริยาการเคลื่อนไหวทางกายภาพ เป็นภาษาทางชาวบ้านที่ เข้าใจกัน หากพิจารณาจริง ๆ แล้ว ภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัสและภาษาที่องคูลิมาลพูด เป็นภาษา ธรรมคา เป็นบทสนทนากันเหมือนชาวบ้านพูดกัน ไม่ใช่ภาษาร้อยกรองเหมือนภาษาในพระ อภิธรรมปิฎก แต่ความหมายแฝงด้วยปริมาตธรรม

^{๑๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๓-๓๔๕/๔๒๑-๔๒๔.

อีกคำที่พระองค์ตรัสแก่พระวัชกาลิ คำว่า “เห็น” ซึ่งมีความหมายที่แฝงปรมัตถธรรม ด้วย คำว่า เห็น เป็นลักษณะการใช้สายตามองสิ่งต่าง ๆ เป็นภาษาพูดธรรมดา การมอง การเห็น ของพระวัชกาลิ เป็นการเห็นรูปพระวรกายของพระพุทธเจ้าด้วยสำคัญว่าเป็นผู้มีรูปร่าง จึงไม่มีความหมายเชิงปรมัตถธรรม ส่วนพระองค์ตรัสแก่พระวัชกาลิ ในเรื่องการเห็นแตกต่างจากที่พระวัชกาลิอย่างสิ้นเชิง และแฝงไปด้วยความหมายเชิงปรมัตถ์อย่างแท้จริง แม้จะเป็นภาษาพูดธรรมดา แต่เนื้อหามีนัยที่ลึกซึ้ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูกรวัชกาลิ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา (ตถาคต)”^{๑๒} นั้นแสดงว่า พระธรรมกับรูปกายภาพของพระองค์คือ อันหนึ่งอันเดียวกัน จุดนี้เองที่ฝ่ายมหายาน นำมาอธิบายว่า พระองค์มีคุณสมบัติ ๓ ประการในเวลาเดียวกัน เรียกว่า ตรีกาย คือ **สัมโภคกาย** หมายถึง กายทิพย์ที่ประทับที่พุทธเกษตร **นิรมานกาย** หมายถึง การอวตารลงมาเกิดเป็นกายเนื้อ ชื่อ สิทธิตะละ **ธรรมกาย** หมายถึง สุนฺญตภาวะ คือ พระนิพพาน^{๑๓}

ดังนั้น การสื่อสารด้วยการพูด การสนทนาเป็นภาษามนุษย์ที่สื่อสารกันตามปกติ แต่สำหรับผู้สืบทอดความจริง เช่น นักบวช นักเผยแผ่หรือผู้สนใจธรรม สื่อความหมายที่เหนือธรรมดา ภาษาพูดจะกลายเป็นเนื้อธรรมทันที ในขณะที่เดียวกันภาพพจน์จะกลายเป็นภาพที่น่าเชื่อถือไปด้วย ฉะนั้น นักบวช นักเผยแผ่สารธรรมจึงต้องแสดงบทบาทที่น่าเคารพ ศรัทธา น่าเลื่อมใส ด้วยการพูด การสนทนาในเรื่องจริง เรื่องที่เป็นประโยชน์ นอกจากนั้น ผู้สื่อ ผู้พูดไม่ควรไปยึดภาษาพูดของชาวโลกด้วย ดังเช่นพระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่วิวาทกับใคร ๆ โวหารที่ชาวโลกพูดกัน ก็พูดไปตามโวหารนั้น แต่ไม่พึงยึดมั่นด้วยทิฐิ”^{๑๔} หมายความว่า ใช้ภาษาโลกแต่ไม่ติดในภาษา เหมือนร่างกายที่อาศัยธาตุของโลกกำเนิด แต่ไม่ติดในโลกนั้นนั้น จึงพอสรุปได้ว่า ภาษาพูดในพระไตรปิฎก มีทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้า เป็นคำพูดของสาวก พรหมณ์ ต่อมาภายหลังมีการตีความภาษาพูดลงเป็นภาษาเขียน แล้วใส่ทัศนะเข้าไป บางทีเกิดปัญหาในการตีความด้วย

^{๑๒} ส. ข. (ไทย) ๑๕/๒๑๖/๑๑๗.

^{๑๓} พระราชธรรมนิเทศ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๒๒๕.

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๕/๒๔๓.

๒.๓.๒ การใช้ภาษาเขียน (ในพระไตรปิฎก)

ภาษา คือ เครื่องมือในการถ่ายทอดความจริงของเจตนา อารมณ์ของมนุษย์ เพื่อสะท้อนความจริง ความต้องการออกมาให้ผู้อื่นรับรู้ความต้องการของตนเอง ภาษามีทั้งทางภาษาพูดด้วยเสียง ภาษาทางกาย คือ ภาษาท่าทางของกาย ภาษาเขียน คือ เขียนด้วยอักษร ภาษาสัญลักษณ์ คือ ภาษาที่บอกด้วยเครื่องหมายทางอ้อม ภาษาใจ คือ ภาษาที่สื่อสารกันด้วยความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ และภาษาธรรมชาติที่สื่อกันด้วยความจริง ด้วยการเข้าใจ เข้าถึงธรรม ภาษาที่มนุษย์ใช้สื่อสารกันส่วนมากคือ ภาษาพูดและภาษาเขียน นอกจากเราใช้ภาษาในการสื่อสารแล้ว เรายังใช้ภาษาในการบันทึก จารึกเรื่องราวต่าง ๆ เป็นหลักฐานภาษาในการถ่ายทอดจากรุ่นไปสู่อีกรุ่นได้ เช่น ภาษาทางศาสนา ภาษาทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี เรื่องราวต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดล้วนแต่อาศัยภาษาเป็นสื่อในการถ่ายทอดทั้งสิ้น กำชัย ทองหล่อ กล่าวว่า ภาษาเขียนเกิดมาจากการคิดในรูปจินตนาการภายใน (Concept) แล้วย่อรูปออกมาเป็นส่วนที่เล็กลง เช่น เราเห็นสิ่งต่าง ๆ เป็นภาพ ๆ แล้วจำได้ เราเห็นดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ แม่น้ำ ภูเขา เดิมเราก็จำได้ แล้วเขียนเป็นภาพนั้น ๆ ภายหลังเราก็อาศัยการเขียนภาพนั้น เป็นสื่อแทนด้วยอักษร^{๓๕} พระธรรมปิฎกกล่าวว่า ภาษาเกิดมาจากการเห็นการจำได้ เรียกว่า สัญญา แล้วเก็บเอาไว้ภายใน แล้วก็สื่อสะท้อนภาพนั้น เช่น เราเห็น “คน” ทุกคนก็จำได้ หมายถึงสมมติร่วมกันว่า คน พอพูดทีหลังก็นึกได้ว่า อ้อ! คนนั่นเอง จึงเกิดภาษา ถ้อยคำขึ้น^{๓๖}

ภาษาทางศาสนาจะเรียกอีกอย่างว่า ภาษาธรรมก็ได้ เพราะเป็นภาษาของศาสนาที่ตรัสเอาไว้แก่สาวก ทั้งเป็นคำสั่งและคำสอน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดในท่ามกลางภาษาต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย ภาษาที่เชื่อกันว่า เป็นภาษาพุทธพจน์คือ ภาษาบาลี แต่สมัยนั้นไม่มีการจารึกเป็นอักษร มีแต่การท่องจำที่เรียกว่า มุขปาฐะ ที่สืบทอดกันมา จนกระทั่งพุทธศาสนาได้เผยแผ่ออกไปยังที่ต่าง ๆ ทั่วเอเชีย ภาษาอักษรจึงถูกบันทึกไว้เป็นหลักฐาน โดยเฉพาะภาษาในพระไตรปิฎกที่มีการบันทึกเอาไว้เป็นหลักฐานจนปัจจุบัน ประเทศไทยเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามานานและนับถือเอาพระไตรปิฎกเป็นหลักในการเผยแผ่ศาสนาด้วย ภาษาใน

^{๓๕} เกรียงศักดิ์ พลอยแสง, เอกสารประกอบการสอนวิชา พัฒนาการภาษาไทย, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังฆธรรม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๒.

พระไตรปิฎกคือ ภาษาบาลี แต่ปัจจุบันมีการแปลภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทย เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ได้เข้าใจง่ายขึ้น

อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษาบันทึกในพระไตรปิฎกนั้น ยังเป็นปัญหาอยู่ว่า ภาษาใดที่เป็นภาษาหลักในการบันทึก มีการบันทึกเมื่อไหร่ มีการแปลเป็นภาษาไทยเมื่อไหร่ และมีปัญหาในการกาตีความอย่างไรในการถ่ายจากภาษาหนึ่งไปสู่ภาษาหนึ่ง พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า พระไตรปิฎกมีการสืบทอดกันมา ๒ ยุคคือ ยุคที่ทองจำ (มุขปาฐะ) และยุคที่จารึกด้วยอักษร^{๑๓} ในขณะเสถียร โภชนันทะกล่าวว่า ภาษามคธเป็นภาษาที่ใช้จารึกในพระไตรปิฎก เมื่อครั้งที่มีการประชุมสงฆ์ในถ้ำสัตตบรรต โดยท่านให้เหตุผลดังนี้ การทำสังคายนาทำกันที่แคว้นมคธ ภาษามคธในยุคนั้นเป็นภาษาที่มีอิทธิพลและเป็นภาษากลางที่ผู้คนพูดกันมากในสมัยนั้น^{๑๔} ส่วนการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อการสังคายนาครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๕๐๐ โดยมีการบันทึกลงใบลาน แต่ยังใช้ภาษาบาลี ภาษาสิงหล ภาษาขอม ภาษาเทวนาครี ภาษาพม่า อักษรโรมัน ในแต่ละท้องถิ่น ส่วนการแปลเป็นภาษาไทยนั้น เริ่มในสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ โดยจารึกเป็นอักษรไทยลานนา เมื่อพ.ศ. ๒๐๒๐ ในรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖) ทรงให้คัดลอกและปริวรรตจากอักษรขอมเป็นภาษาไทย รวมพิมพ์ ๓๕ เล่ม และในรัชกาลที่ ๘ เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๓ ได้แปลจากฉบับบาลีเป็นภาษาไทย ทำที่วัดสุทัศน์ฯ รวมเป็น ๘๐ เล่ม และพิมพ์จำนวน ๒๕๐๐ ชุด^{๑๕} ต่อมาปี ๒๕๓๗ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย เมื่อ ๑ ก.พ. ๒๕๓๗ ที่วัดมหาธาตุฯ

ในปัจจุบันภาษาที่สามารถศึกษาได้จากพระไตรปิฎกมีหลายภาษา เช่น ภาษาบาลี ภาษาโรมัน ภาษาสิงหล พม่า ภาษาอังกฤษและภาษาไทย ภาษาในพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานที่สืบมาโดยตรงจากผู้รู้ต่าง ๆ ที่ประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อต้องการอยากรู้หลักธรรมคำสอนที่พระองค์ตรัสต้องอาศัยการอ่านพระไตรปิฎก แต่ถึงกระนั้น ชาวบ้านทั่วไปยังไม่สามารถเข้าใจอยู่ดี ด้วยเหตุนี้ ภาษาที่อยู่พระไตรปิฎกจึงยาก เป็นปัญหาในการเข้าใจ เมื่อทำใจว่ายาก ภาษาธรรมจึงอยู่ห่างชาวบ้าน แม้ภาษาวัด ภาษาพระที่ใช้กันอยู่บ่อย ๆ ก็ตาม ชาวบ้านยังว่ายาก เข้าใจยากอยู่ดี จึง

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), “ความสำคัญและการรักษาพระไตรปิฎก”, เก็บเพชรจากกัมภีร์พระไตรปิฎก, (สิงหาคม ๒๕๔๕) : ๒๘.

^{๑๔} เสถียร โภชนันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๑๑.

^{๑๕} วศิน อินทสระ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๒๓๐.

พูด จึงสื่อสารไม่ค่อยถูกภาษาวัด และตรงเนื้อหาธรรมเท่าที่ควร และดูเหมือนว่าปัจจุบันภาษาไทยยังมีปัญหาในการสื่อสารอีก ศ. กิรติ บุญเจือ นักคิดในด้านศาสนาและปรัชญาให้ความเห็นว่า ภาษามคธเป็นภาษาที่ถูกบันทึกไว้สมัยแรก ๆ แต่นานเข้าภาษามคธกลายเป็นเป็นภาษาโบราณไป ยากที่คนรุ่นใหม่จะเข้าใจ จึงมีผู้เชี่ยวชาญนิพนธ์ชี้แจงในภาษาไทยให้ละเอียดถึงพุทธประสงค์จริง ๆ จึงเกิดคัมภีร์อรรถกถา (ขยายบาลี) ขึ้น อย่างไรก็ตาม อรรถกถายังไม่สามารถตีความออกนอกคัมภีร์เดิมไปมากนัก จึงเป็นเหตุให้เกิดความไม่กระจ่างบางเรื่องในการเข้าใจพระไตรปิฎก จึงได้มีการนิพนธ์งานขึ้นมาอีกเรียกว่า ฎีกา (ขยายอรรถกถา) และอนุฎีกา (ขยายฎีกา) ตามลำดับ แต่สุดท้ายก็มีปัญหาอีกและมีการนิพนธ์เครื่องมือมาช่วยอีกที นั่นคือ ปรกณ์ เพื่อขยายในแง่ภาษา ความหมาย ไวยากรณ์ ให้ละเอียดกว่าเดิม^{๕๐} เมื่อนำใช้ผสมกับภาษาไทยจึงเกิดปัญหา ในขณะที่ภาษาธรรมะต้องอาศัยภาษาไทยสื่อ จึงเกิดปัญหาตามด้วย เพราะเหตุนี้เอง ท่านพุทธทาสจึงปริวรรตภาษาสื่อสารออกมา สองแบบ คือ ภาษาธรรมะ หมายถึงภาษาที่ลึกซึ้ง ที่สื่อความจริงเชิงปริมาตร^{๕๑} เทียบเท่ากับคำว่าภาษาMeta-physics ส่วนภาษาคน หมายถึง ภาษาที่ชาวบ้านชาวโลกสื่อกันง่าย ๆ เทียบเท่าภาษา Physics^{๕๒} ภาษาไทยจึงอยู่บนรากฐานมาจากภาษาบาลีสันสกฤต และภาษาธรรม ภาษาวัดจึงอาศัยภาษาไทยสื่อกัน บางทีภาษาสามารถสื่อถึงวัตถุบางอย่างโดยซ่อนนัยเอาไว้ เช่น พระพุทธเจ้าตรัสถึงมนุษย์ สัตว์โลกว่า เหมือนดอกบัวสี่เหล่า ดอกบัวแต่ละดอกอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เหมือนกัน นี่คือ ภาษาสัญลักษณ์ หรือเปรียบบุคคลที่ไม่บรรลุดูธรรมเหมือนไม้ชุ่มด้วยยางที่แช่น้ำ ไม้แห้งชุ่มด้วยน้ำ ไม้แห้ง ไม้ชุ่มน้ำ หรือสอนในลักษณะเปรียบเทียบเช่นเปรียบอายุคนะ ๖ เหมือนสัตว์ชนิดต่าง ๆ คือ ตาเหมือนงู หูเหมือนจระเข้ จมูกเหมือนนก ลิ้นเหมือนสุนัข กายเหมือนสุนัขจิ้งจอกและเปรียบเทียบเหมือนลิง บ้างก็เป็นนิทาน เช่น ทศชาติชาดก บ้างเป็นปรัชญาภาษาในการเล่นคำ เช่น คำว่า หยุด คำว่า เห็น คำว่า ฟังโน้น ฟังนี้ แม้ปัจจุบันภาษาเหล่านี้กลายมาเป็นการเล่นคำด้วย เช่น คำว่า ยิ่งให้ยิ่งได้ สุขคือ ทุกข์ ตายคือ เกิด ว่างคือ เต็ม เสียคือ ได้ อายุมากคือ อายุน้อย ความไม่แน่นอนคือ ความแน่นอน ฯลฯ ภาษาเหล่านี้ปรากฏทั้งในพระไตรปิฎกและภาษาที่ผู้คนใช้พูดกันในแต่ละวัน

ดังนั้น ภาษาในพระไตรปิฎก แต่ก่อนไม่ได้ถูกบันทึกอาศัยการจดจำกันมา แต่เมื่อคำสอนถูกบันทึกเป็นอักษร ความเดิมหรือเค้าเก่ายังคงมีอยู่ นั่นหมายความว่า อิทธิพลความเชื่อ สังคม

^{๕๐} ศ. กิรติ บุญเจือ, ศาสนศาสตร์เบื้องต้น, หน้า ๑๒๑.

^{๕๑} พุทธทาสภิกขุ, พจนานุกรมธรรมของท่านพุทธทาส, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า

วัฒนธรรม ภาษา ทักษะคิดต่าง ๆ สภาพแวดล้อมตอนนั้นยังพอเห็น แต่พอผ่านยุคต่าง ๆ มา มีการรวบรวมเรียบเรียงสังคายนาขึ้นมา ทำให้เกิดการตีความ อธิบายขยายความออกไปมากขึ้น ทำให้เกิดการคลาดเคลื่อนในเค้าเดิมไป ในขณะที่อาจารย์ยุคหลังสอดแทรกทัศนะหรือความเห็นของตนที่แตกต่างออกไป จนเกิดความซับซ้อนในแง่การเข้าใจ เพราะภาษามีหลายระดับทับซ้อนทั้งของเก่าของใหม่ กลายเป็นปัญหาคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน จึงต้องแปลและตีความจากศัพท์กันบ่อย ๆ

คำว่า “ภาษา” มาจากคำสันสกฤต บาลีว่า ภาสา แปลว่า ถ้อยคำ คำที่เกี่ยวข้องด้วยการพูด อีกคำคือ สัมภาษณ์ มาจากคำว่า สัม แปลว่า ร่วม กับคำว่า ภาสน์ แปลว่า การพูด กลายเป็น สัมภาษณ์ หมายถึง การพูดร่วมกัน เช่น คนไทยพูดภาษาไทย เมื่อไหร่คนหนึ่งพูดภาษาไทย นั่นคือ ผู้ที่เข้ามาร่วมพูด (ภาษา) ด้วยภาษาเดียวกัน ภาษาที่คนไทยพูด และเขียนกัน จึงเป็นกลุ่มเดียวกัน นอกจากนี้ คำว่า ภาษา หรือภาสา ยังหมายถึง รัศมี แสงสว่าง ได้อีก เมื่อศึกษาวิเคราะห์จากคำ และความหมายจริง ๆ ภาษาทำให้เรารู้เจตนากัน รู้จุดประสงค์กัน เช่น เมื่อคนหลงทางมีผู้บอกทาง ผู้หลงทางย่อมไม่รู้ทางออก เหมือนอยู่ที่มืด พอรู้ทางออกจากความมืดด้วยการบอก เขาย่อมเห็นทางเดิน หากนำมาใช้ในความหมายเชิงปรมาตม์หรืออภิปรัชญา จะพบว่าความจริงผ่านภาษาจากการบอกเล่า การตรัส การอธิบาย การเปรียบเทียบ เช่น การสอนของพระพุทธเจ้าที่อาศัยภาษาบาลี หรือมคธเป็นสื่อสะท้อนถึงความจริงเชิงปรมาตม์ได้ นั่นเหมือนสาวกหรือเวไนยสัตว์ได้รับแสงสว่างจากพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเสมือนพระอาทิตย์แห่งปัญญา ผู้รู้ทาง คือ ผู้ได้รับแสงสว่าง คือ ปัญญา ผู้รู้ทางจึงสามารถไปได้ไกลกว่า

ดังนั้น คำว่า ภาษา คือ คำพูด พูดเพื่อให้เกิดความเข้าใจ เข้าถึงความจริงที่ลึกซึ้ง ย่อมเหมือนได้รับแสงสว่างทางปัญญา แต่ในปัจจุบัน ภาษาที่ใช้มีมากมาย ประเทศไทยใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร ซึ่งต้นกำเนิดจริง ๆ มาจากหลายภาษา^๒ เช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี ภาษาขอม ภาษามอญ ภาษามลายู ภาษาอังกฤษ ภาษาอาหรับ ฯลฯ คำว่า ภาษา ในตัวมันเอง คือ สัญลักษณ์ (สัญญา+ลักษณะ) (Symbol) ภาษามี ๓ ลักษณะ คือ ภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษาท่าทาง เราพูดภาษาตามสัญลักษณ์นั้น ๆ เช่น ภาษาไทย มีสัญลักษณ์ คือ อักษรไทย ที่กำเนิดในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงที่ใช้ภาษาสันสกฤต และภาษาบาลี มาปรีวรรคเป็นภาษาไทย เรียกสมัยนั้นว่า “ลายสือไทย” ภาษาไทย มีต้นกำเนิดมาจาก มาจาก ๓ สายใหญ่ ๆ สายแรกคือ สายทาง

^๒ จันทน์ ทองประเสริฐ, วัฒนธรรมไทย ภาษาไทย, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๑.

ตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภาษาของคนกลุ่มน้อย อยู่ตอนใต้ของจีน ในแถบมณฑลยูนนาน สายที่สอง สายภาคกลาง (เอเชีย) ในแถบเวียดนาม และจีนบางส่วน สายที่สาม สายใต้ อยู่ในแถบเอเชียใต้คือ ประเทศไทย ลาว พม่า อย่างไรก็ตาม นักปราชญ์ได้สรุปว่า ภาษาตระกูลไท คือ กลุ่มจีนและทิเบต^{๘๓}

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. ๑๘๒๖) ได้ประดิษฐ์ภาษาไทยขึ้น ซึ่งอาศัยภาษาขอมโบราณและอักษรมอญโบราณ ที่กำเนิดมาจากอักษรโพนีเซียน ภาษาไทยเดิมหรือลายสือไทย มีพยัญชนะ ๓๕ ตัว สระ ๒๐ ตัว

ต่อมาในสมัยอยุธยา ภาษาไทยได้วิวัฒนาการขึ้น จำนวนพยัญชนะเพิ่มขึ้น เป็น ๔๔ ตัว และสระเพิ่มอีก ๗ ตัว เป็น ๒๗ ตัว

ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๕๕-๒๒๓๑) นี้ มีหนังสือเล่มหนึ่งที่ได้ชื่อว่าเป็นหนังสือไทยเล่มแรกคือ “จินดามณี”

ในสมัยกรุงธนบุรี หนังสือส่วนมากถูกเขียนลงบนสมุดข่อย และคัมภีร์ใบลาน และไม่ได้ระบุวันเวลาที่ชัดเจนนัก

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ใช้สมุดและใบลานในการเขียนบันทึก จนมาถึงรัชกาลที่ ๕ จึงมีเครื่องพิมพ์ดีด จนปัจจุบันอักษรไทย มีทั้งหมด ๔๔ ตัว สระ ๓๒ ตัว วรรณยุกต์ ๔ รูป

ปัจจุบันประเทศไทย มีลักษณะทางภาษาอยู่ ๖ ภาษาตามท้องถิ่น คือ

๑. ภาษาถิ่นเหนือ พูดกันในทางภาคเหนือ
๒. ภาษาลาวพวน มีพูดที่ลพบุรี
๓. ภาษาไทยกลาง เรียกว่า ภาษาอยุธยาและกรุงเทพฯ ฯ พูดในภาคกลาง
๔. ภาษาถิ่นไทย พูดกันที่จังหวัดสกลนคร
๕. ภาษาอีสาน พูดกันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๖. ภาษาถิ่นใต้ พูดกันในแถบภาคใต้^{๘๔}

ภาษาไทยมีรากมาจากภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีอยู่มาก โดยเฉพาะการตั้งชื่อภาษาบาลี มีการใช้อยู่มาก แม้คนไทยไม่ค่อยรู้ความหมายละเอียดนัก แต่เวลาเรียกขาน หรือเวลา

^{๘๓} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ไทยศึกษา, หน้า ๑๐๕.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

อ่านแล้วฟังดูเพราะจึงนำมาใช้ นอกจากนี้ ภาษามลายูยังคงสอดแทรกอยู่ในภาษาวรรณกรรม ก่อนข้างมาก หากใครอยากรู้ อยากรู้ภาษาไทยดี ให้ศึกษาภาษามลายูสันสกฤตให้เข้าใจ จะพบรากเหง้าภาษาไทยว่า มาจากไหน ศศ. เอื้อน เล่งเจริญ กล่าวไว้ว่า ภาษามลายูมีความสำคัญดังนี้คือ

๑. มีอิทธิพลต่อภาษาและวัฒนธรรมไทย
๒. เป็นกุญแจสำคัญในการศึกษาพระพุทธศาสนา
๓. ส่งเสริมการศึกษาภาษาเปรียบเทียบ^{๔๕}

มีคำศัพท์มากมายที่อยู่ในภาษาไทย ที่คนไทยพูดกันเสมอคือ เช่น คุณภาพ ชีวิตภาพ มโนภาพ ทักษณภาพ เอกภาพ อุดมคติ มโนทัศน์ พัฒนาการ จินตนาการ ทักษคติ ฯลฯ ภาษามลายูเข้ามามีบทบาทในเมืองไทยตั้งแต่เมื่อพ.ศ. ๑๗๘๒ สมัยสุโขทัย ที่คนไทยได้หันมานับถือศาสนาฝ่ายหินยาน หลังจากทีนับถือฝ่ายมหายานมานาน ตั้งแต่สมัยน่านเจ้า เมื่อพ.ศ. ๖๐๐ ภาษามลายูจึงกระจายแพร่หลายมากขึ้น ภาษามลายูสันสกฤตมีอิทธิพลต่อภาษาไทยในด้านการยืมคำ การสร้างคำใหม่ โดยเฉพาะมีอิทธิพลอย่างมากในภาษาวรรณคดี ร้อยแก้ว และร้อยกรอง อย่างไรก็ตาม ภาษาทั้งสองยังไม่ชัดเจนนัก เพราะมีอิทธิพลของภาษาขอมปะปนอยู่ ต่อมาในรัชสมัย ร. ๔ ได้ชำระพระไตรปิฎกขึ้น โดยให้ศึกษาภาษามลายูอย่างเป็นระบบ ถูกต้องทางไวยากรณ์มากขึ้น และให้แยกภาษามลายู และสันสกฤตออกจากกันอย่างชัดเจน เช่น คำว่า ขนฺติ (บาลี) คำว่า กษานฺติ (สันสกฤต) ขันติ (คำไทย) แปลว่า ความอดทน สิปฺป (บาลี) คำว่า สิลฺป (สันสกฤต) คำไทยว่า ศิลปะ แปลว่า ฝีมือยอดเยี่ยม เป็นต้น^{๔๖} ปัจจุบัน ภาษามลายู สันสกฤตมีอิทธิพลต่อภาษาไทยในด้านดังนี้

การออกเสียง เช่น ศิลปะ เดิมคือ สิปฺป

การเปลี่ยนเสียงสระ และพยัญชนะ เช่น ไวยาฑ เป็น แพทย์ ครห เป็น เคราะห์

เพิ่มและลดเสียง เช่น ลิขร แทรกเป็น สิงขร อุบาสิกา ตัดเป็น ลีกา อุโบสถ ตัดเป็น โบสถ์

เปลี่ยนแปลงความหมาย เช่น เคารพ เดิมแปลว่า รุ่งเรือง ไทยเปลี่ยนเป็น การเคารพ นับถือ ศฤงคาร เดิมแปลว่า ความรัก ไทยแปลว่า ทรัพย์สินสมบัติ

^{๔๕} ศศ. เอื้อน เล่งเจริญ, *เปรียบเทียบภาษามลายูและภาษาละติน*, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๖๕.

^{๔๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, *ไทยศึกษา*, หน้า ๑๓๐.

การสร้างคำใหม่ เช่น ขอโทษ เป็นภาษาที่เป็นทางการใช้ว่า ขออภัย ไปเที่ยว เป็นไปทัศนจาร

โดยสรุปแล้ว ภาษาบาลีและสันสกฤตมีอิทธิพลต่อภาษาไทย ๒ อย่างคือ (๑) การยืมคำบาลี-สันสกฤตมาใช้ (๒) นำมาสร้างคำใหม่^{๘๓} เมื่อภาษาบาลี สันสกฤตมีอิทธิพลต่อภาษาไทยแล้ว ภาษาเหล่านี้ เกิดเป็นระบบเหมือนวรรณะทางภาษาอีก เพราะภาษาจะบอกระดับฐานะว่าอยู่ระดับไหน ในเมืองไทยจึงพอแบ่งระดับภาษาออก ๕ ระดับดังนี้

ภาษามีระดับในการใช้ ๕ ระดับคือ

๑. ภาษาระดับพิธีการ เป็นภาษาที่เน้นในพิธีกรรมระดับชั้นสูง เช่น ราชพิธีกรรมต่าง ๆ
๒. ภาษาระดับทางการ เป็นภาษาในระดับทางการที่ใช้กันในระบบองค์กร
๓. ภาษาระดับกึ่งทางการ เป็นภาษาระดับกึ่งทางการ เช่น ในรัฐวิสาหกิจ ธุรกิจ
๔. ภาษาระดับสนทนาทั่วไป เป็นภาษาที่ใช้กันในระดับชาวบ้าน
๕. ภาษาระดับกันเอง เป็นภาษาในกลุ่มเฉพาะ เช่น เพื่อน หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง^{๘๔}

นอกจากนี้ ยังแบ่งภาษาที่มีความสัมพันธ์ของผู้ใช้ด้วยคือ

๑. ภาษาสำหรับพระมหากษัตริย์
๒. ภาษาสำหรับนักบวช
๓. ภาษาสำหรับทางการ
๔. ภาษาสำหรับบุคคลทั่วไป^{๘๕}

ดังนั้น ภาษาพูดจึงถูกนำมาเป็นภาษาเขียนและกลายเป็นสัญลักษณ์ เช่น ภาษาไทย หมายถึง ภาษาที่เป็นอักษร (ภาษาเขียน) ที่เรียกว่า ภาษาไทย โดยมีสัญลักษณ์คือ ก ถึง ฮ ภาษาเป็นสื่อในการแจ้งหรือบอกจุดประสงค์ของตนเองแก่ผู้อื่น ภาษาไม่เพียงสื่อความเห็น ความคิดเท่านั้น ภาษายังบอกสถานะว่าอยู่ระดับไหนด้วย เช่น คำราชาศัพท์ คำที่ใช้กับพระสงฆ์ คำที่ใช้กับ

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑.

^{๘๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, วิชาภาษาไทย ๖ หน่วยที่ ๑-๘, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓๓-๒๓๔.

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๐.

มวลงน ค่ำที่ใ้ใช้กับเพื่อน นอกจกนั้ภาษามีนัยบอก ความจริง เช่น ภาษาทางศกษณ ภาษามีนัยเป็น ข้อห้ามหรือกฎ เช่น ภาษาทางกฎหมาย ภาษาเชิงร้อยกรอง เช่น ภาษาในวรรณกรรม เป็นต้น

๒.๔ ทฤษฎีการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์

ค้ำว่า “การสื่อสาร” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Communication” ตรงกับภาษาบาลีว่า “นิเทศ” ภาษาไทยใช้ค้ำว่า “การสื่อสาร” เป็นค้ำนาม ซึ่งมาจากสองค้ำ คือ ค้ำว่า สื่อ และค้ำว่า สาร ค้ำว่า “สื่อ” ตามพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐ ให้ความหมายว่า “ก. (กริยา) ทำ การติดต่อให้ถึงกัน ชกนนำให้รู้จกกัน, น. (นาม) สิ่งที่ทำกรติดต่อให้ถึงกันหรือรู้จกกัน” และให้ ความหมาย ค้ำว่า “สื่อสาร” ว่า “นำหนังสือหรือข้อความของอีกฝ่ำยหนึ่งส่งให้อีกฝ่ำยหนึ่ง”^{๕๐}

วิลเบอร์ ชรัมม์ (Wilbur Schramm) กล่าวว่า การสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อ เครื่องหมาย ที่แสดงข่ำวสาร^{๕๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ ให้ความหมายว่า การสื่อสารเกิดจากภาษาแห่งภพจินตนาการ ที่ จำได้จกสัญญา (Concept) แล้วแปลงมาเป็นภาษา ถ้อยค้ำ ภาษาก็จะโยงไปหาประสบการณ์ที่เคย พบเคยเห็น (ภพภายใน) แล้วก็เกิดลักษณะการสื่อสารกันขึ้นม ำ เพื่อบอกจุดประสงค์หนึ่ง บอก ความรู้สึก ความคิด ความเข้าใจ^{๕๒}

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า การสื่อสาร คือ การสื่อที่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ สันติสุข หมายควมว่า การสื่อสารเพื่อการดับทุกข์ของตนได้ ดับทุกข์ของสังคมได้ ดับทุกข์ของโลกได้^{๕๓}

เมื่อกล่ำโดยสรูป ค้ำว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการสื่อสาร ไปยังคนอื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เข้าถึงความจริง และเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในสังคม และธรรมชาติ

^{๕๐} พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๕๓๕.

^{๕๑} Wilbur Schramm and D. F. Roberts (eds.), **How Communication Works, in the Process and Effect of Mass Communication**, (Urbana III : University of Illinois, 1957), p. 13.

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม, หน้า ๒.

^{๕๓} พุทธทาสภิกขุ, **ฟ้าสาาระหว่าง ๕๐ ปี ที่มีสวนโมกข์**, (กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓.

กระบวนการสื่อสาร

กระบวนการสื่อสาร หมายถึง ปรากฏการณ์อันใดอันหนึ่งที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา การสื่อสารของมนุษย์ เป็นกระบวนการทางสังคม เช่นเดียวกับปรากฏการณ์อื่น ๆ จึงเป็นลักษณะที่เป็นกระบวนการในการสื่อสารอยู่เสมอ เพราะเมื่อสื่อสารกัน จึงเกิดรูปการเคลื่อนไหวของอวัยวะ ปาก มือ สายตา ฯลฯ เป็นการถ่ายเทสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่ง จากถ่ายทอดความคิดเห็น และสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมากมาย ประมา อดเวทิน กล่าวว่าการสื่อสารมีลักษณะสำคัญดังนี้

๑. กระบวนการสื่อสาร มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่แท้จริง สังเกตพฤติกรรมการสื่อสารของคนเราจะเห็นว่า เรามีการสื่อสารกันอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน หรือในขณะที่เราไม่ได้พูด ไม่ได้เขียน จะมีการสื่อสารกันด้วยสายตา หรือท่าทาง

๒. กระบวนการสื่อสาร มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางจิตวิทยา เพราะการสื่อสารของมนุษย์ เป็นเรื่องเกี่ยวพันกับการเรียนรู้ ความคิดและการจำ คนเราจะไม่สามารถสื่อสารกันได้ ถ้าไม่ผ่านกระบวนการคิดการรับรู้

๓. กระบวนการสื่อสาร มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งหมายถึงสภาพแวดล้อมในขณะที่ทำการสื่อสาร เช่น อารมณ์ความรู้สึก รวมไปถึงสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น บรรยากาศแวดล้อม สภาพอากาศ เสียงรบกวน ล้วนมีผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารทั้งสิ้น

๔. กระบวนการสื่อสาร มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคม และวัฒนธรรม เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม การสื่อสาร จึงเกิดขึ้นภายในกรอบของสังคม และวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น สังคมตะวันตกย่อมมีพฤติกรรมการสื่อสารที่แตกต่างจากคนเอเชีย หรือแม้แต่ผู้ที่อยู่ในสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน

ดังนั้น กระบวนการสื่อสาร จึงหมายถึง สภาพของการเคลื่อนไหว ดำเนินไป และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดการสื่อสารที่เป็นกระบวนการ (Process) การกระบวนการสื่อสารโดยทั่วไป มีองค์ประกอบดังนี้คือ

ผู้ส่งสาร → สาร → สื่อ → ผู้รับสาร = ผลลัพธ์

ปัจจัยในการสื่อสาร

๑. มีทักษะในการสื่อสาร
๒. มีทัศนคติที่ดีต่อสาร
๓. มีความรู้ในสารที่สื่อ
๔. มีระบบสังคมในระดับเดียวกัน
๕. มีวัฒนธรรมที่เป็นแบบอันเดียวกัน

องค์ประกอบพื้นฐานของกระบวนการสื่อสารมีดังนี้

๑. **แหล่งสาร (Sender)** คือ บุคคลที่ส่งสารเป็นคนแรกไปยังผู้รับสาร โดยมีระบบเป็นขั้นตอน และมีคุณสมบัติหรือทักษะในการส่งสารในตัวเอง

๒. **ข่าวสาร (Message)** คือ เรื่องราวที่มีความหมาย ที่แสดงออกมาทางภาษาหรือสัญลักษณ์

๓. **ช่องทาง (Channel)** คือ สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร (Media) เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นสื่อกลางที่ผู้ส่งใช้ในการสื่อไปยังผู้รับ สื่อเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับผู้ส่งเป็นหลักว่า จะส่งสารใด

๔. **ผู้รับสาร (Receiver)** คือ ผู้รับสารหรือผู้ฟัง ซึ่งเป็นเป้าหมายปลายทางของการสื่อสาร เพื่อต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบางอย่าง หรือเกิดความเข้าใจในบางเรื่อง ผลจากการเปลี่ยนแปลง จากการสื่อสาร

ในที่นี้ผู้วิจัยเน้นที่เนื้อหาสาร (Message) คือ ภาษาที่เป็นสื่อกลาง โดยเฉพาะภาษาในด้านศาสนา ภาษาในทางศาสนาจะมีลักษณะตรงไปตรงมา แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง เช่น เนื้อหาธรรมที่พระพุทธเจ้าสื่อกับสาวกเรื่อง อริยสัจสี่ เรื่องทุกข์กับชีวิต บุคคลใดที่จะเข้าใจชีวิต ควรรู้ภาษาทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาที่สอนชีวิตผ่านภาษาคือ ภาษาธรรมหรือภาษาในพระไตรปิฎกที่สืบทอดกันมาสองพันกว่าปี โดยอาศัยภาษาบาลี เมื่อไม่รู้ภาษาธรรมดีพอ ย่อมมีปัญหาในการเข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ สารในทางศาสนาที่ถ่ายทอดมาสู่รุ่นหลังมีลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาพ อักษร ข้อเท็จจริง ซึ่งพอประมวลได้ ๓ อย่างคือ

๑. รหัสของสาร หมายถึง ภาษา สัญลักษณ์ ที่มนุษย์ใช้สื่อกัน ที่เป็นคำพูดหรือไม่ใช่คำพูด เช่น ภาษาในพระไตรปิฎก ที่เป็นพุทธพจน์

๒. เนื้อหาของสาร หมายถึง ข้อเท็จจริง ข้อวินิจฉัย ความเห็น เช่นหลักการ ทฤษฎีของศาสนา เช่น อริยสัจสี่ ไตรลักษณ์

๑. การจัดสาร หมายถึง ระเบียบการเรียบเรียงรหัส เนื้อหาสาร เพื่อส่งไปยังผู้รับอย่างเป็นระบบ ละเอียด เข้าใจง่าย^{๕๔} เช่น นิทานชาดก การอุปมาอุปไมย ในพระไตรปิฎกมีการจัดสารอย่างเป็นระบบคือ พระวินัย พระสูตรและพระอภิธรรม

ส่วนคุณสมบัติของสารตามหลักพุทธศาสนาคือ

๑. **สัจจะ** คือ ต้องมีความจริงเสมอในข่าวหรือสารนั้น ๆ ที่น่าเชื่อถือ เช่น อริยสัจสี่

๒. **ตอตา** คือ เป็นเรื่องจริงตามสถานะ ไม่บิดเบือนหรือแต่งเติมเสริมสาร เช่น ทำดีผลย่อมได้รับรอง เรื่องการมีสติ ไม่ประมาท

๓. **กาลละ** คือ เหมาะสมกับกาลเทศะ ดูเวลาให้เหมาะ เช่น การตรัสเรื่อง มหาปเทศสี่ กาลมสูตร สัปปริสธรรม เป็นต้น

๔. **ปิยะ** คือ เป็นเรื่องที่คุณให้ความสำคัญมากน้อยเพียงใด มีประโยชน์แก่มวลชนอย่างไร

๕. **อัตถะ** คือ ต้องประกอบด้วยสาระจริง ๆ ต่อส่วนรวมโดยแท้^{๕๕} เช่น หลักธรรมที่พระองค์ตรัสสามารถนำไปใช้ในชีวิตได้ เห็นผลได้ทันที มิใช่ตรัสอย่างฟุ่มเฟือย น้ำหนักของสารที่พระองค์ทรงเน้นคือ นำออกไปจากทุกข์ เบื่อหน่าย คลายกำหนด และเพื่อนิพพาน เป็นต้น

หลักประสิทธิภาพของสารตามหลักนิเทศศาสตร์

การสื่อสารที่ถ่ายทอดไปยังผู้รับ สิ่งสำคัญ คือ “สาร” หรือเนื้อหาสาร เนื้อหาสารที่ส่งออกไปจะต้องมีลักษณะที่ชัดเจน โดยมีลักษณะดังนี้คือ

^{๕๔} ผศ. มณฑล ไบบัว, **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**, หน้า ๓๖.

^{๕๕} พระวุดิกรณ วุฑุติกร โณ, “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชาวมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

๑. ต้องมีความน่าเชื่อถือ (Credibility) คือ ไม่เป็นสารเลื่อนลอย ลำลือ โคมลอย หรือไร้ข้อเท็จจริง มีแหล่งที่มาชัดเจน

๒. มีความละเอียด (Context) คือ ไม่เป็นสารที่ย่อหรือใช้ภาษาเฉพาะเกินไป เนื้อหาไม่บริบูรณ์ เนื้อหาคลุมเครือ

๓. มีเนื้อหาสาระที่ชัดเจน (Content) คือ ไม่ใช่เป็นสารที่ไร้สาระ ต้องมีประโยชน์ อยู่ในความสนใจของมวลชน มีผลได้ ผลเสียของผู้รับ

๔. มีความชัดเจน (Clarity) คือ ใช้ภาษาที่ผู้รับเข้าใจง่าย ไม่ใช่ภาษากำกวม หรือภาษาคลุมเครือ

๕. การสรุป (Conclusion) คือ การกล่าวย้ำเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น ไม่สับสน และเพื่อป้องกันการหลงลืมด้วย

๖. ช่องทาง (Channel) คือ สารที่จะเกิดประสิทธิภาพที่ได้ผลมาก ต้องรู้จักเลือกช่องทางหรือสื่อกลางในการถ่ายทอด เช่น วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต แฟกซ์

๗. ความสามารถ (Capability) คือ สารที่จะเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ดี จะต้องอาศัยความสามารถของผู้ส่งและผู้รับประกอบกันด้วย คือ ผู้ส่ง ผู้รับต้องมีประสบการณ์ มีไหวพริบ มีความสามารถในการใช้สื่อ การเข้าใจสารด้วย^{๕๖}

นอกจากหลักที่กล่าวแล้วยังมีหลักอีก ๘ ประการคือ

๑. เข้าใจเรื่องที่จะสื่อให้ชัดเจน
๒. มีความมั่นใจในตัวเองและสร้างความเชื่อถือให้แก่ผู้รับสาร
๓. มีความรู้ ความสามารถอื่น ๆ ประกอบในการสื่อสารกับคู่สนทนาหรือกับผู้รับ
๔. การรู้จักการใช้ภาษาที่เข้าใจกันทั้งสองฝ่าย
๕. ให้ความสำคัญกับกิริยาอาการ น้ำเสียง ถ้อยคำ สีหน้า ท่าทาง
๖. การสื่อสารอย่างกระชับ ไม่คลุมเครือ ไม่วกวน ไม่เยิ่นเย้อ เข้าใจยาก
๗. มีการยกเอาตัวอย่างมาประกอบ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น
๘. มีความสุขุม สงบนิ่ง ในสีหน้า แววตา กิริยาอื่น ๆ ในคราวถูกตอบโต้^{๕๗}

^{๕๖} ผศ. มณฑล ไบบัว, หลักและทฤษฎีการสื่อสาร, หน้า ๗๗-๗๘.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘-๗๙.

วิธีการสร้างสาร

วิธีการสร้างสาร มีองค์ประกอบด้วย การพูด การเขียน กิริยาท่าทาง การวิเคราะห์ เครื่องมือในการสร้างสาร คือ ภาษา โดยมีลักษณะดังนี้

๑. การสะสมความรู้ ความจำ เพื่อนำมาเป็นสื่อในการสร้างสาร
๒. การทำความเข้าใจในสารหรือเนื้อหาสารนั้น ๆ ให้ชัดเจน ตีความหมายได้ ขยายและย่อให้เป็น
๓. การรู้จักนำสารนั้นไปใช้ให้ถูกกาลเทศะ ได้อย่างเหมาะสม ตามหลักนิเทศศาสตร์ แนวคิด หลักการ ทฤษฎี กลุ่มชุมชน สถานที่
๔. การรู้จักวิเคราะห์ สาร ผู้รับสารได้ ว่า สารและผู้รับอยู่ในระดับไหน สัมพันธ์กันอย่างไร แตกต่างกันอย่างใด
๕. การสังเคราะห์สาร คือ การนำเอาสารมาประมวลกันมาเรียบเรียง จัดสรร เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ความคิดใหม่ พุทธิเชิง อธิบายแบบใหม่
๖. การประเมินสาร คือ การกำหนดคุณค่า คุณสมบัติ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นว่า ตรงตามจุดประสงค์หรือไม่ ถูกหลักตามเกณฑ์หรือไม่^{๕๘}

วัตถุประสงค์ของการสื่อสารคือ

๑. วัตถุประสงค์ของผู้ส่ง

๑. เพื่อแจ้งให้ทราบ ในบางเรื่อง บางประเด็น (To inform)
๒. เพื่อการศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบางเรื่อง (To educate)
๓. เพื่อให้เกิดความพอใจ เกิดความบันเทิงใจ (To entertain)
๔. เพื่อโน้มน้าวใจให้เกิดการแสดงออกต่อเรื่องนั้น ๆ (To persuade)

๒. วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร

๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจ บางเรื่อง บางประเด็น (Understanding)
๒. เพื่อให้เกิดความรู้ เกิดความเข้าใจเรื่องนั้น ๆ (Knowledge)

^{๕๘} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หลักและทฤษฎีการสื่อสาร, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒๖.

๓. เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน (Entertainment)

๔. เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนอง ในการตัดสินใจ (Decision)

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารมี ๓ อย่างคือ เพื่อให้ทราบความรู้ ความจริง (To inform) เพื่อโน้มน้าวใจ (To persuade) และเพื่อความบันเทิงใจ (Entertainment)^{๕๕}

การสื่อสารมีความสำคัญหลัก ๆ ต่อมนุษย์ ๕ อย่างคือ

๑. มีความสำคัญต่อสังคม เพราะต้องสื่อสารกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจกัน

๒. มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตประจำวัน เพราะต้องพูดทุกวัน

๓. มีความสำคัญต่อธุรกิจ การตลาด เพราะต้องมีการเจรจา ค้าขาย ต่อรองกัน

๔. มีความสำคัญต่อการปกครอง เพราะต้องอาศัยภาษาประกาศ แจ้งให้ประชาชนรู้ใน กิจกรรมทางบ้านเมือง นอกจากนั้น ยังต้องอาศัยเป็นกฎหมายอีกด้วย

๕. มีความสำคัญต่อการเมืองระหว่างประเทศ เพราะต้องใช้ภาษาในการสื่อสาร ใน แต่ละประเทศ แต่ละภาษา^{๕๖}

๒.๔.๑ ทฤษฎีการสื่อสารของระหว่างบุคคลและทฤษฎีสื่อสารมวลชน

ทฤษฎี คือ ข้อความเกี่ยวกับการทำงานของสิ่งต่าง ๆ หรือข้อความที่บอก ความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงต่าง ๆ โดยมีระเบียบเพื่อให้เกิดความหมายขึ้น หมายถึง การอธิบายข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ที่ตรวจสอบแล้ว หรือยอมรับกันแล้วตามสมควร เพื่อนำไปสู่ การศึกษาค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ

การสื่อสาร คือ กระบวนการติดต่อสื่อสารกันในหมู่มนุษย์ โดยมีองค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ ผู้สื่อ เนื้อหา ช่องทางและผู้รับ

ดังนั้น ทฤษฎีการสื่อสาร คือ รูปแบบจำลองที่สร้างขึ้นมา เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย ขึ้น โดยสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทดังนี้

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๕.

^{๕๖} ดร. ปรมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๒.

๑. ทฤษฎีสื่อสารเชิงระบบพฤติกรรม หมายถึง การสื่อสารของมนุษย์ที่เกิดขึ้นอยู่ประจำ ที่ถ่ายทอดพฤติกรรมออกมา ในลักษณะสัมพันธ์กันในระบบสังคม

๒. ทฤษฎีสื่อสารเชิงพฤติกรรม การถอดรหัสและการเข้ารหัส หมายถึง การสื่อสารของมนุษย์ที่กำหนดรูปแบบ ความหมาย การตีความ ขึ้นมาเอง บางทีเหมือนเล่นเกมภาษา คือ ผู้สื่อมีเจตนาสื่อเรื่องหนึ่ง แต่คนฟังไม่เข้าใจ ต้องใช้การเดา การคาดคะเนเอา

๓. ทฤษฎีสื่อสารเชิงปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การสื่อสารที่เน้นที่เนื้อหา และผู้รับสาร เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อสารที่ส่งไป นอกจากเนื้อหาสารแล้ว ปัจจัยสำคัญในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความรู้สึกรักที่ติดต่อดูสารคือ บุคลิกภาพ ความน่าเชื่อถือ เจตคติ ของผู้ส่งสาร

๔. ทฤษฎีสื่อสารเชิงปริบททางสังคม หมายถึง การสื่อสารที่อิงอิทธิพลทางสังคมเป็นหลัก ว่าสังคมมีปฏิกิริยาต่อสารนั้นอย่างไร เป็นการขึงเชิงทางสังคม และการตัดสินใจว่า การสื่อสารซ่อนเร้นอะไร น่าเชื่อถือหรือไม่^{๑๑๑}

ประเภทของการสื่อสาร

การแบ่งประเภทของการสื่อสาร โดยยึดเอาจำนวนผู้สื่อสารเป็นเกณฑ์วัด สามารถแบ่งออกได้ ๓ ประเภทคือ

๑. การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication)
๒. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)
๓. การสื่อสารกับมวลชน (Mass Communication)^{๑๑๒}

ในที่นี้ จะขอกล่าวถึงการสื่อสารเพียงสองประการเท่านั้นคือ การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารมวลชน

การสื่อสารระหว่างบุคคล คือ การสื่อสารโดยตรงระหว่างสองคนหรือมากกว่าสองคน ในระหว่างทางกายภาพ ซึ่งพอที่จะเลือกใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าได้ โดยใช้ทั้ง วจนภาษา อวจน

^{๑๑๑} ผศ. มณฑล ไบบัว, *หลักและทฤษฎีการสื่อสาร*, หน้า ๔๘.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

ภาษาและเสียง มีคนหนึ่งเป็นผู้ส่งสาร อีกคนเป็นผู้รับสารสลับกันไป ดังนั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งสองคนและเป็นการสื่อสารแบบสองทางด้วย เช่น การพูดคุยกัน ก็จะมีการตอบโต้กันไปมา การเขียนถึงกัน จะมีการเขียนตอบกัน นอกจากนี้ยังหมายถึง การสื่อสารที่เป็นกลุ่มย่อยได้ด้วย เช่น ในห้องประชุม ชั้นเรียน เป็นต้น

ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน คือ การสื่อสารในหมู่คนจำนวนมากในขณะเดียวกันพร้อม ๆ กัน ซึ่งแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่มอยู่ในที่ต่างกัน และสามารถสื่อสารกันได้รวดเร็ว การสื่อสารประเภทนี้ ไม่ใช่เป็นการสื่อสารโดยตรง หรือตอบโต้ไม่ได้ทันที เพราะเป็นสื่อขององค์กร แต่เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว เช่น วิทยุ คนจัดจะสื่อสารฝ่ายเดียว โทรทัศน์ เป็นการสื่อสารแบบฝ่ายเดียว หนังสือพิมพ์ส่งข่าวสารออกไปในแต่ละวันแบบฝ่ายเดียว เป็นต้น

ดังนั้น การสื่อสารทั้งสองจึงมีความแตกต่างกัน และมีข้อดีข้อเสียต่างกัน อย่างไรก็ตาม สื่อสองประเภทนี้ ผู้ส่งสารสามารถสอดแทรกความคิดเห็น แสดงความเห็นเข้าไปในสารนั้นได้ ส่วนปัจจุบัน ระบบการสื่อสารมีหลายระบบและสามารถตอบโต้กันได้ มองเห็นกันได้ ซึ่งแตกต่างจากอดีตอยู่มาก เปรียบเทียบประเภทการสื่อสารทั้งสองได้ดังนี้

คุณลักษณะทางการสื่อสาร	สื่อบุคคล	สื่อมวลชน
การไหลของข่าวสาร	สองทาง	ทางเดียว
ความรวดเร็ว	ต่ำ	สูง
ความคงทน	น้อย	มาก
ปฏิกิริยาตอบกลับ	ทันที	ช้า
ความสามารถการเปลี่ยนแปลง	ความรู้/ทัศนคติ	ความรู้/ทัศนคติ
จำนวนผู้รับ	น้อย	มาก

๒.๔.๒ ทฤษฎีการสื่อสารในโครงสร้างความหมาย

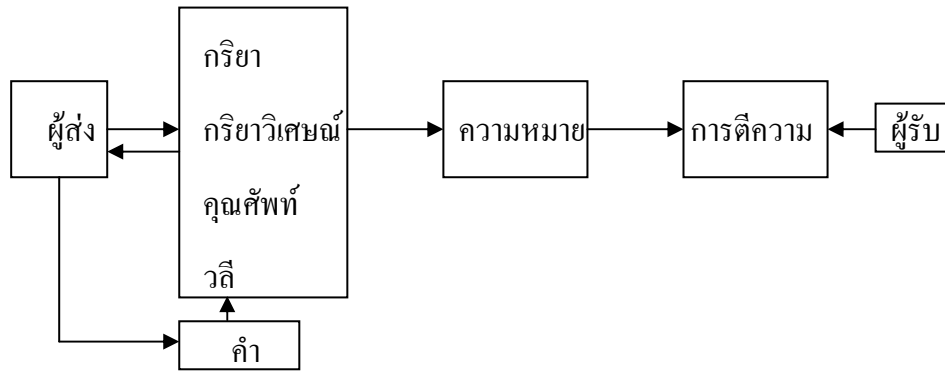
การสื่อสารในระบบโครงสร้างทางความหมาย หมายถึง ภาษาที่ประกอบด้วยโครงสร้างคือ คำ วลี และประโยค ที่มีความซับซ้อนที่มีระเบียบแบบแผนทางไวยากรณ์

การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือมวลชน จะจับเอาบริบทเพียงอาการภายนอกไม่ได้ สิ่งที่เป็นพาหนะในการนำพาสารหรือ จุดประสงค์ของผู้ส่งคือ คำพูด (Word) การรู้จักคำและความหมายของแต่ละคำ จะช่วยให้เข้าใจในระบบโครงสร้างของคำอื่นที่สัมพันธ์กันได้ จึงเกิดความสัมพันธ์ด้านคำ (Syntax) และหน้าที่ (Function) ในลักษณะที่เป็นรูปแบบ (Form) ซึ่งจะนำไปสู่การแสดงความจริง หรือภาพความจริงที่ภาษาสื่อถึง นี่คือการสื่อภาษาไปหาความจริง

ความจริงของภาษาที่สื่อถึงนั้น มิใช่เป็นความหมายที่ตายตัวแบบถาวร (Permanent) หากแต่มันจะเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ตามกลุ่มบุคคล เช่น ผู้ส่งสารอาจจะเป็นเรื่องจริงในที่หนึ่ง แต่อาจจะไม่จริงในที่หนึ่ง สิ่งที่จะกำหนดเช่นนั้นได้ ต้องดูที่ความหมายของผู้ส่งสาร อาศัยวัฒนธรรม และอาศัยภาษาท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่เช่นนั้นจะต้องมาตีความ ความหมายของคำ ประโยคที่สื่อออกไป บางทีเข้าใจไม่ตรงกัน ย่อมเกิดปัญหาขึ้นได้ การจะเข้าใจกันในระดับทั่ว ๆ ไปในภาษานั้น ต้องพูดกันในภาษาเดียวกัน หรือทั้งสองรู้และเข้าใจในระบบโครงสร้างทางภาษานั้น ๆ ดีแล้ว การศึกษาในระบบนี้ เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์หาความหมาย โดยอาศัยระบบภาษาทางไวยากรณ์ เช่น เสียง คำ วลี ประโยค ความหมาย เพื่อให้ทราบถึงระบบภาษา และความจริงของผู้พูดว่า หมายถึงสิ่งใด หรือเรื่องใด สิ่งที่จะต้องรู้คือ การศึกษาระบบหน่วยย่อยของเสียง (Phoneme) เพื่อให้ทราบระบบหน่วยคำ (Morpheme) เมื่อนำมาประกอบกันจะได้เป็นประโยคที่สัมพันธ์กัน จนผู้ส่งและผู้รับสามารถเข้าใจในภาษากันได้ โดยไม่ต้องไปตีความให้ยุ่งยาก แต่หากสื่อกันไม่ตรง ไม่ใช่ภาษาเดียวกันย่อมเกิดปัญหาได้

อย่างไรก็ตาม การแสดงออกของภาษา ตัวผู้แสดงเป็นเหมือนนักแสดงทางกิริยาอาการ และคุณลักษณะออกมาพร้อมกันในเวลาเดียวกัน องค์ประกอบที่ชัดเจนของประธาน (ผู้พูด หรือผู้แสดง) คือ กิริยา ตัวช่วยกิริยา คุณลักษณะ ทั้งหมดนี้จะบอก อากัปกิริยา ความหมาย ความจริงเชิงจิตวิทยา และทางกายภาพ คือภาษาท่าทาง เช่น การกล่าวทักทายกันว่า “สวัสดีครับคุณครู” ประโยคนี้อาจเกิดจากรูปแบบทางภาษาวัฒนธรรมของสังคม ผู้พูดอาจจะพูดตามมารยาท ตามกฎทางสังคม แต่เนื้อหา และเจตนาไม่รู้ว่าเป็นผู้พูดเคารพจริงหรือไม่ หรืออีกกรณีหากพูดว่า “ผมรักคุณ” ความหมายจะเปลี่ยนไปจากมารยาททางสังคม แต่จะเน้นไปที่ทางจิตวิทยา ทางสีหน้า ทางอารมณ์เป็นหลัก การแสดงออกจะต่างจากประโยคแรก เพราะฉะนั้น การดูคำพูด (Words) อย่างเดียวไม่พอ จะต้องวิเคราะห์ กิริยาช่วย คือ กิริยาวิเศษณ์ ที่จะบอกขอบเขตของตัวอาการ หรือกิริยา (Act) ผู้พูด นอกจากนั้น ยังต้องศึกษาจากลักษณะอาการที่บอกคุณลักษณะของผู้พูดว่าเป็นอย่างไร เช่น

โกธ โมโท หงุดหงิด พุดซ่า พุดเร็ว พุดไม่ชัด ฯลฯ เพื่อสะท้อนไปถึงกริยา (Verb) ประกอบกัน
 จึงจะประมวลได้ว่า คนพุดมีจุดประสงค์ มีเจตนาอย่างไร จึงพอสร้างแบบจำลองได้ดังนี้

มีนักภาษาศาสตร์อธิบายทฤษฎีการสื่อสารแบบโครงสร้างไว้ดังนี้

โนม ชอมสกี (Noam Chomsky: 1928-) นักภาษาศาสตร์คนหนึ่ง กล่าวถึงภาษาว่า
 “ภาษาคือ กระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างเสรี โดยอาศัยกฎระบบที่ตายตัว แต่การแสดงออกไม่มีกฎที่
 ตายตัวแน่นอนและมีความหลากหลายอย่างเสรี แม้แต่การตีความและการใช้คำต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่าง
 เสรีในกระบวนการสื่อสาร” หมายความว่า การเกิดระบบกฎเกณฑ์ทางภาษา (ไวยากรณ์) ไม่
 เปลี่ยนแปลง แต่พฤติกรรมของคนต่างหาก ที่มีอิสระในการสร้างภาษาขึ้นใช้อย่างเสรี^{๑๑๑}

นักภาษาศาสตร์อีกคนที่เป็นเหมือนบิดาของภาษาระบบโครงสร้างชื่อ เฟอร์ดินัน เดอ
 ซอสซูร์ (Ferdinand de Saussure: 1857-1913) กล่าวว่า “แรกเริ่มจริง ๆ ภาษาเกี่ยวข้องกับ
 สัญลักษณ์และระบบทางสัญลักษณ์ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงระบบโครงสร้างภาษา
 (สัญลักษณ์) ก่อน ว่าภาษานั้นคืออะไร อย่างไรก็ตาม เราจะเข้าใจแค่ภาษาสัญลักษณ์นี้ไม่ได้ สิ่ง
 จำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์อีกก็คือ การเปรียบเทียบจากที่อื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น ภาษาท่าทาง ภาษากาย
 ภาษาสังคมอื่น เป็นต้น เพื่อให้เข้าใจในบริบทที่ชัดเจนขึ้น” นั่นหมายความว่า เขายังให้

^{๑๑๑} <http://www.creativequotations.com/one/2516.htm>, 07/11/05. (Language is a process of free creation; its laws and principles are fixed, but the manner in which the principles of generation are used is free and infinitely varied. Even the interpretation and use of words involves a process of free creation).

ความสำคัญกับภาษาสังคมที่เกี่ยวข้องกันในระบบโครงสร้างกว้าง ๆ มิใช่แนวคิดจากภาษาใดภาษาหนึ่ง^{๑๐๔}

ในขณะที่อีกคนที่ชื่อ ลุดวิก วิทท์ทิตสไตน์ (Ludwig Wittgenstein: 1889-1951) กล่าวว่า “ธรรมชาติภาษา จะมีความหมายมาจากการสร้างคำถามก่อน ว่าผู้พูดจะใช้ภาษาในการแสดงจุดประสงค์ของตัวเองอย่างไร” หมายความว่า ความหมายของภาษา เริ่มมาจากการคิดของผู้พูดก่อนสิ่งใด เรียกว่า คิดก่อนพูดนั่นเอง^{๑๐๕} ในเรื่องนี้ ซอสซูร์กล่าวไว้กันว่า “ถ้าปราศจากภาษา ความคิดของเราก็เป็นเพียงภาษาประหวัดเท่านั้น” (*Without language thought is a vague*).^{๑๐๖} หมายความว่า ภาษาช่วยให้เกิดความเข้าใจในความคิดและจุดประสงค์ของกันและกันว่า คิดอย่างเดียวถ้าไม่สื่อสารกัน เราก็ไม่สามารถเข้าใจ ไม่สามารถรู้ใจกันได้

ส่วนทางปรัชญาภาษามองว่า “ภาษามีความสำคัญ เพราะภาษาช่วยนำพาให้คิด ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ โดยส่วนมากผู้คนสร้างกรอบสัญลักษณ์ภาษา คำ ความหมายขึ้นมาเอง เช่น คำว่า วัตถุสิ่งของ ความรัก ความดี พระเจ้า ผู้ชาย ผู้หญิง ศิลปะ รัฐบาล เป็นต้น เพื่อผูกให้ได้ ความหมายร่วมกัน ดังนั้น ทุกคนจึงเหมือนมีข้อมูลในมโนภาพอยู่ภายใน

^{๑๐๔} http://www.crvp.org/book/Series04/IVA-9/chapter_xvi.htm, 01/10/05. (*Language should be associated primarily with meaningful signs and sign systems. At the same time there is need to understand the inner structure of language, and how it is capable of transmitting meaning. This requires an analysis of language by means of another language, a metalanguage, describing language as if from outside and understanding it in a much broader sense than the traditional linguistic view*).

^{๑๐๕} [www.Philosophy of language - Wikipedia, the free encyclopedia.htm](http://www.Philosophy%20of%20language%20-%20Wikipedia,%20the%20free%20encyclopedia.htm), 07/11/05. (*Meaning in natural languages was seen as primarily a question of how the speaker uses language to express intentions*).

^{๑๐๖} <http://varenne.tc.columbia.edu/bib/info/sassrferd66courgene.html>, 5/10/05.

เช่น มโนภาพเกี่ยวกับ 'จักรวาล' เมื่อเอ่ยถึงคำนี้ ทุกคนย่อมรู้ว่า หมายถึงอะไร”^{๑๑๑} นั้นหมายความว่า ภาษาเกิดมาพร้อมกับมนุษย์ตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว แต่ไม่สามารถแสดงผลออกมา เนื่องจากต้องเรียนรู้หรือสร้างกรอบสัญลักษณ์ทางสังคมก่อน

นอกจากที่ได้สร้างคำ ความหมายร่วมกันแล้ว ทุกคนย่อมรู้ร่วมกันได้ ในวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพราะอาศัยการสร้างสัญลักษณ์หรือสัญลักษณ์ร่วมกันว่า สิ่งนี้ คำนี้ มีความหมายอย่างไร อย่างไรก็ตาม มนุษย์ย่อมไม่อาจจะรู้และเข้าใจสิ่งที่ลึกซึ้งเกินประสบการณ์ของตนเอง บางครั้งเกิดปัญหาเรื่องการสื่อสารภาษานี้เช่นกัน เช่น ภาษากฎหมาย ภาษาศาสตร์ ภาษาปรัชญา ภาษาท้องถิ่น จึงตีความเอาเองตามความเข้าใจไม่ได้ เพราะไม่รู้จริง ไม่มีประสบการณ์ เช่น คำต่อไปนี้

I - the active portion of the self capable of performing behaviors.

คำว่า “ตัวตน” เป็นภาคแสดงของตัวเอง

Me -the socially reflective portion of the self, providing social control for the actions of the I.

ส่วนคำว่า “ตัวฉัน” เป็นภาคสะท้อนไปถึงตัวเองที่เกี่ยวข้องทางสังคมจากการแสดงพฤติกรรมของตัวตน

Self -the combination of the I and the Me. Self is a process, not a structure. The I acts and the me defines the self as reflective of others.

คำว่า “ตัวเอง” เกิดจากการรวมของตัวตนและตัวฉันในที่เดียวกัน ดังนั้น ตัวเอง คือ เกิดจากกระบวนการภายนอกและภายใน มิใช่ระบบโครงสร้างอันใด คำว่า ตัวตน (ภาคแสดง) และ คำว่า ตัวฉัน (ภาคนิยาม) จึงหมายถึง ภาพภายนอกที่แสดงออกมาสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ^{๑๑๒}

^{๑๑๑} www.Philosophy of language - Wikipedia, the free encyclopedia.htm, 07/11/05.

(The philosophy of language is important because, for all of the above reasons, language is important, and language is important because it is inseparable from how one thinks and lives. People in general have a set of vital concepts which are connected with signs and symbols, including all words (symbols): "object," "Love" "good," "God", masculine," "feminine," Art ", government," and so on. By incorporating "meaning," everyone has shaped (or has had shaped for us) a view of the "Universe" and how they have "meaning" within it).

^{๑๑๒} <http://www.enformy.com/dma-psi.htm>, 07/11/05.

ดังนั้น คำเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดข้อสงสัยอย่างมาก จนกลายเป็นภาษาประหวัดไป เพราะเป็นความหมายเฉพาะส่วนตัว คำว่า ประหวัด (Connotation) หมายถึง ความหมายเฉพาะที่ เปลี่ยนไปตามผู้พูด ซึ่งเกิดจากการรับรู้หรือมีประสบการณ์ต่างกัน จะรู้ได้เมื่อผู้พูดอธิบายชี้แจง หาก ต้องการจะรู้ความหมายจากใคร จะต้องศึกษาระบบของภาษา ให้เข้าใจ เพื่อเลี่ยงความหมาย ประหวัด เพราะในตัวภาษาเองมีลักษณะโครงสร้างที่ประกอบด้วย คำ ความหมาย วลี ประโยค สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ผู้พูดหมายถึงอะไร เช่น ภาษาอังกฤษ ประโยคหนึ่งจะต้องมีโครงสร้างดังนี้ ประธาน กริยา กรรม คุณศัพท์ กริยาวิเศษณ์ วลี เป็นองค์ประกอบ ให้รู้ถึงนัยของผู้สื่อว่า มี เจตนาอย่างไร ผู้ฟังจะเข้าใจผู้ส่ง จุดเริ่มต้นคือ ต้องรู้ระบบโครงสร้างทางภาษานี้ก่อน ต่อมาจึงจะ ได้รู้ความหมายของประโยคนั้น เพื่อสืบสาวไปถึงตัวเจตนาของผู้ส่ง ว่าสื่ออะไร สื่อตรง ไม่ตรง คลุมเครือ ประหวัด จริง ไม่จริง อย่างไร

ฉะนั้น ในระบบโครงสร้างของภาษา คำ คือ หน่วยย่อยที่สุด การศึกษาหน่วยคำ มี ลักษณะ ๒ อย่างคือ นัยตรง (Denotative Meaning) และนัยประหวัด (Connotative Meaning) นัย ตรง หมายถึง ความหมายที่ตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง อ่านเมื่อไหร่ ฟังเมื่อไหร่จะรู้ว่า มีความหมาย เช่นนี้ เช่น ความหมายที่อยู่ในพจนานุกรม หรือภาษาธรรมที่เป็นสังขธรรม เช่น รูป นาม เจตสิก อรหัตต์ นิพพาน อริยสัจสี่ นอกจากนั้น ยังมีวัตถุที่สื่อถึงด้วย ส่วนความหมายประหวัด คือ คำ และความหมายที่เปลี่ยนแปลง ไปตามประสบการณ์ของผู้ฟัง บางครั้ง ความหมายอาจจะอยู่ที่ผู้สื่อ หรือบางทีอาจจะอยู่ที่ผู้ฟัง ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของทั้งสอง เช่น ผู้พูด สื่อคำว่า “ดี” ความหมายอาจจะอยู่ที่ผู้ส่งที่มีประสบการณ์มา แต่คนฟังอาจจะเข้าใจว่า (ดี) “ไม่ดี” เพราะฉะนั้น จึงพาให้เกิดปัญหาในการสื่อสารขึ้น ปัญหาจากภาษาประหวัดมี ๓ ทางคือ

๑. ภาษาที่เจือด้วยอารมณ์ คือ การใช้ภาษาที่เจือไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึกที่สะท้อน ใจหรือเน้นหนักด้วยแสดงท่าทางจริงจังใส่ไปด้วย

๒. ภาษาที่เปรียบเทียบ คือ การใช้ภาษาที่เลี่ยงโดยตรง โดยเลือกเอาคำที่เปรียบเทียบ หรือยกตัวอย่างมาเสนอเพื่อสื่อให้คิดตาม

๓. ภาษาที่มีความหมายเฉพาะที่คิดขึ้นมาเอง คือ การใช้ภาษาใหม่ด้วยตัวเอง โดย ให้ความหมายไปด้วย เช่น “คลิก” ความหมายเดิม คือ การคลิกด้วยนิ้วมือเวลาใช้คอมพิวเตอร์

แต่เมื่อนำมาใช้เฉพาะ อาจหมายถึง ความชอบ ประทับใจกับบางคน จนกลายเป็นภาษาที่ได้รับ
ความนิยมไป^{๑๑๕}

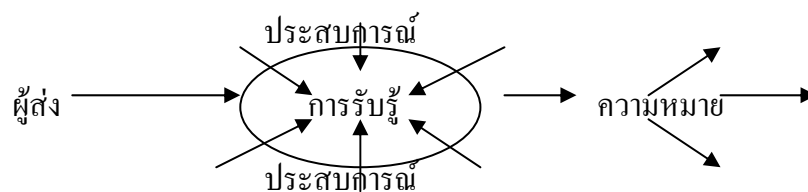
การวิเคราะห์ภาษาประหวัดเพื่อให้รู้ความหมายหรือความรู้สึกนั้นมี ๓ มิติ คือ

๑. มิติทางหน้าที่ (ของคำ) การจะเข้าใจในประโยคนั้นดี จะต้องศึกษาหน้าที่ของคำที่
ใช้ว่า มีทำหน้าที่อะไร เช่น คำนาม คำกริยา คำคุณศัพท์ คำกริยาวิเศษณ์ นอกจากนี้ ยังต้องศึกษา
ว่า ประโยคนั้นเป็น Passive หรือ Active Voice หากรู้เช่นนี้ จึงจะเข้าใจชัดเจนขึ้นว่า ประโยคนั้น
หมายถึงใคร ทำอะไร มีความหมายอะไร

๒. มิติทางความหมาย (ของคำ) การจะเข้าใจคำนั้น ๆ เพื่อขยายในประโยคทั้งหมด
ต้องเข้าใจความหมายของคำแต่ละคำ ที่ประกอบกันขึ้นมาว่า มีความหมายกว้าง หรือใช้ในบริบท
เช่นไรบ้าง

๓. มิติของเรื่องหรืออารมณ์ (ของเรื่องและคนสื่อ) การสื่อสารของผู้ส่งแน่นอนว่าย่อม
แทรกอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของตัวเองเข้าไป แล้วแสดงเจือออกมาทางภาษากับอารมณ์ การจะ
เข้าใจภาษาและความหมายได้ดี จึงต้องศึกษาอารมณ์ผู้ส่งด้วย

ดังนั้น ระบบโครงสร้างของภาษามือจึงประกอบหลายอย่าง มิใช่แต่ระบบคำ เสียง
ประโยคเท่านั้น ยังรวมถึงภาษาทางกาย ทางอารมณ์ ความเข้าใจ ประสบการณ์ นอกจากนี้ยังมี
เวลา วัฒนธรรมสังคม ศาสนา ท้องถิ่นอีกด้วย จึงพบว่าทำไมมนุษย์จึงสื่อสารกันไม่ตรงกัน
ตีความไม่ตรงกัน ทำไมจึงมองต่างมุม มองเห็นแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ จึงต้องอาศัยความรู้
การศึกษา ประสบการณ์ในการเรียนรู้สังคมโลกมนุษย์ให้เข้าใจอย่างดี ดังรูปแบบนี้

^{๑๑๕} อรรถพร ปิณฑมโอบาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๑-๑๗๔.

อย่างไรก็ตาม นอกจากอาศัยประสบการณ์แล้ว การสื่อสารด้วยภาษาทางวาจาและลายลักษณ์อักษรในสังคมมนุษย์ ผู้สื่อควรคำนึงเรื่องต่อไปนี้ด้วย

๑. สารนั้นยากอย่างไร สารที่สื่อออกไปอาจจะยากหากสื่อด้วยวาจา แต่หากสื่อด้วยอักษรจะเข้าใจดีกว่า

๒. ผู้ฟังมีทักษะทางภาษาของผู้ส่งอย่างไร หากผู้ฟังอ่านไม่ออก ควรสื่อด้วยวาจา และใช้ภาษาที่ผู้ฟังคุ้นเคย

๓. ประเภทของผู้รับสาร การส่งสารจะเน้นที่ผู้ฟังที่เป็นกลุ่ม ชุมชน การสื่อสารจึงต้องใช้สื่อที่เข้าถึงได้มาก เช่น วิทยุ โทรทัศน์ นอกจากนั้น ต้องใช้สื่อทั้งลายลักษณ์อักษรและวาจาด้วย (การพูดโดยตรงกับผู้รับสาร)

๔. งบประมาณในการถ่ายทอดทางสื่อ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในปัจจุบันจำเป็นต้องใช้งบประมาณหรืออุปกรณ์อย่างมาก หากงบน้อยประสิทธิภาพไม่มีผล

๕. ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร การส่งสารจะต้องมีความน่าเชื่อถือทั้งสอง คือผู้ส่งและเนื้อหาของสาร ต้องเป็นที่รู้จักของผู้รับสาร^{๑๑๑}

เมื่อคำนึงถึงหลักที่กล่าวนี้แล้ว สิ่งที่ต้องการในการสื่อสารของผู้ส่ง คือ การบรรลุผลสัมฤทธิ์ ด้วยเหตุนี้เอง หลักในการสื่อสารย่อมมีข้อปฏิบัติเพื่อที่จะเอื้อให้เกิดประสิทธิภาพ ตามกระบวนการของการสื่อสารด้วย

ฉะนั้น จึงพอวิเคราะห์เรื่องการใช้ภาษาสื่อสารในทฤษฎีโครงสร้างความหมาย ในกรอบดังนี้

๑. การสื่อโดยการใช้ภาษา

การสื่อสารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิต การสื่อสารเป็นการสะท้อนความรู้สึก ความต้องการภายในของตนเองและสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจกัน เพื่อให้เกิดการตอบสนองกันและกัน นอกจากนี้ การสื่อสารยังสามารถนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งด้วย การสื่อสารของมนุษย์จะอาศัยสัญลักษณ์คือ ภาษา เป็นสื่อในการเข้าใจกัน ภาษาจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างการสื่อสาร เป็นอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์การ

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

ดำรงชีวิต ภาษามีสามประเภทคือ ภาษาพูด ภาษาเขียนและภาษาท่าทาง ซึ่งพอสรุปไว้ในสองลักษณะดังนี้

๑. การใช้ภาษาเชิงวจนะ (Verbal Communication) หมายถึง การใช้ภาษาทางคำพูด การเขียน เป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารตามแต่ละประเทศหรือท้องถิ่นนั้น ๆ

๒. การใช้ภาษาเชิงอวจนะ (Non-verbal Communication) หมายถึง การใช้รหัสหรือสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งแทนคำพูดในการสื่อสาร เช่น การยิ้ม การหัวเราะ หรือภาษาทางกาย นอกจากนั้น ยังรวมไปถึงการเขียนที่หมายถึงสัญลักษณ์แทนการแสดงออกอย่างอื่น ซึ่งเป็นบริบททางเนื้อความนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษาทางอวจนะนี้ ยังต้องคำนึงถึงองค์ประกอบเหล่านี้คือ การใช้ให้คำนิ่งกาละ เนื้อหา กิริยาอาการ วัตถุ ลักษณะทางกายและอากัปกิริยาที่เกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กันในระหว่างการสื่อสารด้วย ส่วนองค์ประกอบเวลาใช้ภาษาอวจนะในการเขียน คือ วรรคตอน ย่อหน้า การเน้นตัวอักษร ตัวเอน ช่องไฟ เครื่องหมายอื่น ๆ

ดังนั้น การใช้ภาษาในการสื่อสารนั้น จึงอาศัยภาษาทั้งสองนี้เป็นหลักในวิถีชีวิตอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้ ไม่อาจจะรู้และเข้าใจกันและกันในเรื่องหาได้หมด หากไม่อาศัยภาษาท่าทาง สีหน้า อารมณ์หรือปริภาษาที่เป็นองค์ประกอบในการสื่อสารด้วย

๒. ลักษณะของเนื้อหาสาร ประกอบด้วย

๑. ภาษาที่ชัดเจนในรหัสสาร

๒. ความจริงที่เกิดจากผู้ส่ง ต้องสอดคล้องกันกับสาร

๓. การจัดเรียบเรียงภาษา เนื้อหา รูปแบบที่สวยงาม

๔. ภาพรวมของสาร เช่น ภาษาในการประกาศ สีสันภาพประกอบ สะดุดตา

การสื่อสาร นอกจากภาษาและเจตนาของผู้สื่อสารที่มีความสำคัญแล้ว หากไม่มีความชัดเจนย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาได้ ส่วนองค์ประกอบของการสื่อสารอื่น ๆ คือ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการจัดระเบียบเนื้อหา ตลอดถึงการใช้ภาษาอย่างสละสลวย เพราะภาษาเป็นสื่อที่ผู้คนเข้าใจกันง่าย หากพูดยาก พูดลึกลับ ผู้ฟังย่อมไม่เข้าใจและไม่สนใจเนื้อหานั้น

๓. ภาษากับการเข้าใจในการสื่อสาร

หัวใจของการสื่อสารคือ ความหมาย เป้าหมายหรือจุดประสงค์ของการสื่อสารคือ การเข้าใจความหมาย หัวใจของการสื่อสารอยู่ที่ผู้ส่งและผู้รับมีเจตนาาร่วมกัน เพื่อให้เกิดการดำเนินการสื่อสารอย่างราบรื่น การสื่อสาร อาศัยการเข้าใจ การรับรู้ ประสบการณ์ของทั้งสอง

ฝ่าย อย่างไรก็ตาม การสื่อสาร บางทีมีความผิดพลาดหรือเกิดปัญหาได้ เพราะไม่เข้าใจภาษา ความหมายของผู้ส่ง เช่น คนพูดเป็นคนไทย แต่คนฟังเป็นอังกฤษ หรือตรงกันข้าม ย่อมก่อให้เกิดปัญหาได้ เพราะทั้งสองฝ่ายไม่เข้าใจภาษากันและกัน หรือคนพูดพยายามพูดสื่อในเรื่องที่ลึกหรือเปรียบเทียบโดยไม่ขยายความมากนัก คนฟังอาจจะไม่เข้าใจผู้พูดได้ จึงมีปัญหาเรื่องภาษาพอสมควร โดยเฉพาะปัจจุบัน เช่น ภาษาในสาขาวิชาความรู้ต่าง ๆ เช่น ภาษาในศาสนา ภาษาในองค์กรต่าง ๆ เช่น ภาษาชาวบ้าน ภาษาท้องถิ่น ภาษาต่างประเทศหรือแม้แต่ภาษาใหม่ ๆ ของวัยรุ่นล้วนแต่สร้างปัญหาให้ผู้ฟังได้ทั้งสิ้น

หากจะวิเคราะห์เรื่องภาษา คงต้องศึกษาในระบบโครงสร้างของคำ ประโยค และ ความหมาย จะพบว่าความหมายที่แท้จริงในการสื่อสาร อยู่ที่ผู้สื่อ ความหมายจะอยู่ภายในผู้ใช้ภาษา แต่ถึงกระนั้น ยังสามารถสื่อสารกันรู้เรื่องและเข้าใจกัน เพราะว่ามีประสบการณ์และการเข้าใจในมโนภาพของสัญลักษณ์และคำนั้น ๆ ร่วมกัน หากไม่เข้าใจตรงกัน ไม่มีประสบการณ์ย่อมเกิดปัญหา เช่น เด็กกับผู้ใหญ่ ย่อมจะสื่อสารกันในเรื่องลึก ๆ ไม่ได้ เพราะเด็กมีประสบการณ์และมโนภาพไม่พอ เบอร์โด จึงได้จำแนกความหมายออกเป็น ๔ ประการ ดังนี้^{๑๑๑}

๑. **ความหมายโดยตรง (Denotative Meaning)** คือ การพูดถึงความหมายของคำที่สอดคล้องกับภาพความจริงที่เป็นวัตถุ เช่น ผู้พูดกล่าวถึง “นก” ในขณะที่ผู้ฟัง เห็นนกในเวลาเดียวกัน ย่อมเข้าใจกันทันที ว่าที่พูดนั้นหมายถึง นก อย่างไรก็ตาม หากผู้ฟังไม่เห็นภาพหรือวัตถุนั้นโดยตรง ในขณะที่ผู้พูดกล่าวถึง เขาอาจจะต้องใช้วิธีการเขียนเป็นภาพหรือเป็นสัญลักษณ์บนกระดานหรือสมุดให้ดู นอกจากนี้เราอาจจะมีปัญหาได้อีกเพราะคำที่สื่อกันนั้นมีมาก จึงไม่รู้ว่าจะยึดเอาคำไหน เป็นบรรทัดฐานส่วนรวมในการสื่อ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ดังนั้น จึงต้องหาคำ หาศัพท์ทางพจนานุกรม เช่น ภาษาไทย ผู้ให้คำหรือประกาศใช้คำนั้นคือ “ราชบัณฑิต”

๒. **ความหมายตามโครงสร้างของภาษา (Structural Meaning)** คือ การพูดที่ต้องอาศัยการศึกษาถึงคำแต่ละคำที่มารวมกันเป็นประโยค ต้องศึกษาระบบโครงสร้างของคำว่า แต่ละคำมีหน้าที่อะไรบ้าง เรียนรู้ระบบไวยากรณ์ วากยสัมพันธ์ เพื่อให้เข้าใจในระบบโครงสร้างของภาษาพูด ที่จะสื่อไปถึงคนพูดว่า พูดผิดคำ ความหมาย ไวยากรณ์หรือมีเจตนาอย่างไร วิเคราะห์ความหมายที่แท้จริงว่า เวลา สถานที่ มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไร นอกจากนั้น ยังต้องดูที่ภาษามีส่วน

^{๑๑๑} ดร. ปรมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, หน้า ๘๔.

เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร ฉะนั้น ผู้พูดมิใช่เพียงได้พูดเท่านั้น จะต้องวิเคราะห์ภาษา วัฒนธรรมผู้ฟังร่วมด้วย

๓. **ความหมายตามอรรถกถา (Contextual Meaning)** คือ การพูดในลักษณะอธิบาย พรรณนาเนื้อหา ในเรื่องราวที่สื่อสาร เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจมากขึ้น เพราะมีบางคำที่ผู้ฟังไม่ เข้าใจ ผู้พูดต้องอธิบาย ชี้แจง ขยายความ เพื่อให้เกิดความชัดเจนหรือเห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยผู้พูดต้องอธิบายในกรอบของคำและความหมายนั้น ซึ่งอาจจะใช้คำใหม่ ศัพท์ใหม่ก็ได้ นอกจากนี้ การแนะนำถึงผู้พูดว่า เป็นใคร มีภูมิหลังอย่างไร เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ เบื้องหลังของผู้พูดได้ เพื่อที่จะตีความตามที่พูดนั้น ได้อย่างครบองค์

๔. **ความหมายเฉพาะตัว (Connotative Meaning)** คือ ความหมายที่ผู้พูดเอาความรู้สึก ความคิดเห็น อารมณ์ส่วนตัวมาสอดแทรก จนกลายเป็นภาษาที่บดบังความหมายที่แท้จริงไป ที่ผู้พูดอาจจะเอาประสบการณ์มาเสนอหรือแทรกเข้าไปในสารนั้น จนทำให้ผู้ฟังแยกไม่ออกว่าอะไร คือ ความหมายแท้ อะไรคือ ความจริง อะไรคือ ความเห็น การแสดงความรู้สึกหรือ อารมณ์ ส่วนตัวเข้าไปกับคำพูดนั้น จะทำให้ตีความผิดได้ เพราะผู้พูดสงวนความหมายไว้หรือเอาลักษณะ อารมณ์ส่วนตัวไปแทรกจนหมด ภาษา คำ ความหมายจึงเกิดความคลุมเครือ โดยเฉพาะปัจจุบัน จะพบว่าการแสดงความคิดเห็นส่วนตัว เป็นฐานในการตัดสิน ความดี ความไม่ดี ความถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ไม่ได้ยึดเอาหลักส่วนรวมหรือหลักการเป็นบรรทัดฐาน จึงแสดงความหมายเฉพาะตัว ออกมา แม้แต่ในทางศาสนาก็มีระบบเช่นนี้เช่นกัน

ดังนั้น ภาษาที่สื่อสารของมนุษย์ จึงมีกรอบจากตัวเอง วัตถุ ความจริง เวลา สถานที่ และภาษา การสื่อสารของมนุษย์จึงถือเอาสิ่งเหล่านี้ เพื่อสื่อสาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจกัน แต่การ เข้าใจกันนั้น มีสองระดับคือ เข้าใจตัวผู้พูด (เจตนา) และเข้าใจในเนื้อหาผู้พูด ส่วนประสบการณ์ ทางภาษานั้น ทุกคนสามารถเรียนรู้กันได้ แต่อย่างไรก็ตาม หากผู้พูดสื่อไม่ชัดเจน คลุมเครือหรือ ใช้อารมณ์ ความรู้สึกส่วนตัวมากเกินไป ความจริงในเนื้อหาอาจจะถูกบิดเบือนได้ เพราะผู้ฟังจับ ความหมายไม่ได้ จึงตีความผิด เช่น

ผู้พูดสื่อคำว่า “ศาสนาพุทธ” ตีความได้ดังนี้

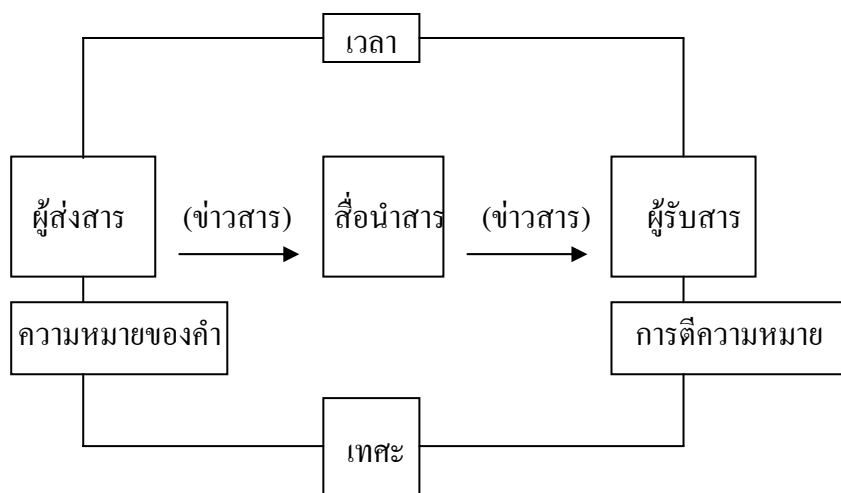
- (๑) ความหมายตรง คือ ศาสนาหนึ่ง
- (๒) ความหมายซ่อนความ คือ ศาสนาที่สอนเรื่องการทำดี
- (๓) ความหมายที่เป็นเฉพาะส่วนตัวมาก คือ ศาสนาที่สอนให้ถึงนิพพาน

ผู้ฟังตีความหมายผิด ในคำว่า “ศาสนาพุทธ” ตีความได้ดังนี้

- (๑) ความหมายตรง คือ ศาสนาหนึ่ง
- (๒) ความหมายที่เข้าใจเอง คือ ศาสนาที่สอนเรื่องบาป-บุญ
- (๓) ความหมายที่เป็นเฉพาะตัวของผู้ฟัง คือ ศาสนาที่สอนเรื่องสวรรค์ -

นรก

จึงพอเขียนเป็นรูปโครงสร้างได้ดังนี้

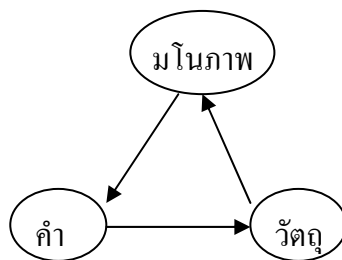
๔. อิทธิพลของภาษาและสื่อ

ภาษาเป็นหัวใจในการสื่อสารของมนุษย์ที่จะบอกถึงตัวผู้พูด ความจริง วัตถุประสงค์ แสดงออกต่อกัน ภาษายังสามารถสะท้อนอารมณ์ สติปัญญา ความรู้ ความเข้าใจได้ นี่คือภาษาที่สื่อออกมาทางภายใน ส่วนภาษาที่สื่อออกมาทางภายนอก ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจผิดกันได้ เพราะผู้พูดสื่อสารไม่ชัดเจน ไม่เข้าใจการสื่อสารดีและเพราะผู้ฟังมีประสบการณ์ไม่ดีพอ มีอคติต่อผู้พูด การเข้าใจความหมายผิดเอง เกิดความเห็นที่ขัดแย้งหรือแม้แต่การใช้ภาษาที่ผู้ฟังไม่ชอบ หรือผู้พูดไม่เข้าใจวัฒนธรรมของกันและกันดีพอ ซึ่งสามารถสร้างปัญหาในการสื่อสารกันได้ เนื่องจากภาษา ดังนั้น ภาษาแม้จะเป็นทางสื่อสารการเข้าใจกัน แต่ในขณะเดียวกัน ภาษายังสามารถก่อให้เกิดความสับสนได้ พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า “ในการสื่อสารด้วยภาษานั้น ในขั้นสุดท้าย อาจจะมีการใช้คำพูดหรือภาษานั้นมาหลอกลวงซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้การใช้ภาษาไม่

สามารถสื่อไปถึงสังขรณ์ได้ บางทีภาษานั้นเองคือ ตัวบ่งสังขรณ์ เราก็ก็นไปโทษภาษา เพราะเราไปตีความด้วย ภาษาพระเรียกว่า สมมติบัญญัติ”^{๑๑๒}

เป็นที่รู้กันว่า ภาษาคือ สัญลักษณ์ที่อาศัยเป็นตัวแทนคำพูด คำพูดมาจากการได้เห็น ได้รู้ สื่อที่ใช้แทนคำนั้นคือ ภาพหรือวัตถุทางกายภาพ เมื่อเห็นภาพ ภาพนั้นจะอยู่ในสมอง กลายเป็นความจำเรียกว่า มโนภาพ (Concept) เมื่อเห็นภาพ จำได้ จึงสามารถพูดด้วยคำที่ใช้ประจำ แทนภาพที่เห็น เพราะมีประสบการณ์ในการใช้คำ เห็นภาพ นึกได้ แต่ถ้าภาพนั้น วัตถุนั้น ไม่เคยเห็นมาก่อน จะหาคำมาแทนภาพนั้นยาก เพราะในมโนภาพไม่มีบันทึกไว้เลย แต่อย่างไรก็ตาม แม้ไม่เคยเห็น สิ่งที่จะช่วยให้เกิดความหมายขึ้นมาคือ การบรรยาย การอธิบาย เขียนภาพ เปรียบเทียบให้ดู เพื่อให้นึกเป็นมโนภาพร่วมกัน ผู้ที่ตาบอด ไม่สามารถมองเห็นภาพจริงได้ การพูด การอธิบายเพื่อให้เห็นภาพหรือเป็นมโนภาพในใจนั้น จึงมีส่วนสำคัญ การอธิบาย การพูด จึงเริ่มที่การใช้คำ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ๆ แต่อย่าลืมว่า ภาษาแม้จะทำให้เกิดความเข้าใจ หากผู้ฟังไม่มีประสบการณ์ ไม่มีข้อมูลความจริง ไม่มีพื้นฐานในเรื่องนั้น ย่อมก่อให้เกิดความเห็นผิด คิดผิดได้ หรือไม่มีความเข้าใจในเรื่องภาษาดีพอ ภาษานั้นเองคือ อุปสรรคสำคัญในการเข้าใจ ฉะนั้น ภาษาแม้จะเป็นตัวแทนสื่อ ภาษายังเป็นปัญหาในการเข้าใจความจริงได้ จึงพอเขียนได้โครงสร้าง ความสำคัญของ ภาษา วัตถุ และมโนภาพดังนี้

รูปแบบการสื่อสารด้วยภาษา

อย่างไรก็ตาม แม้ภาษาจะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต การแสดงออก การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และกันก็ตาม หากไม่เข้าใจภาษาเชิงโครงสร้างและเจตนาของผู้สื่อแล้ว ย่อมเกิดปัญหาได้แน่นอน เป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องศึกษาวิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ในสังคมปัจจุบัน การ

^{๑๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การสื่อภาษาเพื่อการเข้าถึงสังขรณ์, หน้า ๑๔-๑๕.

สื่อสารของมนุษย์เริ่มไม่ค่อยตรงความหมายที่แท้จริง เกิดการหลอกลวง ขาดความจริงใจต่อกัน พูดยาโน้มน้าวให้เชื่อ จะพบคำที่มีปฏิกิริยาต่อกันเวลาสื่อสารกันเช่น “จริงหรือ” “จริง ๆ” บ่อย ๆ โดยเฉพาะการโฆษณาตามสื่อต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นภาษาไม่จริงใจต่อผู้บริโภค สิ่งที่พบจากสื่อคือ ภาษาที่เขาใช้พูดย้ำ ๆ ซ้ำ ๆ บ่อย ๆ กอปรในการแต่งภาพ (วัตถุ) ให้นำหลงไหล ทำให้ผู้ฟังเกิดมโนภาพว่า สิ่งนั้นดี มีค่า น่าลองใช้ ส่วนรูปแบบวิธีการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันคือ มนุษย์ใช้ภาษาตามสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม จนเป็นนิสัย เช่น คนไทยทักเวลาเจอกันว่า สวัสดี สบายดีไหม (คำที่ใช้พูดจริง ๆ คือ หัวดี สบายดีหรือ) บางที่ใช้ภาษาอ่อนนัย คือ ใช้ภาษาอารมณ์ สีหน้า แสดงออกในเวลาพูดทักทายกันตามธรรมเนียม แต่ความจริงอาจจะไม่ชอบกันก็ได้

นอกจากนี้ มนุษย์ยังสื่อสารในเรื่องภายในของตัวเอง (ความรู้สึก นึกคิด) หรือสภาวะตามธรรมชาติ ความจริงในทางศาสนา ข้อมูลบางเรื่องที่ลึกซึ้งเฉพาะ แต่ส่วนมากจะสื่อออกมาในลักษณะที่เอาความรู้สึกส่วนตัวมากกว่า ไม่ค่อยเอาความจริงและข้อมูลมาพูด อย่างที่มันเป็น เนื่องจาก ผู้พูดเอง ไม่รู้ข้อมูลจริง ไม่เข้าใจธรรมะ ไม่มีพื้นฐานในเรื่องนั้น ๆ ดีพอ เช่น เรื่องศาสนา เรื่องธรรมะ ที่ใช้ภาษาไทยเป็นสื่อพูดกันซึ่งผิดความหมายและความจริงของภาษาอยู่มากมาย เช่น คำว่า “เวทนา” ความหมายทางศาสนาหมายถึง สิ่งที่เกิดจากตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กระทบสิ่งภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ (ธรรม+อารมณ์) ผล คือ เกิดเวทนา (ความรู้สึก) ๕ ประการ คือ สุข ทุกข์ เสียใจ ดีใจ และเฉย ๆ แต่ความหมายที่ผู้คนเข้าใจคือ น่าสงสาร น่าสังเวช น่าเห็นใจ ความโกรธ เสียใจ ซึ่งไม่ถูกต้องทีเดียว นี่คืออิทธิพลของภาษาในชีวิตของมนุษย์ และมนุษย์ยังขาดความเข้าใจในเนื้อหาของคำนั้นอยู่

เมื่อกล่าวสรุปในบทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีที่เอกสารที่เกี่ยวข้องในปัญหาภาษาเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งพอประมวลแนวคิดและวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าได้ดังนี้ ในครั้งพุทธกาลการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า อยู่ในท่ามกลางของสังคมพราหมณ์ การที่พระองค์จะปฏิเสธวัฒนธรรมคงทำได้ยาก พระองค์จึงใช้วิธีกลมกลืนและประยุกต์หลักการ แนวคิด ภาษา การเผยแผ่ด้วยพระองค์เอง หมายความว่า พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการปฏิรูป ซึ่งถือว่าทำทลายสังคมอย่างมาก เนื่องจากพระองค์ทรงรู้ จุดอ่อน จุดแข็งในบริบทของสังคม ศาสนาสมัยนั้นดี ประกอบกับที่พระองค์ตรัสรู้ธรรมเอง จนกลายเป็นคุณลักษณะที่พิเศษซึ่งแตกต่างจากเจ้าลัทธิต่าง ๆ ในยุคนั้น กลายเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้คนยุคนั้น จุดนี้เองที่ทำให้เกิดปัญหาในการเผยแผ่ธรรมด้วย เพราะเป็นเรื่องใหม่และทำทลายต่อสังคมมาก โดยเฉพาะที่เห็นชัดเจนว่าในเรื่องภาษาในการสื่อสาร ทำให้สาวก พราหมณ์ และประชาชนเกิดความสงสัย ไม่เข้าใจคำสอนของพระองค์ ส่วนมากผู้คนคุ้นเคยกับภาษา ความหมายของพราหมณ์มาก่อน ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงใช้ภาษาพราหมณ์แต่ยกย้าย

ความหมายมาเป็นของพระองค์ เช่น คำว่า *อริยะ พราหมณ์ และกรรม* คำเหล่านี้ มีสองนัยคือ อริยะ หมายถึง วรรณะพราหมณ์ แต่ความหมายของพระองค์คือ ผู้บรรลุนิพพาน *พราหมณ์* หมายถึง ผู้เกิดมาจากพระพรหม ของพุทธองค์หมายถึง พระอริยบุคคลหรือพระอรหันต์ *กรรม* หมายถึง การกำหนด การบันดาล การสร้างของพระพรหม แต่ของพุทธองค์คือ การกระทำของตัวเอง

จนในที่สุดแนวคำสอนของพระองค์ถูกยอมรับ เพราะสังคมสมัยนั้น ถูกกดดันจากระบบวรรณะและความเชื่อเรื่องพระพรหมมานาน คอยรอแต่การดลบันดาลของพระเจ้า ชีวิตจึงเลื่อนลอย แนวสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นทางเลือกใหม่ จนมีผู้เลื่อมใสมาขอบวชมากมาย จนทำให้เกิดลัทธิใหม่และกลายเป็นศาสนาขึ้น จากที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนมา และคำสอนของพระองค์ได้ถูกขัดเกลา ถูกรวบรวมจนเป็นหมวดหมู่ ถูกบันทึกเป็นภาษาอักษร เป็นรูปธรรมขึ้น เรียกว่าพระไตรปิฎก สิ่งที่เป็นสายส่งในการสืบทอดคำสอนของพระองค์มายาวนานถึงทุกวันนี้คือ ภาษาบาลีหรือเรียกในสมัยนั้นว่า ภาษามคธี

๒.๕ ทบทวนเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๕.๑ *พระธรรมปิฎก* ได้กล่าวไว้ในเรื่อง : *การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังขารม* ไว้ดังนี้ ความเข้าใจที่ตรงกัน ระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง ประสพการณ์ของแต่ละฝ่ายก็จำเป็นในการเข้าในเนื้อหาด้วยความอคติ การข้อมสื ก็เป็นอุปสรรคในการเข้าใจธรรม การตีความเอาเองและการเข้าในศาสตร์สมัยใหม่มาเทียบเคียงก็พลาดได้ การไม่ถามก็เป็นสาเหตุการเข้าใจผิดได้ ท่านเสนอแนวทาง ๔ ข้อที่จะช่วยให้เกิดปัญญาในสารคือ

๑. แยกฉานในธรรม

๒. แยกฉานในหลักเกณฑ์

๓. แยกฉานในภาษา

๔. แยกฉานในการปรับปรุงแก้ไขและมีไหวพริบต่อสถานการณ์^{๑๑๑}

^{๑๑๑} พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังขารม*, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕.

ส่วนที่สัมพันธ์กับงานวิจัยนี้ คือ เรื่องภาษาที่ท่านพระธรรมปิฎกหรือพระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า ภาษาเป็นสื่อกลางที่สำคัญในการเข้าใจธรรมะ หากคิดในเรื่องภาษา ก็ไม่อาจไม่ถึงธรรมได้ หรือหากใช้ภาษาไม่เป็นก็กลายเป็นปัญหาด้านภาษาอีก ภาษาจึงเป็นเพียงสมมติ แต่ความจริงก็อยู่ในภาษาสมมตินี้เช่นกัน

๒.๕.๒ **ท่านพุทธทาส** ก็ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *ภาษาคน ภาษาธรรม*ว่า คนเราเข้าใจธรรมะได้ยาก ก็เพราะว่ารู้แต่ภาษาธรรมดา ไม่เข้าใจภาษาธรรม ท่านอธิบายว่า ภาษาโลก คือ ภาษาคน (Physical of Speaking) ส่วนภาษาธรรมท่านเรียกว่า ภาษาเหนือโลก (Meta-physics)^{๑๑๔}

งานเขียนของหลวงพ่อกุญชรเรื่อง ภาษาคน ภาษาธรรม มีส่วนเกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้คือ ปัญหาของคนส่วนมากไม่เข้าใจภาษาธรรม ท่านจึงตีความภาษาทางศาสนาออกเป็นสองอย่างคือ ภาษาคน หมายถึง ภาษาที่ชาวบ้านพูดกัน เข้าใจกันธรรมดา และภาษาธรรมที่ทางศาสนาสื่อเพื่อให้เข้าใจในหลักคำสอนอย่างลึกซึ้งลงไปในแก่นแท้ ฉะนั้น ท่านจึงแยกแยะความเข้าใจระหว่างผู้รู้และผู้ไม่รู้ ออก แยกภาษาโลก ภาษาธรรมให้เห็นชัดเจน

๒.๕.๓ **พระมหาจระศักดิ์ ฐมเมธี** (สังฆเมฆ) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่อง ภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาส” ซึ่งพอสรุปได้ว่า

ภาษาคน-ภาษาธรรมในแง่ปรัชญา ในความหมาย ลักษณะ ไวยากรณ์ ของภาษาทั้งสอง เพื่อมุ่งศึกษาเจตนาของท่านพุทธทาส ในทิศทางเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติและเพื่อให้สังคมมองทะลุคำสามัญไปสู่ความหมายที่ลึกซึ้งทางศาสนา^{๑๑๕}

ส่วนงานของพระมหาจระศักดิ์ ฐมเมธี ศึกษาเรื่อง “ปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่อง : ภาษาคน ภาษาธรรมของท่านพุทธทาส” ซึ่งสัมพันธ์กับงานของผู้วิจัยในเรื่องนี้โดยตรง จากการศึกษางานวิจัยนี้ พบว่าชาวพุทธมีปัญหาเรื่องเข้าใจภาษาธรรมะมากทีเดียว โดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน

^{๑๑๔} พุทธทาสภิกขุ, *ภาษาคน ภาษาธรรม*, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๑๑๕} พระมหาจระศักดิ์ ฐมเมธี (สังฆเมฆ), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรมของท่านพุทธทาส”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

๒.๕.๔ พระมหาอรุณ จิตคุตฺตโต (สุตฺตประเสริฐ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม” ซึ่งสรุปประเด็นได้ดังนี้ คือ

งานที่ท่านพุทธทาสได้ถ่ายทอดนั้น เป็นวิธีการประยุกต์หลักคำสอนเพื่อให้เกิดความทันสมัย ซึ่งมีรูปแบบ ๓ ประเภท คือ

๑. งานเขียนซึ่งทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง
๒. งานแปลที่แปลมาจากสองภาษา คือ ภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ
๓. งานปาฐกถาเรียกว่า งานพูดที่สื่อลงทางเทป

ในภาพรวมที่พระมหาอรุณ สรุปไว้ว่า สวนโมกข์มีการใช้สื่อที่ทันสมัยและเข้าถึงใจได้ดี เพราะสื่อเหล่านี้ มีลักษณะน่าเชื่อถือ ฐูจริง สุภาพ เข้าใจง่าย ใช้ภาษาทั้งสองอังกฤษและภาษาไทยได้ดี^{๑๑๖} แต่สำหรับปัญหาในงานวิจัยนี้ พบว่า พระสงฆ์ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในภาษาต่างประเทศอยู่มาก แม้ผลงานทางวัดสวนโมกขพลาราม ได้นำเสนอออกมาดี แต่สำหรับบุคคลทั่วไป ยังขาดพื้นฐานการเข้าใจหลักธรรม และภาษาบาลีอยู่มาก ในขณะที่พระสงฆ์ยังใช้รูปแบบการนำเสนอแบบเดิม ๆ อยู่

๒.๕.๕ พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “อิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต” พอสรุปได้ ๓ ประเด็นดังนี้

๑. สื่อภายใน หมายถึง อายตนะทั้ง ๖ ซึ่งอยู่ในภายใน ที่เป็นตัวรับรู้ ตัวแปรสำคัญในการรับสารภายนอก หากมนุษย์ไม่มีสื่อภายในการรับรู้และการดำเนินชีวิตก็ลำบาก

๒. สื่อภายนอก หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ที่กระทบอายตนะทั้ง ๖ และเป็นตัวกระตุ้นสื่อภายใน ให้เกิดความรัก ความเกลียด ความเชื่อ ทศนคติ หากมนุษย์ไม่รู้จักควบคุมสื่อนี้ ก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนอื่น ได้

^{๑๑๖} พระมหาอรุณ จิตคุตฺตโต (สุตฺตประเสริฐ), “ศึกษากระบวนการสื่อสารเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

๑. การติดต่อสัมพันธ์กัน หมายถึง การรู้จักเอาสื่อทั้งสอง มาพัฒนาในการดำเนินชีวิต ให้เกิดความสุขได้และสามารถรู้เท่าทันสื่อทั้งสองได้^{๑๑๖}

สำหรับงานวิจัยของพระมหาบูรณะ ชาตะเมโธ เน้นเรื่องสื่อ โดยนำเอาอายตนะภายใน และภายนอกมาเป็นสื่อกลาง ในการสร้างความเข้าใจ และพัฒนาปัญญา เพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อชีวิต สิ่งแวดล้อม และรู้เท่าทันเหตุการณ์ในชีวิตและสามารถปรับตัวได้อย่างมีความสุข ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานที่ผู้วิจัยที่กล่าวถึงคือ การอาศัยสื่อกลาง คือ ภาษา หากไม่เข้าใจภาษาในเบื้องต้น ความคลาดเคลื่อนในการเข้าใจผิดจากสื่อต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้น จึงเกิดทัศนคติที่ไม่ถูกต้องทางศาสนาตามมา

๒.๕.๖ พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหล่า) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

ในด้านการเผยแผ่ธรรมท่านสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดี เป็นที่ปรึกษาทั้งพระภิกษุ และภิกษุณี เป็นผู้ได้ยินได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้ามาก ท่านจึงเป็นเหมือนสื่อธรรมที่สามารถแจกแจง ถ้อยคำของพระพุทธเจ้าได้ดี อธิบายธรรมได้ยอดเยี่ยม เป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสงฆ์ในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี^{๑๑๗}

การเผยแผ่ในครั้งพุทธกาล มีสาวกที่ช่วยกันเผยแผ่คำสอน จนมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนั่นคือ การอาศัยบุคคลเป็นสื่อด้วย อาศัยการสืบทอดด้านภาษาคือ ภาษาบาลีเป็นเครื่องมือของผู้เผยแผ่ด้วย ฉะนั้น ผู้เผยแผ่จะต้องเข้าใจในภาษาบาลี ภาษาธรรม เนื้อหาธรรมของพระพุทธเจ้าด้วย แดกจกานในหลักธรรม ในภาษาศาสตร์ วัฒนธรรมต่าง ๆ ได้ดี จึงจะเป็นนักเผยแผ่ที่ดีได้ ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ปัจจุบันคือ ผู้คนไม่เข้าใจธรรม ก็เนื่องจากว่า ผู้เผยแผ่ใช้ภาษายาก ลึก เข้าใจยาก จากการศึกษางานวิจัยนี้พบว่า ผู้เผยแผ่ยังขาดองค์ความรู้เชิงบูรณาการอีกมาก หาผู้ที่เผยแผ่ธรรมะอย่างพระสารีบุตรก่อนข้างยาก จึงเกิดเป็นปัญหาเรื่อง การเผยแผ่คำสอนขึ้นอยู่ทุกวันนี้

^{๑๑๖} พระมหาบูรณะ ชาตะเมโธ (โพธิ์นอก), “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

^{๑๑๗} พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหล่า), “บทบาทของพระสารีบุตรเถระ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๕.

บทที่ ๓

ระเบียบและวิธีการวิจัย

๓.๑ วิธีการดำเนินวิจัย

วิธีการดำเนินวิจัยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และออกไปสอบถามพระภิกษุสงฆ์ในมหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนกลาง ตั้งแต่ระดับปริญญาตรี โทและเอก และประชาชนในเขตพื้นที่กาญจนบุรี (เฉพาะกลุ่มที่เลือก) เป็นหลัก โดยมีกรอบในการในการดำเนินวิจัยดังนี้

๓.๑.๑ ศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ เช่น พระไตรปิฎก (ไทย-บาลี) อรรถกถา และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาประมวลผล เพื่อให้ทราบถึงปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓.๑.๒ ด้านคุณภาพ คือ การสัมภาษณ์พระสงฆ์ นักวิชาการและนักเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ได้สัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

ก) กลุ่มของพระสงฆ์ที่มีบทบาทในสื่อมวลชน ในสังคม จำนวน ๖ รูป คือ

๑. พระธรรมกิตติวงศ์ ท่านเป็นพระเถระที่มีความรู้ ความสามารถ จบเปรียญธรรม ๕ ประโยค เป็นราชบัณฑิต เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ท่านมีผลงานหนังสือ ชื่อ “คำวัด” ซึ่งอธิบายคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาอย่างง่าย ๆ จนเป็นที่อ้างอิงทางวิชาการได้

๒. พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ท่านเป็นพระที่มีความรู้ ความสามารถทั้งทางโลก คือ จบปริญญาเอกจากประเทศอินเดีย และจบเปรียญธรรม ๕ ประโยค ขณะนี้ท่านยังดำรงตำแหน่งคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ของมหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย ผลงานด้านวิชาการก็มากมาย และยังเป็นอาจารย์บรรยายพิเศษอีก

๓. พระครูวรกิตติโสภณ ท่านเป็นเจ้าของาวาสวัดนาครุฑ และเป็นเจ้าอาวาสวัดพุทธสามัคคี ประเทศนิวซีแลนด์ด้วย การบริหารงานการเผยแผ่ยุคใหม่ เข้าใจชาวต่างประเทศได้ดี การสื่อสารภาษาได้คล่อง

๔. **พระมโห** **เมตตานุกโท** ท่านเป็นพระยุคใหม่ มีทัศนะที่ทันโลก ทันสมัย มีประสบการณ์มาจากต่างประเทศ จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดและฮัมเบอร์ก เป็นอาจารย์สอนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเอแบค และมีผลงานทางวิชาการผ่านสื่ออยู่เสมอ

๕. **พระมหาโชวี** **ทสุสนิโย** จบเปรียญธรรม ๗ จบ ปริญาเอก ท่านเป็นพระนักเผยแผ่ธรรมะผ่านทางสถานีวิทยุต่าง ๆ เป็นนักพูด บรรยายอยู่เสมอ และรับผิดชอบงานด้านส่วนธรรมนิเทศของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงราชวิทยาลัย

๖. **พระมหาวุฒิชัย** **วชิรเมธี** จบเปรียญธรรม ๕ ประโยค จบปริญาโท ท่านเป็นพระรุ่นใหม่ที่มีความคิด ความเห็นที่ทันสมัย มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมทางการเขียน เช่น ธรรมะติดปีก การบรรยาย คอลัมน์นิสต์ นอกจากนี้ยังเป็นอาจารย์บรรยายที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ อีกหลายแห่ง

โดยมีแบบคำถามดังนี้

๑. ท่านคิดว่าในครั้งพุทธกาลมีปัญหาในการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะมากน้อยเพียงใด

๒. ท่านคิดว่าในปัจจุบันพระสงฆ์มีปัญหาในการสื่อสารภาษาเพื่อการเผยแผ่ธรรมะหรือไม่

๓. ให้ท่านระบุปัญหาในการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อบุคคลและสื่อมวลชน อาทิ

ก) พระสงฆ์

ข) ฆราวาส

ค) สื่อหนังสือ

ง) สื่อวิทยุ โทรทัศน์

๔. ท่านคิดว่ามีแนวทางในการแก้ไขปัญหา ในเรื่องการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะในสื่อต่าง ๆ อย่างไรบ้าง

๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะ

ข) กลุ่มนักวิชาการ ด้านศาสนา และปรัชญา จำนวน ๖ ท่าน คือ

๑. **ศ. จำนงค์ ทองประเสริฐ** ท่านจบเปรียญธรรม ๕ ประโยค ขณะเป็นภิกษุ จบปริญาโทจากมหาวิทยาลัยเขต เป็นราชบัณฑิต เป็นอาจารย์บรรยายที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นนักเผยแผ่ธรรมะผ่านทางสื่อวิทยุ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาธรรม ภาษาไทย ผลงานแปลงานเขียนวิชาการมากมาย

๒. **ผศ. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ** จบปริญญาตรี ๕ ประโยค จบปริญญาเอกจากประเทศอินเดีย เป็นนักเผยแพร่ธรรมทางสื่อมวลชน เป็นนักวิชาการทางศาสนา เป็นอาจารย์สอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓. **อ. กรุณา กุสลาศัย** จบปริญญาตรีจากประเทศอินเดีย และใช้ชีวิตที่นั่นหลายสิบปี จนท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการตีพิมพ์ ภาษา วัฒนธรรมของประเทศอินเดีย มีผลงานแปล งานเขียนทางวิชาการมากมาย และยังได้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขา วรรณศิลป์ ปี ๒๕๔๖ ด้วย

๔. **อ. แสง อุดมศรี** จบปริญญาตรี ๖ ประโยค ปริญญาโท เป็นนักพูดที่ตรงไปตรงมา มีผลงานเขียนในวงการพระสงฆ์มากมาย งานที่รับผิดชอบคือ หัวหน้าฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสตร์ กองวิชาการของมหาจุฬาฯ วัดมหาธาตุฯ

๕. **ศ. กิรติ บุญเจือ** เป็นศาสตราจารย์, ราชบัณฑิต สาขาปรัชญา เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านปรัชญา ศาสนา หัวหน้าคณะวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น มีผลงานวิชาการมากมาย ด้านปรัชญา ศาสนา

๖. **อ. สนิท ศรีสำแดง** จบปริญญาตรี ๕ ประโยค จบปริญญาโท เป็นนักพูด บรรยายหลายแห่ง เป็นนักวิชาการ มีผลงานด้านงานเขียนมากมายด้านศาสนา ปรัชญา เป็นอาจารย์สอนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

โดยมีแบบคำถามดังนี้

๑. ท่านคิดว่าในครั้งพุทธกาล ในการเผยแผ่ธรรมะ มีปัญหาการใช้ภาษามากน้อยเพียงใด

๒. ท่านคิดว่าในปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมะในประเทศไทยมีปัญหาการใช้ภาษาหรือไม่

๓. ท่านคิดว่าปัญหาการใช้สื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะของพุทธศาสนิกชนไทยในสื่อบุคคลและสื่อมวลชน เช่น

ก) พระสงฆ์

ข) ฆราวาส

ค) สื่อหนังสือ

ง) สื่อวิทยุ โทรทัศน์

๔. ท่านคิดว่ามีแนวทางแก้ไขปัญหาในเรื่องการใช้ภาษาผ่านสื่อเหล่านั้นอย่างไร

๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะ

ค) กลุ่มนักเรียนมัธยมตอนปลาย (ม. ๔-๖) จำนวน ๖ คน

๑. นักเรียนมัธยมตอนปลาย ม. ๔ และ ม. ๕ โรงเรียนสตรีวัดอัปสรสวรรค์ ซึ่งเป็นนักเรียนหญิงล้วน โดยเลือกนักเรียนหญิง ๓ คน

๒. นักเรียนมัธยมตอนปลาย ม. ๖ โรงเรียนวัดนวลนรดิศ ซึ่งเป็นโรงเรียนสหศึกษา โดยเลือกนักเรียนชาย ๓ คน

โดยมีแบบคำถามดังนี้

๑. ในปัจจุบันภาษาที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะกับภาษาในหนังสือธรรมะที่ใช้เรียนหรือศึกษามามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๒. ท่านคิดว่าความไม่เข้าใจในเนื้อหาธรรมะเกิดจากการใช้ภาษาในหนังสือ หรือเกิดจากคำสอนของพระสงฆ์

๓. ท่านคิดว่า ถ้าจะทำให้เข้าใจธรรมะง่าย ควรใช้คำหรือภาษาเกี่ยวกับธรรมะในการพูดหรือการเขียนอย่างไร

๔. ท่านคิดว่าอนาคต ควรมีแนวทางในการแก้ปัญหาการไม่เข้าใจในธรรมะอย่างไร

๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะ

๓.๑.๒ *ด้านปริมาณ* คือ ศึกษาโดยออกแบบสอบถาม (Questionnaire) ในกลุ่มประชากร ๓ กลุ่ม คือ พระภิกษุ ฆราวาสและนักเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

ก) กลุ่มแรกคือ พระสงฆ์ จำนวน ๒๐๐ รูป โดยแยกเป็น

พระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉพาะส่วนกลาง ในระดับ ป.ตรี โท และเอก

ระดับปริญญาตรี คือ คณะพุทธศาสตร์ปีที่ ๑ จำนวน ๕๐ รูป

ระดับปริญญาตรี คือ คณะมนุษยศาสตร์ปีที่ ๒ และ ๓ จำนวน ๑๐๐ รูป

ระดับปริญญาโทและเอกคือ จากคณะบัณฑิตวิทยาลัยวัดมหาธาตุฯ จำนวน ๕๐ รูป

ข) กลุ่มที่สอง คือ ประชาชนที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม เฉพาะวัดเพลง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ จำนวน ๑๐๐ คน

ค) กลุ่มที่สาม คือ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. ๔-๖) สองแห่งคือ โรงเรียนสตรีวัดอัปสรสวรรค์ และ โรงเรียนวัดนวลนรดิศ แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ จำนวน ๒๐๐ คน

ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในแบบสอบถาม ในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน ๕๐๐ รูป/คน

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาจากประชากร ๒ กลุ่ม แบบเจาะจง (Purposive) คือ พระภิกษุสงฆ์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยส่วนกลาง ในระดับปริญญาตรี โท และ เอก ๒๐๐ รูป กลุ่มที่ ๒ ประชากรในเขตภาษีเจริญ ๑๐๐ คน และนักเรียนมัธยมตอนปลาย ๒๐๐ คน โดยมีรายละเอียดดังนี้

สถานที่ที่ผู้วิจัยอ้างถึงในงานวิจัยมี ๖ แห่งคือ

๑. โรงเรียนวัดนวลนรดิศ ตั้งอยู่ที่ เลขที่ ๑๓๗ แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐
๒. โรงเรียนสตรีวัดอัมรินทร์ ตั้งอยู่ที่ ๑๖๒ ถนนเทอดไท แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐
๓. วัดเพลง เลขที่ ๒๘๓ ถนนพัฒนาการ แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐
๔. คณะมนุษยศาสตร์ วัดศรีสุदारามราชวรวิหาร เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐
๕. คณะพุทธศาสตร์ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ ทำพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

๓.๓ การเก็บและรวบรวมข้อมูล

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้ได้จาก เอกสารจากพระไตรปิฎกและ เอกสารทั่วไป พร้อมทั้งออกไปสอบถามที่ได้แจกในกลุ่มประชากรตัวอย่าง จากนั้นก็นำเอา มาวิเคราะห์เป็นข้อมูลเพื่อสรุปผลในการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. รวบรวม จำแนกข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถาม
๒. ลงข้อมูลสำรวจตามแบบสำรวจที่ได้กำหนดไว้แล้ว
๓. จัดทำตารางข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติ
๔. สรุปผล

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. วิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีคำนวณหาค่าเฉลี่ยร้อยละ (Percentage) เพื่อหาค่าเฉลี่ยในการอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

๒. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากพระไตรปิฎกและเอกสารอื่น ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาเหตุผลเชิงพรรณนา

บทที่ ๔

ผลของการวิจัย

๔.๑ ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะในอดีต (พุทธกาล)

เป็นที่ประจักษ์กันดีว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่อุบัติในท่ามกลางการอ่อนวอนกราบไหว้พระเจ้า และระบบวรรณะ ด้วยเหตุนี้ สังคม วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อจึงยังรากแก้วในอาณาจักรแห่งความเป็นพรม ใครก็ตามที่คิดแปลกแยกย่อมอยู่ยาก บุคคลที่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อยุคนั้น คือ เจ้าลัทธิต่าง ๆ ส่วนเจ้าชายสิทธัตถะในฐานะเป็นวรรณะกษัตริย์ แต่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาศิลปวิทยาจากวรรณะพราหมณ์ โดยเฉพาะสำนักที่ยิ่งใหญ่คือ ตักศิลา^๐ ครั้นศึกษาจบด้านทฤษฎีแล้ว ไม่เห็นช่องทางแห่งโมกษะ จึงถือคติตามความเชื่อว่าการเป็นปริพาชกน่าจะพอมิแนวทาง จนในที่สุดก็พบวิธีบำเพ็ญเพียรจนบรรลุธรรม กลายเป็นเจ้าลัทธิหรือเจ้าสำนักใหม่ (รวมเป็น ๗ ลัทธิ) ในสายตาของคนยุคนั้น สุดท้ายกลายเป็นศาสนาขึ้นมาเรียกว่า พุทธศาสนา พระพุทธศาสนาในฐานะเจ้าลัทธิใหม่สมัยนั้น พระองค์ออกเผยแผ่ไปทั่วสารทิศ จึงเป็นเหตุให้ถูกโจมตี ถูกทำทนาย ถูกตอบโต้ด้วยวาตะเชิงปรัชญา ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นไปได้ว่าพระพุทธเจ้าใช้หลักการใช้วิธีการเผยแผ่คำสอนที่แตกต่างจากลัทธิต่าง ๆ เพื่อปรับวิธีการสอน และป้องกันสาวกของพระองค์ที่ต้องเผชิญกับวาตะที่ทำทนายอยู่ประจำ

ดังนั้น ปัญหาในการเผยแผ่คำสอนในระยะแรกเริ่ม ย่อมมีอุปสรรคอยู่มากทีเดียว แต่ในฐานะที่พระองค์เป็นผู้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรู้หลักธรรม รู้กฎแห่งธรรมที่เป็นจริงและลึกซึ้ง พระองค์จึงกล้าที่จะเผยแผ่คำสอนของพระองค์อย่างมุ่งมั่น ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์แก่เวไนยสัตว์ทั้งมนุษย์และเทวดาทั้งมวล ถึงกระนั้น พระองค์ก็ต้องแก้ปัญหา และเผยแผ่พระธรรมคำสอนจนกระทั่งปรินิพพาน

^๐ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมชโร), สากลศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๕-๒๑๖.

๔.๑.๑ ปัญหาการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

ปัญหาในการสื่อสารสำหรับบุคคลทั่ว ๆ ไป อยู่ที่การการพูด การฟังและการตีความไม่ชัดเจน ซึ่งมาจากการสื่อสารกันตามวัฒนธรรมสังคมนั้น ๆ จึงไม่สามารถยึดเอาเป็นหลักในการสื่อสารที่ตรงกับเจตนาของตัวเองได้ หรือเป็นบรรทัดฐานในทางธรรมได้ ในทางศาสนา ศาสดาคือ ผู้ให้กำเนิดในการเผยแผ่คำสอน จุดมุ่งหมายของศาสดาทั้งหลาย มุ่งเน้นที่สาวกหรือผู้ฟังทั่ว ๆ ไป เพื่อให้ได้รับสาระข้อมูลที่เป็นจริง เมื่อศาสดาของศาสนานั้น ๆ ประกาศคำสอน สาวกทั้งหลายคงไม่กล้าวิเคราะห้สารของศาสดาของตัวเองว่า เป็นเรื่องจริงหรือไม่ จึงกลายเป็นว่าศาสดาคือ ผู้กำหนดสารนั้นโดยกำหนดเอาว่าเป็นเรื่องจริง เรื่องจริงมีสามอย่างคือ ความจริงตามที่มันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เช่น อุดุนิยาม พิษนิยาม ธรรมนิยาม ความจริงที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาโดยอิงกฎของธรรมชาติเป็นฐาน เช่น จิตนิยาม กรรมนิยามและความจริงตามที่มนุษย์สมมติว่าเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ เช่น ชื่อ เครื่องหมายที่เรียกกัน การกำหนดเอานิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสัญญาร่วมกัน โดยอาศัยภาษาเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารกัน ทั้งนี้ สมมติเอาตามท้องถิ่นหรือประเทศของตน ดังนั้น สองข้อแรกเรียกว่า **ปรมัตตสัจจะ** ข้อหลังเรียกว่า **สมมติสัจจะ** ศาสดาของแต่ละศาสนา อาศัยหลักสามประการนี้เป็นหลัก จึงเกิดปัญหาว่า สาวกเข้าใจในภาษาที่ศาสดานั้น ๆ สื่อมากน้อยแค่ไหน หรือศาสดามีปัญหาในการสื่อสารในเรื่องจริงตามความเข้าใจเอง เพราะบางทีความจริงอยู่ในสิ่งสมมติ สิ่งสมมติอาจจะกลายเป็นปรมัตตได้

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าคือ ผู้ให้กำเนิดในเรื่องการเผยแผ่ธรรมคำสอนหลักธรรมคำสอน ในครั้งพุทธกาลยังไม่ได้ทรง ยังไม่ได้จัดระเบียบ แต่เรียกรวม ๆ ว่า “**ธรรมวินัย**” ดังนั้น หลักธรรมจึงอิงวินัยอยู่ แยกไม่ออก เพราะเหตุว่า ธรรมจริง ๆ ไม่เห็นเป็นรูปธรรม แต่อาศัยการแสดงออกของบุคคลที่บวชเป็นภิกษุ พระพุทธองค์จึงเน้นเรื่องวินัยเป็นหลัก หากยึดหลักพระวินัยได้ การจัดระเบียบพฤติกรรมจะคงาม เกิดความสำรวม สงบเสงี่ยม สุขุม มีสติยิ่งขึ้น เพราะเกิดมาจากพระวินัย ธรรมจึงค่อย ๆ ซึมซาบตามมา แต่อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่า คนที่ไม่ได้รักษาพระวินัยก่อนไม่ได้ธรรม ในครั้งพุทธกาลมีหลายองค์ที่ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุธรรม แล้วจึงขอบวชภายหลัง เมื่อบรรลุธรรมแล้วหากไม่มีพระวินัยควบคุม อาจจะทำให้เกิดความประพฤติไม่เหมาะสมหรือคุณธรรมอาจจะเสื่อมได้ หลังจากที่พระองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ พระองค์ได้เสวยสุข ด้วยการทบทวนหลักธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้วถึง ๔๕ วัน พระองค์ทรงเห็นว่า พระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นี้ ลึกซึ้ง ยากที่ใครจะรู้ตามได้ พระองค์จึงทบทวนว่าสมควรที่จะนำธรรมไปเผยแผ่ให้ชาวโลกได้รับรู้หรือไม่ เหตุที่พระองค์ไม่ทรงเผยแผ่ธรรมในครั้ง

แรก เนื่องจากว่า พระธรรมคำสอนนี้ ยากลึกซึ้ง สุขุม ภาษามนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้บริบูรณ์ หลังจากนั้น มีท้าวสหัมบดีพรหมมาอาราธนาธรรม เพื่อให้พระองค์เมตตาแก่ชาวโลกที่อาจจะบรรลุธรรมได้ พระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยเผยแผ่ธรรม แรก ๆ พระองค์ทรงดำริว่าจะไปเทศนาแก่อาจารย์ทั้งสอง แต่อาจารย์ทั้งสองได้ถึงแก่กาลแล้ว จึงหันมาที่กลุ่มปัญจวัคคีย์ จึงได้เทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ในวันเพ็ญเดือนแปด การที่พระองค์ได้มีโอกาสแสดงธรรมครั้งแรก ทำให้เป็นเรื่องใหม่สำหรับพระองค์และนักบวชปัญจวัคคีย์ ผลจากการเทศนาธรรมครั้งแรก ไม่ทราบว่ามีใครมีปัญหา เพราะผลที่เกิดขึ้น ปัญจวัคคีย์เข้าใจธรรมหรือบรรลุธรรมเพียงองค์เดียวคือ พระอัญญาโกณฑัญญะ สาเหตุนั้นมาจากพระองค์ยังไม่อยู่หรือไม่ หรือธรรมของพระองค์ลึกลงไป หรือเพราะการใช้ภาษาในการสื่อสารเข้าไม่ถึงคนฟัง ครั้งหนึ่งอนนททุลถามว่า หลักธรรมที่พระองค์สอน เช่น หลักปฏิจาสมุปบาทยากเพียงใดหรือ พระองค์ตรัสว่า “อนนทปฏิจาสมุปบาทลึกลงที่สุดประมาณและปรากฏเป็นของลึก คุกรอนนท เพราะไม่รู้แจ้ง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งธรรมอันนี้ หมูสัตว์จึงเกิดเป็นผู้ย่งประคูด้ายของช่างหูก เกิดเป็นปมประหนึ่งกระจุกด้าย เป็นผู้เกิดมาเหมือน หล้ามุขกระต่ายและหล้ามุขปล้อง จึงไม่พ้นอบาย ทุกคติ วินิบาต”^๒ นี่คือ หลักธรรมที่ยากยิ่ง ที่ใคร ๆ จะเข้าใจเพียงการฟังหรือเพราะการใช้ภาษาเท่านั้นไม่ได้

เมื่อพระองค์แสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์แล้ว ได้สมาชิกในการออกประกาศศาสนา ในครั้งนั้น มีสาวกเพิ่มขึ้นอีก ๖๐ องค์ จากพระยสและบริวาร ในขณะที่เดียวกันพระองค์ ได้วางหลักการเผยแผ่และอุดมการณ์ในการเผยแผ่เอาไว้ด้วย นอกจากนั้น ยังได้วางหลักปฏิสัมพันธ์ในมวลชนเอาไว้ด้วย สาเหตุที่พระองค์วางหลักเช่นนี้ เพราะพระองค์ตระหนักดีว่า แนวคิดและหลักคำสอนเป็นเรื่องใหม่ และจะเป็นที่หมายปองของฝ่ายตรงข้าม ที่จะเข้ามาทำลายหรือโจมตีเอาได้ หากพระองค์ไม่วางกรอบหรือหลักเอาไว้ก่อน อาจเกิดปัญหากับสาวกก็ได้ นอกจากหลักที่พระองค์วางเอาไว้แล้ว ในครั้งนั้น บรรดาสาวกที่แยกไปคนละทิศทาง ย่อมไปเจอปัญหาในการเผยแผ่อย่างแน่นอน นั่นคือ ภาษาในการเผยแผ่ เพราะสมัยนั้น แต่ละแคว้นล้วนแต่มีภาษาในการพูดเป็นของตัวเองทั้งสิ้น เมื่อสาวกที่อยู่ในถิ่นนั้น จะสื่อสารกับชาวบ้านคงไม่มีปัญหา แต่สาวกที่แปลกถิ่น ต่างที่ ย่อมจะเกิดปัญหาในการสื่อสารเป็นแน่ แล้วพระองค์แก้ปัญหารื่องนี้อย่างไร

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๕/๕๗.

ในขณะที่เดียวกัน พระองค์เผชิญเจอปัญหาเรื่องภาษาในการถ่ายทอด เพราะในพุทธกาล อิทธิพลของวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์นั้น ยังคงมีอยู่มากทีเดียว หลายครั้งที่พระองค์เผชิญ ปัญหาพราหมณ์ที่ถามถึงคำและความหมายที่พระองค์สอน ว่าคืออะไรกันแน่ พระองค์ก็ยืมคำของ พวกพราหมณ์ไปใช้อยู่หลายคำ แต่ความหมายไม่ใช่สิ่งที่พระองค์ต้องการ สุนทร ฦ รังสี กล่าวไว้ว่า ปัญหาการเข้าใจคำ ความหมาย เกิดขึ้นมาก่อนยุคพระองค์มานาน ที่ถกเถียงกันในคัมภีร์อุปนิษัท เช่น คำว่า พรหมัน อาตมัน มายา อวิชา การสร้างโลก โมกษะ ฯลฯ ในแนวคิดอุปนิษัทเองก็ แตกต่างกันไป ยุคก่อนและยุคใหม่มีความแตกต่างกันอย่างมาก นั่นเพราะว่า อินเดียนั้นคือ แหล่งอุดม ทัศน์หรือพหุทัศน์ จึงไม่น่าสงสัยว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัส ย่อมเป็นที่น่าสงสัยอยู่ดี^๓ อนึ่ง ในการ สั่งสอนของพระองค์เอง สาวกส่วนมากที่เข้าใจเนื้อหาธรรมมิใช่มาจากเนื้อหาตามพระโอษฐ์ ทั้งหมด แต่เกิดจากการเปรียบเทียบ เทียบเคียง ยกเอาบุคคลาธิษฐานและยกเอาเหตุการณ์เฉพาะ หน้าขึ้นมาเป็นอุปกรณในสื่อธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระธรรมชัดเจนขึ้น นั่นเป็น เพราะว่ ธรรมของพระองค์สื่อธรรมตามภาษาได้ไม่หมด จะต้องอาศัยการยกเอาสิ่งที่พบเห็นตามที่ ประสาทประสาทร่วมกันมาชี้เสริม แล้วพระองค์ก็ขออธิบายว่า หมายถึงอะไร

ดังนั้น จึงพอสรุป ข้อที่เป็นปัญหาในการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าได้ดังนี้

๑. ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ เป็นเรื่องลึกซึ้งลุ่มลึกยากที่ผู้คนจะเข้าถึงได้จริงหรือ
๒. ประจักษ์พยานที่พระองค์เทศนาครั้งแรก มีพระสาวกที่เข้าใจเพียงองค์เดียวคือ อัญญาโกณฑัญญะ ส่วนอีก ๔ องค์ มีปัญหาอะไร หรือว่าเกิดจากข้อหนึ่ง หรือว่าเกิดจากเพราะ ภาษายังใหม่ของพระองค์ในการเผยแผ่ธรรม หรือเกิดจากตัวผู้ฟังเองหรือเพราะประเพณีเก่า ๆ ที่ ยึดถือกัน เช่น เมื่อครั้งตรัสรู้ใหม่ ๆ ในขณะที่เสด็จไปเมืองพาราณสีเจออุกาชีวก อุกาชีวกถามว่า ท่านเป็นใคร อยู่สำนักไหน พระองค์ตรัสว่า ไม่มีสำนัก ไม่มีครู เราตรัสรู้เอง อุกาชีวกจึงเดิน ล่ายหัวและบ่นไปด้วยความไม่เชื่อพระองค์
 ๓. ทำไมพระองค์จึงได้วางหลักการ อุดมการณ์และหลักการฝึกตน ในการเผยแผ่ เอาไว้ให้แก่สาวกด้วย พระองค์วางไว้เพื่ออะไร
 ๔. ในการสื่อสารของสาวกที่ออกไปเผยแผ่ ย่อมประสบกับปัญหาเรื่องภาษาท้องถิ่น แน่นนอนจริงหรือ

^๓ สุนทร ฦ รังสี, **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

๕. ในการเผยแผ่ของพระองค์ ซึ่งอยู่ในบริบทสังคมของศาสนาพราหมณ์ ภาษาวัฒนธรรมย่อมมีอิทธิพลต่อการเผยแผ่ของพระองค์ด้วย

๖. ในการเผยแผ่ธรรมของพระองค์ ทำไมพระองค์จึงยกเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นมา เป็นสื่อในการสอน เพราะเนื้อหาธรรมคำสอนยากใช้หรือไม่ ทำไมไม่ใช่ภาษาพูด

ทั้งหมดนี้ คือ จุดที่พระองค์แสวงหาทางในการแก้ปัญหาเหล่านี้ และไม่เป็นปัญหาใด ๆ สำหรับพระองค์ เพราะเหตุว่า *หลักการ ความจริง ปัญญาและเป้าหมาย* อยู่ที่พระองค์เป็นผู้ กำหนดเอง ฉะนั้น พระองค์ย่อมทรงรู้ ทรงเข้าใจในกรอบกว้าง ๆ ของสังคมและจุดประสงค์ของ แต่ละคนได้อย่างลึกซึ้ง นี่คือ แนวทางในการแก้ปัญหาของพระองค์

๔.๑.๒ แนวทางในการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า

๑. ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ เป็นภาษาที่ลึกซึ้ง ลุ่มลึกยากที่ผู้คนจะเข้าถึง ได้จริงหรือ

จากกรณีที่พระองค์ลังเลที่จะไม่สอนเวไนยสัตว์ครั้งแรกนั้น เพราะว่าธรรมที่พระองค์ ตรัสรู้นั้น เป็นเรื่องลึกซึ้งมาก ยากที่ใครจะรู้ตามได้ แม้พระองค์จะตรัสว่าเป็นเรื่องจริงสักแค่ไหน ผู้ที่ไม่มีความรู้หรือไม่มีพื้นฐาน ย่อมจะหาว่าเป็นแค่คำกล่าวอ้างเหมือนเจ้าลัทธิตัว ๆ ไป ที่สอนกัน ในครั้งนั้นเท่านั้นเอง ลักษณะนี้ เป็นปัญหาของผู้รับ (Receiver) มิใช่เป็นปัญหาของผู้สื่อ (Sender) แม้แต่ท้าวสหัมบดีพรหมกราบทูลแก่พระองค์ว่า สัตว์โลกอาจจะมีภูมิลี้น้อยพอที่จะรู้แจ้ง แสงตลอดในพระสัจธรรมของพระองค์ได้ ด้วยเหตุนี้ พระองค์ได้เปรียบเทียบมนุษย์ว่าเหมือนบัวสี่เหล่า (เสฐียรพงษ์กล่าวว่า ดอกบัว ๓ เหล่าเท่านั้น) คือ *ดอกบัวที่ได้โคนตม* เปรียบเทียบบุคคลที่สอน ไม่ได้ สอนยากเพราะมีภูมิลึกมาก *ดอกบัวอยู่กลางน้ำ* เปรียบเหมือน ผู้ที่มีภูมิลึกลงอยู่แต่พอขัดได้ เมื่อฟังธรรมช้าบ่อย ๆ *ดอกบัวปริ่มน้ำ* เปรียบเหมือน ผู้ที่มีภูมิลึกลงเบา เมื่อฟังธรรมแล้วย่อมบรรลุ ธรรมหรือเข้าถึงธรรมเมื่อฟังธรรมครั้งที่สอง และ *ดอกบัวที่โผล่เหนือหน้า* เปรียบเหมือนบุคคลที่มี ปัญญาแก่กล้า เมื่อฟังธรรมครั้งเดียวย่อมบรรลุธรรมได้^๔ สะท้อนให้เห็นว่า ธรรมนี้ยังเหมาะแก่ สัตว์โลกอยู่และยังมีผู้ที่จะสามารถรับได้ เช่น อัญญาโกณฑัญญะแก่ฟังธรรมครั้งเดียวกับบรรลุธรรม แสดงว่า พระธรรมของพระองค์ไม่ยากเกินความสามารถของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการหรือ

^๔ ศ. ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๒/๒๒๕-๒๓๒.

พุทธประสงค์ที่ว่า มนุษย์มีพุทธภาวะ (ทัมมะ) อยู่ในตัว เพียงแต่ขาดวิริยะ ขันติ การฝึกฝน เมื่อฝึกได้แล้ว ย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ประเสริฐเรียกว่า อริยสงฆ์ นั้นเพราะว่า พระองค์พยายามสอนให้หนีจากเทพมาสู่การพึ่งพาตัวเอง คือ ทรงเน้นที่ตัวปัญญาในตัวมนุษย์เป็นหลัก ฉะนั้น จึงพอกล่าวได้ว่า ธรรมของพระองค์มีประจักษ์พยานมากมาย ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งมาถึงปัจจุบัน ผู้คนยังได้อานิสงส์จากคำสอนของพระองค์อยู่เสมอมา นี่แสดงว่า ธรรมของพระองค์ไม่ยากเกินที่จะเข้าใจของสัตว์โลก ส่วนที่ว่ายากลุ่มลึกลึ้น อยู่ที่ภาษาที่เกือรอยต่อระหว่างของพราหมณ์และความหมายใหม่ของพระองค์หรืออาจจะเป็นที่วิธีการยังใหม่อยู่ เพราะเป็นลัทธิเพิ่งเกิดใหม่ แต่ที่สุดพระองค์ทรงแก้ปัญหานี้ได้ภายหลัง

๒. ประจักษ์พยานที่พระองค์เทศนาครั้งแรก มีพระสาวกที่เข้าใจเพียงองค์คือ อัญญาโกณฑัญญะ ส่วนอีก ๔ องค์ มีปัญหาอะไร

พระธรรมของพระองค์ตรัสรู้นั้น ลึกซึ่งละเอียดเมื่อเทียบกับเจ้าลัทธิในสมัยนั้น เพราะไม่ใช่หลักธรรมคำสอนตามที่เจ้าลัทธิอ้างกัน เพียงใช้ตรรกะหรือใช้ทฤษฎีเท่านั้น แต่มาจากหลักการตรัสรู้ด้วยจิตวิถี ซึ่งแตกต่างจากที่สังคมนิยมในสมัยนั้น ที่นิยมฝึกโยคะ อดข้าว ทรมานตน ซึ่งเป็นเพียงกายวิถีเท่านั้น จึงไม่ลึกซึ่ง ส่วนผู้ฟังเหมือนมีหลายระดับต่างกันเหมือนระบบวรรณะที่แตกต่างกัน บ้างก็มีภูมิธรรม บ้างก็ไม่มี ซึ่งก็เหมือนดอกบัวสีเหล่าที่พระองค์เปรียบเทียบ ดังนั้นพระธรรมในระดับแรกอาจจะมีคนยังไม่คุ้นเคย เพราะยังคิดในระบบประเพณีเก่า ๆ อยู่ อย่างไรก็ตาม การแก้ปัญหของพระองค์ ในระยะแรกดูเหมือนมีปัญหา ในการเผยแผ่ธรรม เพราะยังเป็นผู้ใหม่อยู่ เนื้อหาอาจจะยังไม่คุ้นเคยแก่ผู้ฟังนัก ภาษายังไม่ชัดเจน เพราะยังกึ่งรับและกึ่งปฏิเสธคำใน ความหมายของพราหมณ์อยู่ (ในการตีความของคนฟัง) แต่พอสาวกหรือผู้แสวงหาธรรมทั้งหลายฟังธรรมนั้นครั้งที่สอง กลับเข้าใจได้อย่างไม่มีข้อสงสัย เพราะเนื้อพระธรรมของพระองค์นั้นเป็นเหมือนของใหม่ที่เป็นอย่างจริง ไม่เป็นของปลอม แม้การเทศนาครั้งแรกแก้ปัญหาคือ เรื่องธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ต่อมาพระองค์ก็ได้แสดงธรรมเรื่อง อนัตตลักขณสูตรให้ฟังอีก ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์กันหมด หรือทรงเทศนาโปรดยสกุลบุตรเรื่อง อนุปปพิทถาครั้งแรก ยสได้โศดาบัน พอได้ฟังซ้ำครั้งที่สองพร้อมกับบิดา มารดาและภรรยาเก่า จึงได้บรรลุธรรมขั้นสูง หรือแม้แต่สาวกเทศนา ทำให้ผู้ฟังเข้าใจคำสอนของพระองค์ได้ เช่น พระอัสสชิ แสดงธรรมแก่อุปติสสะ (สารีบุตร) ในขณะที่ออกธรรมาภิณฑล พุทธเจ้าได้แสดงธรรมให้แก่ปริพาชกคนหนึ่งชื่อ ทีฆนยะ ผู้ซึ่งเป็นลูกของพระสารีบุตร

เกี่ยวกับเรื่องความเห็นเป็นที่ชอบใจและเป็นที่ยึดถือ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า วิญญูชนย่อมไม่ยึดติดในความเห็นนั้น ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน และทรงแนะนำว่า ควรให้พิจารณาร่างกายว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ดีกว่า จะได้ไม่พอใจหรือยินดีในกายนี้ ต่อมาตรัสให้พิจารณาเวทนา ๓ แล้วตรัสเรื่องภายในจิตว่าจิตหลุดพ้นหรือยัง หน้าที่พรหมจรรย์ทำเสร็จหรือยัง ที่สำคัญพระองค์ตรัสว่า ภาษาที่ชาวโลกพูดกัน ก็พูดตามโวหารนั้น แต่ไม่ควรยึดติด ในขณะนั้น พระสารีบุตรได้ฟังธรรมนั้นด้วยก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ด้วย ส่วนที่ขณะจะได้โศคาบัน^๕ แสดงว่า ธรรมของพระองค์ไม่ยากเกินความสามารถของมนุษย์ไปได้ แม้จะมีความแตกต่างกันในผล นั้นเพราะว่า แต่ละคนมีภูมิปัญญาไม่เท่ากัน เหมือนดอกบัวสีเหล่ากันนั้น

๓. ทำไมพระองค์จึงได้วางหลักการ อุดมการณ์และหลักการฝึกตน ในการเผยแผ่เอาไว้ให้แก่สาวกด้วย พระองค์วางไว้เพื่ออะไร

เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว นำเอาพระธรรมมาสอนแก่ปัญจวัคคีย์ และแสดงธรรมแก่ยสกุลบุตรและสหายอีกจำนวนหนึ่งรวมเป็นสาวกสมัยนั้น ๖๐ องค์ รวมพระองค์ด้วยเป็น ๖๑ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงให้นโยบายหรือหลักการในการการออกไปเผยแผ่ไว้ ๓ คาถา คาถาที่ ๑ ว่าด้วยเรื่อง จันดี พระนิพพาน และการไม่ทำร้ายผู้อื่น คาถาที่ ๒ ว่าด้วยเรื่อง การไม่ทำชั่ว การทำดี และการทำจิตให้บริสุทธิ์ คาถาที่ ๓ ว่าด้วยเรื่อง การไม่กล่าวร้าย การไม่ทำร้าย สำรวมในปาฏิโมกข์ รู้จักการบริโภคอาหาร อยู่ในที่อันสงบและหมั่นทำจิตให้ยิ่ง^๖ คือ

๑. การที่พระองค์วาง *อุดมการณ์* ข้อแรกนี้ เพราะพระองค์ทรงตระหนักดีว่า เป็นลัทธิน้องใหม่ ไม่พยายามปะทะกับฝ่ายที่เป็นปรปักษ์ และพระองค์เน้นที่ความสงบสุขภายในที่ยิ่งกว่าจะพบว่าคาถาข้อแรก คือ จันดี นิพพาน และไม่ทำร้ายผู้อื่น ซึ่งเป็นไปได้มากที่สุดที่พระองค์จะสอนสาวกให้รู้จักการความอดทน อดกลั้นต่อการกล่าวร้าย การใส่ร้าย ในเวลาออกไปเผยแผ่ตามที่ต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นว่าสังคมสมัยนั้น มักกล่าวร้าย โจมตีกันต่าง ๆ นานา แล้วพระองค์ทรงเน้นให้ชาวโลกเข้าถึงธรรมสูงสุดคือ นิพพาน ซึ่งเป็นธงชัยของการเผยแผ่ธรรมของสาวก นับว่าเป็นพุทธวิธีที่ฉลาดมากทีเดียว

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๕-๒๐๖/๒๔๒-๒๔๔.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐-๕๑.

๒. คำสอนที่สองคือ *หลักการ* ที่ไม่ให้ทำชั่ว ให้ทำดีและทำจิตใจให้บริสุทธิ์นี้ เป็นหลักการกว้าง ๆ ที่มอบให้สาวกนำไปเป็นหลักในการเผยแผ่ อะไรคือ การไม่ทำชั่ว คำตอบคือ การไม่พูดร้าย ไม่กล่าวร้าย ไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่โจมตีคนอื่น ส่วนการทำดีคือ การบอกทาง กำจัดกิเลส การสำรวม การควบคุมกาย วาจาและจิตใจให้อยู่ในกรอบธรรมวินัย โดยเฉพาะงานที่สาวกออกไปเผยแผ่ธรรมนั้นคือ การสร้างความดี เพราะสามารถนำธรรมไปสู่ชาวโลกให้ได้รับรสพระธรรมของพระองค์ เหตุผลที่พระองค์ไม่แจ้งรายละเอียดเรื่องหลักการทั้งสามนี้ สันนิษฐานว่าเป็นการให้สิทธิ์แก่สาวกไปประยุกต์เอาเอง ตามแต่ภูมิธรรมของสาวก แม้แต่ภาษาที่เป็นพุทธพจน์ พระองค์ทรงห้ามนำไปกล่าวทั้งหมด แต่ให้อนุโลมตามท้องถิ่นนั้น ๆ ส่วนการทำจิตใจให้บริสุทธิ์นั้น เป็นการชี้เป้าหมายของพุทธประสงค์แท้ ๆ ที่ต้องการให้ชาวโลกเว้นชั่ว ทำดี แล้วต้องฝึกจิตใจให้บริสุทธิ์ (ปัญญา) เพราะการเว้นชั่วและทำดีนั้น ลัทธิอื่น ๆ ต่างสอนกัน ยกเว้นเรื่องบริหารจิตเท่านั้น ฉะนั้น หลักการนี้ จึงเป็นหัวใจย่อ ๆ ในการเผยแผ่ธรรมะทั้งหมด

๓. *ส่วนหลักการฝึกตน* เป็นเหมือนคำเตือนที่ให้ตระหนักในตัวเอง คือเน้นที่ผู้สอนหรือผู้เผยแผ่ธรรมว่า งานสอนคือ การไปแนะนำผู้อื่น แต่ในขณะที่เดียวกัน พระองค์ทรงเน้นย้ำให้ระวังการประพฤติดิของตัวเอง การแสดงออกของตัวเองด้วย โดยเฉพาะข้อกล่าวหาว่า การสำรวมในปาฏิโมกข์ การบริโภคน้ำแต่พอควร อยู่ในที่ที่สงัดและฝึกพัฒนาจิตใจให้ดียิ่งขึ้น เป็นการสร้างภาพพจน์ที่น่าเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น ลักษณะเช่นนี้ มีตัวอย่างชัดเจน คือ พระอัสสชิที่ออกบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ อุปติสสะเห็นอาการสำรวมของท่าน จึงเข้าไปถามว่าท่านเป็นศิษย์ใคร ท่านได้แสดงธรรมย่อ ๆ ให้ฟังจนได้บรรลุธรรม เหตุผลอีกอย่างที่พระองค์วางหลักให้สาวกตระหนักในภาระหน้าที่และความประพฤดิเพราะว่า *คำพูด (ภาษา) หลักธรรม กิริยาผู้สอน* จะต้องสอดคล้องกัน มิใช่ปากพูดอย่าง ใจอย่าง พฤติกรรมอย่าง หากไม่แล้วจะถูกฝ่ายตรงข้ามคอยจับผิดเอา อนึ่ง คำสอนที่พระองค์ค้นพบเป็นเรื่องใหม่ จึงต้องระวังเรื่องพฤติกรรมนี้มากที่สุด

ดังนั้น หลักการที่พระพุทธเจ้าวางเอาไว้ เพื่อพุทธประสงค์ในการเผยแผ่ศาสนาให้ เป็นไปในแนวเดียวกัน ให้ตระหนักถึงประโยชน์ของมหาชนและเพื่อประโยชน์ตนโดยแท้

๔. ในการสื่อสารของสาวกที่ออกไปเผยแผ่ ย่อมประสบกับปัญหาเรื่องภาษาท้องถิ่น แน่นนอนจริงหรือ

แม้จะมีนักปราชญ์มากมายที่สงสัยว่า พระพุทธเจ้าใช้ภาษาอะไร ในการเผยแผ่ธรรม บ้างก็ว่าสันสกฤต บ้างก็ว่าบาลี บ้างก็ว่าปรากฤต บ้างก็ว่าภาษามคธ เรื่องนี้หากศึกษา ตั้งแต่ก่อนพระองค์จะออกบวช พระองค์อยู่ในฐานะวรรณะกษัตริย์ การศึกษาวิทยาการต่าง ๆ เช่น ศาสตร์ต่าง ๆ ไม่ว่าวิชาการจบไตรเพท รัฐศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ฯลฯ รวมจบถึง ๑๘ ศาสตร์ ย่อมอยู่ ภายใต้อิทธิพลพวกศาสนาพราหมณ์อย่างมาก ในลลิตวิสูตรกล่าวไว้^๖ พระองค์ทรงศึกษาทั้ง ศาสตร์และศิลป์อย่างพิสดาร ประกอบด้วยอักษรและภาษา หลายสิบภาษาพร้อมวิชาอื่น ๆ เช่น การรบ กีฬา นอกนั้นก็เป็นศาสนศาสตร์โดยเฉพาะการสอนในคัมภีร์พระเวท ที่สืบทอดกันมาด้วยภาษา สันสกฤต แต่ภาษาเหล่านั้น มีแต่พวกพราหมณ์เท่านั้นที่รู้ดีว่า มีความหมายอย่างไร แต่สำหรับ พระองค์ เมื่อตรัสรู้แล้วกลับให้ความหมายอีกอย่าง ในความหมายที่พระองค์กำหนดเอง แต่คำนั้น พระองค์มิได้ทิ้งไป ยังคงใช้อยู่ เช่น คำว่า สมณะ พราหมณ์ อริยะ อรหันต์ นิพพาน กรรม เป็นต้น ดังนั้น ความหมายจึงมี ๒ นัย คือ ความหมายเดิมและความหมายใหม่ นี่คือการใช้ภาษาที่ พระองค์ปรorroตมาเป็นของตัวเอง จะเห็นว่าภาษามีความสำคัญในการเผยแผ่ธรรมอย่างมาก เพราะว่าเป็นการเผยแผ่ธรรมที่ใช้ การพูดคุยหรือสนทนากัน (Dialogue) ส่วนปัญหาการใช้ภาษา สำหรับพระองค์เองเป็นผู้รู้ ผู้ค้นพบแหล่งธรรม ย่อมเข้าถึงแก่นแท้ความจริง การที่จะสื่อแก่นธรรม ออกไป อยู่ที่ภาษาเป็นสื่อกลาง พระองค์เองแตกฉานในนิรุกติศาสตร์อยู่แล้ว มีปัญญาพร้อมแล้ว การสื่อสารธรรมออกไปจากสถานะที่พระองค์เป็นอยู่ มีอยู่ ย่อมเข้าถึงต้นลึกในเนื้อหาธรรมและไม่ คิดในภาษา เพราะเป้าหมายของพระองค์อยู่ที่การบรรลุธรรมหรือการดับทุกข์ ภาษาจึงเป็นแค่ ทางผ่านเท่านั้น ส่วนคนที่ยังไม่มีภูมิธรรม ไม่เข้าใจธรรม ย่อมคิดในภาษาสมมติบัญญัติ ย่อมมี ปัญหาในเรื่องนี้ เหมือนที่พระองค์ตรัสแก่ที่ฆมนะว่า สิ่งใดที่เขาพูดกันในโลก ก็พูดตามโวหารนั้น แต่ไม่ยึดถือ แสดงให้เห็นว่า พระองค์ไม่ได้มีปัญหาเรื่องภาษาสมมติ อีกอย่างหนึ่ง สาวกที่ออกไป เผยแผ่ธรรม พระองค์ทรงห้ามให้นำเอาพุทธพจน์ไปเผยแผ่โดยไม่ได้แปลตามภาษาท้องถิ่นนั้น เหตุผลนี้ เพื่อมิให้เกิดปัญหาในถิ่นนั้นนั่นเอง

๕. ในการเผยแผ่ของพระองค์ ซึ่งอยู่ในบริบทของศาสนาพราหมณ์ ภาษา วัฒนธรรม ย่อมมีอิทธิพลต่อการเผยแผ่ของพระองค์ด้วย

^๖ พุทธทาสภิกขุ, พุทธประวัติ ฉบับวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า

ครั้งหนึ่ง หลังจากออกจากการศึกษาวิมุตติการตรัสรู้ใหม่ ๆ มีพราหมณ์คนหนึ่งซื้ออุปกาชีวคามถามว่า อะไรคือ คุณสมบัติของผู้เป็นพราหมณ์ พระองค์ตรัสว่าผู้มีบาปกรรมที่ลอยแล้ว (ชำระ) ไม่มีกิเลส ไม่ยึดติด ตำรวมแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์จบสิ้นแล้ว ได้ชื่อว่า เป็นพราหมณ์ แต่อุปกาชีวคามไม่เข้าใจ นั่นมิใช่เพราะพระองค์มีปัญหาเรื่องภาษา แต่เพราะเป็นเรื่องใหม่ที่ผู้ฟังยังไม่เคยฟังและอุปกาชีวคามเองมีนิสัยชอบตวาดคนอื่นเสมอว่า หี หี จึงไม่เชื่อว่า การเป็นพราหมณ์ที่พระองค์ตรัสนั้นจริง แล้วสายศิษยะและเดินจากไป วัฒนธรรมของพวกพราหมณ์เวลาเจอกันมักจะซักถามกันเรื่องหลักคำสอน เจ้าสำนัก เพื่อชม เพื่อประกาศคำสอนของตน เพื่อแสวงหาความรู้กัน หากฝ่ายตนชนะก็จะลำพองว่า เก่ง โดยส่วนมากจะมักชื่นชมสรรเสริญความเป็นพราหมณ์โดยฐานะ ครั้งหนึ่งมีพราหมณ์ผู้หนึ่งที่ชื่อ โสณทัณฑพราหมณ์ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อถาม แต่พอไปถึง กลับเกิดความประหม่า วิตกว่าจะถามอะไรดีและกลัวว่าจะเกิดความผิดพลาดได้ ทำให้เสื่อมเสียชื่อหรือคนอื่นดูหมิ่นได้ พระพุทธเจ้าทรงรู้ว่าระจิตของพราหมณ์จึงถามก่อนว่า พราหมณ์มีคุณสมบัติอย่างไรบ้าง พราหมณ์ตอบว่า (๑) มีชาติดี (๒) ท่องมนต์ได้ (๓) มีรูปงาม (๔) มีศีล (๕) เป็นผู้มีความฉลาด พระองค์ตรัสถามอีกว่า ลดเสีย ๑ ข้อ จะกำหนดว่าเป็นพราหมณ์ได้ไหม พราหมณ์ตอบว่าลดข้อ ๑ เสีย พระองค์ตรัสอีกว่า ลดให้เหลือ ๑ ได้ไหม พราหมณ์ตอบว่าได้ ลดข้อ ๒ พระองค์ตรัสอีกว่า ลดให้เหลือ ๒ ได้ไหม พราหมณ์ตอบว่าได้ ลดข้อ ๑ เหลือ ๒ ข้อ (มีศีล มีปัญญา) แล้วพระองค์ตรัสถามอีกว่า ถ้าสองข้อลดให้เหลือหนึ่งได้ไหม พราหมณ์ตอบว่าไม่ได้ แล้วพระองค์ทรงรับรองธรรมสองอย่างนี้ว่า คือ คุณธรรมของผู้ที่จะเป็นพราหมณ์^๘ นี่เป็นการหักล้างแนวคิดพวกพราหมณ์ ในขณะที่เดียวกันก็หาข้อสรุปที่สอดคล้องกันกับหลักคำสอนของพระองค์เองด้วย หรือคำที่พระองค์ปฏิเสธมาตลอดคือ คำว่า “อิตตา” เพราะพระองค์จะตรัสถึงตัวพระองค์ว่า “เรา” หรือ “ตถาคต” ไม่ใช่คำว่า “อาตมา” เพราะคำนี้เป็นของพราหมณ์และพระองค์ประกาศคำสอนที่แย้งเรื่องอิตตาหรือสภาวะที่เที่ยงมาตลอด นอกจากนี้ อาจจะเป็นพยานให้กับลัทธิอื่นนำไปยืนยันว่า แม้แต่สมณะยังเห็นด้วยกับแนวคิด (เรื่องอิตตา) ของตนได้ แต่ปัจจุบันพระสงฆ์กลับใช้เรียกแทนตัวเอง

ฉะนั้น วัฒนธรรมความคิด ตรรกะ ภาษาของพราหมณ์ พระองค์ทรงนำมาประยุกต์ใช้ในสังคัมพุทธด้วย อย่างเช่น คำตรัสเรื่องโลกเที่ยง ไม่เที่ยง โลกสิ้นสุด ไม่สิ้นสุด แต่กลุ่มของพราหมณ์ไปภูฏปาทปริพาชก ไม่เข้าใจที่พระองค์ตรัสเหมือนมีปัญหาเรื่องภาษาแบบซัด

^๘ ที.ที. (ไทย) ๕/๓๑๑-๓๑๒/๑๑๘-๑๒๐.

สาย คล้าย ๆ พวกสัญชัย คือ ไม่ตอบแบบยืนยันหรือปฏิเสธ พระองค์ตรัสว่า ทิฐิความเห็น (ธรรม) เหล่านั้นไม่มีสาระ ไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความรู้และพระนิพพาน พระองค์จึงไม่พยากรณ์ปัญหาเหล่านั้น แสดงว่า อิทธิพลของนักปราชญ์ในสมัยนั้นชอบถกเถียงกันแบบนี้ แต่พระองค์ไม่ทรงตอบเพราะว่า ไม่มีประโยชน์นั่นเอง หรือแม้แต่คำตรัสของพระองค์ที่ได้ชื่อว่า ตถาคต ที่พระองค์ตรัสกับจุนทะในความหมายว่า จูกรจุนทะ ตถาคตเป็นเป็นผู้กล่าวอย่างไร ทำอย่างนั้น เป็นผู้ทำอะไร กล่าวอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อ **ตถาคต** ด้วยเหตุนี้ ชาวโลกจึงเรียกผู้เป็นใหญ่ยิ่ง เป็นผู้เห็นต้องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมสมณพราหมณ์ เทวดา มนุษย์^๕ หรือในเรื่องการบูชาทิศของสังคาลกมาณพมีความคิดว่า การบูชาทิศทั้งหกเป็นคำสั่งของบิดา พระองค์ทรงแนะนำให้ไหว้ดังนี้ คือ เว้นกรรมกิเลส ๔ (เว้นการฆ่าสัตว์ เว้นการลักทรัพย์ เว้นการประพฤติดิฉันในลูกเมียคนอื่น เว้นการพูดปด) ไม่ทำกรรมชั่ว ๔ (เว้นอกติ ๔ เสีย) ไม่ประพฤติในทางอบายมุข ๖ อย่างหนึ่ง นี้คือ ได้ชื่อว่า ไหว้ และแนะนำให้ไหว้ทิศหกแทน คือ ทิศเบื้องหน้าคือ บิดามารดา ทิศเบื้องขวาคือ อาจารย์ ทิศเบื้องซ้ายคือ มิตรและอำมาตย์ ทิศเบื้องหลังคือ บุตรและภรรยา ทิศเบื้องต่ำคือ ทาส กรรมกร และทิศเบื้องบนคือ สมณพราหมณ์ ๑๐^๖ นี้คือ ภาษา ความหมายและวัฒนธรรมทางความคิดที่พระองค์แก้ปัญหาให้สังคมยุคนั้น

๖. ในการเผยแผ่ธรรมของพระองค์ ทำไมพระองค์จึงยกเอาเหตุการณ์ขึ้นมาเป็นสื่อในการสอน เพราะเนื้อหาธรรมคำสอนยากใช้หรือไม่ ทำไมใช้ภาษาเปรียบเทียบแทน

การพูดของมนุษย์จะต้องอาศัยการเข้าใจภาษาทั้งสองฝ่าย จึงจะเข้าใจกันในจุดประสงค์ของตนเองได้ แต่ภาษาพูดมิใช่ข้อกำหนดที่ตายตัวที่จะสื่อกันเข้าใจได้ทั้งหมด บางทีภาษาพูดนี้เองคือ ปัญหาการเข้าใจด้วย จะพบว่าปัจจุบันมนุษย์สื่อสารกันด้วยภาษาต่าง ๆ มากมาย สังคมวัฒนธรรมหนึ่งสื่อออกมาให้สังคมอีกฝ่ายย่อมเกิดปัญหาได้ นอกจากนี้ ภาษาที่เกิดขึ้นใหม่ยังสร้างปัญหาได้อีกด้วย อย่าง**ภาษาวัยรุ่น** เช่นคำว่า โจ้ จ๊าบ วิน คลิก โดน ซิด มั๊ก ๆ ชุงแหล เด็กแนว เต่ากั๊ดยาง สะแอ้ง สวยเปื้อ ฯลฯ **ภาษาทางอินเทอร์เน็ต 10**^๗ หรือภาษาChatting เช่น

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๘/๑๔๖-๑๔๗.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๓-๒๗๔/๑๖๕-๑๗๒.

^๗ <http://messenger.msn.com/resource/emotions.aspx,10/9/05>.

คำ	ความหมาย
:-) or :))	ยิ้ม
:-(or :(เศร้า
:'(ร้องไห้
:-\$ or :\$	ประหม่า
Nope	ไม่มีปัญหา
lol	อยากหัวเราะ
I-)	ง่วงแล้ว
[]	กอดกัน

นอกจากภาษาทางคอมพิวเตอร์นี้แล้ว ยังมี*ภาษามือ*อีก เช่น

คำ	ความหมาย
โบกมือ	ลาก่อน
นิ้วชี้ซ้ายและขวาตัดกัน	หมดเวลา
ใช้นิ้วโป้งและนิ้วชี้ทำวงกลม	ตกลง
ยกมือ	ประท้วงหรือมีปัญหา
ใช้นิ้วชี้วางบนนิ้วกลาง	ขอให้โชคดี
นิ้วก้อยเกี่ยวกัน	ดีกัน
ยกนิ้วโป้งให้	ดีมาก เยี่ยม
ชูนิ้วโป้ง นิ้วชี้และนิ้วก้อย งอนิ้วกลาง และนิ้วนาง	(ผม/ฉัน) ชอบ/รักคุณ

ภาษาอารมณ์ เป็นภาษาที่มนุษย์ใช้สื่อสารกัน เพื่อบอกบริบททางอารมณ์สีหน้า ท่าทาง ของตัวเองออกมา เช่น

คำ	ความหมาย
คิ้วตก	เครียด
ตาเบิกกว้าง	ตกใจ
สีหน้าหงอยเหงา	มีปัญหา
ผิวปาก	อารมณ์ดี
หัวเราะ	อารมณ์ดี

ภาษาธรรม เป็นภาษาหนึ่งที่ค่อนข้างยากสำหรับผู้ที่ไม่ใช่ทางศาสนาหรือเห็นห่าง ศาสนา เพราะเป็นภาษาที่ซ่อนความหมายที่ลุ่มลึก เช่น

คำ	ความหมาย
กรรม	การกระทำที่ประกอบด้วยกุศล (ดี) หรืออกุศล (ชั่ว) ด้วยเจตนา
โลก	คุณธรรมประจำโลกเช่น สุข ทุกข์ ไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง
ชาติ	การเกิด คือ เกิดทางภพและเกิดทางจิต
กาม	ความใคร่ ความอยาก ความโลภ ความหลง
สงสาร	การเวียนว่ายตายเกิด
สมณะ	การทำให้อารมณ์เป็นเอกภาพ
ภavana	การอบรม การฝึกจิต ฝึกปัญญา
มานะ	ความถือตัว ความสำคัญตนว่าสูง ต่ำหรือเสมอกันอื่น
วาสนา	นิสัยหรือพฤติกรรมที่สะสมมานานมีทั้งดี และไม่ดี

นอกจากภาษาธรรมที่อิงภาษาทางศาสนาแล้ว แม้แต่ภาษาไทยที่พูดกัน บางที่ยังแฝงไปด้วยสาระธรรมอีกเช่น ชีวิตเหมือนหยดน้ำค้าง เมื่อแสงอาทิตย์จ้า ก็แห้งไป ชีวิต คือ ทุกข์ ผู้ที่รู้ทุกข์ ย่อมเข้าใจชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องสากลธรรม จิตที่ไม่บริสุทธิ์ย่อมนำผลมาสู่กาย สิ่งแน่นอนคือ สิ่งไม่แน่นอน ฯลฯ บางทีภาษาเหล่านี้ อาจจะมีอาจจะมึปัญหาตามมา เพราะสื่อไม่

ตรงกันหรือเข้าใจไม่ตรงกัน เช่น ภาษาใบ้หรือภาษาธรรมชาติที่ลึก ๆ เพราะฉะนั้น ภาษาจึงมิได้มีแค่ภาษาพูดเท่านั้น ยังมีวจนภาษาอื่น ๆ สำหรับการสื่อสารกันมากมาย เช่น

ภาษาสัญลักษณ์ เป็นภาษาที่แฝงซ่อนความหมายตามรูปสัญลักษณ์ ในกลุ่ม ในสาขา ในบริบทนั้น ๆ เช่น สัญลักษณ์ทางศาสนา อาทิ

คำ	ความหมาย
สีขาว	ความบริสุทธิ์
ไม้กางเขน	ตาย ศาสนาคริสต์
ดอกบัว	ระดับความรู้หรือปัญญาของสัตว์
ธรรมจักร	การเผยแผ่ทางพุทธศาสนา มรรคมีองค์ ๘
สีดำ	ความชั่ว อปมงคล
เจดีย์	สถานที่เคารพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์
พระพุทธรูป	องค์แทนของพระพุทธเจ้า
คัมภีร์หรือหนังสือ	ธรรมะที่เป็นรูปธรรม
เทียน	แสงธรรม ปัญญา
ภพ	การเวียนว่าย

ภาษาในทางศาสนาเป็นภาษาเฉพาะกลุ่ม ผู้ที่จะเข้าใจได้ดีต้องมีภูมิทางศาสนาสนับสนุนด้วย ในการเผยแผ่ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ในครั้งพุทธกาลนั้น แรก ๆ ดูเหมือนจะเป็นปัญหา เพราะเป็นเรื่องใหม่ ผู้คนยังไม่มีภูมิรับ แต่ด้วยการที่พระองค์อยู่ในฐานะสื่อบุคคล ย่อมมีโอกาสอธิบาย ชี้แจง แสดงความหมายได้อย่างเข้าถึงดีกว่าคือ ถาม/ตอบกันได้ในประเด็นที่ไม่เข้าใจหรือสงสัย แต่ถึงกระนั้น ยังมีผู้ไม่เข้าใจภาษาที่พระองค์ใช้อยู่ ภายหลังมีผู้สงสัยตั้งประเด็นว่า ภาษาในพระไตรปิฎกเป็นพุทธพจน์หรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้หรือสาวกพูดแทรกภายหลังหรือไม่ จึงเกิดการสังคายนาและได้แต่งคัมภีร์ต่าง ๆ (อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา) ออกมาเพื่อขยายไขความ ตีความเนื้อหาคำสอนของพระองค์ คำถามต่อมาคือ พระธรรมคำสอนของพระองค์ยากจริงหรือ คำตอบคือ ส่วนยากก็มี ส่วนง่ายก็มี ส่วนที่ยากคือ หลักธรรมที่เป็นแนวคิดเชิงปรัชญา เช่น จิต เจตสิก นิพพาน การบรรลุมรรค การหลุดพ้น กรรม อนาคต ปฏิจตสมุปบาท โดยสรุปจะอยู่ในระบอบอภิปรัชญา ส่วนที่ง่ายก็คือ ธรรมที่ยกเปรียบเทียบกับธรรมชาติ สังคม บุคคล สัตว์ สิ่งของ เหตุการณ์ โดยสรุปอยู่ในรูปบุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐาน ทั้งสองนี้จะเกี่ยวเนื่องกันคือ หากธรรม

ไดยากพระองค์จะตรัสอย่างพิสดารหรือเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น ปฏิจสมุปบาท เป็นเรื่องยาก ลึกซึ้ง พระองค์เปรียบว่า เหมือนด้ายของช่างหูกที่เกิดเป็นปม เหมือนหญ้ามุงกระต่าย เหมือนหญ้าป้อง หรือพระองค์อุปมาพราหมณ์ที่เรียนจบไตรเพทดังนี้

พราหมณ์ที่จบไตรเพท แต่ไม่เคยเห็นพระพรหม และแสดงทางไปกับพระพรหม เหมือนชายหญิงชนบทรักกัน แต่ไม่รู้ว่าเป็นใคร อยู่ไหน รูปร่างไร พราหมณ์ที่จบไตรเพท แต่ไม่เคยเห็นพระพรหม และแสดงทางไปกับพระพรหม เหมือนคนที่ไต่บันไดขึ้นปราสาทในทางสี่แพร่ง แต่ไม่รู้ว่าเป็นปราสาทนั้นอยู่ไหน พราหมณ์ที่จบไตรเพท แล้วละแนวทางการปฏิบัติให้เป็นพราหมณ์ แล้วพากันเรียกขาน ชื่อเทพต่าง ๆ เพื่อจะได้ไปอยู่กับพระพรหม เปรียบเหมือนคนอ่อนวอนฝืนน้ำให้เข้ามา ย่อมเข้ามาไม่ได้ พราหมณ์ที่จบไตรเพท ยังหมกมุ่นอยู่ สยบอยู่ บริโภคกามคุณ ๕ อยู่เพื่อไปอยู่กับพระพรหม เปรียบเหมือนคนต้องการข้ามแม่น้ำ แต่เอาเชือกมัดมือไพล่หลังตัวเอง เพื่อจะข้ามไปฝั่งโน้น พราหมณ์ที่จบไตรเพท ถูกนิรณัม ๕ รัตรึงเอาไว้ เพื่อต้องการไปอยู่กับพระพรหม เปรียบเหมือนคนที่ต้องการข้ามแม่น้ำ แต่เอาผ้าคลุมศีรษะนอนลงแล้วอยากข้ามไปฝั่งโน้น พระพุทธเจ้าตรัสสรุปว่า ภิกษุผู้ไม่มี เครื่องเกาะคือสตรี...ภิกษุผู้มีจิตไม่จองเวร ไม่เบียดเบียน มีจิตไม่เศร้าหมอง ฝึกจิตให้เกิดกำลัง ย่อม เข้าสู่แห่งพรหมได้ (เป็นพรหม) 11^{๑๒}

ส่วนเรื่องว่า ทำไมพระองค์ใช้ภาษาพูดในเชิงเปรียบเทียบนั้น (ในกรณีที่สอน) เพราะสิ่งที่พระองค์รู้นั้นมากมาย การที่จะตรัสหมด ผู้ฟังย่อมไม่เข้าใจ การเปรียบเทียบจึงเป็นวิธีเทียบเคียงในเนื้อหานั้น ได้อย่างดี พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า คุณสมบัติของนักสื่อสารที่ดีมีดังนี้

๑. มีความเข้าใจในสารนั้นอย่างชัดเจน
๒. จับประเด็นให้ได้ ว่าอะไรคือปัญหา อะไรคือบทสรุป
๓. ใช้ภาษาได้อย่างกลมกลื่นกับเนื้อหาและถูกต้องแม่นยำ
๔. ให้ความรู้ใหม่ โยงข้อมูลให้เป็นและมีความคิดสร้างสรรค์^{๑๓}

^{๑๒} ที.ลี. (ไทย) ๘/๕๓๔-๕๕๘/๒๓๖-๒๔๖.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์, สื่อมวลชนกับวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๕-๘๐. (เอกสารประกอบการสัมมนา).

คุณสมบัติเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงมีเต็มบริบูรณ์อยู่แล้ว ฉะนั้น ไม่น่าจะมีปัญหาเกี่ยวกับภาษาที่พระองค์ตรัส ถึงกระนั้น ผู้ฟังที่ไม่เข้าใจ มิได้หมายความว่า พระองค์มีพระประสงค์กล่าวให้คลุมเครือหรือกล่าวให้ไขว้เขว แต่พระองค์ยืมคำเหล่านั้น มาตรัสถาม ตรัสย้ำเลย ทำให้ผู้ฟัง (สาวก พรหมณ์) เกิดความสงสัยว่า พระองค์ไม่รู้จักจริง แต่ที่สุดก็เข้าใจเนื้อหาธรรมนั้นได้

กล่าวโดยสรุป การแก้ปัญหาของพระองค์เป็นไปเพื่อประโยชน์ในลักษณะ ๔ อย่างคือ

๑. ต้องการให้ศึกษาหลักคำสอนให้แตกฉานจนแก้ลูกค้านิยาม
๒. ปฏิบัติตามธรรมจนสามารถได้รับผลที่ควรได้รับ
๓. แสดงธรรม เผยแผ่ธรรมให้คนอื่นเข้าใจได้ด้วย
๔. ต้องปกป้อง รักษาคำสอน มิให้ถูกบิดเบือน เพื่อรักษาธรรมเอาไว้

13^{๑๔}

๔.๑.๓ ปัญหาการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะเกี่ยวกับสาวก

ในครั้งพุทธกาล การเผยแผ่ธรรมประกอบไปด้วย ศาสดา ธรรมะและสาวก องค์ประกอบสำคัญในการสื่อสารกับศาสนิกคือ ภาษา หลังจากที่พระพุทธเจ้าประทานโอวาทแก่คณะธรรมทูตหมู่ใหญ่แล้ว พระองค์กำชับว่า ให้นำธรรมออกไปเผยแผ่เพื่อความสุขแก่ชาวโลกและเทวดา แล้วสาวกเหล่านั้นต่างออกเดินทาง แต่ละเส้นทางไปเพียงองค์เดียว ไม่ไปเป็นคู่ เป็นที่ทราบดีแล้วว่า พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลเป็นเหมือนลัทธิหนึ่งเท่านั้น การที่พระองค์ส่งสาวกออกไปประกาศพระธรรมนั้น เพื่อให้ชาวโลกได้รู้ ได้เข้าใจพระธรรมคำสอนที่พระองค์คิดค้นขึ้นมาเอง เป็นที่น่าสังเกตว่า สาวกเหล่านั้น (ก่อนแสดงโอวาทวันมาฆะ) มีคุณสมบัติอย่างไรในการเผยแผ่คำสอน พระองค์กล่าวไว้อย่างไร หลังจากวันนั้นพระองค์ได้วางรูปแบบการเผยแผ่คำสอนขึ้น โดยมี ๓ คาถาข้างต้นนั้น คือ หลักการใหญ่ที่ออกไปเผยแผ่ธรรม ด้วยคุณสมบัติที่เป็นพระอรหันต์เท่านั้นยังไม่พอเพียงหรือ แล้วทำไมพระองค์จะต้องกำชับพระอรหันต์ผู้มีธรรมที่ไม่มีความคิดเบียดเบียน ไม่กล่าวร้ายใครอยู่แล้ว ให้ตระหนักในหลักการเหล่านั้น เหมือนกับว่า สาวกที่ออกไปเผยแผ่ยังไม่มีคุณสมบัติคำว่า “อรหันต์” สมบูรณ์ดีพออย่างนั้นหรือ หรือเป็นเพราะเหตุว่า สาวกเหล่านั้นยังไม่พอ ยังไม่รู้หลักการของพระองค์คือนัก ยังไม่เข้าใจเนื้อหาธรรมดีพอ จาก

^{๑๔} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๓๘.

กรณีที่สาวกจำนวนมาก (๖๐ องค์) ที่ออกไปประกาศศาสนา บางองค์นำบุคคลที่เลื่อมใสมาเฝ้า พระพุทธเจ้า เพื่อฟังธรรมของพระองค์ให้เข้าใจธรรม หรือสาวกเหล่านั้นไม่มั่นใจในการเข้าใจ เนื้อหาธรรม เลยไม่กล้าสอนในแก่นธรรม จึงได้แต่กล่าวเพียงย่อเย้อ เช่น พระอัสสชิกล่าวเพียงย่อ ๆ ให้อุปติสสมาณพฟังว่า ธรรมใดเกิดแต่เหตุ ธรรมนั้นย่อมดับไปเพราะเหตุ นั้น ส่วนพระอรหันต์ ๔ องค์ที่ออกไปเผยแผ่ธรรมนั้น ไม่มีชื่อเสียงและกล่าวถึงน้อยมาก เพราะอะไร

เป็นไปได้ว่า สาวกย่อมมีปัญหาในการเผยแผ่ธรรมในระยะเบื้องต้นนี้ เพราะภิกษุเอง ต้องเรียนรู้พระวินัยต่าง ๆ เพื่อมิให้เกิดความบกพร่อง จะเห็นว่า พระวินัยบัญญัติที่เกิดขึ้น ส่วนมาก เกิดมาจากภิกษุที่ทำความผิดทั้งนั้น แม้แต่บางองค์ทำอะไรไปโดยไม่รู้ ไม่มีเจตนา มันคงค้านกับคำ เรียกว่า **พระอริยบุคคล** เมื่อสาวกองค์ใดกระทำความผิด พระองค์จะตรัสเรียกมาสอบถาม แล้ววางเป็น ข้อห้ามมิให้ห้อยค้ออื่นประพฤติดต่อไป แต่สำหรับสาวก (๖๐ องค์) ที่ออกไปเผยแผ่ธรรมอาจจะยังไม่ ทราบข้อพระวินัยดีพอ หรืออาจจะมีปัญหาในการเผยแผ่ธรรมได้ เพราะเป็นชุดแรกและแปลกกว่า ลัทธินั้น ๆ การมีพระวินัยจึงถือว่าเป็นหลักในการปกครองอย่างหนึ่ง เป็นการแก้ปัญหาย่างหนึ่ง เป็นการปรามผู้ต่อต้านอย่างหนึ่งและเป็นหลักให้คณะสงฆ์หมู่มากเกิดความเป็นเอกภาพอย่างหนึ่ง

อนึ่ง ในการออกไปเผยแผ่ธรรม สาวกส่วนมากมิได้อยู่ร่วมฟังธรรม หลักธรรมที่ หลากหลายของพระพุทธเจ้าเท่ากับพระอานนท์ จึงรู้เท่าที่ตนเองฟังเพียงครั้งเดียว ดังนั้น สรรพ วิชา ความรู้ เนื้อหาธรรมที่พิสดาร เทคนิคการประกาศธรรม คงมีน้อย ส่วนมากอาศัยเพียง หลักการ ๓ คาถานั้น นอกจากนั้น เบื้องหลังก่อนมาบวชและอิทธิพลความคิด ความเชื่อ ภาษา วัฒนธรรม อาจจะมีอยู่ในขณะตอนเป็นนักบวช ซึ่งจะกลายเป็นบรรทัดฐานในการตีความหรือ ถู้อเป็นทัศนคติได้ แม้แต่สาวกที่มีได้รับการอบรมบ่อย ๆ ไม่ได้ฟังบ่อย ๆ จากพระองค์ หรือแม้ สาวกที่ใกล้ชิดพระองค์ยังมีปัญหาเรื่องศัพท์ เรื่องการเข้าใจหลักคำสอนของพระองค์ บางทีถกกัน ถึงขนาดต้องให้พระองค์วินิจฉัยก็มี บางทีแสดงธรรมแล้วไม่แน่ใจก็เข้าเฝ้าพระองค์ให้ช่วยชี้เพื่อให้ เกิดความแน่ใจก็มี เช่น พระอานนท์ไม่เข้าใจปฏิจสมุปบาท เพราะเป็นเรื่องยากลึกซึ้ง ตรัสถาม พระองค์ว่า พระองค์เข้าใจได้อย่างไร (มหานิทานสูตร) เรื่องการถอนหรือการบัญญัติขึ้นใหม่ที่ พระองค์อนุญาตได้ เป็นชวนให้เกิดปัญหาทางคณะสงฆ์แตกนิกาย ถ้าสาวกเป็นพระอรหันต์แล้ว ทะเลาะกันทำไม (สังคิตีสูตร) หรือกรณีที่พระองค์สอนสาวกว่าผู้เรียนธรรมผิชอบมีโทษ เหมือน จับงูพิษ (อลคัททูปมสูตร) สาวกไม่รู้คำและความหมาย คำว่า วิกาล จึงเถียงกัน (ฎีกาคิริสูตร) พระ ภูมิชะตอบปัญหาชัยเสนกุมาร แต่ไม่แน่ใจ จึงมาทูลถามพระองค์ (ภูมิขสูตร) พระสาวกถกกันเรื่อง ป่า แล้วไปทูลถามพระองค์ (มหาโคสิงคสาธสูตร) สาวกอวดธรรมกัน แล้วไปทูลถามพระองค์

(โอวาทสูตร) พระยวมกอวอ้างว่ารู้ทางไปของพระอรหันต์เมื่อตายแล้ว (ยมกสูตร) พระวักกลิเห็นรูปงามพระองค์ (วักกสิสูตร) เหล่านี้ ล้วนเป็นปัญหาสำหรับสาวกที่อาจจะยังมีใช้เป็นพระอรหันต์ ลักษณะที่เกิดข้อสงสัยเช่นนี้ ย่อมเป็นปัญหาในการเผยแผ่ธรรมได้ ในเมื่อไม่เข้าใจคำสอนอย่างแตกฉาน การออกไปเผยแผ่ย่อมไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเองได้ จึงขอสรุปเป็นประเด็นปัญหาในการเผยแผ่ของสาวกดังนี้

๑. คุณสมบัติความเป็นอริยะยังไม่พร้อม
๒. ไม่แตกฉานในหลักธรรมของพระองค์
๓. ไม่เข้าใจภาษา ความหมายที่พระองค์ตรัส
๔. ได้รับอิทธิพลในสังคมพราหมณ์อยู่
๕. เป็นที่น่าคิดว่า ทำไมพระองค์เน้น การไม่พูดร้าย ไม่กล่าวร้ายผู้อื่นและเน้น

ความอดทนแก่สาวกมากเป็นพิเศษ

๖. ทำไมสาวกที่ออกไปเผยแผ่ธรรมจึงมีคนบรรลุนิพพานน้อยมาก

นี่คือ ประเด็นที่สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นปัญหากับสาวก ในครั้งพุทธกาล แต่อย่างไรก็ตาม สาวกบางองค์สามารถแก้ปัญหเหล่านี้ได้ ที่น่าคิดคือ สาวกที่ออกไปเผยแผ่ธรรมที่ห่างไกลออกไป เข้าใจ วัฏวนธรรม สังคม ภาษาท้องถิ่นนั้นอย่างไร จึงไม่น่าสงสัยเลยว่า สาวกเหล่านั้น ต้องใช้หลักการ ๓ คาถานั้นเป็นฐานแน่นอน หรือไม่ก็ใช้การตอบปัญหาอย่างที่พระองค์แสดงคือ *ยกย่อน* (ปฏิบัติญาพยากรณ์) *แยกแยะ* (วิภังชญาพยากรณ์) และ *หยุดอยู่* (ฐปนีย) ซึ่งเป็นวิธีที่จะลดความทำทลายลงมากที่เดียวกับคนท้องถิ่นนั้น ดังนั้น คำสอนของพระองค์เน้นที่ไม่มุ่งร้ายใคร มีเป้าหมายเดียวคือ ดับทุกข์แห่งสากลธรรมของสัตว์ทั้งปวง ด้วยหลักนี้ สาวกที่ออกไปเผยแผ่ธรรม จึงพอแก้ปัญหได้ดังนี้

๔.๑.๔ แนวทางการแก้ปัญหของสาวก

การออกไปเผยแผ่ธรรมเพื่อประกาศหลักคำสอนที่เป็นของใหม่นั้นจะต้องมีความพร้อมอย่างมาก เพราะจะต้องตอบปัญหาที่เป็นเรื่องใหม่ จะต้องชี้แจงคำสอนของสมณโคตมว่าคืออะไร สอนอย่างไร นอกจากนั้นท่าทีที่แสดงออกจะต้องอาศัยความสุขุมรอบคอบ ใจเย็น สำรวม พุทธิจริง ไม่กล่าวร้ายใคร มีความอดทนและมุ่งประโยชน์แก่มหาชนอย่างแท้จริง อนึ่ง การที่ผู้เผยแผ่จะปฏิบัติได้เช่นนี้ ย่อมจะต้องมีหลัก มีวินัยในการดำเนินเป็นแบบอย่างที่ดี นั่นคือ มีพระวินัยประกอบพระธรรมเสริมกัน

๑. คุณสมบัติความเป็นอริยะที่ไม่พร้อมแล้ว

คำว่า *อริยะ* แปลว่า ผู้ประเสริฐคือ ชาวอรหัน ในความหมายของคฤหัสถ์ หมายถึง ผู้บรรลุนิพพานชั้นสูง มี ๔ ระดับคือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ สวากที่ออกไปเผยแผ่อยู่ในระดับใด หากอยู่ในระดับเบื้องต้นย่อมมีข้อสงสัยธรรมอยู่ หากขั้นสูงสุด ย่อมไม่มีข้อสงสัยคำว่า “พร้อม” จึงต้องขึ้นอยู่กับสถานะที่สวากองค์นั้นมีอยู่ อย่างไรก็ตาม ยังมีพระวินัยเป็นฐานรวมกันอยู่ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นเอกมติในเรื่องปัญหาหลักธรรมอยู่ การที่พระสวากจะรู้เกินเลยหรือแตกฉาน หรือแสดงธรรมอย่างพิสดารนั้น ย่อมเป็นเรื่องที่สวากไม่มีความมั่นใจพอ จึงเลี่ยงวิธีตอบแบบ *ยินยัน* ของพระพุทธเจ้า ยกเว้นพระสวากที่แตกฉานแล้ว อย่างพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระมหากัจจายนะ แต่ถึงกระนั้น ยังมีสวากที่สามารถแก้ปัญหานี้ได้ เช่น พระอนุรุทธะแสดงธรรมแก่ช่างไม้ด้วยพยัญชนะและอรรถ เกี่ยวกับเรื่องจิตที่หลุดพ้นไม่มีประมาณ จิตหลุดพ้นที่เป็นฉาน ว่าต่างกันหรือไม่ ท่านตอบว่า ต่างกันทั้งอรรถและพยัญชนะ^{๑๕}

แม้แต่พระอานนท์ผู้ไม่ได้เป็นพระสายธรรมทูต ยังสามารถแสดงธรรมได้อย่างลึกซึ้ง พระอานนท์แสดงธรรมเรื่อง ฉานที่ ๑ ถึงฉานที่ ๔ แก่กบฏคนหนึ่งชื่อ ทสมะ ที่ถามว่า ภิกษุที่มีความเพียร มีธรรมเป็นที่ตั้ง มีจิตหลุดพ้น เป็นผู้บรรลุนิพพานอันยอดเยี่ยมหรือไม่ พระอานนท์ตอบว่า มี คือ ภิกษุที่สงัดจากอกุศล แล้วได้ฉาน ๑ ถึงฉาน ๔ มีจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ ได้ อรูปฉาน^{๑๖} หรือตัวอย่างพระโมคคัลลานะสอนธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องความประพฤติตัวที่ว่ายากสอนยาก ว่ามีอะไรบ้าง ท่านกล่าวธรรมแก่ภิกษุผู้ว่ายากสอนยาก ว่ามี ๑๖ ข้อและกล่าวถึงธรรม ที่ทำให้เป็นผู้ว่ายากสอนง่ายเช่นกัน แล้วให้หมั่นพิจารณาตัวเองอยู่เสมอ เปรียบเหมือนนุรุช หรือสตรีวัยกำดัดชอบโอ้อ่าส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกเงา ถ้าเห็นรูปหรือสิวนบนใบหน้านั้น ย่อมพยายามที่จะให้รูปหรือสิวนั้นหายไป หากใบหน้าไม่มีรูปหรือสิว รู้สึกพอใจว่า เป็นลาภของเรา ที่มีใบหน้าบริสุทธิ์ดังนี้^{๑๗}

^{๑๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๓๐/๒๖๕.

^{๑๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘-๒๐/๑๕-๒๓.

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๑-๑๘๔/๑๘๖-๑๕๗.

แสดงให้เห็นว่า สาวกที่พระโมคคัลลานะกล่าวสอนนั้น เป็นผู้ว่ายาก คือร้อนอยู่ การที่ท่านแสดงธรรมเช่นนี้ถือว่า ท่านได้ช่วยแก้ปัญหาที่พระภิกษุขาดคุณสมบัติที่ดีงาม ที่ประเสริฐของอริยสงฆ์ให้อยู่ในรูปแบบที่สวงามด้วย หรือแม้แต่พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่พระมหาโกฏิฐิตะเกี่ยวกับเรื่องธรรมะอย่างละเอียด พระมหาโกฏิฐิตะถามว่า วิญญาณ ปัญญา เวทนา สัญญา สัมมาทิฐิ ภพ ฌาน เจโตวิมุตติ ธรรมเหล่านี้ มีธรรมดาอันเดียวกัน แต่ต่างกันโดยพยัญชนะ คือ เช่นไร^{๑๘} พระสารีบุตรได้แสดงธรรมให้ฟังอย่างละเอียด แสดงว่าท่านมีความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแตกฉานทีเดียว และสาวกเหล่านี้เอง ที่ช่วยในการแก้ปัญหาดัง ๆ ในการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ให้เกิดความรุ่งเรือง และเข้าใจหัวใจแก่นแท้ของคำสอน ตัวอย่างที่โดดเด่นที่สุดคือ พระมหากัจจายนะอธิบายเรื่อง การพิจารณาเรื่องจิต หลังจากที่พระภิกษุได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าที่ตรัสเป็นอุเทศว่า

ภิกษุฟังพิจารณาโดยอาการ ที่เมื่อพิจารณาอยู่ ความรู้สึกไม่พุ่งชานไป ไม่ชานไป ภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายในและไม่สะคุ้ง เพราะไม่ถือมั่น เมื่อความรู้สึกไม่พุ่งชานไป ภายนอก เมื่อตั้งสงบอยู่ภายในและไม่สะคุ้ง เพราะไม่ถือมั่น ย่อมไม่มีความเกิดชราแห่งชาติ ชรา มรณะ ทุกข์ และสมุทัยต่อไป 18^{๑๙}

แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่เข้าใจในในอรรถนี้ เลยมาขอให้ท่านมหากัจจายนะอธิบายเนื้อหาให้ฟัง ท่านมหากัจจายนะสามารถอธิบายได้อย่างพิสดารออกไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจขึ้น เมื่อท่านแสดงธรรมให้ฟังแล้ว ภิกษุเหล่านั้น กล่าวชื่นชมสรรเสริญท่าน นี้คือ คุณสมบัติที่ดีพร้อมของสาวกที่อธิบายเนื้อหาธรรมของพระพุทธเจ้าได้อย่างแตกฉานทั้งภาษาและอรรถ

๒. ไม่แตกฉานในหลักธรรมของพระองค์

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างบนนั้น จึงให้เห็นว่า สาวกของพระองค์หลายองค์ที่สามารถอธิบายธรรมได้ดี พิสดาร ละเอียด แต่มีพระภิกษุที่เป็นสาวกของพระองค์มิได้แตกฉานในธรรมทั้งหมด เป็นเรื่องยากที่สาวกที่ไม่มีภูมิธรรมย่อมไม่เข้าใจธรรมของพระองค์ พระองค์รู้เหมือน

^{๑๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๕-๔๕๕/๔๘๘-๔๕๕.

^{๑๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๑๓/๓๘๐.

ใบไม้ในป่า ส่วนความรู้ที่พระองค์นำมาเผยแผ่เหมือนใบไม้ในกำมือเดียว ถึงกระนั้น สาวกที่มีความมุ่งมั่น และด้วยพระมหากรุณาที่พระองค์พร่ำสอนสาวกทั้งดำหนิ ตักเตือน ชื่นชม สรรเสริญ ให้กำลังใจ จนทำให้สาวกเข้าใจหลักแก่นธรรมแท้จริงของพระองค์ และพระองค์ได้กล่าวชื่นชมยกย่องโดยตั้งเป็นฝ่ายผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เช่น พระที่ได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะ ถึง ๘๐ องค์ ครั้งหนึ่งพระสารีบุตรได้แสดงธรรมแก่นาถบิณฑิกคหบดีในขณะที่ป่วยใกล้ถึงกาล ถึงเรื่องการทำให้สำเหนียกในสิ่งที่ควรสำเหนียก จนทำให้อนาถบิณฑิกคหบดีซาบซึ้งจนน้ำตาไหล ในขณะที่ พระอนันทตามอนาถบิณฑิกคหบดีว่า ท่านร้องไห้ทำไม อนาถบิณฑิกคหบดีตอบว่า ผมได้ฟังธรรมแล้วซาบซึ้ง ได้นั่งใกล้พระศาสดาและหมู่ภิกษุทั้งหลาย และไม่เคยได้ฟังธรรมเช่นนี้มาก่อน^{๒๐} แสดงให้เห็นว่า สาวกที่เก่ง มีความสามารถแตกฉานในอรรถยังมีอยู่ จนทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งในหลักธรรม อีกตัวอย่างที่พระสารีบุตรกล่าวเรื่องการทำชั่วว่ามีกรอบมีรัศมีเพียงใดในการทำชั่ว พระสารีบุตรได้ตอบนันทัญชานิปราหมณ้อย่างละเอียดว่า ไม่ควรทำชั่วลามกคือการปล้นชาวบ้านเพื่อเลี้ยงคูมารดา บิดา บุตร มิตรสหาย ทาส ต่อมาพระสารีบุตรแสดงธรรมให้ฟังว่า “การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยกรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจเลี้ยงกาย ทำนุบำรุงกายได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามกและให้ปฏิบัติปฏิบัติทานอันเป็นบุญได้มีอยู่”^{๒๑} ต่อมาธรรมาจารย์นันทัญชานิปราหมณ้อย่อยหน้า พระสารีบุตรได้ไปแสดงธรรมโปรดอีก เมื่อถึงกาลแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก นี่เป็นการตอบได้พราหฺมณที่ถือเอาตัวเองเป็นบรรพัตฐาน เพราะความจำเป็นในการทำชั่ว คือ ปล้นชาวบ้านเลี้ยงชีพ แม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นนี้ สาวกของพระพุทธเจ้ายังสามารถขยายให้ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าได้

๓. ไม่เข้าใจภาษา ความหมายที่พระองค์ตรัส

การที่พระพุทธเจ้าประกาศเผยแผ่ธรรม พระองค์มีพุทธประสงค์ที่ต้องการให้มนุษย์เข้าใจคำสอนที่แท้จริง มิใช่มาหลงมกายนในเรื่องเทพเจ้า หรือพิธีกรรมที่หาสาระมิได้ ไม่รู้ต้นสายปลายทาง ไม่เอื้อให้เกิดการดับทุกข์ที่แท้จริง แต่หลักคำสอนของพระองค์เหมาะสำหรับผู้เป็นนักบวช ผู้คงแก่การศึกษา ผู้ใฝ่เรื่องการหลุดพ้น (โมกษะ) เช่น ฤๅษี นักพรต ที่ปฏิบัติสันยาสี ๔ คือ *โตกยัม* คือ แยกจิต *สมิปลยัม* คือ ชำระจิตให้สะอาดเพื่อพบพระเจ้า *สรูปยัม* คือ ชำระจิตให้ยิ่ง

^{๒๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๕-๓๘๗/๔๓๕-๔๓๖.

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๖-๒๔๗/๕๕๘-๕๖๓.

เพื่อให้จิตไปอยู่กับพระเจ้า และ **สยุมย์ม** คือ การหลุดพ้นแล้วไปอยู่กับพระเจ้า ดังนั้น จิตและพระเจ้าคืออันเดียวกัน^{๒๒} ซึ่งอยู่ในขั้นปลายของชีวิตหรือเหมาะแก่บุคคลที่มีภูมิธรรมในชีวิตพร้อมแล้วคือ ผู้มีประสบการณ์ชีวิต เพราะเนื้อหา หลักคำสอน ลีลาการสอน ล้วนเป็นเรื่องที่ขัดแย้งในโลกความจริง คือ ไม่ตามกิเลส ไม่ตามใจที่ต้องการ ไม่อยากตามกิเลส ไม่เพ็ดเพลินในกามคุณ สอนเรื่องจิต สอนเรื่องสภาวะ ไม่สอนให้เกิดความพอใจหรือเพ็ดเพลินเหมือนชาวโลก เพราะชีวิตจริง ๆ มีแต่เรื่องทุกข์ แต่คนกลับมองเป็นสุข ชีวิตจริง ๆ สอนเราแต่เรื่องจริง เช่น เรื่องทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย ฯลฯ พระพุทธศาสนาจึงถูกมองโลกในแง่ร้าย (Pessimism) ด้วยเหตุนี้ ภาษาเนื้อหา เป้าหมาย ใจคน จึงไม่ค่อยลึกซึ้งตามที่พระพุทธเจ้าสอน เพราะชอบขัดแย้งคำสอนพระองค์ ดังที่พระองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ ตระหนักว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นี้ยากยิ่งนัก

ดังนั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเหมือนสวนทางโลก เวลาพระองค์สอนสาวก สอนตามความจริง ตามหลักธรรมอย่างถ่มเป็น จึงเป็นเหตุให้สาวกนั้น ไม่เข้าใจธรรมที่พระองค์ตรัสก็มี แต่เมื่อสาวกเหล่านั้น มีปัญหาเรื่องนี้ จึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลถามหรือไปถามพระเถระผู้มีปัญญาอย่างพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระอานนท์ พระมหากัจจายนะ เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า การแก้ปัญหาของสาวกในครั้งนั้น มีที่ยุติที่พระพุทธเจ้าและสาวกที่สามารถแก้ปัญหาได้ แต่สำหรับสาวกที่ออกไปเผยแผ่ยังถิ่นต่างๆ นั้นมีปัญหาอย่างไรและแก้ปัญหาอย่างไร ประเด็นนี้พระองค์ตรัสสอนให้สาวกทั้งหลายอย่าได้นำเอาพุทธพจน์ไปสอนโดยตรง แต่ให้ใช้ภาษาท้องถิ่นนั้น เขาใช้อย่างไรให้ใช้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องภาษาของท้องถิ่นที่ต่าง ๆ ให้พูดตามนั้นอย่าปรักปรำภาษาลิ้นนั้นว่าผิด เขาเรียกอะไรก็ให้เรียกอย่างนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

ดูภิกษุทั้งหลาย ภาษะนั้นแลในโลกนี้ ในบางชนบทเขาหมายรู้ว่า ปาติ ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า ปิตตะ ในบางชนบทเขาหมายรู้ว่า ปิฏฐะ ในบางชนบทเขาหมายรู้ว่า สราวะ ในบางชนบทเขาหมายรู้ว่า หโรสะ ในบางชนบทเขา หมายถึงว่า โปณะ ในบางชนบทเขาหมายรู้ว่า ณะ ในบางชนบทเขา หมายถึงว่า ปิปิละ ภิกษุพูดปรักปรำโดยประการที่ชนทั้งหลาย หมายถึงเรื่อง ภาษะนั้นกันดังนี้ ใน

^{๒๒} ดร. ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๓๓.

ชนบทนั้น ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่านี่เท่านั้นจริง (อัน) อื่นเปล่าอย่างนี้แล ซึ่ง
ว่าเป็น การปรักปรำภาษาชนบทและเป็นการล่วงเลยคำพุดสามัญ^{๒๓}

สันนิษฐานว่า ภาษาที่พระองค์สอนนั้นเป็นเรื่องลึกลับซึ่งและต่างถิ่นอื่น หากนำไปสอน
คนท้องถิ่น (ซึ่งอาจจะใช้ภาษาต่างกัน) อาจจะทำให้เกิดปัญหาได้ นี่ยังสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ให้
สิทธิในการแสดงธรรมของสาวกอย่างเต็มที่ ด้วยภาษาที่ตนเองถนัด นอกจากนี้ จากข้อความนี้
สรุปได้ว่า มีภาษาในการพูดกันอยู่มากมายในสมัยนั้น

๔. ได้รับอิทธิพลในสังคัมพราหมณ์อยู่

ในสังคัมครั้งพุทธกาล เป็นที่ทราบกันดีว่า อิทธิพลของพราหมณ์มีอยู่อย่างมาก
โดยเฉพาะความคิด ความเชื่อ การแสดงออก การพูดจาภาษาต่าง ๆ เมื่อพระพุทธศาสนากำเนิด
ขึ้นมาในท่ามกลางอิทธิพลนี้ ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องได้รับแรงบีบคั้นด้วย แม้บางทีพวกพราหมณ์
เองก็มาได้วาทิ กล่าวต่อพระองค์ กล่าวทำทนาย คูหมันก็มี แน่แน่นอนว่าสาวกที่มาบวชนั้น ย่อมมาจาก
วรรณะพราหมณ์ด้วย แม้แต่ศิษย์เจ้าลัทธิต่าง ๆ มาขอบวชกับพระองค์ เพราะฉะนั้น สิ่ง
ที่พระพุทธศาสนามีอยู่คือ ดึงเอาวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์ สังคัม แนวคิด แนวปฏิบัติสมัย
นั้นมาด้วย ในขณะที่เดียวกันปรับและแปลงให้เป็นคติแนวพุทธไปด้วย เช่น การบูชาัญญ พระองค์
ให้บูชาพระรัตนตรัยแทน การไหว้ทิศต่าง ๆ พระองค์ให้ไหว้ทิศหกแทน การใช้ภาษาให้ใช้ใน
ความหมายของพุทธ การขอมของนักบวชแต่ก่อนที่เร่ร่อน (ปริพาชก) ให้เปลี่ยนเป็นการโปรดสัตว์
(แสดงธรรม) ไปด้วย การฆ่าสัตว์บูชาัญญเปลี่ยนให้เมตตาสัตว์แทน การกล่าวโงมตี ได้แย้ง ได้วาทะ
ที่รุนแรงเพื่อทำทนายลัทธิอื่นเปลี่ยนให้พูดจาอ่อนน้อม ไม่กล่าวร้าย ไม่พูดปด ไม่ด่าคนอื่น ที่สำคัญ
คือ ส่วนมากเป้าหมายของคนสมัยนั้นคือ หาทางออกด้วยการทรมานตนเพื่อบรรลุโมกษะ แต่
พระองค์ให้ใช้สายกลางในการปฏิบัติเพื่อทางหลุดพ้นคือ เน้นที่จิตภาวะ (Subjective) ส่วนมากสมัย
นั้นเน้นที่กายภาวะ (Objective) คือ ทำให้ร่างกายได้รับความเจ็บปวดทรมานหรือให้กายหลัง
ความสุขสุด ๆ เช่น เสพกามเพื่อหารอยต่อไปสู่การหลุดพ้น แต่พระองค์ปฏิเสธ หรือพราหมณ์สอน
ว่า การอาบน้ำคงคาเพื่อชำระให้เป็นผู้บริสุทธิ์ เรียกว่า ผู้ลอยบาป แต่พระองค์กลับตรัสว่า ไม่ใช่
อย่างนั้น ผู้ที่บริสุทธิ์คือ ผู้บรรลอรหันต์ จากกิเลสและมลทิน

ดังนั้น สาวกที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาสมัยนั้น จึงยังมีลักษณะเชื่อโงมสองฝ่ายคือ
ทั้งแบบพุทธและพราหมณ์อยู่ เช่น การใช้ภาษา ซึ่งสาวกยังสามารถใช้ศัพท์ของพราหมณ์อยู่ แต่จะ

^{๒๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๓๑/๓๕๗.

ให้ความหมายในคติพุทธมิใช่คติพราหมณ์ หรือวันที่พระพุทธเจ้าแสดงโอวาทปาฏิโมกข์วันเพ็ญเดือนสาม ซึ่งเป็นวันสำคัญทางศาสนาพราหมณ์ที่มาชุมนุมกันเรียกว่า วันศิวราตรี แต่สาวกกลับใช้วันสำคัญเช่นนี้เป็นวันสำคัญทางคติพุทธโดยการเดินทางมาประชุมสงฆ์ด้วย นี่แสดงว่า อิทธิพลของพราหมณ์และวัฒนธรรมของสังคมสมัยนั้น ยังมีความสำคัญอยู่ ซึ่งนี่คือ การแก้ปัญหาในระดับการหาแนวร่วม แต่สงวนจุดต่าง การแสดงออกเช่นนี้เชื่อว่าเป็นการลดแนวทางการความโดดเด่นและฉีกตัวเองออกจากอิทธิพลสังคมอินเดียสมัยนั้น การประกาศศาสนา การเผยแพร่ธรรมจึงเป็นไปอย่างสวยงาม ไม่ถึงขนาดปฏิเสธสังคมอย่างสิ้นเชิง จนกระทั่งสังคมพราหมณ์เองได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา จนต้องมีการปรับท่าทีใหม่ที่หลัง จนเกิดการเปลี่ยนชื่อ จากพราหมณ์มาเป็น “ฮินดู” แม้แต่เรื่องพฤติกรรมของตนเอง เนื่องจากต้องถูก (พุทธ) วิพากษ์วิจารณ์อยู่ อย่างไม่ลดละเช่นนี้ พวกพราหมณ์จึงต้องปรับปรุงตนเองอยู่เป็นนิจ ความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงตนเองทั้งในด้านวิชาการ ความรู้และความประพฤติ ได้ทำให้พวกพราหมณ์ต้องรัดเอาให้กระชับแน่นยิ่งขึ้น^{๒๔}

๕. ทำไมพระองค์เน้น การไม่พูดร้าย ไม่กล่าวร้ายผู้อื่นและเน้นความอดทนแก่สาวกมากเป็นพิเศษ

สิ่งที่น่าคิดคือ การประกาศเผยแผ่ศาสนาในเบื้องต้น ทำไมพระองค์เน้นย้ำว่า ไม่ให้กล่าวร้าย ไม่พูดร้ายแก่ลัทธิและสาวกเจ้าลัทธิอื่น ๆ หากการประกาศศาสนาของสาวก ถูกโจมตีด้วยคำพูดที่ดูหมิ่นเหยียดหยามแล้ว สาวกจะแก้ปัญหาอย่างไร ทำไมพระองค์ทรงห้ามมิให้กระทำเช่นนั้น เป็นที่รู้กันดีว่า สมัยนั้น เจ้าลัทธิต่าง ๆ มีการประกาศคำสอนของตนด้วยการยกตนข่มท่าน ได้วาทะหักล้างกัน โจมตีกันอยู่เป็นนิตย์ เพราะนี่คือ วิธีแสวงหาแนวทางคือนคนมาเป็นสาวก เป็นวิธีทำลายกันด้วยวาจา เป็นวิธีการแสวงหาความรู้และเป็นอุบายในการประกาศคำสอนของตนเอง บางลัทธิหาสาระแก่นสารไม่ได้ บางลัทธิมีวแต่หักล้างหรือโจมตีคำสอนของคนอื่น สันนิษฐานว่าพระพุทธเจ้าคงจะมองเห็นปัญหาตรงนี้ จึงนำเอาวิธีการนี้มาปรับสอนกับสาวกของพระองค์ โดยเน้นที่ไม่เบียดเบียนคนอื่นด้วยการไม่พูดร้าย ไม่กล่าวร้าย นอกจากสอนเช่นนี้แล้ว พระองค์ยังเน้นที่มีให้ตอบโต้ แต่ให้ใช้ความอดทน ออกล้นแทน ความอดทนนี้ เป็นวิธีที่แก้ปัญหา

^{๒๔} ดร. ลาด มณี โชที, พราหมณ์ พุทธ ฮินดู, แปลโดย กรุณา กุศลาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ :แม่คำพาง, ๒๕๔๒), หน้า ๗๘.

ได้หรือไม่ พระองค์ทรงสอนมิให้สาวกสอนคนอื่นด้วยวาจาขณะโกรธหรือขณะริบดวงใจร้อน เพราะจะทำให้โอกาสปฏิกิริยาของความเป็นสมณะดูไม่สวยงาม ไม่เป็นที่เลื่อมใสแก่ผู้ยังไม่เลื่อมใส นอกจากนั้น ยังสร้างปัญหากับตัวเองคือ แสดงกิริยาออกมาอย่างไม่เหมาะสม แสดงออกทางจิตที่ไม่เป็นไปในทางอ่อนโยน ทั้งนี้เนื้อหาสาระธรรมที่เผยแผ่ย่อมไม่น่าเชื่อถือ พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่า อย่าพูดในลักษณะที่ด่วนเกินไป ริบร้อนเกินไป เพราะจะทำให้เสียงสั้นเครือ ภายใหวจิตที่แหว่งดูไม่สงบ ไม่สละสลวย ไม่เหมาะกับสมณสาธูป ลักษณะเช่นนี้ เหมือนสอนมิให้แสดงอาการโกรธนั่นเอง พระองค์ตรัสว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ในประการแรกนั้น เมื่อริบดวงพูด ภายกล่าบบาก จิตก็แหว่ง เสียงก็พร่า คอก็สั้นเครือ แม้คำพูดของผู้ที่ริบดวงพูดก็ไม่สละสลวย ไม่พึงรู้ชัดได้^{๒๕}

ดังนั้น การที่พระองค์วางหลักไว้เช่นนั้น (โอวาท ๑) เพื่อประโยชน์แก่สาวกเองและแก่พระธรรมคำสอนของพระองค์เองด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการควบคุมพฤติกรรมทางกายและจิตใจของสาวกอีกด้วย เวลาออกไปประกาศพระศาสนา หากสาวกกล่าวร้าย หรือพูดโจมตีลัทธิอื่น ๆ ในสมัยนั้น เชื่อว่า นี่จะเป็นจุดอ่อนที่ฝ่ายตรงข้ามจะนำมาเป็นจุดโจมตีพระศาสดาอีกด้วย พบว่าสาวกจึงแก้ปัญหานี้ด้วยการอดทน อดกลั้น เพราะการนิ่งมิได้แปลว่า ไม่ใช่การสอน แต่การนิ่งคือการสอนให้รู้ถึง ความอดทน ความสงบเสถียร ไม่แสดงกิริยาอาการร้อนรน ย่อมเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า สาวกเหล่านั้น มีคุณธรรมที่หนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหว นี่คือการสอนอย่างหนึ่งเหมือนกัน

๖. ทำไมสาวกที่ออกไปเผยแผ่ธรรมจึงมีคนบรรลุธรรมสูงคูน้อยมาก

อีกปัญหาหนึ่งที่สาวกออกไปประกาศศาสนา คือ ไม่ค่อยมีคนบรรลุมานัก เพราะอะไรสาวกจึงประสบปัญหาเช่นนี้ จากที่ได้กล่าวแล้วว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาน้องใหม่ ฉะนั้น ผู้ที่มาบวชจึงกลายเป็นคนใหม่ไปด้วย ในขณะที่คำสอนหรือแก่นคำสอนอยู่ที่พระพุทธเจ้าเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่สาวกออกประกาศคำสอนของพระองค์นั้น เพราะได้รับการฟังธรรมจากพระองค์ บ้างก็ได้บรรลุ บ้างก็ไม่ได้ เป็นธรรมดาอยู่ที่ว่า นักเรียนมีโอกาสเรียนจากครูในเวลาเดียวกัน แต่มีผลแตกต่างในการรับและเวลาสอบ เหมือนกับสาวกที่พระองค์สอน สาวกที่บรรลุ

^{๒๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๓๐/๓๕๗.

ธรรมจะได้โอกาสออกไปประกาศพระศาสนาเหมือนนักเรียนได้เลื่อนชั้น ส่วนสาวกที่ยังไม่บรรลุ ต้องคอยเรียนซ้ำชั้นอีกที หรือต้องสอบซ่อมอีกครั้ง จึงเป็นได้ว่า สาวกสมัยนั้น มีทั้งบรรลุธรรม และไม่บรรลุธรรมแล้วออกไปประกาศศาสนา เพราะต้องเผยแผ่ธรรมให้ทั่วถึง เพื่อจะได้ให้สัตว์โลกได้รับรสพระธรรมคำสอนใหม่ ๆ แต่อย่างไรก็ตาม สาวกเหล่านั้น รู้จักวิธีในการแก้ปัญหาที่ นั่นคือท่านได้นำบุคคลที่มีความเลื่อมใสมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมให้แจ้งมากขึ้น นอกจากนั้น สาวกที่มีความรู้เรื่องธรรมของพระองค์น้อย พร่องอยู่ จึงได้ถือโอกาสได้ฟังธรรมจากพระองค์อีกด้วย ในสมัยนั้น มีสาวกมากมายที่เดินทางเข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยการเดินไกล จนทำให้จิวรสบง ขาด เก่า อย่างภิกษุเมืองปาฐา ๓๐ องค์ ที่เดินเพื่อจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมืองสาวัตถี แต่พอถึงกลางทางเมืองสาเกตุ ช่วงฤดูเข้าพรรษาพอดี จึงหยุดพักแรมจำพรรษา พอสิ้นฤดูฝนจึงเดินทางต่อ การเดินทางของภิกษุเมืองปาฐานี้ คงมีจุดประสงค์เพื่อไปทูลถามเรื่องธรรมต่าง ๆ หรืออาจจะนำบุคคลที่เลื่อมใสมาพบกับพระองค์ ถ้าเป็นเช่นนั้น ทำไมสาวกเหล่านั้น ไม่สอนให้บุคคลเหล่านั้น บรรลุธรรมเล่า นั่นเพราะสาวกเหล่านั้น ยังไม่มีคุณธรรมพอนั่นเอง

ดังนั้น การแก้ปัญหของสาวกข้อนี้ คือ (๑) การพาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า (๒) เป็นการหยั่งเชิงทางใจว่าคนนั้นจะมีความมุ่งมั่นในศาสนาเพียงใด (๓) การเดินทางร่วมกันจะได้ทราบและเข้าใจธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรมของสาวกสมณะโคคมเป็นอย่างไร ประพฤติเช่นไร เปิดเผยกันไปด้วย (๔) สาวกที่พาไปมีโอกาสได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าอีกด้วย

สรุป ปัญหาการเผยแผ่ธรรมในครั้งพุทธกาล เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระองค์อยู่ในฐานะน้องใหม่ ย่อมเป็นปัญหาอยู่ดังนี้ (๑) ปัญหาเรื่องการขีมีกายของพราหมณ์ แต่เรื่องนี้พระองค์ทรงแก้ปัญหาได้ด้วยการใช้คำพราหมณ์แต่ความหมายเป็นของพระองค์เอง (๒) ธรรมที่พระองค์สอนนั้นยากจนหากคนเข้าใจได้ยาก เรื่องนี้ ไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับพระองค์เลย ก่อนหน้านั้น หลังจากที่พระองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงดำริว่า ธรรมนี้ยาก ลึกซึ้ง แต่พระองค์ตัดสินใจแสดงธรรม การแสดงธรรมครั้งแรก มิใช่เป็นปัญหาของพระองค์ แต่เพราะเป็นของใหม่สำหรับคนฟัง ดังเช่น อนาถิกคหบดีได้ฟังธรรมจากพระสารีบุตรแล้ว น้ำตาไหล พระอนนทถามว่า ทำไมท่านร้องไห้ อนาถิกคหบดีตอบว่า เพราะซาบซึ้งธรรมที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน แต่ถึงกระนั้น ยังมีผู้รับรองธรรมแล้วนั่นคือ อัญญาโกณฑัญญะ (๓) ทำไมพระพุทธเจ้าได้วาง “หลักการ” เอาไว้ (โอวาท ๓) อย่างที่กล่าวแล้ว เพราะอะไรพระองค์จึงวางไว้เช่นนั้น มีปัญหาอะไร เรื่องนี้ เป็นเรื่องประเพณีของพวกลัทธิต่าง ๆ ที่ล้วนใช้วิธีการเผยแผ่คำสอนตน ด้วยการกล่าวให้ร้ายกัน โจมตีกัน ยกตนว่าเหนือกว่าคนอื่น เช่น ชาวกาลามที่ต่างกล่าวว่า อาจารย์ของตนเก่ง เหนือกว่าคนอื่น เรื่องนี้

พระองค์แก้ปัญหาด้วยการวางหลักการเอาไว้ เพื่อป้องกันมิให้สาวกของพระองค์ประพฤติเช่นนั้น ฯลฯ ในที่สุดพระองค์สามารถกำจัดปัญหาเหล่านั้นได้ เพราะเหตุว่า (๑) เพราะพระปัญญาของพระองค์ (๒) เพราะสรรพวิชาต่าง ๆ ที่พระองค์ศึกษามาก่อน (๓) เพราะพระองค์อยู่ในฐานะเป็น กษัตริย์ (๔) เพราะพระองค์ตรัสรู้ธรรมเองและเป็นศาสดาเอง (๕) เพราะพระองค์ทรงเข้าใจใน วัฒนธรรม สังคมและจิตวิทยาความต้องการของคนยุคนั้นดีพอ (๖) เพราะพระองค์มีหลักการเผยแผ่ธรรมที่ชัดเจน และ (๗) พระองค์ได้สาวกที่เก่ง มีความสามารถมากมายช่วยเหลือ

ส่วนปัญหาที่เกิดจากสาวกนั้น พอสรุปได้ดังนี้ (๑) ไม่แตกฉานในธรรม และภาษา ของพระพุทธเจ้า (๒) ขาดหลักการในการเผยแผ่ศาสนา (๓) คุณสมบัติในสรรพวิชาน้อยไป (๔) ได้รับอิทธิพลท้องถิ่นนั้น ๆ (๕) ทำไมสาวกที่ออกไปเผยแผ่ธรรมจึงต้องพามาเฝ้าพระพุทธเจ้า ปัญหาทั้งหมดนี้ เกิดจากสาวกเองและอาจจะเป็นไปได้ว่า มีอุปสรรคในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะการเข้าใจหลักธรรมที่พระองค์สอน และการสื่อสารธรรมะไปยังผู้ฟังที่ยังใหม่อยู่ นี่ก็ คือ แก่นของปัญหาที่สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในสมัยนั้น แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยประสบการณ์และ การวางตัวของสาวกตามหลักที่พระองค์ประทานเป็นโอวาทไว้นั้น คือ หนทางที่จะนำไปสู่การ แก้ปัญหาทั้งหมด โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการประกาศศาสนาและการปฏิบัติตามกฎพระวินัย พระองค์ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพูด คือ ไม่กล่าวร้าย ไม่พูดร้าย การสอนเช่นนี้ การไม่โจมตี ลัทธิอื่น ๆ นั้น เป็นการทำลายด่านปราการที่ยึดถือกันมายาวนานของสังคมเจ้าลัทธิสมัยนั้น การ ทำลายด่านนี้ได้ พระพุทธศาสนา หลักธรรม รูปแบบใหม่ การยอมรับนักบวชตามคติของสมณะ โคตม จะได้เข้าไปฝังแทรกในหัวใจของประชาชนได้อย่างมั่นคง นั่นหมายความว่า พระองค์ได้ยึด หัวใจมวลชนได้แล้วและปราบพยศการถือตัว การถือทิฐิพวกพราหมณ์ได้อย่างราบคาบ เพราะพวก พราหมณ์สมัยนั้น มีหน้าที่ในการปลุกกระแสความคิด ปลุกฝังความเชื่อ อย่างผิด ๆ อยู่มาก

การที่สาวกได้รับพุทธโศภาจากพระองค์นั้น ย่อมเป็นรูปแบบใหม่ที่ทั้งสาวกและผู้ฟัง จะต้องเปิดใจรับ เพราะไม่เคยได้ยิน ได้ฟังเช่นนี้มาก่อน จึงเป็นสิ่งที่ต่างฝ่ายต่างแสวงหาแนวทาง ของตนเองด้วย แต่เมื่อศึกษารายละเอียดในสังคมสมัยนั้นแล้ว ที่แวดล้อมด้วยพศุณีย์ ไม่รู้จัก ไม่ เลื่อมใส มีความประมาท ไม่เข้าใจแก่นธรรม การแสดงออกของสาวกบางส่วน บางที่ย่อมไม่มีการ แปรเปลี่ยนพฤติกรรมเหล่านั้นอยู่ เช่น พระชาววัชชีบุตร พระฉันทะ (อำมาตย์ที่เสด็จออกไปพร้อม เจ้าชายสิทธัตถะขณะออกบวช) ที่ว่ายากสอนยาก จนคณะสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์มิให้คบใคร ซึ่งอาจ เกิดปัญหาในการเผยแผ่ธรรมได้ ในขณะที่เดียวกันเป็นปัญหาที่พระองค์จะต้องกำชับ ตักเตือน พร่ำ สอนมิให้สาวกเหล่านั้น ประมาทหรือลืมหักการที่พระองค์สอนด้วย ด้วยเหตุนี้ พระวินัยของ

พระภิกษุสมัยนั้น จึงมีมากมายถึง ๒๒๗ ข้อทีเดียว นั่นเพราะเกิดมาจากพฤติกรรมพระสาวกที่ประพฤติผิดนอกรอยคำสอนของพระองค์ พระองค์จึงวางกฎเอาไว้มิให้สาวกประพฤติผิดพระวินัยอีก จากหลักฐานที่พอจะมองเห็นพุทธประสงค์ ที่มีให้สาวกแสดงเรื่องการพูด การใช้ภาษาที่ก่อให้เกิดความเสียหายเช่น การอวดอุตริธรรม การพูดกับหญิงเกิน ๖ คำ การพูดปด การโจทก์เรื่องภิกษุอื่น การปวารณา การปรับอาบัติตามที่รับอย่างไรให้ปรับอย่างนั้น ฯลฯ เหล่านี้ ล้วนแต่เกี่ยวกับเรื่องการพูด การใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมทั้งสิ้น

๔.๒ ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะในปัจจุบัน

๔.๒.๑ ปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะโดยผ่านบุคคล (พุทธศาสนิกชนไทย)

ในปัจจุบัน สื่อสารมวลชนมีบทบาทต่อความคิด ความเชื่อ พฤติกรรมของผู้เสพอย่างมาก จนทำให้ประชาชนเกิดการซึมซับกับแนวคิด ความเชื่อ ค่านิยมอย่างไม่รู้ตัว เช่น ข่าวอาชญากรรม ข่าวบันเทิง ข่าวการเมือง ข่าวชาวบ้าน เรื่องแปลก ๆ เรื่องโศกกลางต่าง ๆ แม้แต่เรื่องศาสนา จนทำให้ผู้เสพข่าวเหล่านี้ เกิดการตอบสนองโดยไม่รู้ตัว ซึ่งนำมาสู่การพูด การตีความผิดเพี้ยนไป โดยเฉพาะการพูดเรื่องศาสนา ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาส่วนมาก เพราะฉะนั้น วิธีการแสดงออก ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่ด้วย ตั้งแต่ภาษา ความคิด พฤติกรรม ในขณะที่เดียวมีการพูดคำ ความหมายทางศาสนาผิดไป โดยเฉพาะในสื่อสารมวลชนที่นำเอาคำศัพท์ทางศาสนาไปใช้บ่อย ๆ จนทำให้ประชาชนเกิดความเข้าใจผิด พอพระสงฆ์พูดคำนั้น ๆ กลับไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริง โดยเฉพาะวัยรุ่นที่ไม่ค่อยรู้พื้นฐานทางศาสนา เมื่อนำเอาศัพท์ทางสื่อไปใช้ คิดว่าตัวเองรู้ความหมายจริง เรื่องนี้ พระพรหมคุณาภรณ์เป็นห่วงว่า คำศัพท์จะผิดเพี้ยนไป ชาวพุทธหรือคนไทยควรตระหนักในการเข้าใจศาสนา ศัพท์ให้มาก เช่น ศัพท์ที่ชาวพุทธเข้าใจผิดบ่อย ๆ เช่น *สังฆฆ* แปลว่า สดใจ หดหูใจ แต่ความหมายแท้จริงไม่ใช่ แต่หมายถึง การทำให้เกิดกำลังใจ เกิดปัญญา เห็นความจริง เกิดความแจ่มใสที่จะทำให้ชวนขวยหาความจริงให้พบมีความหมายเท่ากับคำว่า *สมุตเตช* แปลว่า ทำให้กล้า ทำให้เกิดกำลังใจ^{๒๖} นอกจากนี้ ยังมีคำต่าง ๆ ที่บุคคลนำมาใช้อย่างผิดความหมายและผิดภาพพจน์ของคำ เช่น

คำว่า **อรหัตต์** ความหมายเดิมคือ ใช้กับพระผู้บรรลุนิพพาน ความหมายใหม่คือ ถูกนำมาใช้เรียกภรรวาสผู้กุมอำนาจทางความคิดหรือทางการเมือง

คำว่า **ภาวณา** ความหมายเดิมคือ การอบรม การฝึกฝนการพัฒนาจิต การทำให้เกิดขึ้น ความหมายใหม่คือ การอ่อนน้อม การวิงวอน การขอหรือบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์

คำว่า **อธิษฐาน** ความหมายเดิมคือ ตั้งใจมุ่งมั่น ปรารถนา ความหมายใหม่คือ อยากได้อ่อนน้อม ร้องขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้บังเกิดแก่ตน

คำว่า **สงสาร** ความหมายเดิมคือ มีสองความหมาย (๑) การเวียนว่ายตายเกิดเช่น สงสารวัฏ (๒) การแสดงความรู้สึกถึงความเดือดร้อนของคนอื่น เห็นใจคนอื่น ความหมายใหม่คือ เห็นใจ มีเมตตา อยากช่วยเหลือ

คำว่า **สังฆกรรม** ความหมายเดิมคือ การทำกิจที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์เรียกว่า สังฆกรรม โดยมีพระตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ความหมายใหม่คือ (ส่วนมากจะใช้ในเชิงลบ) การไม่ร่วมสมาคม การไม่เข้าคบกัน บาดหมางกัน

คำว่า **กุศล** ความหมายเดิมคือ ความฉลาดหรือปัญญา หรืออุบาย ที่ไม่ประกอบด้วย โลภะ โทสะ และ โมหะ ความหมายใหม่คือ บุญ สิ่งที่ดี พอใจมีใจ ความสุข

คำว่า **สันโดษ** ความหมายเดิมคือ ความยินดีในสิ่งที่ตนมีอยู่ เป็นอยู่ มี ๓ นัย คือ (๑) พอใจในสิ่งที่ได้แล้ว (๒) พอใจในตามกำลังที่ตนหาได้และ (๓) พอใจแก่ฐานะของตน ในทางศาสนาพระพุทธเจ้ามิให้พอใจในธรรมที่ยังไม่บรรลุนิพพาน ความหมายใหม่คือ มักน้อย แยกไปอยู่คนเดียว ชอบสงบ ความหมายนี้เหมือนกันกับคำว่า **สมณะ**

คำว่า **เวทนา** ความหมายเดิมคือ อารมณ์ที่เกิดขึ้นจากอายตนะภายในและภายนอกมี ๕ คือ สุข ทุกข์ เสียใจ ดีใจและเฉย ๆ ความหมายใหม่คือ น่าสงสาร โกรธ โมหะ อ่อนไหวใจร้อน ไม่พอใจ ไม่ถูกใจ

คำว่า **อุเบกขา** ความหมายเดิมคือ การวางเฉย (ทางกาย) ต่อสิ่งที่กระทบด้วยอาการรู้เท่าทัน (ทางใจ) เพื่อทำใจให้เป็นกลาง ความหมายใหม่คือ ไม่สนใจ ไม่ใยดี ไม่ทำอะไร วางเฉย

คำว่า **สังคายนา** ความหมายเดิมคือ การรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่จนได้รูปแบบเป็นพระไตรปิฎกเพื่อมิให้คำสอนนั้นตกหล่นหรือสูญหาย ความหมายใหม่คือ การปฏิรูป การดัดแปลงใหม่ การรื้อถอน การซ่อม การปฏิบัติเพื่อให้เกิดแนวทางใหม่ สิ่งใหม่

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์, **จาริกบุญ จาริกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๘-๒๖๙.

คำว่า **ผ้าป่า** ความหมายเดิมคือ ผ้าที่ผู้ถวายนำไปวางไว้ที่กิ่งไม้ มาจากคติในพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลผ้าหายาก พระภิกษุต้องแสวงหาผ้าเอง โดยเก็บเอาจากซากศพ หรือที่เขาทิ้งตามป่า มาทำเป็นจีวร ความหมายใหม่คือ การแจกซอง การเรียไร การบริจาคเงิน การร่วมบุญ ร่วมงานทอดผ้าป่า

คำว่า **เวียนเทียน** ความหมายเดิมคือ การแสดงออกถึงการเคารพหรือการระลึกถึงคุณบางอย่าง มักนิยมทำกันในวันสำคัญคือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา เพื่อระลึกถึงพุทธคุณ ธรรมคุณและสังฆคุณ ความหมายใหม่คือ การกระทำที่จำเจ บ่อย ๆ หรือวนเวียน หรืออาจรวมถึงการโทรมหญิงแบบเวียนรอบจนครบจำนวนที่ร่วมกัน

คำว่า **อนาจาร** ความหมายเดิมคือ ความประพฤติของบรรพชิตที่ไม่เหมาะสมในทางพระวินัยเช่น เล่นสนุกต่าง ๆ แบบเด็ก ๆ เรียนวิชาเดรัจฉาน ใ้ห่วย ทำเสน่ห์ รวมทั้งความประพฤติผิด ความประพฤติชั่ว สิ่งที่ไม่เหมาะสมแก่สมณสาธูป ความหมายใหม่คือ การกระทำผิดในเชิงไม่เหมาะสมทางเพศ หยาบคาย ลามก เรื่องน่าอับอาย น่ารังเกียจ

คำว่า **อานิสงส์** ความหมายเดิมคือ คุณที่ไหลออกมาเนื่อง ๆ แห่งผล ที่ทำให้เกิดความอิมใจ พอใจ เรียกว่า บุญ ก็ได้ อานิสงส์เกิดมาจากการทำดี หรือทำงานอะไรก็ตาม ผลย่อมบังเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยนั้น ๆ เช่น ทำดีย่อมได้ดีเป็นต้น ความหมายใหม่คือ ผลลัพธ์จากการกระทำเอง หรือผู้อื่นกระทำ ผลที่เกิดโดยตรงและทางอ้อม ได้รับสิ่งที่ไม่คาดคิด ผลบุญ ผลประโยชน์

คำว่า **บริษัท** ความหมายเดิมคือ หมู่ คณะ ชุมชน หรือหมู่ของชาวพุทธมี ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ส่วนความหมายใหม่คือ กลุ่มบุคคลที่ร่วมกันทำธุรกรรมทางการค้าหรือกิจกรรมอย่างไรอย่างหนึ่ง

แม้แต่คำสำนวนที่ผู้คนทั่วไปใช้กันอยู่ประจำแต่ไม่ค่อยรู้ความหมายเดิม เช่น คำว่า

เลียงบาติ ภาษาบาติเป็นภาษาที่ยากสำหรับชาวบ้าน เพราะเป็นภาษาทางศาสนาที่ใช้เป็นสื่อการสอน ดังนั้น ผู้ที่ชำนาญจึงอยู่ที่พระสงฆ์หรือนักศึกษาที่สนใจเฉพาะด้าน เพราะรากเหง้าความหมายของคำมาจากภาษาสันสกฤตและปรากฤต เมื่อศาสนาพุทธถูกเผยแพร่มาถึงเมืองไทย คนไทยจึงได้รับอิทธิพลของภาษาเหล่านี้ด้วย ด้วยความไม่รู้ที่มาที่ไปของคำ ส่วนมากผู้คน มักจำจากผู้รู้ที่พูดสืบทอด และไม่แน่ใจว่า คำบางคำหมายถึงอะไร เมื่อเวลาจะสื่อไม่แน่ใจว่ามีหลักฐานหรือความถูกต้องเพียงใด จึงไม่แน่ใจ อนึ่ง ผู้วิจัยคิดว่า การพูดว่า 'ไม่รู้' ก็กลัวเสียหน้า จึงพูดอ้อมค้อมหรือเฉียงเอาส่วนที่พอเอาชนะไปได้ จึงเรียกว่า เลียงบาติ คือ ไม่พูดภาษาบาติ แต่พูดคำอื่นเพื่อกลบเกลื่อนเป็นความหมายให้เขาไป

คำว่าบาตร คำนี้เป็นกิริยาที่พระภิกษุในสมัยพุทธกาลปฏิเสธการรับบาตรผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาพระสงฆ์ ที่ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ในทางเสียหาย พระภิกษุจึงไม่รับบาตร ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปัจจุบันชาวบ้านนำมาใช้ในความหมาย การไม่ร่วมด้วย ไม่เอาด้วย การปฏิเสธที่จะเข้าร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

พรหมลิขิต ชาวอินเดียสมัยก่อนพุทธกาล ได้รับอิทธิพลระบบวรรณะและความเชื่อจากคัมภีร์พระเวทที่สอนว่า ชีวิตเกิดมาจากพระพรหม วิถีชีวิตจึงขึ้นกับการคลันดาลของผู้มีอำนาจคือ พระเจ้าเป็นผู้กุมโชคชะตา ชาวอินเดียจึงไม่ยอมทำอะไรเพื่อให้ชีวิตดีขึ้น คอยแต่รอผลคลันดาล เช่น คอยบูชาขัญญ์เพื่อให้เทพเจ้าพอใจ ดังนั้น ผู้คนสมัยนั้นจึงปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามยถาของพระพรหมที่ลิขิตชีวิต แต่ครั้นมาถึงยุคพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเข้าใจว่าที่ผู้คนไม่มีทางบรรลุทางโมกษะ ก็เพราะมีวแต่รอผลจากพระเจ้า ไม่ขวนขวายด้วยอำนาจปัญญาตัวเอง ซึ่งแม้ทุกวันคำนี้ยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนอยู่ พระองค์จึงสอนว่า เราคือ ผู้ลิขิตชีวิตตัวเองมิใช่พระพรหมแต่ประการใด เรียกว่า การกระทำ (กรรม) ส่วนความหมายในปัจจุบัน ยังคงเชื่อในความหมายเดิม ๆ ของพราหมณ์อยู่แต่มีอิทธิพลเข้ามา เช่น อ้างฟ้าดิน เทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ไปสู่สุคติ คติที่พระพุทธศาสนาสอนคือ เมื่อชีวิตดับลงมีทางไปสองทาง ทางหนึ่งไปทางดี เรียกว่า **สุคติ** มีสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เป็นที่รองรับ คำนี้มาจากสองคำคือ คำว่า **สุ** แปลว่าดีงาม และคำว่า **คติ** แปลว่า ที่ไป การที่บุคคลที่ตายลงมีคติที่ไปก็ขึ้นอยู่กับการทำดีนั่นเอง อีกทางหนึ่งคือทางไปที่ไม่ดีเรียกว่า **ทุคติ** มีนรกขุมต่าง ๆ เป็นที่รองรับ **ทุ** แปลว่า ไม่ดี เลว หยาบ **คติ** แปลว่า ที่ไป บุคคลที่ทำชั่ว ย่อมไปสู่ทุคติที่ตัวเองสร้าง ความเชื่อหรืออิทธิพลของคำนี้ ผู้คนยังคงใช้อยู่เสมอเวลาญาติเสียชีวิตลง ซึ่งความเป็นจริงก็ขึ้นอยู่กับผลการกระทำของผู้ตายว่า ทำอะไรไว้เมื่อมีชีวิต ดังนั้น การที่ผู้คนใช้คำนี้อยู่ เนื่องจากว่า อยากให้ผู้วายชนม์ไปแล้วไปดี

บุญวาสนา คำนี้มาจากสองคำคือ บุญและคำว่าวาสนา คำว่า บุญ เป็นผลที่เกิดจากการกระทำ โดยมีจิตเป็นผู้เสวย เมื่อใจเป็นบุญ สะสมไว้นาน ๆ บ่อย ๆ กลายเป็นอุปนิสัย เป็นวาสนาที่นำพาให้เป็นที่ไปตามที่ตัวเองสะสมมา เมื่อนำมาพุดมภ์จะพุดรวมกันว่าบุญวาสนา

โปรดสัตว์ คำนี้เกิดมาจากพุทธกิจของพระพุทธเจ้าในตอนเช้าที่ออกบิณฑบาต ในขณะเดียวกันก็ถือโอกาสแสดงธรรมไปด้วยจึงเรียกอาการนี้ว่า โปรดสัตว์ หมายถึง การแสดงธรรมให้สัตว์โลกได้รับรสพระธรรมนั่นเอง ปัจจุบันผู้คนนำคำนี้มาใช้ในความหมายว่า ให้การช่วยเหลือ อุ้มชู อุปถัมภ์

เจ้าภาพ คำนี้มาจากสองคำคือ เจ้า แปลว่าผู้เป็นใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้า และคำว่า ภาพ แปลว่า ความมี ความเป็น จึงได้ความหมายว่า ผู้เป็นใหญ่แห่งความมี (ความรับผิดชอบ) ความเป็น (ตามสถานะที่ถูกสมมติให้เป็น) จึงหมายถึง มีงานที่ต้องรับผิดชอบ ต้องทำหน้าที่ตามงานนั้น ๆ

อายุมาก ในทางภาษาพระ คำว่า อายุมาก หมายถึง ดี ความหมายอยู่ที่คำว่า **อายุ** ที่แปลว่า พลังหล่อเลี้ยงชีวิตหรือปัจจัยส่งเสริมให้ชีวิตมีความเข้มแข็ง และดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง คนที่มีอายุยืนยาวเพราะมีพลังชีวิตที่แข็งแรงจึงมีอายุมาก แต่ความหมายอีกนัยคือ อายุมาก คือ อายุของชีวิตน้อยลง ในขณะที่อายุน้อย ๆ เช่น เด็กอาจจะ มี (เวลา) อายุอยู่บนโลกยาวนาน

นอกจากคำที่มีปัญหาสำหรับชาวบ้านแล้ว ยังมีปัญหาคำในระดับนักวิชาการ และพระสงฆ์อีกด้วย เช่น คำว่า

เป็นอนัตตา มีการถกเถียงกันว่าพระพุทธเจ้าสอนเรื่องอัตตาหรืออนัตตา ที่มาของความหมายนี้คือ ในสมัยนั้นพระพุทธเจ้าปฏิเสธแนวคิดลัทธิบางลัทธิที่สอนเรื่อง ชีวิตหรืออัตตาว่า เป็นสิ่งอมตะ เพราะมาจากพระพรหมหรือภาวะที่เป็นพรหมัน ตามที่ศาสนาพราหมณ์สอนว่า คือความจริงอันสูงสุด จริ่งที่สุด แต่เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ปฏิเสธว่า ชีวิตหรืออัตตามีได้มาจากที่พราหมณ์เชื่อ แต่มาจากกรรมของตัวเอง และมีได้เป็นสิ่งอมตะอย่างไร

บรรลุนิพพาน มีภาวะที่เป็นอัตตาหรืออนัตตา นิพพานอยู่ในปัจจุบันหรืออนาคต มีความเห็นที่แตกต่างกันสามฝ่ายคือ ฝ่ายแรกว่า นิพพานเป็นอัตตา (มีที่อยู่) เช่น กลุ่มธรรมกาย^{๒๗} อีกฝ่ายว่านิพพานเป็นอนัตตา (ไม่มีที่อยู่ที่เป็น) เช่น กลุ่มพระพรหมคุณาภรณ์^{๒๘} อีกกลุ่มที่ใช้ทั้งสองคือ กลุ่มหลวงตามหาบัว^{๒๙} ส่วนนิพพานบรรลุได้ในปัจจุบันคือ กลุ่มสวนโมกข์หรือพุทธทาส^{๓๐} ส่วนกลุ่มที่เชื่อในอนาคตหรือเมืองสารพัดนึก^{๓๑} คือ ระดับชาวบ้าน ที่เชื่อต่างกันสืบเนื่องมาจาก ไม่มีใครเข้าถึงนิพพานจริงและเกิดการตีความเอาเองทั้งสิ้น

^{๒๗} อภิญา เพ็ญฟูสกุล, “ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๕, ฉบับที่ ๑, (ม.ค.- ม.ย. ๒๕๔๑) : หน้า ๖๐-๖๒.

^{๒๘} อภิญา เพ็ญฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย, หน้า ๖๑.

^{๒๙} วังระ งามจิตร์เจริญ, “นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท อัตตาหรืออนัตตา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๘, ฉบับที่ ๑, (ก.ย.-ธ.ค. ๒๕๔๔) : หน้า ๖๖-๖๗.

^{๓๐} อภิญา เพ็ญฟูสกุล, ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย, หน้า ๕.

^{๓๑} พุทธทาสภิกขุ, พจนานุกรมธรรม, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘.

จิตวิญญาน คำนี้เพิ่งเกิดปัญหาเมื่อไม่นาน ที่เห็นผู้ช่วยบ่อยครั้ง คือ น.พ. ประเวศ วะสี ที่นำสองคำมารวมกัน^{๓๒} เพื่อสื่อถึงองค์รวมความเป็นมนุษย์ในรูปกายและใจทั้งหมด แต่สำหรับ พระสงฆ์^{๓๓} และนักวิชาการ^{๓๔} ว่า คำทั้งสองเป็นคำเดียวกัน เป็นการใช้คำที่ซ้ำซ้อนกัน หากใช้ คำว่า จิตเพียงพอที่จะสื่อความหมายจิตใจได้ คำว่าวิญญาน เป็นศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการสื่อถึง อายตนะภายในภายนอกกระทบกัน เกิดวิญญานขึ้น ซึ่งที่สุดจะไปตกผลึกที่คำว่า จิต

ขอบสันโดษ คำว่า สันโดษ^{๓๕} เป็นคำที่ชาวบ้านหรือนักวิชาการบางคนไม่รู้จักความ กว้างและความแคบของความหมาย จึงนำมาใช้ผิด ๆ ว่า เมื่อสันโดษจะทำให้คนอ่อนแอ ขี้เกียจ แต่ สำหรับพระสงฆ์จะใช้ในบริบทที่ว่า การรู้จักพอเพียง หรือยินดีในสิ่งที่ตัวเองมี ไม่ทะเยอทะยานเกิน ฐานะของตัวเอง ส่วนเมื่อนำไปใช้ในทางธรรมะความหมายจะตรงข้ามกัน คือ ไม่ยินดีในสิ่งที่ตนมี หรือไม่ยินดีในความดี เมื่อยังไม่บรรลุธรรมขั้นอริยะ

อริยบุคคล คำนี้บุคคลทั่วไปมักจะนำมาใช้ในบริบทที่เห็นใครดี ใครทำดี ก็จะถูก เรียกว่า อริยะ เช่น คนใจบุญ เรียกว่า ใจประเสริฐ คนมีเมตตาจะถูกเรียกว่า ใจพระ แม่พระ หรือเป็น มนุษย์ก็ถูกเรียกว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐ^{๓๖} แต่ความหมายมาจาก ชนเผ่าอรยันตอนเหนือของ อินเดีย ที่รุกรานชนพื้นเมืองคือ พวกคราเวียเนียนหรือพวกทมิฬ เรียกกลุ่มนี้ว่า มิถิกกะ พวกอรยันถือ ว่า พวกตนเก่งกว่า ฉลาดกว่า จึงถือเชื้อชาติตัวเองว่า ประเสริฐ เรียกว่าอริยกะหรืออริยะ ต่อมาพวก นี้ได้แต่งตั้งกัมภีร์พระเวทย์รับรองเชื้อชาติตัวเองขึ้น จนกลายเป็นกฎหรือระบบวรรณะขึ้น วรรณะทั้งสองคือ พราหมณ์และกษัตริย์คือ วรรณะที่เป็นชนชั้นสูง เป็นชนชั้นประเสริฐ เพราะเกิดจากปาก และแขนของพระพรหม ต่อมาพระพุทธเจ้าปฏิเสธแนวคิดนี้ พระองค์ตรัสว่า ผู้ประเสริฐคือ ผู้บรรลุ ธรรมจนเป็นพระอรหันต์

^{๓๒} ประเวศ วะสี และคณะ, **ธรรมชาติของสรรพสิ่งการเข้าถึงความจริงทั้งหมด**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิ สำนักบ้านเกิดและคณะ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗-๖๒.

^{๓๓} พระธรรมปิฎกและคณะ, **คำว่า จิตวิญญานในร่างพรบ. สุขภาพแห่งชาติมีผลกระทบต่อ พระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร**, (กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔-๑๗.

^{๓๔} วัชระ งามจิตร์เจริญ, **“นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท อุตตาหรือนัตตา”**, หน้า ๑๑.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่**, (กรุงเทพฯ : พุทธ ธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๐-๑๑๕.

^{๓๖} สนิท ศรีสำแดง, **ปรัชญาเถรวาท**, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

ภันเตและอาวุโส คำว่า **ภันเต** แปลว่า ท่านผู้เจริญ เป็นคำเรียกของพระที่มีพรรษามาก ใช้เรียก พระผู้เฒ่า ส่วนพระผู้เฒ่าจะเรียกพระที่มีพรรษามากว่า **อาวุโส** ที่แปลว่า ผู้มีอายุ แต่ปัจจุบันพระสงฆ์บางส่วนยังสับสนเรื่องการเรียกคำนี้สลับกัน

เป็นพระอรหันต์ เป็นคำเรียกที่บุคคลที่ได้บรรลุมรรคผลคือ อรหันตมรรคและอรหันตผล หมายถึง ผู้ถึงธรรมขั้นสูงสุด ที่หมดจดจากกิเลส อาสวะ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป คุณธรรมความเป็นพระอรหันต์นี้เรียกว่า **อรหัต** ส่วนที่เป็นปัญหาในปัจจุบันคือ สื่อหนังสือพิมพ์นำคำนี้มาใช้กับบุคคลธรรมดาสามัญ ทั้ง ๆ ที่ไม่บรรลุธรรมใด ๆ หรือแม้แต่พระสงฆ์ด้วยกันเองยังถกเถียงกันว่า ใครกันแน่ที่บรรลุธรรมขั้นนี้ เพราะในพระวินัยห้ามกล่าวถึงเรื่องนี้แก่ใคร

ดังนั้น คำเหล่านี้ มีความหมายตามรากศัพท์ในตัวเองคือ ส่วนมากมาจากกรากเหง้าของพราหมณ์ แต่ปัจจุบันชาวพุทธนำมาใช้ในบริบทสังคมไทย จึงกลายเป็นความหมายใหม่ ทำให้เกิดเป็นปัญหาในการตีความหมายก็มี นอกจากนั้น ยังรวมถึงภาษาต่างประเทศที่ปะปนเข้าอีก คำหามาน คนไถ กล่าวว่า “คนไทยจำนวนมากใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย แต่ไม่เอาใจใส่ความถูกต้องในการสื่อสาร ส่วนใหญ่ใช้ภาษาอังกฤษปนไทย เพื่อให้ตนเองดูมีศักดิ์ศรี คนเหล่านี้ยังรวมถึง อาจารย์สอน นักแต่งตำรา ดารา พิธีกร คนอ่านข่าว คนเขียนข่าว...มีให้เห็นอยู่เสมอ”^{๓๓} เช่น ในหน้าหนังสือพิมพ์หน้าหนึ่งลงว่า “แก๊จนมีนต้บภาษาฝรังฟูง...ชาวบ้านมีนที่นายกฯ ใช้ภาษาอังกฤษหมอมิ่งต้องคอยแปล”^{๓๔} นอกจากนี้ ภาษาต่างชาติดีกกลับมองว่า มีเกรดมีระดับ “คนไทยจึงถือเอาภาษาต่างประเทศเป็นภาษาที่เจริญ ทันสมัย มีความเป็นสากล โดยเฉพาะนักวิชาการให้ความสำคัญภาษาต่างประเทศเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกินไป ส่วนภาษาไทยกลับมองว่าไม่มีมันดั่งลั้งเอาเสียเลย อะไรที่ถูกเขียนเป็นภาษาไทยจะด้อยกว่าเมื่อฝรังเขียน”^{๓๕} คำและความหมายเหล่านี้ มีความหมายที่สติด (แน่นอน) ในตัวมันเอง แต่เมื่อคนไม่รู้เอามาใช้และเข้าใจเอง ความหมายเดิมจึงผิดเพี้ยนไป นอกจากการเข้าใจภาษาทางศาสนาผิดแล้ว ภาษาไทยของชาวไทยเองโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ยังไม่ใส่ใจเท่าที่ควรในการใช้ภาษาไทย การออกเสียงและความหมาย ทำให้การสื่อสารของคนยุคปัจจุบันเกิดปัญหาในการสื่อความหมายกัน ต้องใช้คำพูดที่มากขึ้น ฟุ่มเฟือยมากขึ้น การออกเสียงอักขระไม่ถูกต้อง นายหนูใหญ่ คอลัมนิสต์ “คิดทางขวาง” กล่าวว่า ผู้คนต่าง ๆ รวมทั้งผู้หลัก

^{๓๓} คำหามาน คนไถ, “มูมเสมา”, ข่าวสด, (พฐ ๒๕/๑๒/๔๗) : หน้า ๓๓.

^{๓๔} บรรณาธิการ, คม ชัด ลึก, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๕๕๕, (๑๗/๑/๔๕) : หน้า ๑.

^{๓๕} นิธิ เอียวศรีวงศ์, คำมีคม ว่าด้วย ภาษา วัฒนธรรม และอำนาจ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๔๘.

ผู้ใหญ่ในบ้านเมือง ก็ใช้ภาษาไทยกันตามใจชอบ พุดตัว “ร” ตัว “ล” และควบกล้ำไม่ชัด จะได้ฟังเสียงแปลก ๆ เช่น รัค-ละ-มน-ตีบ้าง ปับ-ปุงบ้าง เปียน-เปงบ้าง เปียน-ไปบ้าง^{๔๐} ทำให้เกิดเป็นแบบให้คนรุ่นใหม่เอาอย่าง จากที่ได้สำรวจจากเว็บไซต์แห่งหนึ่งมีการตั้งกระทู้ถามว่า **อะไรทำให้ ภาษา (ไทย) ผิดเพี้ยนพบว่า** มีผู้ตอบกลับมามากมาย โดยมีผู้แสดงความเห็นดังนี้

ความคิดเห็นที่ ๔ ชื่อ **ซออุ** กล่าวว่า ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากออกเสียงผิดก็เลยเขียนผิด รวมทั้งความง่าย ๆ ของคนในยุคนี้ ก็เขียนง่าย ๆ โดยไม่คำนึงถึงหลักไวยากรณ์ (๑๔ พ.ย. - ๔๘) ส่วนอีกคนชื่อแฝงว่า bubble dream (**ความคิดเห็นที่ ๘**) กล่าวว่า น่าจะเป็นเพราะว่า เราอยากเขียนหรือพิมพ์ให้เหมือนภาษาพูด จะได้ดูไม่เป็นทางการ คูนิตสนมมากขึ้น อย่างเช่น “จริงหรือ” เพี้ยนเป็น “จริงหรอ” “หรือเปล่า” เพี้ยนเป็น “รีป่าว” ภาษามีการเปลี่ยนแปลงได้ละตามยุคสมัย อย่างสมัยก่อนใช้คำว่า “เปน” ซึ่งต่อมาเราเปลี่ยนมาใช้ “เป็น” แล้วตอนนี้เริ่มเพี้ยนกลับไปใช้ “เปน” ในภาษาพูดเวลาพิมพ์ คิดว่าภาษาเปลี่ยนได้ตามยุคสมัยนะละ ขึ้นอยู่กับความนิยม

นอกจากนี้ มีผู้ตั้งกระทู้เพิ่มอีกกว่า **ทำไมวัยรุ่นไทยถึงชอบใจเขียนภาษาไทยผิด ๆ** โดยเขาตั้งข้อสงสัยดังนี้ เท่าที่ใช้อินเทอร์เน็ตมา เห็นวัยรุ่นจงใจเขียนภาษาไทยแบบผิด ๆ ไม่เข้าใจเลยว่ะเพราะอะไร คำที่เห็นบ่อยมาก ๆ เช่น ไค (ไคร) ปาย (ไป) จัย (ใจ) เคยเข้าไปอ่าน blog หรือ diary ของวัยรุ่นบางคน เข้าไปอ่านได้ ๒ บรรทัดก็ต้องถอยละ เพราะอ่านไม่รู้เรื่อง นั่งคิด ๆ เหตุผลที่วัยรุ่นจงใจเขียนภาษาไทยผิด ๆ สาเหตุน่าจะมาจาก

๑. สาเหตุ เพราะเขียนหนังสือไม่ได้ อ่านไม่ออกมาตั้งแต่เด็ก โดมาก็เลยเขียนไม่ถูก
๒. สาเหตุเพราะคนไทย โดยเฉพาะวัยรุ่นไร้จิตสำนึก ในการเขียนการใช้ภาษาไทย
๓. สาเหตุ เพราะสมองบางส่วนพัฒนาไม่เต็มที่ถึงทำให้ชอบเขียนด้วยภาษาปัญญาอ่อน ไม่เข้าใจเลย ไม่เข้าใจจริง ๆ บางคนบอกว่าเขียนผิด ๆ (คุณblueblood)^{๔๑}

ด้วยเหตุนี้ เมื่อเวลาชาวพุทธสื่อสารกันหรือได้ยินคำเหล่านี้จากสื่อยุคใหม่หรือภาษาสื่อ มักจะได้ยินคำเหล่านี้บ่อย ๆ ทำให้เกิดมโนภาพในใจว่า ความหมายจริง ๆ น่าจะเป็นเช่นนั้น ในขณะที่ยวกันภาษาทางวิทยาศาสตร์ ชาวบ้านไม่ค่อยเข้าใจ เพราะไม่ใส่ใจ เพราะยากเนื่องจากว่าพระสื่อภาษายาก ใช้สำนวนวัด สำนวนบาลี ในอีกด้านหนึ่ง ชาวไทยใช้ภาษาไทยไม่

^{๔๐} นายหนูใหญ่, “เสรีภาพในการใช้ภาษาไทย”, **คมชัดลึก**, (ศุกร์ที่ ๑๐/๖/๕๘) : หน้า ๓.

^{๔๑} "http://www.pantip.com/cafe/library/topic/K3876399/K3876399.html, 25/11/05.

รัดกุม ไม่ละเอียดเรื่องความถูกต้องในภาษาของตนเอง แต่กลับใช้ภาษาตามความพอใจจนเกิดความเคยชิน เช่น การออกเสียงตัว ร ตัว ล ควบกล้ำไม่ได้ ปัจจัยที่เป็นปัญหาอีกอย่างคือ วัฒนธรรมของภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ ทำให้คนไทยพูดไทยปนภาษาอังกฤษมากขึ้น อิทธิพลการออกเสียงของภาษาอังกฤษ มีผลทำให้การออกเสียงภาษาไทยเพี้ยนไปด้วย โดยเฉพาะวัยรุ่นซึ่งอาจจะเป็นปัญหาในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แม้ภาษาจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคตามสมัย แต่ผู้ใช้ควรตระหนักในการใช้ภาษาของตัวเองด้วย ไม่เช่นนั้น เราต้องมาใช้ภาษาให้มากขึ้น ฟุ่มเฟือยขึ้น เปลืองขึ้น แทนที่จะสื่อตรง ๆ และรัดกุม กลับมาเสียเวลาอธิบายชี้แจง ส่วนทางศาสนา ต้องมาจับผิดกันว่า จะพูดตรง พูดจริงหรือไม่ เมื่อเวลาจะสื่อธรรม สื่อความจริงที่เกิดจากการเข้าใจธรรม หรือมีประสบการณ์ กลับพูดหรือสื่อออกมาไม่ตรง ไม่กระชับ ต้องมาตีความเอาอีก หรือการอ่านหนังสือธรรม ซึ่งมีคำที่คุ้นอยู่มากมาย แต่กลับไม่เข้าใจความหมายนั้นดีพอ เป็นเหตุไม่เข้าใจธรรม ไม่เข้าใจที่ตัวเจตนาของกันเอง เพราะภาษาสื่อสารกันไม่ครบถ้วนนั่นเอง จึงพอสรุปปัญหาออกเป็นสองส่วนดังนี้

๑. ปัญหาเกิดกับฆราวาส

จากการสำรวจโดยการสุ่มประชากรในเขตภาษีเจริญ ซึ่งผู้วิจัยเลือกกลุ่มประชากรของ วัดเพลง เขตภาษีเจริญ จำนวน ๑๐๐ คน โรงเรียนมัธยม ๒ แห่งที่อยู่ในเขตภาษีเจริญ คือ โรงเรียน วัดนวลนรดิศและโรงเรียนสตรีวัดอัมพรสวรรค์ จำนวน ๑๐๐ คน เฉพาะมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ โดยได้ทราบผลหรือปัจจัยที่เป็นปัญหา โดยคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ดังนี้

๑.๑ ผลสรุปจากการออกแบบสอบถาม

สำหรับฆราวาส

ส่วนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

ตารางที่ ๑๒ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๑๓	๑๓
หญิง	๘๗	๘๗
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๑๒ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๘๗ และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ ๑๓

ตารางที่ ๑๓ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๑๕	๑๕
๒๑-๔๐ปี	๔๔	๔๔
๔๑ ปี ขึ้นไป	๔๑	๔๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๑๓ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑-๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๔๔ รองลงมาคือมีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๔๑ และมีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๕

ตารางที่ ๑๔ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
มัธยม	๓๕	๓๕
อุดมศึกษา	๓๔	๓๔
อื่น ๆ	๒๗	๒๗
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๑๔ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยม คิดเป็นร้อยละ ๓๕ รองลงมาคือ ระดับอุดมศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๓๔ และระดับอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๒๗

ตารางที่ ๑๕ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	๕๒	๕๒
แต่งงาน	๔๘	๔๘
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๑๕ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ ๕๒ และแต่งงาน คิดเป็นร้อยละ ๔๘

ตารางที่ ๑๖ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามภูมิลำเนา

ภูมิลำเนา	จำนวน	ร้อยละ
กรุงเทพมหานคร	๗๕	๗๕
ต่างจังหวัด	๒๕	๒๕
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๑๖ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ ๗๕ และมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด คิดเป็นร้อยละ ๒๕

ตารางที่ ๑๗ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
ข้าราชการ	๓	๓
ค้าขาย	๓๑	๓๑
ธุรกิจส่วนตัว	๒๒	๒๒
อื่น ๆ	๔๔	๔๔
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๑๗ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๔๔ รองลงมาคือ ค้าขาย คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ถัดมาคือ อาชีพธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ ๒๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๑๘ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้

รายได้	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๕๕	๕๕
๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท	๒๖	๒๖
๑๐,๐๐๐ ขึ้นไป	๑๕	๑๕
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๑๘ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาคือมีรายได้อยู่ระหว่าง ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๑๕ และ ๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๑๕

ส่วนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์การเปิดรับสื่อของชาวพุทธในปัจจุบัน

ตารางที่ ๑๙ จำนวนร้อยละชนิดของสื่อที่กลุ่มตัวอย่างใช้ในการเปิดรับข้อมูลเกี่ยวกับธรรมะ

ชนิดของสื่อ	จำนวนผู้ตอบ	จำนวนที่รับสื่อ	ร้อยละ
วิทยุ	๑๐๐	๕๖	๕๖
โทรทัศน์	๑๐๐	๕๕	๕๕
หนังสือพิมพ์	๑๐๐	๒๓	๒๓
หนังสือ	๑๐๐	๓๗	๓๗
นิตยสาร/วารสาร	๑๐๐	๑๕	๑๕
แผ่นพับ	๑๐๐	๗	๗
พระสงฆ์เทศน์	๑๐๐	๔๕	๔๕
อื่น ๆ	๑๐๐	๓	๓

จากตารางที่ ๑๙ พบว่ากลุ่มตัวอย่างรับข้อมูลเกี่ยวกับธรรมะจากวิทยุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๖ รองลงมาคือ วิทยุ โทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ ๕๖ และ ๕๕ และถัดมาคือ พระสงฆ์เทศน์ คิดเป็นร้อยละ ๔๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๒๐ จำนวนความถี่ในการเปิดรับสื่อรายการธรรมะในแต่ละประเภทภายใน ๑ เดือน

ประเภทของสื่อที่ เปิดรับรายการ ธรรมชาติ	น้อย (๐-๒ ครั้ง/เดือน)		ปานกลาง (๓-๕ ครั้ง/เดือน)		มาก (มากกว่า ๕ ครั้ง/เดือน)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
วิทยุ	๒๓	๒๓	๔๐	๔๐	๓๗	๓๗
โทรทัศน์	๓๓	๓๓	๔๒	๔๒	๒๕	๒๕
หนังสือพิมพ์	๖๑	๖๑	๓๓	๓๓	๖	๖
หนังสือ	๒๘	๒๘	๓๕	๓๕	๓๗	๓๗
นิตยสาร/วารสาร	๖๕	๖๕	๒๖	๒๖	๕	๕
แผ่นพับ	๗๗	๗๗	๒๐	๒๐	๓	๓
พระสงฆ์เทศน์	๒๗	๒๗	๓๒	๓๒	๔๑	๔๑
อื่น ๆ	๒๖	๒๖	๑๒	๑๒	๖	๖

จากตารางที่ ๒๐ พบว่ากลุ่มตัวอย่างรับสื่อรายการธรรมชาติวิทยุ โทรทัศน์ อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๐ และ ๔๒ รองลงมาคือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร/วารสาร แผ่นพับ อื่น ๆ อยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๖๑, ๖๕, ๗๗ และ ๒๖ ตามลำดับ และหนังสือ พระสงฆ์เทศน์ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๗ และ ๔๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๒๑ จำนวนร้อยละลักษณะของการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะเชิงการเปิดรับสื่อ	จำนวน	ร้อยละ
สนใจฟัง/ดู/อ่าน เป็นบางครั้ง	๖๐	๖๐
สนใจตลอดจนจบรายการ	๓	๓
ดู/ฟัง/อ่านแบบผ่าน ๆ เท่านั้น	๗	๗
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๒๑ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีลักษณะของการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ สนใจฟัง/ดู/อ่าน เป็นบางครั้งมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๐ รองลงมาคือ ดู/ฟัง/อ่านแบบผ่าน ๆ เท่านั้น คิดเป็นร้อยละ ๗ และถัดมาคือ สนใจตลอดจนจบรายการ คิดเป็นร้อยละ ๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๒๒ จำนวนร้อยละของสถานที่ที่กลุ่มตัวอย่างรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับธรรมชาติ

สถานที่	จำนวนผู้ตอบ	จำนวนที่รับ	ร้อยละ
บ้าน	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐

วัด	๑๐๐	๖๒	๖๒
สำนักหรือสถานธรรม	๑๐๐	๒๕	๒๕
สำนักงาน	๑๐๐	๔	๔
สถานสาธารณะ	๑๐๐	๔	๔
อื่น ๆ	๑๐๐	๕	๕

จากตารางที่ ๒๒ พบว่าสถานที่ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับธรรมะจากบ้าน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาคือ วัด คิดเป็นร้อยละ ๖๒ และถัดมาคือ สำนักหรือสถานธรรม คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๒๓ จำนวนร้อยละความชอบเนื้อหาธรรมะที่พระสงฆ์เทศนา

เนื้อหาธรรมะ	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ชอบ	ร้อยละ
ทั่ว ๆ ไป	๑๐๐	๓๐	๓๐
ธรรมะล้วน ๆ	๑๐๐	๒๒	๒๒
ธรรมะเชิงประยุกต์เข้ากับสังคม	๑๐๐	๕๕	๕๕
แบบเสนอแนะและวิจารณ์	๑๐๐	๑๘	๑๘
ถาม-ตอบธรรมะ	๑๐๐	๑๖	๑๖

จากตารางที่ ๒๓ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความชอบเนื้อหาธรรมะที่พระสงฆ์เทศนาเกี่ยวกับ ธรรมะเชิงประยุกต์เข้ากับสังคม คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาคือ ทั่ว ๆ ไป คิดเป็นร้อยละ ๓๐ และถัดมาคือ เนื้อหาธรรมะล้วน ๆ คิดเป็นร้อยละ ๒๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๒๔ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ชอบสื่อบุคคลเกี่ยวกับพระสงฆ์

สื่อบุคคล/พระสงฆ์	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ชอบ	ร้อยละ
พระมหาค่าน	๑๐๐	๑๑	๑๑
หลวงปู่พุทธอิสระ	๑๐๐	๒๐	๒๐
พระธรรมปิฎก	๑๐๐	๓๓	๓๓
ท่านจันทร์	๑๐๐	๗	๗
หลวงพ่อปัญญา	๑๐๐	๓๓	๓๓

พระเทพโสภณ	๑๐๐	๒๔	๒๔
หลวงตามหาบัว	๑๐๐	๒๐	๒๐
พระเทพดิลก	๑๐๐	๑๔	๑๔
พระพยอม	๑๐๐	๓๘	๓๘
พระพิจิตรธรรมพาที	๑๐๐	๑๔	๑๔
หลวงพ่อดุณ	๑๐๐	๓๒	๓๒
พระพิพิธธรรมสุนทร	๑๐๐	๓๑	๓๑
รูปอื่น ๆ	๑๐๐	๑๒	๑๒

จากตารางที่ ๒๔ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความชอบพระพยอม คิดเป็นร้อยละ ๓๘ รองลงมาคือ พระธรรมปิฎก คิดเป็นร้อยละ ๓๒ และถัดมาก็คือ หลวงพ่อปัญญา คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๓ การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนา

ตารางที่ ๒๕ จำนวนร้อยละของกิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมกับทางศาสนา

กิจกรรม	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่เข้าร่วม	ร้อยละ
ทำบุญตักบาตร	๑๐๐	๕๕	๕๕
ไปวัดทุกวันพระ	๑๐๐	๒๐	๒๐
ไปทำบุญตักบาตรเฉพาะวันสำคัญทางศาสนา	๑๐๐	๓๓	๓๓
ทำบุญวันเกิด/บุญอุทิศ	๑๐๐	๓๑	๓๑
ฟังเทศน์/สัมมนาธรรมะ	๑๐๐	๒๖	๒๖
บวชชีพราหมณ์	๑๐๐	๕๕	๕๕
กรรมกรวัด	๑๐๐	๖	๖
สร้างสาธารณะประโยชน์แก่วัด	๑๐๐	๓๓	๓๓

จากตาราง ๒๕ นี้พบว่า ส่วนใหญ่เข้าวัดเนื่องจากไปทำบุญตักบาตรและบวชชีพราหมณ์ คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาคือ ไปทำบุญวันสำคัญและสร้างสาธารณะประโยชน์แก่วัด คิดเป็นร้อยละ ๓๓ และถัดมาก็คือ ทำบุญอุทิศ วันเกิด คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดของสื่อสารธรรมะ

ตารางที่ ๒๖ จำนวนร้อยละของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อประเด็นที่เป็นปัญหาและอุปสรรค
ในการใช้ภาษาในการถ่ายทอดธรรมะของพระสงฆ์ ในปัจจุบัน

ลักษณะของการใช้ภาษา	เห็นด้วยมากที่สุด		เห็นด้วย		เห็นด้วยปานกลาง		ไม่เห็นด้วย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑. พระใช้ภาษาบาลีมากเกินไป	๑๐	๑๐	๒๑	๒๑	๕๖	๕๖	๑๓	๑๓
๒. ใช้สำนวนการแปลบาลีมากเกินไป	๕	๕	๒๓	๒๓	๕๐	๕๐	๑๘	๑๘
๓. ขาดทักษะการสื่อสารยุคใหม่	๔	๔	๑๘	๑๘	๕๔	๕๔	๒๔	๒๔
๔. พระไม่ได้ขยายความให้เข้าใจง่ายขึ้น	๑๑	๑๑	๒๒	๒๒	๕๐	๕๐	๑๓	๑๓
๕. ไม่ยกตัวอย่างให้ชัดในธรรมะ	๕	๕	๒๔	๒๔	๔๐	๔๐	๒๓	๒๓
๖. ไม่นำปัญหาใช้เป็นสื่อเทศน์	๓	๓	๓๔	๓๔	๔๑	๔๑	๑๘	๑๘
๗. ใช้ภาษาไทยไม่ถูกต้อง	๔	๔	๑๖	๑๖	๔๕	๔๕	๓๕	๓๕
๘. ใช้ภาษาใหม่เกินไป	๓	๓	๑๓	๑๓	๔๒	๔๒	๔๒	๔๒
๙. ใช้ภาษาและท่าทางไม่เหมาะสม	๕	๕	๑๕	๑๕	๓๓	๓๓	๔๓	๔๓
๑๐. ไม่เข้าใจภาษาธรรมะ	๕	๕	๑๖	๑๖	๔๕	๔๕	๓๐	๓๐

จากตารางที่ ๒๖ พบว่ากลุ่มตัวอย่างพบว่า กลุ่มที่เห็นด้วยมากที่สุด คือ พระไม่ได้ขยายความให้เข้าใจง่ายขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๑๑ รองลงมาคือ ใช้ภาษาบาลีมากเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๑๐ และถัดมาคือ ไม่ยกตัวอย่างให้ชัดในธรรมะ คิดเป็นร้อยละ ๕ ตามลำดับ

ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เห็นด้วย คือ ใช้ภาษาและท่าทางไม่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ ๔๓ รองลงมาคือ ใช้ภาษาใหม่เกินไป คิดเป็นร้อยละ ๔๒ และถัดมาคือ ใช้ภาษาไทยไม่ถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ ๓๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๒๗ จำนวนร้อยละของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ต่อการใช้ภาษาไทยของ
พุทธศาสนิกชนในการถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาธรรมะ

ลักษณะของการใช้ภาษา	เห็นด้วยมากที่สุด		เห็นด้วย		เห็นด้วยปานกลาง		ไม่เห็นด้วย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑. ไม่เข้าใจภาษาธรรมะ	๒๖	๒๖	๓๕	๓๕	๒๕	๒๕	๖	๖
๒. ไม่เข้าใจภาษาบาลีพอ	๒๔	๒๔	๔๕	๔๕	๒๕	๒๕	๖	๖
๓. ใช้ภาษาไม่ตรงกับเจตนาตัวเอง	๑๐	๑๐	๕๓	๕๓	๒๓	๒๓	๑๔	๑๔
๔. ใช้คำศัพท์ผิด	๑๒	๑๒	๓๕	๓๕	๒๘	๒๘	๒๑	๒๑
๕. ใช้คำพูดฟุ่มเฟือยมากเกินไป	๑๖	๑๖	๔๒	๔๒	๒๓	๒๓	๑๕	๑๕
๖. ใช้ภาษาไทยไม่ตรงภาษาธรรมะ	๑๑	๑๑	๔๔	๔๔	๒๖	๒๖	๑๕	๑๕
๗. ไม่รู้รากศัพท์ภาษาที่สื่อ	๑๘	๑๘	๔๓	๔๓	๒๕	๒๕	๑๐	๑๐
๘. ขาดประสบการณ์	๑๒	๑๒	๔๓	๔๓	๒๘	๒๘	๑๗	๑๗
๙. ใช้ภาษาปนมากเกินไป	๖	๖	๔๗	๔๗	๓๑	๓๑	๑๖	๑๖
๑๐. ขาดความจริงใจในการสื่อสาร	๑๑	๑๑	๓๗	๓๗	๒๔	๒๔	๒๘	๒๘

จากตารางที่ ๒๗ พบว่า กลุ่มที่เห็นด้วยมากที่สุดคือ ไม่เข้าใจภาษาธรรมะ คิดเป็นร้อยละ ๒๖ รองลงมาคือ ไม่เข้าใจภาษาบาลีพอ คิดเป็นร้อยละ ๒๔ และถัดมาคือ ไม่รู้รากศัพท์ภาษาที่สื่อ คิดเป็นร้อยละ ๑๘ ส่วนกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย คือ ขาดความจริงใจในการสื่อสาร คิดเป็นร้อยละ ๒๘ รองลงมาคือ ใช้คำผิด คิดเป็นร้อยละ ๒๑ และถัดมาคือ ใช้ภาษาไทยไม่ตรงภาษาธรรมะ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๕ ผลการวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจในภาษาธรรมะและภาษาไทย

ตารางที่ ๒๘ จำนวนร้อยละของความเข้าใจต่อศัพท์ธรรมะ

คำศัพท์	ความหมายที่ ๑		ความหมายที่ ๒		ความหมายที่ ๓	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
กาม	๒๘	๒๘	๕๕	๕๕	๑๓	๑๓
กุศล	๕๘	๕๘	๔๒	๔๒	๐	๐
กรรม	๑๓	๑๓	๘๓	๘๓	๔	๔
นิพพาน	๑๓	๑๓	๘	๘	๓๕	๓๕
สมณะ	๕๒	๕๒	๔๓	๔๓	๕	๕
สัญญา	๓	๓	๓๓	๓๓	๕๖	๕๖
วิญญาน	๓๔	๓๔	๓๖	๓๖	๓๐	๓๐
สังกรรม	๖๘	๖๘	๓	๓	๒๕	๒๕
สันโดษ	๔๕	๔๕	๔๒	๔๒	๑๓	๑๓
สวรรค์	๔๓	๔๓	๒๐	๒๐	๓๓	๓๓
เครื่องจลน	๖๓	๖๓	๑๑	๑๑	๒๖	๒๖
เปรต	๖๓	๖๓	๑๘	๑๘	๑๕	๑๕
มาร	๑๓	๑๓	๖๔	๖๔	๑๕	๑๕
มรรคผล	๖๓	๖๓	๑๕	๑๕	๒๒	๒๒
เทวดา	๓๔	๓๔	๘	๘	๑๘	๑๘
เมตตา	๒๖	๒๖	๕๔	๕๔	๒๐	๒๐
มงคล	๒๐	๒๐	๓๓	๓๓	๔๓	๔๓

ปัญญา	๕๑	๕๑	๕	๕	๔	๔
รูป	๑๐	๑๐	๒๒	๒๒	๖๘	๖๘
สมาธิ	๕๐	๕๐	๒	๒	๔๘	๔๘
เวทนา	๕๒	๕๒	๓๑	๓๑	๑๗	๑๗
บัณฑิต	๕๖	๕๖	๗	๗	๓๗	๓๗
ภavana	๕๕	๕๕	๔๒	๔๒	๓	๓
ปาฏิหาริย์	๗๑	๗๑	๑๓	๑๓	๑๖	๑๖
พาล	๔๓	๔๓	๑๘	๑๘	๓๕	๓๕
อุเบกขา	๑๕	๑๕	๗๘	๗๘	๗	๗
อารมณ์	๑๖	๑๖	๔	๔	๘๐	๘๐
อรหัตต์	๔๔	๔๔	๔	๔	๕๒	๕๒

จากตารางที่ ๒๘ เรื่องการเข้าใจศัพท์ พบว่า คำว่า กาม มีผู้ตอบ ความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๘ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๗ คำว่า กุศล มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๘๘ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔๒ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๐ คำว่า กรรม มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๓ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๘๗ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๔ คำว่า นิพพาน มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๓ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๘ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๗๙ คำว่า สมณะ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๕๒ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔๓ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๕ คำว่า สัตถุญา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๗ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๓๗ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๕๖ คำว่า วิญญาณ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๓๔ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๓๖ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓๐ คำว่า สังฆกรรม มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๘ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๗ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๕ คำว่า สันโดษ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๔๕ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔๒ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๓ คำว่า สวรรค์ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๔๓ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓๗ คำว่า เจริจณ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๓ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๑ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๖ คำว่า เปรต มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๓ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๘ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๙ คำว่า มาร มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๗ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๖๔ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๙ คำว่า มรรคผล มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๓ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๒ คำว่า เทวดา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๗๔ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๘ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๘ คำว่า เมตตา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕๔ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓๐ คำว่า มงคล มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๓๓ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๔๗ คำว่า ปัญญา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๕๑ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๔ คำว่า รูป มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๒๒ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๖๘ คำว่า สมาธิ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๕๐

ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๒ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๔๘ คำว่า เวทนา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๕๒ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๗ คำว่า บัณฑิต มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๕๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๓ คำว่า กาวนา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๕๕ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔๒ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓ คำว่า ปาฏิหาริย์ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๗๑ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๓ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๖ คำว่า พาล มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๔๓ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๘ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓๙ คำว่า อุเบกขา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๗๘ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๗ คำว่า อารมณฺ์ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๘๐ คำว่า อรหันต์ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๔๔ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๕๒

ส่วนที่ ๖ ข้อเสนอแนะมีดังนี้

๑. ควรอธิบายธรรมะโดยยกตัวอย่างเหตุการณ์ในสังคมไทยประกอบ
๒. อธิบายธรรมะภาษาที่เข้าใจง่าย ทันสมัยและถูกต้องเหมาะสม
๓. บทสวดมนต์ควรมีคำแปลเพื่อให้เข้าใจความหมาย
๔. ควรใช้ภาษาไทยให้มากกว่าภาษาธรรมะ
๕. ควรศึกษาด้านวิชาเทคโนโลยีเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
๖. ควรฝึกอบรมด้านศีลธรรมเพื่อให้ประชาชนใช้เป็นหลักชีวิตประจำวัน
๗. ถ้าต้องใช้ภาษาบาลีก็น่าจะอธิบายความหมายให้ด้วย ซึ่งจะได้อรรถาธิบายในการฟัง
๘. พิธีกรควรมีความรู้ทางศาสนา และควรแต่งกายของพิธีกรให้เหมาะสม
๙. ควรมีการศึกษาหรือการเรียนทางโทรทัศน์ และสอดแทรกรายการธรรมะให้เด็ก
๑๐. ขอให้ยกตัวอย่างผลกระทบให้เห็นชัดเจน
๑๑. อยากให้เทศน์ให้เข้ากับชีวิตประจำวัน
๑๒. อยากให้เทศน์ไม่ใช้เวลามากนัก ประมาณ ๑๕-๒๐ นาทีกำลังดี
๑๓. พระสงฆ์ที่ปล่อยทอดต้องรู้แจ้งธรรมจริง
๑๔. ควรเข้าใจในความหมายของภาษาบาลีก่อนจะนำมาถ่ายทอดแก่สาธุชน
๑๕. ควรเรียนอภิธรรมเพิ่มเติมมาก ๆ
๑๖. ควรศึกษาพื้นฐานของผู้ฟังก่อนสื่อภาษาให้เหมาะสมกับหมู่คณะนั้น ๆ
๑๗. ธรรมะกับภาษาไทยต้องผสมผสานกัน

๑๖. ควรอธิบายธรรมชาติโดยยกตัวอย่างให้ชัดเจน เน้นความเข้าใจ และ มีการแทรกความบันเทิงบ้าง

สำหรับนักเรียน

ส่วนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

ตารางที่ ๒๙ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๒๘	๒๘
หญิง	๗๒	๗๒
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๒๙ พบว่ากลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๒ และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ ๒๘ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓๐ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๕๘	๕๘
๒๑-๔๐ ปี	๒	๒
๔๑ ปี ขึ้นไป	๐	๐

รวม	๑๐๐	๑๐๐
-----	-----	-----

จากตารางที่ ๓๐ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๘ และมีอายุระหว่าง ๒๑-๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓๑ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
มัธยม	๕๘	๕๘
อุดมศึกษา	๒	๒
อื่น ๆ	๐	๐
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๓๑ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๘ และระดับอุดมศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓๒ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	๑๐๐	๑๐๐
แต่งงาน	๐	๐
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๓๒ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

ตารางที่ ๓๓ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามภูมิภาค

ภูมิภาค	จำนวน	ร้อยละ
กรุงเทพมหานคร	๕๘	๕๘
ต่างจังหวัด	๒	๒
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๓๓ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง มีภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานครมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๘ และมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด คิดเป็นร้อยละ ๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓๔ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
ข้าราชการ	๓	๓
ค้าขาย	๐	๐
ธุรกิจส่วนตัว	๑	๑
อื่น ๆ	๕๖	๕๖
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๓๔ พบว่า อื่น ๆ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๖ รองลงมา ข้าราชการ คิดเป็นร้อยละ ๓ และถัดมาธุรกิจส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ ๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓๕ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้

รายได้	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๘๕	๘๕
๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท	๑๕	๑๕
๑๐,๐๐๐ ขึ้นไป	๐	๐
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๓๕ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๘๕ และมีรายได้อยู่ระหว่าง ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๑๕

ส่วนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์การเปิดรับสื่อของชาวพุทธในปัจจุบัน

ตารางที่ ๓๖ จำนวนร้อยละชนิดของสื่อที่กลุ่มตัวอย่างใช้ในการเปิดรับข้อมูลเกี่ยวกับธรรมะ

ชนิดของสื่อ	จำนวนผู้ตอบ	จำนวนที่รับสื่อ	ร้อยละ
วิทยุ	๑๐๐	๓๐	๓๐
โทรทัศน์	๑๐๐	๖๕	๖๕
หนังสือพิมพ์	๑๐๐	๒๒	๒๒
หนังสือ	๑๐๐	๓๑	๓๑
นิตยสาร/วารสาร	๑๐๐	๔	๔
แผ่นพับ	๑๐๐	๖	๖
พระสงฆ์เทศน์	๑๐๐	๔๔	๔๔
อื่นๆ	๑๐๐	๓	๓

จากตารางที่ ๓๖ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง รับข้อมูลเกี่ยวกับธรรมะจากโทรทัศน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๕ รองลงมาคือ พระสงฆ์เทศน์ คิดเป็นร้อยละ ๔๔ และถัดมาคือ หนังสือ คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓๗ ร้อยละของความถี่ในการเปิดรับสื่อรายการธรรมะในแต่ละประเภทภายใน ๑ เดือน

ประเภทของสื่อที่ เปิดรับรายการ ธรรมชาติ	น้อย (๐-๒ ครั้ง/เดือน)		ปานกลาง (๓-๕ ครั้ง/เดือน)		มาก (มากกว่า ๕ ครั้ง/ด.)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
วิทยุ	๓๕	๓๕	๑๓	๑๓	๘	๘
โทรทัศน์	๓๒	๓๒	๕๔	๕๔	๑๔	๑๔
หนังสือพิมพ์	๕๕	๕๕	๓๖	๓๖	๕	๕
หนังสือ	๔๘	๔๘	๔๐	๔๐	๑๒	๑๒
นิตยสาร/วารสาร	๘๑	๘๑	๑๓	๑๓	๒	๒
แผ่นพับ	๓๕	๓๕	๑๘	๑๘	๓	๓
พระสงฆ์เทศน์	๕๒	๕๒	๓๘	๓๘	๑๐	๑๐
อื่น ๆ	๑๔	๑๔	๗	๗	๐	๐

จากตารางที่ ๓๗ พบว่ากลุ่มตัวอย่างพบว่า สื่อที่รับมากที่สุด คือ โทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ ๑๔ รองลงมาคือ หนังสือ คิดเป็นร้อยละ ๑๒ และถัดมาคือ พระสงฆ์เทศน์ คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ตามลำดับ

ส่วนสื่อที่รับน้อย คือ นิตยสาร/วารสาร คิดเป็นร้อยละ ๘๑ รองลงมาคือ แผ่นพับ คิดเป็นร้อยละ ๓๕ และถัดมาคือ วิทยุ คิดเป็นร้อยละ ๓๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓๘ จำนวนร้อยละลักษณะของการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะขิงการเปิดรับสื่อ	จำนวน	ร้อยละ
สนใจฟัง/ดู/อ่าน เป็นบางครั้ง	๖๕	๖๕
สนใจตลอดจนจบรายการ	๕	๕
ดู/ฟัง/อ่านแบบผ่าน ๆ เท่านั้น	๒๖	๒๖
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๓๘ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง มีลักษณะของการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ สนใจฟัง/ดู/อ่าน เป็นบางครั้ง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๕ รองลงมาคือ ดู/ฟัง/อ่านแบบผ่าน ๆ เท่านั้น คิดเป็นร้อยละ ๒๖ และถัดมาคือ สนใจตลอดจนจบรายการ คิดเป็นร้อยละ ๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๓๙ จำนวนร้อยละของสถานที่ที่กลุ่มตัวอย่างรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับธรรมชาติ

สถานที่	จำนวนผู้ตอบ	จำนวนที่รับ	ร้อยละ
บ้าน	๑๐๐	๕๓	๕๓

วัด	๑๐๐	๕๕	๕๕
สำนักหรือสถานธรรม	๑๐๐	๕	๕
สำนักงาน	๑๐๐	๒	๒
สถานสาธารณะ	๑๐๐	๕	๕
อื่น ๆ	๑๐๐	๑๔	๑๔

จากตารางที่ ๓๕ พบว่าสถานที่ที่กลุ่มตัวอย่างรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับธรรมะจากวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาคือ บ้าน คิดเป็นร้อยละ ๕๓ และถัดมาคือ จากแหล่งอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๑๔ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔๐ จำนวนร้อยละความชอบเนื้อหาธรรมะที่พระสงฆ์เทศนา

เนื้อหาธรรมะ	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ชอบ	ร้อยละ
ทั่ว ๆ ไป	๑๐๐	๑๕	๑๕
ธรรมะล้วน ๆ	๑๐๐	๐	๐
ธรรมะเชิงประยุกต์เข้ากับสังคม	๑๐๐	๗๔	๗๔
แบบเสนอแนะและวิจารณ์	๑๐๐	๑๗	๑๗
ถาม-ตอบธรรมะ	๑๐๐	๑๐	๑๐

จากตารางที่ ๔๐ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความชอบเนื้อหาธรรมะที่พระสงฆ์เทศนาเกี่ยวกับธรรมะเชิงประยุกต์เข้ากับสังคมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๔ รองลงมาคือ ทั่ว ๆ ไป คิดเป็นร้อยละ ๑๕ และถัดมาคือ แบบเสนอแนะและวิจารณ์ คิดเป็นร้อยละ ๑๗ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔๑ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ชอบสื่อบุคคลเกี่ยวกับพระสงฆ์

สื่อบุคคล/พระสงฆ์	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ชอบ	ร้อยละ
พระมหาตวัน	๑๐๐	๔	๔
หลวงปู่พุทธอิสระ	๑๐๐	๗	๗
พระธรรมปิฎก	๑๐๐	๑๓	๑๓

ท่านจันทร์	๑๐๐	๓	๓
หลวงพ่อบุญญา	๑๐๐	๑๕	๑๕
พระเทพโสภณ	๑๐๐	๑๓	๑๓
หลวงตามหาบัว	๑๐๐	๓๑	๓๑
พระเทพคิลก	๑๐๐	๐	๐
พระพยอม	๑๐๐	๕๕	๕๕
พระพิจิตรธรรมพาที	๑๐๐	๐	๐
หลวงพ่อกุณ	๑๐๐	๓๘	๓๘
พระพิพิธธรรมสุนทร	๑๐๐	๑	๑
รูปอื่น ๆ	๑๐๐	๔	๔

จากตารางที่ ๔๑ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความชอบพระพยอม คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมา คือ หลวงพ่อกุณ คิดเป็นร้อยละ ๓๘ และถัดมาคือ หลวงตามหาบัว คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๓ การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนา

ตารางที่ ๔๒ กิจกรรมที่ท่านเข้าร่วมทางศาสนาบ่อย ๆ คือ

การร่วมกิจกรรมทางวัด	จำนวนผู้ตอบ	ร้อยละ
ทำบุญตักบาตร	๕๕	๕๕
ไปวัดทุกวันพระ	๒๐	๒๐
ไปทำบุญตักบาตรเฉพาะวันสำคัญทางศาสนา	๓๓	๓๓
ทำบุญวันเกิด/บุญอุทิศ	๓๑	๓๑
ฟังเทศน์/สัมมนาธรรมะ	๒๖	๒๖
บวชชีพราหมณ์	๕๕	๕๕
กรรมกรวัด	๓	๓
สร้างสาธารณประโยชน์แก่วัด	๓๓	๓๓

จากตารางที่ ๔๒ พบว่า ทำบุญตักและบวชชีพราหมณ์ เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมา ทำบุญวันสำคัญและสร้างสาธารณประโยชน์เท่ากันคิดเป็นร้อยละ ๓๓ และถัดมาคือ ทำบุญอุทิศ คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดของสื่อสารธรรมะ

ตารางที่ ๔๓ จำนวนร้อยละของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อประเด็นที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการใช้ภาษาในการถ่ายทอดธรรมะของพระสงฆ์ ในปัจจุบัน

ลักษณะของการใช้ภาษา	เห็นด้วยมากที่สุด		เห็นด้วย		เห็นด้วยปานกลาง		ไม่เห็นด้วย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑. พระใช้ภาษาบาลีมากเกินไป	๑๐	๑๐	๓๐	๓๐	๕๑	๕๑	๕	๕
๒. ใช้สำนวนการแปลบาลีมากเกินไป	๓	๓	๓๐	๓๐	๕๗	๕๗	๑๐	๑๐
๓. พระขาดทักษะการสื่อสารยุคใหม่	๕	๕	๓๒	๓๒	๔๕	๔๕	๑๘	๑๘
๔. พระไม่ได้ขยายความให้เข้าใจง่ายขึ้น	๖	๖	๓๐	๓๐	๔๘	๔๘	๑๖	๑๖
๕. ไม่มีการยกตัวอย่างที่ชัดในธรรมะ	๕	๕	๑๗	๑๗	๕๒	๕๒	๒๖	๒๖
๖. ไม่นำปัญหาในสังคมใช้เป็นสื่อเทศน์	๖	๖	๑๗	๑๗	๔๔	๔๔	๓๓	๓๓
๗. ใช้ภาษาไทยไม่ถูกต้อง	๒	๒	๗	๗	๕๔	๕๔	๔๘	๔๘
๘. ใช้ภาษาใหม่เกินไป	๒	๒	๖	๖	๓๗	๓๗	๕๕	๕๕
๙. ใช้ภาษาและท่าทางไม่เหมาะสม	๓	๓	๑๐	๑๐	๓๔	๓๔	๕๓	๕๓
๑๐. ไม่เข้าใจภาษาธรรมะ	๑๑	๑๑	๑๕	๑๕	๕๓	๕๓	๑๗	๑๗

จากตารางที่ ๔๓ พบว่า กลุ่มที่เห็นด้วยมากที่สุด คือ ไม่เข้าใจภาษาธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ ๑๑ รองลงมาคือ ใช้ภาษาบาลีมากเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๑๐ และถัดมาก็คือ ไม่นำปัญหาในสังคมใช้เป็นสื่อเทศน์ คิดเป็นร้อยละ ๖ ตามลำดับ

กลุ่มที่ไม่เห็นด้วย คือ ใช้ภาษาใหม่เกินไป คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาคือ ใช้ภาษาและท่าทางไม่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ ๕๓ และถัดมาก็คือ ใช้ภาษาไทยไม่ถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ ๔๘ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔๔ จำนวนร้อยละของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ต่อการใช้ภาษาไทยของ
พุทธศาสนิกชนในการถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาธรรมชาติ

ลักษณะของการใช้ภาษา	เห็นด้วยมากที่สุด		เห็นด้วย		เห็นด้วยปานกลาง		ไม่เห็นด้วย	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑. ไม่เข้าใจภาษาธรรมชาติ	๑๘	๑๘	๔๓	๔๓	๓๒	๓๒	๓	๓
๒. ไม่เข้าใจภาษาบาลีพอ	๑๖	๑๖	๕๕	๕๕	๒๒	๒๒	๓	๓
๓. ใช้ภาษาสื่อธรรมะไม่ตรงกับเจตนาคณ	๓	๓	๓๕	๓๕	๕๐	๕๐	๘	๘
๔. ใช้คำศัพท์ผิด	๔	๔	๓๓	๓๓	๔๓	๔๓	๑๖	๑๖
๕. ใช้คำพูดฟุ่มเฟือยมากเกินไป	๕	๕	๒๓	๒๓	๕๐	๕๐	๑๔	๑๔
๖. ภาษาไทยไม่สอดคล้องกับภาษาธรรมะ	๑๒	๑๒	๒๔	๒๔	๕๑	๕๑	๑๓	๑๓
๗. ไม่รู้รากศัพท์ภาษาที่สื่อ	๒๐	๒๐	๓๑	๓๑	๔๒	๔๒	๓	๓
๘. ขาดประสบการณ์	๑๕	๑๕	๓๔	๓๔	๓๕	๓๕	๑๖	๑๖
๙. ใช้ภาษาปนมากเกินไป	๕	๕	๓๐	๓๐	๔๓	๔๓	๑๓	๑๓
๑๐. ขาดความจริงใจในการสื่อสารต่อกัน	๑๑	๑๑	๒๕	๒๕	๔๕	๔๕	๑๕	๑๕

จากตารางที่ ๔๔ พบว่า กลุ่มที่เห็นด้วยมากที่สุด คือ ไม่รู้รากศัพท์ภาษาที่สื่อ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ รองลงมาคือ ไม่เข้าใจภาษาธรรมะ คิดเป็นร้อยละ ๑๘ และถัดมาก็คือ ขาดประสบการณ์ คิดเป็นร้อยละ ๑๘ ตามลำดับ

ส่วนกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย คือ ใช้คำศัพท์ผิด/ ขาดประสบการณ์ คิดเป็นร้อยละ ๑๖ รองลงมาคือ ขาดความ
 จริงใจในการสื่อสารต่อกัน คิดเป็นร้อยละ ๑๕ และถัดมาก็คือ ใช้คำฟุ่มเฟือยมากเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๑๔ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๕ ผลการวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจในภาษาธรรมชาติและภาษาไทย

ตารางที่ ๔๕ จำนวนร้อยละของความเข้าใจต่อศัพท์ธรรมชาติ

คำศัพท์	ความหมายที่ ๑		ความหมายที่ ๒		ความหมายที่ ๓	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
กาม	๑๕	๑๕	๔๕	๔๕	๓๖	๓๖
กุศล	๖๔	๖๔	๓๖	๓๖	๐	๐
กรรม	๒๒	๒๒	๕๕	๕๕	๑๕	๑๕
นิพพาน	๑๖	๑๖	๘	๘	๓๖	๓๖
สมณะ	๓๕	๓๕	๕๓	๕๓	๘	๘
สัญญา	๒	๒	๑๕	๑๕	๘๓	๘๓
วิญญาน	๒๐	๒๐	๕๓	๕๓	๒๗	๒๗
สังกรรม	๓๐	๓๐	๕	๕	๒๑	๒๑
สันโดย	๒๘	๒๘	๖๓	๖๓	๕	๕
สวรรค์	๒๖	๒๖	๑๕	๑๕	๕๕	๕๕
เจริญงาน	๓๕	๓๕	๖	๖	๑๕	๑๕
เปรต	๘๑	๘๑	๔	๔	๑๕	๑๕

มาร	๓	๓	๓๐	๓๐	๖๓	๖๓
มรรคผล	๕๓	๕๓	๒๓	๒๓	๒๐	๒๐
เทวดา	๖๒	๖๒	๑๕	๑๕	๑๕	๑๕
เมตตา	๒๔	๒๔	๕๖	๕๖	๒๐	๒๐
มงคล	๑๖	๑๖	๖๒	๖๒	๒๓	๒๓
ปัญญา	๕๖	๕๖	๒	๒	๓	๓
รูป	๒๖	๒๖	๔๐	๔๐	๓๔	๓๔
สมาธิ	๖๓	๖๓	๑	๑	๓๖	๓๖
เวทนา	๘๖	๘๖	๑๐	๑๐	๔	๔
บัณฑิต	๓๔	๓๔	๑๑	๑๑	๑๕	๑๕
ภavana	๖๔	๖๔	๒๑	๒๑	๑๕	๑๕
ปาฏิหาริย์	๘๔	๘๔	๑๒	๑๒	๔	๔
พาล	๒๘	๒๘	๓๕	๓๕	๓๓	๓๓
อุเบกขา	๔๑	๔๑	๕๓	๕๓	๒	๒
อรมนั	๔	๔	๘	๘	๘๘	๘๘
อรหันต์	๓๖	๓๖	๒	๒	๒๒	๒๒

จากตารางที่ ๔๕ เรื่องความเข้าใจศัพท์ธรรมะ พบว่า คำว่า กาม มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓๖ คำว่า กุศล มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๔ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๓๖ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๐ คำว่า กรรม มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๒ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ คำว่า นิพพาน มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๘ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๗๖ คำว่า สมณะ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๓๕ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕๗ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๘ คำว่า ตัญญา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๘๓ คำว่า วิญญาณ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕๓ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๗ คำว่า สังฆกรรม มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๗๐ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๑ คำว่า สันโดษ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๘ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๖๓ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๕ คำว่า สวรรค์ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๕๕ คำว่า เจริจณ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๗๕ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๖ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ คำว่า เปรด มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๘๑ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ คำว่า มาร มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๗ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๓๐ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๖๓ คำว่า มรรคผล มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๕๗ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๒๓ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ คำว่า เทวดา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๒ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ

๑๕ คำว่า เมตตา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๔ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕๖ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ คำว่า มงคล มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๖๒ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๑ คำว่า ปัญญา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๕๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๓ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓ คำว่า รูป มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔๐ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓๔ คำว่า สมภาณี มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๓ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔๐ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓๔ คำว่า เวทนา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๘๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๔ คำว่า บัณฑิต มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๗๔ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๑ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ คำว่า ภavana มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๖๔ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๒๑ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ คำว่า ปาฏิหาริย์ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๘๔ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๒ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๔ คำว่า พาล มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๘ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๓๕ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๓๗ คำว่า อุเบกขา มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๔๑ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕๗ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒ คำว่า อารมณฺ์ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๔ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๘ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๘๘ คำว่า อรหันต์ มีผู้ตอบความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๗๖ ความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๒ ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๒๒

ส่วนที่ ๖ ข้อเสนอแนะมีดังนี้

๑. ควรใช้ภาษาไทยให้มากกว่าภาษาธรรมะ
๒. ควรศึกษาด้านวิชาวิทยาการโลกยุคใหม่เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
๓. ควรฝึกอบรมด้านศีลธรรมเพื่อให้ประชาชนใช้เป็นหลักชีวิตประจำวัน
๔. ถ้าต้องใช้ภาษาบาลีก็น่าจะอธิบายความหมายให้ด้วย ซึ่งจะได้เข้าใจในการฟัง
๕. พิธีกรควรความรู้ทางศาสนา การแต่งกายของพิธีกรควรแต่งให้เหมาะสม
๖. ควรมีการศึกษาหรือการเรียนทางโทรทัศน์ และสอดแทรกรายการธรรมะให้เด็ก
๗. ขอให้ยกตัวอย่างผลกรรมให้เห็นชัดเจน
๘. อยากให้เทศน์ให้เข้ากับชีวิตประจำวัน
๑๐. อยากให้เทศน์ไม่ใช้เวลามากนัก ประมาณ ๑๕-๒๐ นาทีกำลังดี
๑๑. พระสงฆ์ที่ เป็นผู้ถ่ายทอดต้องรู้แจ้งธรรมจริง
๑๒. ควรศึกษาคำและความหมายของภาษาบาลีก่อนจะนำมาถ่ายทอดแก่สาธุชน
๑๓. ควรศึกษาพื้นฐานของผู้ฟังก่อนสื่อภาษาให้เหมาะสมกับหมู่คณะนั้น ๆ
๑๔. ใช้ภาษาง่าย ๆ ฟัน ๆ ใช้ตัวอย่างประกอบให้มาก
๑๕. ธรรมะกับภาษาไทยต้องผสมผสานกัน

๑๖. ควรอธิบายธรรมชาติโดยยกตัวอย่างให้ชัดเจน เน้นความเข้าใจ และมีการแทรกความบันเทิงบ้าง

๒. ปัญหาเกิดกับพระสงฆ์

จากการสำรวจโดยการสุ่มประชากรสงฆ์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตั้งอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร ในระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอก จำนวน ๒๐๐ รูป โดยแยกดังนี้ คณะพุทธศาสตร์ปี ๑ คณะมนุษยศิลป์ ๒, ๓ จำนวน ๑๕๐ รูป และคณะบัณฑิตวิทยาลัยระดับ ป. โทและเอกจำนวน ๕๐ รูป ได้ทราบผลหรือปัจจัยที่เป็นปัญหาของพระสงฆ์ โดยคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ดังนี้

๒.๑ ผลสรุปจากการออกแบบสอบถาม

พระนิสิตระดับปริญญาตรี

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

ตารางที่ ๔๖ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
พระ	๑๕	๑๕
สามเณร	๒๕	๒๕
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔๖ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีสถานภาพเป็นพระมากที่สุด มีจำนวน ๑๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕ และมีสถานภาพเป็นสามเณรจำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔๗ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ

อายุ (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
๑๕-๑๙	๑๐	๑๐
๒๐-๒๕	๕๓	๕๓
๒๖-๓๐	๑๕	๑๕
มากกว่า ๓๑ ขึ้นไป	๒๒	๒๒
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔๗ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีอายุระหว่าง ๒๐-๒๕ ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๓ รองลงมาคือ มีอายุมากกว่า ๓๑ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๒ และถัดมาคือ มีอายุระหว่าง ๒๖-๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔๘ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามพรรษา

พรรษา	จำนวน	ร้อยละ
๑-๕	๓๕	๕๒
๖-๑๐	๑๙	๒๕.๓๔
๑๑-๒๐	๑๓	๑๗.๓๓
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๔	๕.๓๓
รวม	๗๑	๑๐๐

จากตารางที่ ๔๘ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพรรษาระหว่าง ๑-๕ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๕๒ รองลงมา คือ มีพรรษาระหว่าง ๖-๑๐ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓๔ และถัดมาคือ มีพรรษาระหว่าง ๑๑-๒๐ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๓๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔๙ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรม

ระดับการศึกษาทางธรรม	จำนวน	ร้อยละ
นักธรรมชั้นตรี	๕	๕
นักธรรมชั้นโท	๓	๓

นักธรรมชั้นเอก	๘๘	๘๘
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔๙ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาทางธรรมที่ระดับนักธรรมชั้นเอกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๘ รองลงมาคือ มีระดับการศึกษาทางธรรมที่ระดับนักธรรมชั้นตรี คิดเป็นร้อยละ ๙ และถัดมาคือ มีระดับการศึกษาทางธรรมที่ระดับนักธรรมชั้นโท คิดเป็นร้อยละ ๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕๐ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาทางโลก

ระดับการศึกษาทางโลก	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ป.ตรี	๑๕	๑๕
ป.ตรี	๘๕	๘๕
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๕๐ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาทางโลกที่ระดับปริญญาตรี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๕ รองลงมาคือ มีระดับการศึกษาทางโลกที่ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕๑ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาวาฬ

ระดับการศึกษาวาฬ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้จบในระดับใด	๒๘	๒๘
ประโยค ๑-๒-ป.ช. ๓	๓๒	๓๒
ป.ช. ๔-๖	๒๖	๒๖
ป.ช. ๗-๘	๑๔	๑๔
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๕๑ พบว่ากลุ่มตัวอย่างระดับการศึกษาวาฬระหว่าง ประโยค ๑-๒ - ป.ช. ๓ คิดเป็นมากที่สุดร้อยละ ๓๒ รองลงมาคือ ไม่ได้จบในระดับใด คิดเป็นร้อยละ ๒๘ และถัดมาคือ มีระดับการศึกษาวาฬระหว่าง ป.ช. ๔-๖ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕๒ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	จำนวน	ร้อยละ
---------	-------	--------

เจ้าอาวาส	๒	๒
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๕	๕
ลูกวัด	๕๓	๕๓
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๕๒ พบว่ากลุ่มตัวอย่างเป็นลูกวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๓ รองลงมาคือ มีตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ ๕ และถัดมาคือ มีตำแหน่งเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ ๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕๓ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามภูมิลำเนา

ภูมิลำเนา	จำนวน	ร้อยละ
ต่างจังหวัด	๕๐	๕๐
ปริมณฑล	๓	๓
กรุงเทพมหานคร	๔๗	๔๗
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๕๓ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๐ รองลงมาคือ มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ ๔๗ และถัดมาคือ มีภูมิลำเนาอยู่ในปริมณฑล คิดเป็นร้อยละ ๓ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการเผยแพร่ธรรมะ

ตารางที่ ๕๔ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามความถี่ของการสนทนาธรรม บรรยายธรรม

ความถี่ของการสนทนาธรรม บรรยายธรรม	จำนวน	ร้อยละ
๔-๕ ครั้ง/สัปดาห์	๑๑	๑๑

๒-๓ ครั้ง/สัปดาห์	๑๔	๑๔
๑ ครั้ง/สัปดาห์	๔๖	๔๖
ไม่มี	๒๕	๒๕
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๕๔ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความถี่ของการสนทนาธรรม บรรยายธรรม อยู่ที่ ๑ ครั้งต่อสัปดาห์ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๖ รองลงมาคือ ไม่มี คิดเป็นร้อยละ ๒๕ และถัดมาคือ มีความถี่ของการสนทนาธรรม บรรยายธรรม อยู่ที่ ๒-๓ ครั้งต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ ๑๔ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕๕ จำนวนร้อยละของเนื้อหาที่กลุ่มตัวอย่างเทศนา บรรยาย

เนื้อหา	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ใช้	ร้อยละ
ทั่วไป	๑๐๐	๕๐	๕๐
ปัญหาชีวิต	๑๐๐	๑๕	๑๕
ปัญหาสังคม	๑๐๐	๑๖	๑๖
การให้ทาน	๑๐๐	๑๔	๑๔
การรักษาศีล	๑๐๐	๑๕	๑๕
การภาวนา	๑๐๐	๑๓	๑๓
หลักธรรม	๑๐๐	๒๕	๒๕
การเผยแผ่	๑๐๐	๑๔	๑๔
ตอบปัญหาธรรม	๑๐๐	๗	๗

จากตารางที่ ๕๕ พบว่ากลุ่มตัวอย่างเทศนา บรรยายเนื้อหาทั่วไป มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๐ รองลงมาคือ หลักธรรม คิดเป็นร้อยละ ๒๕ และถัดมาคือ ปัญหาสังคม คิดเป็นร้อยละ ๑๖ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕๖ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานที่ในการสนทนาธรรม บรรยายธรรม

สถานที่	จำนวน	ร้อยละ
นอกวัด	๓๒	๓๒

ในวัด	๖๐	๖๐
ทั้งนอกวัดและในวัด	๘	๘
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๕๖ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง เทศนา บรรยายภายในวัด มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๐ รองลงมาคือ นอกวัด คิดเป็นร้อยละ ๓๒ และถัดมาคือ ทั้งนอกวัดและในวัด คิดเป็นร้อยละ ๘ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕๗ จำนวนร้อยละของจำนวนญาติโยมที่สนทนาธรรม ฟังการบรรยายธรรม

จำนวนญาติโยม	จำนวน	ร้อยละ
มากกว่า ๕๐ คน	๒๑	๒๑
๓๐-๔๙ คน	๑๕	๑๕
๑๐-๒๙ คน	๓๖	๓๖
ต่ำกว่า ๑๐ คน	๒๘	๒๘
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๕๗ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง สนทนาธรรม บรรยายธรรม มีญาติโยมฟังอยู่ที่ ๑๐- ๒๙ คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๖ รองลงมาคือ ต่ำกว่า ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘ และถัดมาคือ มากกว่า ๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑ ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์การใช้รูปแบบและภาษาการสื่อสาร

ตารางที่ ๕๘ จำนวนร้อยละของภาษาที่ใช้ในการเทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปุจฉา-วิสัชนา

ภาษา	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ใช้	ร้อยละ
ภาษาบาลี	๑๐๐	๓๑	๓๑

ภาษาไทย	๑๐๐	๘๖	๘๖
ภาษาสันสกฤต	๑๐๐	๐	๐
ภาษาอังกฤษ	๑๐๐	๕	๕
อื่น ๆ	๑๐๐	๘	๘

จากตารางที่ ๕๘ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง เทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปุจฉา-วิสัชนา โดยใช้ภาษาไทย มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๖ รองลงมาคือ ภาษาบาลี คิดเป็นร้อยละ ๓๑ และถัดมาคือ ภาษาอังกฤษ คิดเป็น ร้อยละ ๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๕๙ จำนวนร้อยละของความถี่ในการใช้ภาษาบาลีของกลุ่มตัวอย่าง

ประเภทการ เผยแผ่	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เทศนา	๖	๖	๑๑	๑๑	๔๕	๔๕	๒๒	๒๒	๑๒	๑๒
การบรรยาย	๕	๕	๑๒	๑๒	๔๑	๔๑	๓๒	๓๒	๑๐	๑๐
ปาฐกถา	๓	๓	๘	๘	๔๒	๔๒	๓๑	๓๑	๑๖	๑๖
ถาม-ตอบ	๒	๒	๘	๘	๓๗	๓๗	๓๓	๓๓	๒๐	๒๐
อื่น ๆ	๒	๒	๑	๑	๔	๔	๑๒	๑๒	๔	๔

จากตารางที่ ๕๙ พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ใช้ภาษาบาลีมากที่สุด คือ เทศนา คิดเป็นร้อยละ ๖ รองลงมา คือ การบรรยาย คิดเป็นร้อยละ ๕ และถัดมาคือ ปาฐกถา คิดเป็นร้อยละ ๓ ตามลำดับ

ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้น้อยที่สุดคือ ถาม-ตอบ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ รองลงมาคือ ปาฐกถา คิดเป็น ร้อยละ๑๖ และถัดมาคือ เทศนา คิดเป็นร้อยละ ๑๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๖๐ จำนวนร้อยละของรูปแบบและวิธีการใช้ภาษาในการเทศนา

รูปแบบและวิธีการ	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ใช้	ร้อยละ
เป็นภาษาบาลีทั้งหมด	๑๐๐	๑	๑
ใช้ภาษาบาลีและอธิบายเป็นภาษาไทย	๑๐๐	๖๔	๖๔

กล่าวธรรมะเป็นภาษาไทยทั้งหมด	๑๐๐	๒๕	๒๕
------------------------------	-----	----	----

จากตารางที่ ๖๐ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีรูปแบบและวิธีการใช้ภาษาบาลีและอธิบายเป็นภาษาไทยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๔ รองลงมาคือ กล่าวธรรมะเป็นภาษาไทยทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ ๒๕ และถัดมาคือ เป็นภาษาบาลีทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ ๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๖๑ จำนวนร้อยละของการประเมินความเข้าใจผู้ฟังของกลุ่มตัวอย่าง หลังจากเทศนา
บรรยาย ปาฐกถา ปุจฉา-วิสัชนาเสร็จแล้ว

ระดับความเข้าใจ	จำนวน	ร้อยละ
เข้าใจมาก	๑๑	๑๑
เข้าใจปานกลาง	๗๘	๗๘
เข้าใจน้อย	๑๐	๑๐
ไม่เข้าใจเลย	๑	๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๖๑ พบว่ากลุ่มตัวอย่างประเมินความเข้าใจของผู้ฟังว่า อยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๘ รองลงมาคือ เข้าใจมาก คิดเป็นร้อยละ ๑๑ และถัดมาคือ เข้าใจน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๖๒ จำนวนร้อยละของผู้ฟังที่เขามาซักถามสิ่งที่ไม่เข้าใจ หลังจากฟังเทศนา บรรยาย
ปาฐกถา ปุจฉา-วิสัชนา

จำนวน	จำนวน	ร้อยละ
ประมาณ ๔-๕ คน	๑๘	๑๘

ประมาณ ๒-๓ คน	๔๕	๔๕
๑ คน	๕	๕
ไม่มี	๒๘	๒๘
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๖๒ พบว่าหลังจากที่กลุ่มตัวอย่างเทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปลูก-วิสัยทัศน์ ชรรมะ แล้ว มีผู้ฟังที่เข้ามาซักถามอยู่ประมาณ ๒-๓ คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๕ รองลงมาคือ ไม่มี คิดเป็นร้อยละ ๒๘ และถัดมาคือ ประมาณ ๔-๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘ ตามลำดับ

ตารางที่ ๖๓ จำนวนร้อยละปัญหาที่ผู้ฟังซักถาม

ปัญหา	จำนวน	ร้อยละ
เกี่ยวกับภาษา	๔๒	๔๒
เนื้อหาที่อธิบาย	๔๗	๔๗
อื่น ๆ	๑๑	๑๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๖๓ พบว่าปัญหาที่ผู้ฟังซักถามเป็นเรื่องเกี่ยวกับเนื้อหาที่อธิบายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๗ รองลงมาคือ ภาษา คิดเป็นร้อยละ ๔๒ และถัดมาคือ อื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๑๑ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๔ ผลการวิเคราะห์แนวทางการปรับปรุงแก้ไขการใช้ภาษาในการสื่อสาร

ตารางที่ ๖๔ จำนวนร้อยละของปัญหาที่เกิดจากการใช้ภาษาของกลุ่มตัวอย่างในการเผยแพร่ธรรมะ

สภาพปัญหา	จำนวนผู้ตอบ	จำนวน	ร้อยละ
ขาดความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาธรรมะ	๑๐๐	๒๕	๒๕
ขาดประสบการณ์	๑๐๐	๔๗	๔๗
มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสาร	๑๐๐	๒๕	๒๕

ขาดทักษะในการพูด การเขียน	๑๐๐	๔๐	๔๐
ขาดความมั่นใจในตัวเอง	๑๐๐	๒๗	๒๗
อื่น ๆ	๑๐๐	๕	๕

จากตารางที่ ๖๔ พบว่าปัญหาที่เกิดจากการใช้ภาษาของกลุ่มตัวอย่าง ขาดประสบการณ์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๗ รองลงมาคือ ขาดทักษะในการพูด การเขียน คิดเป็นร้อยละ ๔๐ และถัดมาคือ ขาดความมั่นใจในตัวเอง คิดเป็นร้อยละ ๒๗ ตามลำดับ

ตารางที่ ๖๕ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่คิดว่า แนวทางการปรับปรุงแก้ไขการใช้ภาษาในการสื่อสารธรรมะในการเผยแผ่

ความคิดเห็น	จำนวนผู้ตอบ	จำนวนที่ตอบ	ร้อยละ
โดยใช้ภาษากลางให้มากที่สุด	๑๐๐	๕๘	๕๘
โดยใช้อุปกรณ์ในการสื่อสารธรรมะด้วย	๑๐๐	๔๐	๔๐
โดยอาศัยภาษาท้องถิ่นที่ออกไปเผยแผ่	๑๐๐	๓๐	๓๐
หากใช้คำยาก ๆ ควรอธิบายเพิ่มเติมให้ชัดเจน	๑๐๐	๑๕	๑๕
ใช้ภาษาชาวบ้าน กับภาษาธรรมะควบคู่กัน	๑๐๐	๕๐	๕๐
ใช้ภาษาธรรมะควบคู่กับภาษาอังกฤษ	๑๐๐	๕	๕
อื่น ๆ	๑๐๐	๒	๒

จากตารางที่ ๖๕ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดว่าแนวทางการปรับปรุงแก้ไขในการใช้ภาษาในการสื่อสารธรรมะในการเผยแผ่ โดยใช้ภาษากลางให้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๘ รองลงมาคือ ใช้ภาษาชาวบ้านกับภาษาธรรมะควบคู่กัน คิดเป็นร้อยละ ๕๐ และถัดมาคือ ใช้อุปกรณ์ในการสื่อสารธรรมะ คิดเป็นร้อยละ ๔๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๖๖ จำนวนร้อยละของแนวทางในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ในการเผยแผ่ธรรม

แนวทางในการใช้ภาษา	จำนวนที่ตอบ	จำนวน	ร้อยละ
ปรับภาษาที่ยากให้ง่ายขึ้น	๑๐๐	๕๗	๕๗

ใช้ภาษาท่าทาง เพื่อให้ชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น	๑๐๐	๔๐	๔๐
ใช้สื่ออุปกรณ์มาช่วย	๑๐๐	๔๒	๔๒
ใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่คลุมเครือ	๑๐๐	๓๒	๓๒
ยกคำอุปมาอุปไมย เพื่อเปรียบเทียบให้ง่ายขึ้น	๑๐๐	๔๕	๔๕
ยกเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาช่วยอธิบายเพิ่มเติม	๑๐๐	๕๑	๕๑
อื่น ๆ	๑๐๐	๕	๕

จากตารางที่ ๖๖ พบว่ากลุ่มตัวอย่างคิดว่าแนวทางในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ในการเผยแพร่
 ธรรมควรปรับภาษาที่ยากให้ง่ายขึ้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๑ รองลงมาคือ ยกเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาช่วย
 อธิบายเพิ่มเติม คิดเป็นร้อยละ ๕๑ และถัดมาคือ ยกคำอุปมาอุปไมย เพื่อเปรียบเทียบให้ง่ายขึ้น คิดเป็นร้อยละ
 ๔๕ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๕ ข้อเสนอแนะ มีดังนี้

๕.๑ ในการใช้ภาษาบาลี

- อ้างที่มาจากพระไตรปิฎกให้ถูกต้อง ชัดเจน
- ควรยกสุภาษิตแล้วอธิบายภาษานั้นให้แจ่มแจ้ง ชัดเจน เข้าใจง่าย
- ออกอักขระให้ชัดเจน ถ้าออกเสียงผิดจะเป็นการทำลายพระพุทธพจน์
- ใช้เฉพาะหัวข้อที่ยกมา ถ้ามากไปผู้ฟังจะเบื่อ
- อย่าพูดในสิ่งที่เราไม่รู้
- ควรจะอธิบายศัพท์ที่ยาก ๆ พอให้คนฟังเข้าใจ
- คำบาลีที่เป็นพุทธพจน์ควรระวังเมื่อนำไปใช้
- ใช้อย่างถูกต้อง แปลให้ถูกความหมาย นำไปใช้ให้ถูกความหมาย
- ยกภาษิตขึ้นอธิบายตามเหตุการณ์ปัจจุบัน
- อธิบายเพิ่มเติม หลังจากเทศน์แล้ว
- ควรศึกษาการอ่านเขียนภาษาบาลีขั้นพื้นฐานให้เข้าใจเสียก่อน

๕.๒ ในการใช้ภาษาไทย

- ใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง ออกเสียงอักขระให้ชัด เช่น ร,ล,ว,บ,ท เป็นต้น
- ควรใช้ให้ชัดเจน สื่อคำที่เข้าใจง่าย ใช้ให้เหมาะกับบุคคล กาลเทศะ

- ใ้รับทกลอนเข้ามาช่วย
- ไม่ควรเอาภาษาอื่นมาปน เช่น ไทยคำ อังกฤษคำ
- บรรยายหัวข้อตามภาษาไทยอย่างถูกต้องหลักและอักษร
- การใช้น้ำเสียงควรให้เหมาะกับการบรรยาย
- ไม่ควรคำสองแง่สองง่าม ไม่ควรใช้ศัพท์แสดงหรือภาษาวัยรุ่น
- ควรยึดตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
- ควรใช้สำนวนไพเราะดึงดูดใจคนฟัง
- พิจารณาค้นฟังก่อนใช้สำนวนภาษา

๕.๓ ในการใช้ภาษาอื่น ๆ

- ศึกษาภาษาอังกฤษ หรือภาษาที่ท่านถนัด
- ควรใช้ภาษาถิ่น จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น
- ควรใช้ภาษากิริยาท่าทางประกอบด้วย
- ขึ้นอยู่กับสังคม ชุมชน และวัฒนธรรมประเพณี ว่าควรใช้ภาษาอะไร
- น่าจะพูดได้บ้างเพื่อเพิ่มสีสันหรือกระตุ้นความสนใจ แต่ไม่ควรมากเกินไป
- การใช้ภาษาอื่นควรแปลเป็นไทยด้วย
- เป็นส่วนประกอบ ถ้ามีความหมายที่เหมือนกันหรือต่างกัน
- นักเผยแผ่ผู้น้อยนักจะใช้ภาษาอังกฤษ แต่ควรมีการฝึกฝนภาษาอังกฤษ

พระนิสิตปริญญาตรี ปริญญาโทและพระนิสิตปริญญาเอก

ส่วนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

ตารางที่ ๖๗ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
พระ	๗๕	๗๕
สามเณร	๒๑	๒๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๖๗ พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพเป็นพระ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๙๕ และ รองลงมาคือ มีสถานภาพเป็นสามเณร คิดเป็นร้อยละ ๒๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๖๘ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ

อายุ (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
๑๕-๑๙	๖	๖
๒๐-๒๕	๕๕	๕๕
๒๖-๓๐	๑๙	๑๙
มากกว่า ๓๑ ขึ้นไป	๒๐	๒๐
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๖๘ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีอายุระหว่าง ๒๐- ๒๕ ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาคือ มีอายุมากกว่า ๓๑ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๐ และถัดมาคือ มีอายุระหว่าง ๒๖-๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๙ ตามลำดับ

ตารางที่ ๖๙ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามพรรษา

พรรษา	จำนวน	ร้อยละ
๑-๕	๔๕	๕๓.๕๗
๖-๑๐	๑๙	๒๒.๖๒
๑๑-๒๐	๑๖	๑๙.๐๕

๒๑ พรรษาขึ้นไป	๔	๔.๖๗
รวม	๘๔	๑๐๐

จากตารางที่ ๖๕ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีพรรษาระหว่าง ๑-๕ พรรษา มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๕๗ รองลงมาคือ มีพรรษาระหว่าง ๖-๑๐ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๖๒ และถัดมาก็คือ มีพรรษาระหว่าง ๑๑-๒๐ พรรษา คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๑๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๗๐ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาทางธรรม

ระดับการศึกษาทางธรรม	จำนวน	ร้อยละ
นักธรรมชั้นตรี	๑๐	๑๐
นักธรรมชั้นโท	๓	๓
นักธรรมชั้นเอก	๘๗	๘๗
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๗๐ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาทางธรรมที่ระดับนักธรรมชั้นเอก มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๗ รองลงมาคือ มีระดับการศึกษาทางธรรมที่ระดับนักธรรมชั้นตรี คิดเป็นร้อยละ ๑๐ และถัดมาก็คือ มีระดับการศึกษาทางธรรมที่ระดับนักธรรมชั้นโท คิดเป็นร้อยละ ๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๗๑ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาทางโลก

ระดับการศึกษาทางโลก	จำนวน	ร้อยละ
ป. ตรี	๔๕	๔๕
ป. โท	๔๕	๔๕
ป. เอก	๖	๖
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๗๑ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาทางโลกที่ระดับปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๕ รองลงมาคือ มีระดับการศึกษาทางโลกที่ระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ ๔๕ และถัดมาก็คือ มีระดับการศึกษาทางโลกที่ระดับปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ ๖ ตามลำดับ

ตารางที่ ๗๒ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาวาฬ

ระดับการศึกษาวาฬ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้จบในระดับใด	๒๗	๒๗
ประโยค ๑-๒-ป.ร. ๓	๔๓	๔๓
ป.ร. ๔-๖	๒๐	๒๐
ป.ร. ๗-๘	๑๐	๑๐
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๗๒ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาวาฬระหว่าง ป.ร. ๑-๒ - ป.ร. ๓ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๓ รองลงมาคือ ไม่ได้จบในระดับใด คิดเป็นร้อยละ ๒๗ และถัดมาก็คือ มีระดับการศึกษาวาฬระหว่าง ป.ร. ๔-๖ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๗๓ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตำแหน่ง

ตำแหน่ง	จำนวน	ร้อยละ
เจ้าอาวาส	๑	๑
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๐	๐
ลูกวัด	๙๙	๙๙
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๗๓ พบว่ากลุ่มตัวอย่างเป็นลูกวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๙๙ รองลงมาคือ มีตำแหน่งเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ ๑ และถัดมาก็คือ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส คิดเป็นร้อยละ ๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๗๔ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามภูมิลำเนา

ภูมิลำเนา	จำนวน	ร้อยละ
ต่างจังหวัด	๘๕	๘๕
ปริมณฑล	๐	๐

กรุงเทพมหานคร	๑๑	๑๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๗๔ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๕ รองลงมาคือ มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร คิดเป็นร้อยละ ๑๑ และถัดมาคือ ในปริมณฑล คิดเป็นร้อยละ ๐ ตามลำดับ

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการเผยแพร่ธรรมะ

ตารางที่ ๗๕ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามความถี่ของการสนทนาธรรม บรรยายธรรม

ความถี่ของการสนทนาธรรม บรรยายธรรม	จำนวน	ร้อยละ
๔-๕ ครั้ง/สัปดาห์	๗	๗
๒-๓ ครั้ง/สัปดาห์	๒๐	๒๐
๑ ครั้ง/สัปดาห์	๓๖	๓๖
ไม่มี	๒๗	๒๗
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๗๕ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความถี่ของการสนทนาธรรม บรรยายธรรม อยู่ที่ ๑ ครั้งต่อสัปดาห์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๖ รองลงมาคือ ไม่มี คิดเป็นร้อยละ ๒๗ และถัดมาคือ มีความถี่ของการสนทนาธรรม บรรยายธรรม อยู่ที่ ๒-๓ ครั้งต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๗๖ จำนวนร้อยละของเนื้อหาที่กลุ่มตัวอย่างเทศนา บรรยาย

เนื้อหา	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ใช้	ร้อยละ
---------	-------------	-------------	--------

ทั่ว ๆ ไป	๑๐๐	๖๐	๖๐
ปัญหาชีวิต	๑๐๐	๒๗	๒๗
ปัญหาสังคม	๑๐๐	๒๓	๒๓
การให้ทาน	๑๐๐	๒๘	๒๘
การรักษาศีล	๑๐๐	๒๑	๒๑
การภาวนา	๑๐๐	๑๒	๑๒
หลักธรรม	๑๐๐	๒๘	๒๘
การเผยแผ่	๑๐๐	๑๓	๑๓
ตอบปัญหาธรรม	๑๐๐	๑๑	๑๑

จากตารางที่ ๑๖ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง เทศนา บรรยายเนื้อหาทั่ว ๆ ไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๐ รองลงมาคือ หลักธรรม และการให้ทาน คิดเป็นร้อยละ ๒๘ และถัดมาคือ ปัญหาชีวิต คิดเป็นร้อยละ ๒๗ ตามลำดับ

ตารางที่ ๑๗ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานที่ในการสนทนาธรรม บรรยายธรรม

สถานที่	จำนวน	ร้อยละ
นอกวัด	๑๖	๑๖
ในวัด	๘๗	๘๗
ทั้งนอกวัดและในวัด	๓	๓
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๑๗ พบว่ากลุ่มตัวอย่างเทศนา บรรยายภายในวัดมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๗ รองลงมาคือ นอกวัด คิดเป็นร้อยละ ๑๖ และถัดมาคือ ทั้งนอกวัดและในวัด คิดเป็นร้อยละ ๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๑๘ จำนวนร้อยละของจำนวนญาติโยมที่สนทนาธรรม ฟังการบรรยายธรรม

จำนวนญาติโยม	จำนวน	ร้อยละ
มากกว่า ๕๐ คน	๑๒	๑๒
๓๐-๔๕ คน	๑๔	๑๔
๑๐-๒๕ คน	๓๔	๓๔
ต่ำกว่า ๑๐ คน	๔๑	๔๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๓๘ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง สันทนาธรรม บรรยายธรรม มีญาติโยมฟังอยู่ คือ ต่ำกว่า ๑๐ คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๑ รองลงมาคือ ๑๐-๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔ และถัดมาคือ ๓๐-๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔ ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์การใช้รูปแบบและภาษาการสื่อสาร

ตารางที่ ๓๙ จำนวนร้อยละของภาษาที่ใช้ในการเทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปลูก-วิสัยนา

ภาษา	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ใช้	ร้อยละ
ภาษาบาลี	๑๐๐	๓๔	๓๔
ภาษาไทย	๑๐๐	๕๘	๕๘
ภาษาสันสกฤต	๑๐๐	๑	๑
ภาษาอังกฤษ	๑๐๐	๓	๓
อื่น ๆ	๑๐๐	๕	๕

จากตารางที่ ๓๙ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง เทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปลูก-วิสัยนา โดยใช้ภาษาไทย มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๘ รองลงมาคือ ภาษาบาลี คิดเป็นร้อยละ ๓๔ และถัดมาคือ ภาษาอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔๐ จำนวนร้อยละของความถี่ในการใช้ภาษาบาลีของกลุ่มตัวอย่าง

ประเภทการ เผยแผ่	มากที่สุด		มาก		ปานกลาง		น้อย		น้อยที่สุด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เทศนา	๓	๓	๘	๘	๓๘	๓๘	๔๑	๔๑	๖	๖

การบรรยาย	๑	๑	๘	๘	๓๘	๓๘	๓๘	๓๘	๑๕	๑๕
ปาฐกถา	๒	๒	๘	๘	๒๔	๒๔	๔๕	๔๕	๑๗	๑๗
ถาม-ตอบ	๒	๒	๕	๕	๒๔	๒๔	๔๕	๔๕	๑๖	๑๖
อื่นๆ	๔	๔	๒	๑	๔	๕	๕	๕	๖	๖

จากตารางที่ ๘๐ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีใช้ภาษาบาลีมากที่สุด คือ เทศนา คิดเป็นร้อยละ ๗ รองลงมาคือ อื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๔ และถัดมาคือ ปาฐกถาและถาม-ตอบ คิดเป็นร้อยละ ๒ ตามลำดับ

กลุ่มที่ใช้ภาษาบาลีน้อยที่สุดคือ ปาฐกถา คิดเป็นร้อยละ ๑๗ รองลงมาคือ ถาม-ตอบ คิดเป็นร้อยละ ๑๖ และถัดมาคือ การบรรยาย คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๘๑ จำนวนร้อยละของรูปแบบและวิธีการใช้ภาษาในการเทศนา

รูปแบบและวิธีการ	จำนวนที่ตอบ	จำนวนที่ใช้	ร้อยละ
เป็นภาษาบาลีทั้งหมด	๑๐๐	๐	๐
ใช้ภาษาบาลีและอธิบายเป็นภาษาไทย	๑๐๐	๗๖	๗๖
กล่าวธรรมะเป็นภาษาไทยทั้งหมด	๑๐๐	๓๒	๓๒

จากตารางที่ ๘๑ พบว่ากลุ่มตัวอย่าง มีรูปแบบและวิธีการใช้ภาษาบาลีและอธิบายเป็นภาษาไทยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๖ รองลงมาคือ กล่าวธรรมะเป็นภาษาไทยทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ ๓๒ และถัดมาคือ ไม่พบกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ภาษาบาลีทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ ๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๘๒ จำนวนร้อยละของการประเมินความเข้าใจผู้ฟังของกลุ่มตัวอย่าง หลังจากเทศนา
บรรยาย ปาฐกถา ปุจฉา-วิสัชนาเสร็จแล้ว

ระดับความเข้าใจ	จำนวน	ร้อยละ
เข้าใจมาก	๕	๕
เข้าใจปานกลาง	๖๘	๖๘
เข้าใจน้อย	๒๒	๒๒
ไม่เข้าใจเลย	๑	๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๘๒ พบว่ากลุ่มตัวอย่างประเมินความเข้าใจของผู้ฟังว่า อยู่ในระดับปานกลาง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๘ รองลงมาคือ เข้าใจน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒๒ และถัดมาคือ เข้าใจมาก คิดเป็นร้อยละ ๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๘๓ จำนวนร้อยละของผู้ฟังที่เข้ามาซักถามสิ่งที่ไม่เข้าใจ หลังจากฟังเทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปุจฉา-วิสัชนา

จำนวน	จำนวน	ร้อยละ
ประมาณ ๔-๕ คน	๑๘	๑๘
ประมาณ ๒-๓ คน	๓๕	๓๕
๑ คน	๒๐	๒๐
ไม่มี	๒๗	๒๗
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๘๓ พบว่าหลังจากที่กลุ่มตัวอย่างเทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปุจฉา-วิสัชนา ธรรมะแล้ว มีผู้ฟังที่เข้ามาซักถามอยู่ประมาณ ๒-๓ คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕ รองลงมาคือ ไม่มี คิดเป็นร้อยละ ๒๗ ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐ และถัดมาคือ ประมาณ ๔-๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘ ตามลำดับ

ตารางที่ ๘๔ จำนวนร้อยละปัญหาที่ผู้ฟังซักถาม

ปัญหา	จำนวนที่ตอบ	จำนวน	ร้อยละ
เกี่ยวกับภาษา	๑๐๐	๔๓	๔๓
เนื้อหาที่อธิบาย	๑๐๐	๕๕	๕๕

อื่น ๆ	๑๐๐	๔	๔
--------	-----	---	---

จากตารางที่ ๘๔ พบว่าปัญหาที่ผู้ฟังซักถามเป็นเรื่องเกี่ยวกับเนื้อหาที่อธิบายมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาคือ ภาษา คิดเป็นร้อยละ ๔๓ และถัดมาคือ อื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๔ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๔ ผลวิเคราะห์แนวทางการปรับปรุงแก้ไขการใช้ภาษาในการสื่อสาร

ตารางที่ ๘๕ จำนวนร้อยละของปัญหาที่เกิดจากการใช้ภาษาของกลุ่มตัวอย่างในการเผยแพร่ธรรมะ

สภาพปัญหา	จำนวนผู้ตอบ	จำนวน	ร้อยละ
ขาดความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาธรรมะ	๑๐๐	๒๓	๒๓
ขาดประสบการณ์	๑๐๐	๖๖	๖๖
มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสาร	๑๐๐	๒๕	๒๕
ขาดทักษะในการพูด การเขียน	๑๐๐	๓๕	๓๕
ขาดความมั่นใจในตัวเอง	๑๐๐	๒๗	๒๗
อื่น ๆ	๑๐๐	๕	๕

จากตารางที่ ๘๕ พบว่าปัญหาที่เกิดจากการใช้ภาษาของกลุ่มตัวอย่างขาดประสบการณ์ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๖ รองลงมาคือ ขาดทักษะในการพูด การเขียน คิดเป็นร้อยละ ๓๕ และถัดมาคือ ขาดความมั่นใจในตัวเอง คิดเป็นร้อยละ ๒๗ ตามลำดับ

ตารางที่ ๘๖ จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่คิดว่า แนวทางการปรับปรุงแก้ไขการใช้ภาษาในการสื่อสารธรรมะในการเผยแพร่

ความคิดเห็น	จำนวนผู้ตอบ	จำนวนที่ตอบ	ร้อยละ
-------------	-------------	-------------	--------

โดยใช้ภาษากลางให้มากที่สุด	๑๐๐	๖๖	๖๖
โดยใช้อุปกรณ์ในการสื่อสารด้วย	๑๐๐	๔๒	๔๒
โดยอาศัยภาษาท้องถิ่นที่ออกไปเผยแพร่	๑๐๐	๔๓	๔๓
หากใช้คำยาก ๆ ควรอธิบายเพิ่มเติมให้ชัดเจน	๑๐๐	๒๘	๒๘
ใช้ภาษาชาวบ้าน กับภาษาธรรมชาติควบคู่กัน	๑๐๐	๔๕	๔๕
ใช้ภาษาธรรมชาติควบคู่กับภาษาอังกฤษ	๑๐๐	๑๓	๑๓
อื่น ๆ	๑๐๐	๗	๗

จากตารางที่ ๘๖ พบว่ากลุ่มตัวอย่างคิดว่าแนวทางการปรับปรุงแก้ไขในการใช้ภาษาในการสื่อสารธรรมชาติในการเผยแพร่ โดยใช้ภาษากลางให้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๖ รองลงมาคือ ใช้ภาษาชาวบ้านกับภาษาธรรมชาติควบคู่กัน คิดเป็นร้อยละ ๔๕ และถัดมาคือ โดยอาศัยภาษาท้องถิ่นที่ออกไปเผยแพร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๘๗ จำนวนร้อยละของแนวทางในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ในการเผยแพร่ธรรม

แนวทางในการใช้ภาษา	จำนวนที่ตอบ	จำนวน	ร้อยละ
ปรับภาษาที่ยากให้ง่ายขึ้น	๑๐๐	๕๓	๕๓
ใช้ภาษาท่าทาง เพื่อให้มีความชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น	๑๐๐	๓๖	๓๖
ใช้สื่ออุปกรณ์มาช่วย	๑๐๐	๔๐	๔๐
ใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่คลุมเครือ	๑๐๐	๕๗	๕๗
ยกคำอุปมาอุปไมย เพื่อเปรียบเทียบให้ง่ายขึ้น	๑๐๐	๔๐	๔๐
ยกเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาช่วยอธิบายเพิ่มเติม	๑๐๐	๕๐	๕๐
อื่น ๆ	๑๐๐	๕	๕

จากตารางที่ ๘๗ พบว่ากลุ่มตัวอย่างคิดว่าแนวทางในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ในการเผยแพร่ธรรมควรใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่คลุมเครือ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๗ รองลงมาคือ ปรับภาษาที่ยากให้ง่ายขึ้น คิดเป็นร้อยละ ๕๓ และถัดมาคือ ยกเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาช่วยอธิบายเพิ่มเติม คิดเป็นร้อยละ ๕๐ ตามลำดับ

ส่วนที่ ๕ ข้อเสนอแนะมีดังนี้

๕.๑ ในการใช้ภาษาบาลี

-อ้างที่มาจากพระไตรปิฎกให้ถูกต้อง ชัดเจน

- ควรยกสุภาษิตแล้วอธิบายภาษานั้นให้แจ่มแจ้ง ชัดเจน เข้าใจง่าย
- ออกอักขระให้ชัดเจน ถ้าออกเสียงผิดจะเป็นการทำลายพระพุทธรูป
- ใช้เฉพาะหัวข้อที่ยกมา ถ้ามากไปผู้ฟังจะเบื่อ
- อย่าพูดในสิ่งที่เราไม่รู้
- ควรจะอธิบายศัพท์ที่ยาก ๆ พอให้คนฟังเข้าใจ
- คำบาลีที่เป็นพุทธรูปควรระวังเมื่อนำมาใช้
- ใช้อย่างถูกต้อง แปลให้ถูกความหมาย นำไปใช้ให้ถูกความหมาย
- ยกภาษิตขึ้นอธิบายตามเหตุการณ์ปัจจุบัน
- อธิบายเพิ่มเติม หลังจากเทศน์แล้ว
- ควรศึกษาการอ่านเขียนภาษาบาลีขั้นพื้นฐานให้เข้าใจเสียก่อน

๕.๒ ในการใช้ภาษาไทย

- ใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง ออกเสียงอักขระให้ชัด เช่น ร ล ว บ ท เป็นต้น
- ควรใช้ให้ชัดเจน สื่อคำที่เข้าใจง่าย ใช้ให้เหมาะกับบุคคล กาลเทศะ
- ใช้บทกลอนเข้ามาช่วย
- ไม่ควรเอาภาษาอื่นมาปน เช่น ไทยคำ อังกฤษคำ
- บรรยายหัวข้อตามภาษาไทยอย่างถูกต้องหลักและอักขระ
- การใช้น้ำเสียงควรให้เหมาะกับการบรรยาย
- ไม่ควรคำสองแง่สองง่าม ไม่ควรใช้ศัพท์แสลงหรือภาษาวัยรุ่น
- ควรยึดตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
- ควรใช้สำนวนไพเราะดึงดูใจคนฟัง
- พิจารณาคนฟังก่อนใช้สำนวนภาษา

๕.๓ ในการใช้ภาษาอื่น ๆ

- ศึกษาภาษาอังกฤษ หรือภาษาที่ท่านถนัด
- ควรใช้ภาษาถิ่น จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น
- ควรใช้ภาษากิริยาท่าทางประกอบด้วย
- ขึ้นอยู่กับสังคม ชุมชน และวัฒนธรรมประเพณี ว่าควรใช้ภาษาอะไร

- น่าจะพูดได้บ้างเพื่อเพิ่มสีสันหรือกระตุ้นความสนใจ แต่ไม่ควรมากเกินไป
- การใช้ภาษาอื่นควรแปลเป็นไทยด้วย
- เป็นส่วนประกอบ ถ้ามีความหมายที่เหมือนกันหรือต่างกัน
- นักเผยแพร่ผู้น้อยมักจะใช้ภาษาอังกฤษ แต่ควรมีการฝึกฝนภาษาอังกฤษ

๔.๒.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะโดยผ่านบุคคล (พุทธศาสนิกชนไทย)

สำหรับฆราวาส

แนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านี้ พอประมวลได้ดังนี้

๑. ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพราะชีวิตคือ การศึกษา ตามที่พระพุทธศาสนากล่าวว่า การเรียนมาก ศึกษามาก คือ พหูสูต
๒. ศึกษาภาษาของตัวเองให้ถูกต้อง เริ่มตั้งแต่ไวยากรณ์ ระบบโครงสร้างของภาษา การพัฒนาการของภาษา อิทธิพลของภาษาอื่น และอิทธิพลของยุคสมัยนั้น ๆ
 ๑. หาโอกาสเข้าปฏิบัติธรรมบ้าง เพื่อพิสูจน์ในหลักทฤษฎีที่ได้เล่าเรียนมา ว่าสอดคล้องกับหลักการแค่ไหน เพราะภาษาธรรม ภาษาพูด อาจจะแตกต่างกับการเข้าใจเอง เมื่อผ่านการปฏิบัติแล้ว
 ๔. เรียนรู้วิธีการสื่อสารยุคใหม่ให้ทันด้วย ว่าหลักการ SMCR เป็นลักษณะใด ควรใช้อองค์ประกอบใดในการสื่อสาร
 ๕. ในยุคใหม่ข้อมูลข่าวสารมีมาก หลักที่เราควรยึดในการกรองข่าวคือ หลักกาลามสูตร ๑๐ ประการนั่นเอง เพื่อเตือนให้เรารู้ว่า อย่าเพิ่งด่วนรับหรืออย่าเพิ่งด่วนปฏิเสธข่าวสาร

สำหรับพระสงฆ์

แนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านี้ พอประมวลได้ดังนี้

๑. ใช้ภาษาชาวบ้าน ใช้ภาษาท้องถิ่นนั้น ๆ หากไปเผยแพร่ต่างที่
๒. เรียนรู้ให้มาก วิเคราะห์ข่าวสาร ข้อมูล ตีความหมายธรรมให้แตก
๓. ศึกษาปัญหาในอดีตครั้งพุทธกาลเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา
๔. เรียนรู้โลกยุคใหม่ให้ทัน โดยเฉพาะสื่อยุคใหม่
๕. นักเผยแผ่ธรรมะควรรู้หลักในการบริหาร การจัดการ การประสานงาน และการประมวลผลในกิจการนั้น ๆ ด้วย
๖. หลักสำคัญที่ต้องมีในการประกาศศาสนาธรรม ซึ่งมีหลักที่ควรยึดดังนี้
 - หลักกาลามสูตร ๑๐ อย่าง เพื่อเป็นเครื่องมือประกอบในการตัดสินใจและความรอบคอบ เพราะในโลกยุคใหม่มีข้อมูลข่าวสารมาก
 - หลักสัปปริสธรรม ๗ อย่าง เพื่อเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรม และการสื่อสารสัมพันธ์กับมวลชน เพราะแต่ละที่ แต่ละชุมชนแตกต่างกัน
 - หลักมhapเทส ๔ อย่าง เพื่อกำหนดพระธรรมและวินัยว่า อันไหนจริง อันไหนไม่จริง ในการประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะโลกยุคใหม่มีสัทธรรมปฏิรูปมาก

๔.๒.๓ ปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะผ่านสื่อมวลชน

กระบวนการผลิตสื่อและการนำเสนอเพื่อการสื่อสารทางสื่อมวลชนนั้น นับว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้ดู ผู้ฟัง ผู้อ่านอย่างมาก ในวิถีชีวิตแต่ละวัน วิทยู โทททัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ ฯลฯ เราจะเจอกับสื่อเหล่านี้ทุกวัน ส่วนเนื้อหา รายการ ภาพ คำศัพท์ พฤติกรรมที่แสดงออกของผู้สื่อ ล้วนแต่เป็นแบบอย่างให้ผู้เสพซึมซาบอยู่ประจำ สื่อที่มีอิทธิพลต่อการเลียนแบบมากที่สุดคือ สื่อทางโทรทัศน์ ไม่ว่าผู้สื่อจะแสดงออกอย่างไร พูดอย่างไร แต่งตัวอย่างไร ล้วนแต่ถูกผู้ชมสังสมซึมซับเอาทั้งสิ้น โดยเฉพาะละคร เกม รายการเพลง สื่อเหล่านี้อาศัยการพูดเป็นสื่อในการเสนอความหมาย ความต้องการ การโน้มน้าว การบอก การชี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความบันเทิง สิ่งที่ผู้ชมได้รับจากสื่อคือ ทางสมองหรือความคิดและทางพฤติกรรม ในแง่การแสดงออกทางกายและทางวาจา (ภาษา) สิ่งที่สื่อนำเสนอมีลักษณะที่เป็นเรื่องใหม่ น่าตื่นเต้น สนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ ส่วนผลที่ผู้ดูได้รับคือ กระแส เกิดค่านิยมใหม่ ๆ ด้วยเหตุนี้ การนำเสนอ การประกาศ การบอกแจ้ง การจัดกิจกรรม การเผยแพร่ จึงอาศัยสื่อเหล่านี้เป็นเครื่องมือ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและได้ผลรวดเร็ว ไม่เว้นแม้ทางศาสนาที่จัดรายการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อให้

เข้าถึงประชาชน แต่ด้วยรายการเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่ม มิได้มีเป้าหมายเชิงธุรกิจ การนำเสนอจึงไม่ได้ ได้รับความนิยมหรือไม่ตรงเวลาที่คนดูมาก ๆ แต่อย่างไรก็ตาม แม้กลุ่มผู้จัดจะอาศัยสื่อที่คิดว่า ทันสมัยแล้ว แต่ความนิยมของผู้คนในรายการยังไม่มากพอที่จะเกิดกระแสได้ นั่นเพราะภาพความ เก่า ภาพพจน์แห่งความยาก ความลึกในแง่ภาษา หรือภาพพจน์ที่มองต่างโลกความเป็นจริงของวิถี ชาวบ้านยังมีอยู่ ทำให้รายการธรรมดาไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร ในขณะที่บางรายการที่ชาวบ้านจัด ก็อาศัยความห่างเหินทางศาสนาหยิบเอาบางส่วนของศาสนา มาเป็นมนต์ขลังหรือเสริมให้รายการ ของตนน่าเชื่อถือขึ้น นำตื่นตื่นขึ้น แต่น่าเสียดายที่ไม่รู้ความจริง ความหมายของคำที่มาบางเรื่อง บางคำ บางศัพท์ได้ ได้แต่อาศัยเฉพาะความเชื่อ ความศรัทธาของชาวบ้านเท่านั้น จึงเป็นเหตุให้เกิด การนำเอาภาษาทางศาสนาไปใช้อย่างผิด ๆ เช่น คำว่า *วิญญาน อรหันต์ กรรม อนัตตา อธิษฐาน ภาวนา นิพพาน ปาราชิก อบัติ ผิดศีล บาป บุญ กุศล สวรรค์ นรก ทุกข์ สุข สมิ อารมณ์ พอเพียง สันโดษ อุเบกขา เทศน์ ประมาท คาถา* ฯลฯ คำเหล่านี้ มีที่มาที่ไปสามารถอธิบายได้ แต่สื่อไม่ อธิบาย กลับเสนอความหมายใหม่ เช่น ในหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน ที่พาดหัวข่าวเกี่ยวกับคำต่าง ๆ อย่างเด่นชัด เช่น *ฝ่าด่านอรหันต์ ไอ้เณร ภาวนา เวรกรรม อิทธิปาฏิหาริย์ มหากุศล สมภาสิ สมณะ เจตนา อาณิสสส์ สันโดษ* ฯลฯ นอกจากภาษาทางศาสนาแล้ว ภาษาไทย มีความหมายที่เกิดใหม่อยู่ เสมอ บางทีก็เป็นปัญหาในการพูด การเขียนด้วย สมพร มั่นตะสูตรกล่าวถึงความบกพร่องของการ ใช้ภาษาไทยในปัจจุบันว่า เกิดมาจากการพูดและการเขียน สาเหตุ เพราะไม่รู้ระเบียบของภาษา ไม่ ระมัดระวังในการเขียน เช่น ใช้ตัวสะกดผิด เว้นวรรคผิด แยกคำหรือตัดคำ การพูด เช่น การใช้ สำนวน คำสุภาพและการประโยค โครงสร้างผิดและมีค่านิยมที่ผิด ๆ^{๔๒}

ดังนั้น ภาษาที่สื่อมวลชนใช้บ่อย ๆ ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมการเล่นเขียนของผู้นิยม โดยเฉพาะภาษาในสื่อมวลชน เช่น วิทยู โทรทัศน์ จนเกิดเป็นคำพูดติดปาก หรือเป็นสำนวนที่คนคุ้น เคยไปเองเช่น^{๔๓}

คำ	ความหมาย
มองต่างมุม	ความคิดเห็นหรือทัศนคติที่แตกต่างกัน

^{๔๒} สมพร มั่นตะสูตร, *สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน*, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๘-๕๐.

^{๔๓} จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ, *ภาษากับการสื่อสาร*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓), หน้า ๖๐-๖๑.

นื้อตหลุด	ควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ ยิ่งไม่อยู่
ภาษาดอกไม้	คำพูดที่ไพเราะ รื่นหู
อ้วกกัน	สมยอมกันในการประมุลงาน
ยุคไอเอ็มเอฟ	ยุคเศรษฐกิจตกต่ำ
ใต้โต๊ะ	การจ่ายเงินหรือช่วยเหลือแบบลับๆ
กินเกาะเหลา	ไม่ถูกกัน มีเรื่องบาดหมางกัน
ผ่านฉลุย	การผ่าน การยอมรับ สะดวก
กัดไม่ปล่อย	ติดตาม เอาจริงไม่ยอมหยุด
ประชานิยม	การให้แสดงความเห็นที่หลากหลาย มีส่วนร่วม
โอดระพ้อ	เรื่องล้อเล่น หรือเรื่องก๊วขึ้นมา เรื่องไม่จริง กลับตรงกันข้าม
มุกแป้ก	การเล่นตลกที่ไม่ตลก ไม่ขำหรือไม่รู้จักกาลเทศะในการพูด (ตลก)
หักมุม	การไม่ยอมตาม ไม่เอาด้วย ปฏิเสธ
จับตา	การติดตาม รอคอย ให้ความสนใจอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งคำเหล่านี้ ไม่ได้ยึดเอาความหมายตามอักษร แต่ยึดเอาตามความหมายที่แฝงอยู่ภายใน นอกจากนี้ ยังมีคำที่คนไทยนำมาใช้จนเกิดความหมายเชิงประหวัดอย่างมาก หมายความว่า ความหมายของคำนั้น ๆ อยู่ที่ผู้พูด ไม่ใช่อยู่ที่คำ เพราะผู้พูดมีการซ่อนความหรืออมความเอาไว้ส่วนตัว ผู้ฟังจึงคาดเดาไม่ได้ ดีความไม่ถูก จึงเป็นเหตุให้คนฟังตีความหมายผิดไป หรือแม้แต่ผู้พูดเองมีเจตนาจะปกปิดความจริง โดยพยายามสื่อออกมาเชิงปฏิเสธ ส่วนมากจะบอกว่า ไม่มีเจตนา คำนี้คนฟังไม่อาจรู้ได้ว่า คนทำผิดคิดต่าง ๆ พูดจริงหรือเท็จ ยกเว้นทางตำรวจจะหาหลักฐานมามัดหรือหักล้างคำพูดของคนนั้น แม้แต่คำไทยที่นำมาพูดกันบ่อย ๆ ยังเป็นภาษาที่ซ่อนความหมายหรือซ่อนเจตนาของคนพูดด้วย เช่น คำว่า **ดี โกรธ พอ รู้ ตาย ตื่น หยุด ชอบ รัก ชั่ว ใจ ทุกข์ จริง เท็จ** ฯลฯ คนฟังอาจไม่รู้ว่าคนพูดหมายถึงอะไร แม้แต่คำพูดว่า **ไม่และใช่** คนฟังยังต้องตีความว่า ไม่อะไร ใช่อะไร อย่างไรก็ตาม คำเหล่านี้ แม้จะมีความหมายตายตัวในตัวเอง แต่เมื่อผู้นำมากล่าวย่อมมีนัยที่ผู้พูดด้วย เช่น ตำรวจไทยที่พูดกันบ่อย ๆ ว่า

เป็นอย่างไร หมายถึง ความเป็นอยู่เป็นอย่างไร แต่ความหมายของคนพูด คือ ทำอะไรบ้าง เป็นอย่างไรบ้าง อยู่ดีสบายหรือไม่

กินข้าวกินปลาหรือยัง หมายถึง กินข้าวที่มีปลาเป็นกับ แต่ความหมายคนพูด คือ รับประทานอาหาร ดื่มน้ำหรือยัง สันนิษฐานน่าจะมาจากแต่ก่อนเมืองไทย ปลาเป็นอาหารหาง่าย จึงกลายเป็นอาหารหลักในแต่ละมื้อไป

ไปดูหนังสือ หมายถึง ไปดูหนังสือเฉย ๆ แต่ความหมายคนพูด คือ ให้ไปอ่านหนังสือ ทบทวนเนื้อหา ทำความเข้าใจในหนังสือ

เดินทางไกล หมายถึง การเดินทางด้วยเท้า แต่ความหมายของคนพูด คือ การนั่งรถ ลงเรือ ขึ้นเครื่องบินไปยังที่ไกล สันนิษฐานน่าจะมาจากสมัยก่อนไม่มียานยนต์เหมือนสมัยนี้ จึงอาศัยเท้าเดินไป

กินบ้านกินเมือง หมายถึง ออกรับกินบ้านด้วยปาก เหมือนอาหาร แต่ความหมายคนพูดจริง ๆ คือ เป็นเจ้าเมือง ครองเมือง ไม่หวั่งกังวล ไม่กระตือรือร้นร้อนใจ ไม่รีบเร่ง

หน้าเนื้อใจเสือ หมายถึง หน้าเหมือนสัตว์ชนิดหนึ่งชื่อว่า เนื้อ คล้าย ๆ กวางหรือเก้ง ที่ไม่ดุร้าย ส่วนใจเหมือนเสือเป็นสัตว์ที่ดุร้าย แต่ความหมายคนพูด คือ หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส แต่ในใจอิจฉาหรือดุร้ายเหมือนเสือ

ปล่อยไก่ หมายถึง การปล่อยไก่ให้เป็นอิสระ แต่ความหมายคนพูด คือ การทำอะไรที่เป็นเปื้อน หรือแสดงความไม่ฉลาดของตนเองออกมา

กินน้ำตา หมายถึง การกินน้ำตาเหมือนดื่มน้ำตาเข้าทางปาก แต่ความหมายคนพูด คือ ร้องไห้ โศกเศร้า ออกตรม

ไกลปืนเที่ยง หมายถึง ในสมัยก่อนคนในเมืองจะส่งสัญญาณบอกเวลาเที่ยงวัน โดยการยิงปืน แต่ความหมายของคนพูด คือ ห่างความเจริญ ตามโลกไม่ทัน ไม่รู้อะไร

เพราะฉะนั้น การตีความตามอักษรจึงจำเป็นต้องศึกษาจากเจตนาผู้พูด ตลอดไปถึง โครงสร้างของคำ ประโยค วลี คุณศัพท์ คำกริยาวิเศษณ์ สีนัยท่าทางของคนพูดด้วย นอกจากนั้น ยังต้องศึกษาจากแวดล้อมทางสังคม พฤติกรรมของคนพูดด้วย ปรัชญาการณณ์เช่นนี้ ได้รับมาจาก สังคม สื่อมวลชน และการไม่รู้หลักภาษานั้นเอง

เมื่อกล่าวโดยภาพรวมถึงปัญหาทางสื่อมวลชนพอสรุปได้ดังนี้

๑. สื่อมวลชนพยายามใส่ความหมายให้ใหม่ตามบริบททางสังคม
๒. สื่อมวลชนไม่อธิบายหรือให้ที่มาของคำนั้น ๆ ชัดเจน
๓. สื่อมวลชนไม่สามารถจำกัดความนั้น ให้ง่ายและแคบได้
๔. ในกรณีสื่อที่เป็นกลุ่มศาสนา ไม่ปรับวรรคภาษาธรรมะให้เข้าใจง่าย
๕. สื่อมวลชนชอบเลียนแบบการใช้คำทางศาสนาตามสื่อตนเอง
๖. สื่อมวลชนมักใช้คำทางศาสนาบ่อย ๆ โดยไม่แยกแยะให้ชัดเจน

๔.๒.๔ แนวทางแก้ไขปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรมผ่านสื่อมวลชน

ภาษาทางศาสนาเป็นภาษาแห่งการเรียนรู้หรือภาษาแห่งประสบการณ์ ผู้ที่จะเข้าใจได้ต้องมีพื้นฐานทางชีวิต มีจิตใจเรื่องธรรมะ เพราะภาษาทางศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นมาลอย ๆ แต่เป็นภาษาที่มีเหตุ มีที่มาของความหมายหรือจะเรียกว่าเป็นภาษาแห่งอุดมคติก็ได้ คนส่วนมากเมื่อกล่าวถึงภาษาทางศาสนาจะรู้สึกว่ายากพอ ๆ กับภาษาทางปรัชญา สาเหตุที่ผู้คนคิดว่ายาก คงเพราะภาษาทางศาสนามีความเป็นมาที่ซับซ้อนทางความคิด และความเชื่อ ในขณะที่เดียวกันภาษาที่สังคมใช้พูดกันเป็นภาษาง่าย ๆ พูดตามความพอใจ ส่วนภาษาที่มีบทบาทคือ ภาษาในทางธุรกิจ เช่น ภาษากฎหมาย ภาษาอังกฤษ ภาษาทางคอมพิวเตอร์ ภาษาไทยเป็นภาษาหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาษาศาสนาด้วย เมื่อศึกษาถึงรายละเอียดหรือรากเหง้าแห่งการเกิดของภาษาไทยแล้ว ปฏิเสธไม่ได้ว่า ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษามอญ ภาษาเขมร คือภาษาต้นกำเนิดภาษาไทย เมื่อภาษาเหล่านี้ ไม่มีบทบาทในการนำมาใช้แล้ว ผู้คนเลยคิดว่ายากและไม่ได้ได้รับความนิยม ตรงกันข้ามภาษาอังกฤษผู้คนกลับมองว่าเป็นภาษาที่ง่ายกว่า ได้รับความนิยมนมากกว่า ดังนั้น ภาษาทางศาสนาควรผ่อนปรนให้คนนำมาใช้ตามยุคตามสมัย ถึงกระนั้น ก็ยากอยู่ดี เพราะภาษาศาสนามีแบบฉบับที่ตายตัว มีความหมายที่อิงคติทางศาสนามีใช้ทางสังคม แต่ยังมีทางออกในการเสนอให้คนยุคใหม่นั้นคือ การตีความ (Interpretation) เพราะนี่คือ กระแสแนวใหม่ของกลุ่มภาษาศาสตร์ กลุ่มทฤษฎีภาษาศาสตร์ กลุ่มปรัชญาในยุคศตวรรษที่ ๒๑ ที่เน้นการตีความทางภาษาศาสตร์อย่างเช่น หลวงพ่อพุทธทาส ได้ตีความภาษาออกเป็นสองคือ ภาษาคนและภาษาธรรม เช่น คำว่า

พุทธะ ภาษาคน หมายถึง องค์หรือรูปกายเนื้อของพระพุทธเจ้า ส่วนภาษาธรรม หมายถึง ตัวธรรมะซึ่งเป็นนามธรรมที่เป็นคุณสมบัติภายในของพระพุทธเจ้า

ธรรม ภาษาคน หมายถึง ตัวหนังสือ คัมภีร์ ผู้พระธรรมหรือเสียงพูด ส่วนภาษาธรรม หมายถึง ตัวของธรรม กฎของธรรม ผลของธรรมและหน้าที่ของธรรม กล่าวโดยรวมคือ ธรรมชาติ

สงฆ์ ภาษาคน หมายถึง นักบวชที่ห่มผ้าสีเหลือง ๆ แดง ๆ ส่วนภาษาธรรม หมายถึง คุณสมบัติหรือคุณธรรมที่บรรลุนใน ๔ ระดับ (มรรค ๔ ผล๔)

ศาสนา ภาษาคน หมายถึง โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ผ้าไตร คัมภีร์ ส่วนภาษาธรรม หมายถึง ตัวธรรมหรือคำสอนที่เป็นที่พึ่งของสัตว์โลก

นิพพาน ภาษาคน หมายถึง บ้าน นคร เมืองที่เป็นอุดมคติ บ้างก็ว่า ดาย ส่วนภาษาธรรม หมายถึง ความดับ ความสิ้นไปแห่งกิเลส หมดยอดจากทุกข์มาเสียค่างในชาตินี้และเดี๋ยวนี

โลก ภาษาคน หมายถึง แผ่นดิน ที่อยู่อาศัยของสัตว์ ภาษาธรรม หมายถึง คุณธรรม หรือคุณสมบัติที่ประจำอยู่ในโลกเช่น ทุกข์ ความเปลี่ยนแปลง ความเสื่อมหรือโลกธรรม ๘

สวรรค์ ภาษาคน หมายถึง เทวโลกที่งดงาม อยู่เบื้องบน เมืองวิมาน ภาษาธรรม หมายถึง กามคุณ เมืองแห่งกามคุณ ในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ

ความหยุด ภาษาคน หมายถึง ไม่เล่น ไม่วิ่ง ไม่เคลื่อนไหว ภาษาธรรม หมายถึง ว่าง จากตัวตน ไม่มีตัวตนที่จะต้องวิ่ง

ความมืด ภาษาคน หมายถึง มืดที่ตามองไม่เห็น เพราะไร้แสง ภาษาธรรม หมายถึง มืดจากอวิชชาคือ ความโง่ ความหลง

กิน ภาษาคน หมายถึง กินอาหารทางปาก ภาษาธรรม หมายถึง กินทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและทางใจหรือเรียกว่า บริโภคกาม

ตื่น ภาษาคน หมายถึง ตื่นนอน ภาษาธรรม หมายถึง การตื่นจากอวิชชา ตื่นด้วยสติ เจริญอยู่ด้วยสติ

นอน ภาษาคน หมายถึง การนอนหรือหลับนอน ภาษาธรรม หมายถึง การเป็นอยู่ด้วยอวิชชา คือ หลับในขณะตื่น^{๔๔} นี่คือ วิธีหนึ่งที่ท่านใช้ในการแก้ปัญหาเรื่องการเข้าใจภาษาธรรมะให้ง่ายขึ้น

ในขณะ ศ. กิรติ บุญเจือ เสนอการตีความภาษาทางศาสนาว่า จะต้องอาศัย ๕ วิธีดังนี้

๑. **การตีความเอาตามอักษร** (Letter) หมายความว่า การที่จะเข้าใจคำ ความหมายนั้นได้ จะต้องรู้ตามตัวอักษรนั้นก่อน ว่าภาษาอะไร ภาษาต่าง ๆ ย่อมมีอักษรที่ต่างกัน

๒. **การตีความเอาตามสัญลักษณ์** (Signs) หมายความว่า นอกจากจะเข้าใจในภาษาทางอักษรนั้นแล้ว จะต้องอาศัยการองค์ประกอบของภาษาอีกด้วยนั่นคือ สัญลักษณ์ ตัวกำหนดการออกเสียง เน้นเสียง เช่น ภาษาไทยอาศัยเสียงวรรณยุกต์ ๕ เสียง

๓. **การตีความเอาโดยอรรถ** (Content) หมายความว่า นอกจากทั้งที่กล่าวแล้ว การตีความเอาสาระหรือเนื้อหาเชิงลึกหรือดูเจตนาว่าคนพูดมีจุดประสงค์อะไร มีบริบทไปทางใด เพื่อจะได้อะไร

๔. **การตีความเอาตามเหตุผล** (Reason) หมายความว่า การใช้เหตุผล การวิเคราะห์ ภาษาทั้งหมดแบบองค์รวมแล้วจึงสรุปเอาความหมาย เหมือนนักปรัชญานิยมใช้ เรียกว่า ตรรกะวิทยา

^{๔๔} พุทธทาสภิกขุ, ภาษาคน ภาษาธรรม, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓-๒๓, ๒๔, ๓๔, ๓๘, ๔๐, ๔๔-๔๖.

๕. **การตีความเอาทางวรรณกรรม** (Writing's Will) หมายความว่า ผู้เขียน ผู้พูดนั้น อะไร เขียนอย่างไร ร้อยแก้วหรือร้อยกรอง อย่างพระไตรปิฎกมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง จะพบความละเอียดในการใช้ภาษา อารมณ์ ความนึกคิดของผู้พูดหรือผู้เขียน ได้ดีกว่า^{๔๕}

สำหรับผู้วิจัยมีความเห็นว่า การตีความจากคำ ให้ได้ความหมายในยุคปัจจุบันควรมีลักษณะดังนี้

๑. **รู้ศัพท์นั้นก่อน** (Meaning) หมายความว่า แต่ละภาษาจะมีคำหรือศัพท์ซึ่งเป็นองค์ย่อยของประโยคนั้นอยู่ หากรู้ความหมายของคำหรือศัพท์นั้นละเอียดแล้ว ย่อมจะเข้าใจในโครงสร้างคำได้ ในที่นี้หมายถึงหน้าที่ของคำนั้น ๆ ด้วย เช่น คำว่า “ขัน” ซึ่งมีนัยหลายนัย อาทิ ขันขำ ไก่ขัน ขันให้แน่น ขันตักน้ำ คำว่า “ภูมิ” อาทิ ภูมิแผ่นดิน ภูมิภาค ภูมิปัญญา ภูมิแพ้ คำว่า “โลก” อาทิ โลกสัตว์ โลกมนุษย์ โลกเทพ โลกที่อยู่ เป็นต้น

๒. **รู้ที่มาของศัพท์นั้น** (Root) หมายความว่า เมื่อรู้ความหมายของคำแล้ว ต้องรู้ว่าคำนั้น ๆ มาจากไหน มีรากเหง้ามาจากที่ไหน ภาษาใด ก็พึงรู้ต้นกำเนิดของคำให้ครบองค์เช่น ภาษาไทยมาจากสันสกฤต บาลี มอญ เขมร มาลาญ อาทิ คำว่า “เสียว” มาจาก “สยิว” เพียรหรือเขียร มาจาก “วชิระ” “โพธิ์” มาจากพุทธ “พระ” มาจาก “วร” “ผสม” มาจาก “ประสม” “ทิด” มาจาก “บัณฑิต” “เปรียญ” มาจาก “ปริญา” “โอกาส” มาจาก “อากาศหรืออุกาสะ” “โหย” มาจาก “โอย” “เพ” มาจาก “พี” “เต๋ว” มาจาก “เตี้ยว” “หุหุ” มาจาก “หึหึ” “สามัคคี” มาจาก “สัง+มรรค” “หนุก” มาจากคำว่า “สนุก” “บิดามารดา” มาจาก “ปีตามาตา” “มิตร” มาจาก “เมตตา” สมณะ มาจาก “สรณะ”

๓. **รู้กลุ่มที่ใช้ศัพท์** (Speaker) หมายความว่า รู้กลุ่มผู้ใช้ในภาษานั้นด้วย เพราะพฤติกรรมของคนใช้ภาษาย่อมแตกต่างกัน ว่ามีนิสัยแบบใด เช่น คนไทยชอบอภิสระ อาจจะถูกตามใจชอบมากกว่าพูดถูกหลักหรือบางทีศัพท์บางคำอาจจะใช้เหมือนกันแต่ต่างคนพูดเช่น คำว่า “เธอ” คนพูดเป็นหญิงพูดกับชาย (คนรัก) หรือคนพูดเป็นชายพูดกับหญิง (คนรัก) หรือคำว่า “ฉัน” คำว่า “เขา” อาจหมายถึงชายหรือหญิง คำว่า “อาตมา” บ่งถึงพระเจ้า คำว่า “เสวย” ใช้กับพระราช

๔. **รู้ความนิยมของคำ** (Popular) หมายความว่า ภาษาที่มนุษย์ใช้ย่อมมีความถี่ ความบ่อยในบางคำ บางศัพท์จะถูกใช้บ่อย ๆ บางคำไม่ค่อยใช้เลย เช่น ภาษาทางศาสนาจะมีผู้ใช้น้อย แต่บางคำยังใช้ตามความนิยมของผู้ใช้ด้วย เช่นราชบัณฑิตจะบัญญัติคำว่า “คณิตกรรม” แต่ความนิยม

^{๔๕} ศ. กิริติ บุญเจือ, ศาสนศาสตร์เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

ของผู้ใช้ก็ยังเรียกว่า “คอมพิวเตอร์” อยู่ดี คำว่า “ตกลง” แต่ความนิยมพูดว่า “โอเค” (Ok) คำว่า “ชัดเจน” ยังใช้คำว่า “เคลียร์” แทน คำว่า “สวัสดิ์” คำทักทายเวลารับโทรศัพท์ แต่นิยมพูดคำว่า “ฮัลโล” หรือ “หวัดดี” มากกว่า

๕. **รู้ความต่างของศัพท์** (Difference) หมายความว่า การจะเข้าใจภาษาใด ๆ ได้ดี สิ่งที่จะพบความแตกต่างนั้นคือ การเทียบกับภาษาอื่นหรือคำอื่น เพื่อให้เห็นความแตกต่างและความหมายที่กว้างหรือแคบ นอกจากนี้ยังจะต้องเทียบเอาความหมายที่ตรงข้ามกันด้วย เช่น เราจะรู้คำว่า “ถูก” เราก็จะต้องรู้คำว่า “ผิด” คำว่า “ดำ” คำตรงข้ามคือ คำว่า “ขาว” คำว่า “ใจ” เทียบได้กับคำว่า “Mind” คำว่า “หัวใจ” เทียบได้กับคำว่า “Heart” ทั้งนี้ก็เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความต่าง

๖. **รู้ความหมายที่ผิดเพี้ยนของคำ** (Distortion) หมายความว่า การรู้คำที่แปรเปลี่ยนหรือคำถูกนำไปใช้ในความหมายใหม่หรือความนิยมใหม่ ว่าหมายถึงอะไร เช่น คำว่า “จ้าย” มาจากคำว่า “Sharp” แปลว่า ฉลาด หลีกแหลม เขียว ชัด ไว คำว่า “กรี๊ด” มาจากคำว่า “Greet” แปลว่า ต้อนรับ ยินดี ทักทาย ชอบพอใจ คำว่า “ซิ่ง” มาจากคำว่า “Race” แปลว่า แข่งขัน คำว่า “ม๊ก ๆ” มาจากคำว่า “มาก ๆ” คำว่า “เวอร์” มาจากคำว่า “Over” คำว่า “เดิ้น” มาจากคำว่า “Modern” คำว่า “กล้วย ๆ” (ง่าย) มาจากกิจกรรมการรับประทานกล้วยที่ไม่ต้องยุ่งยากอะไร คำว่า “หมุ” (ขี้เกียจ) มาจากทำกิจกรรมของหนูที่เคลื่อนไหวอย่างเชื่องช้าหรือคำว่า “อห๊ก” คำเดิมมาจากความหมายว่า หนักเหลือเกิน เตื่อคร้อนเหลือเกิน แต่ความหมายใหม่คือ ความผิดหวังในเรื่องความรัก

สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องภาษาทางสื่อมวลชน ควรตระหนักในหารสื่อสารให้ถูกหลักภาษา โดยให้นักวิจารณ์หรือนักอนุรักษ์ภาษาคอยติติงไว้ เพื่อสร้างจิตสำนึกในวิถีวัฒนธรรมของตัวเอง เพื่อให้เกิดความถูกต้องและไม่แปรผันในอนาคต

สำหรับคนชมหรือผู้รับสื่อ ก็ควรมีวิจารณญาณให้ดี อย่าด่วนรับหรือปฏิเสธสิ่งที่เห็น ที่ได้ยินเกินไป รู้จักการวิเคราะห์หาเหตุผล เลือกลงเอาสิ่งที่ดีมาใช้ มาสร้างสรรค์สังคม เพราะภาษาที่มีการเปลี่ยนแปลง เกิดตายอยู่เสมอ ภาษาไม่เพียงเปลี่ยนแปลงเท่านั้น มันยังจะต้องเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีจุดจบ ภาษาแตกต่างกันมาก สาเหตุที่ภาษามีการเปลี่ยนแปลงเพราะว่า ภาษาเป็นเพียงจำลองความคิด ความรู้สึก โลกทัศน์ ของเราเท่านั้น และความคิด ความรู้สึก โลกทัศน์ของเราเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การที่ภาษาไม่มีการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดการตายของภาษาได้ สาเหตุการตายของภาษาคือ ภาษาวิบัติ ที่กล่าวเช่นนี้ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า ภาษาอยู่ภายใต้ของกฎพระไตรลักษณ์นั่นเอง^{๔๖}

๔.๓ ปัจจัยมีผลต่อปัญหาในการเข้าใจภาษาธรรมชาติในอดีตและปัจจุบัน

๔.๓.๑ ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาในการเข้าใจภาษาธรรมชาติในอดีต

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าใจในภาษาธรรมชาติในอดีตคือ ภาษา ความรู้หรือการศึกษา ปรินทิพทางสังคมหรือสภาพสังคม วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม และการถ่ายทอดหรือการสื่อสาร คำว่า ธรรมชาติ หมายถึง สภาพธรรมที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม การที่จะรู้และเข้าใจธรรมะนั้นได้นั้น อยู่ที่การใช้ภาษาสื่อที่จะชี้ให้เห็นและเข้าใจว่า อะไรคือ ตัวธรรมและอะไรคือ การเข้าใจ มีผู้สงสัยว่า สภาพธรรม สามารถใช้ภาษาอธิบายได้หมดจดจริงหรือ ภาษาเป็นเพียงการสื่อเจตนาของผู้พูดหรือผู้ใช้ตามความปรารถนา การที่จะใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการสื่อความจริงจากคนใดคนหนึ่ง เพื่อสะท้อนความจริงที่สุดนั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง เพราะคำพังเพยภาษาไม่สามารถบอกความจริงได้หมด ดังนั้น สิ่งที่ควรพิจารณาประกอบในการเข้าใจภาษาธรรมชาติคือ

การศึกษา นี้ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเข้าใจภาษาธรรมชาติ หากผู้คนมีการศึกษาน้อย การคิด การแสดงออก การเข้าใจธรรมย่อมมีปัญหา เช่น การพูดเรื่องธรรมกับชาวบ้านและคนที่มีการศึกษาย่อมมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน มีความเข้าใจละเอียดที่ต่างกัน ในอดีตผู้คนไม่มีระบบการศึกษาเหมือนในสมัยนี้ ส่วนมากเกิดจากสำนักหรือลัทธิต่าง ๆ โดยยึดเอาคำสอนตามอาจารย์เป็นผู้กำหนด ความเชื่อ ความคิด การแสดงออกจึงอยู่ในกรอบของแนวคิดของอาจารย์ตน ในครั้งพุทธกาลมีเจ้าสำนักถึง ๖ สำนักใหญ่ ๆ ที่ต่อสู้กันในแนวคิดต่าง ๆ ถึง ๖๒ ทิวติ ดังนั้น ทั้งอาจารย์และลูกศิษย์จึงยกย่องตนเอง และไม่แสวงหาแนวร่วมในการศึกษากับผู้อื่น มีแต่ตอบโต้กัน ถกเถียงกันในเรื่องความคิดเห็นต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดอุปสรรคในการเข้าใจภาษาหรือคำสอนสำนักอื่น ๆ ส่วนในอดีตของเมืองไทย ผู้คนส่วนมากจบการศึกษาแค่ ป. ๔ ความรู้ วิทยาการยังไม่มากเท่าทุกวันนี้ ระบบการศึกษาก็ไม่มาก ปัญหาในการตีความเรื่องภาษาธรรมะจึงเป็นไปตามพระสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์เองบางรูปยังไม่แตกในธรรมจึงพาให้เข้าใจผิดก็มี

ปรินทิพทางสังคม ในพุทธกาลมีระบบวรรณะทางสังคมที่แตกต่างกัน ความเชื่อ ความคิดต่างกัน และพบว่าระบบวรรณะนี้เองที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงธรรม เพราะความเชื่อเรื่องนี้ มีอิทธิพลต่อการแสดงออกของมวลชน ผู้คนจะยอมรับในฐานะของตน ไม่มีการสัมพันธ์ข้าม

^{๔๖} นิธิ เอียวศรีวงศ์, คำมีคม ว่าด้วย ภาษา วัฒนธรรม และอำนาจ, หน้า ๒๔-๒๗.

วรรณะกัน เหมือนเป็นระบบที่กีดกันกัน ดูถูกกัน เช่น ผู้สตรีห้ามเรียนหรืออ่านคัมภีร์พระเวท วรรณะต่ำไม่มีโอกาสเรียน อีกทั้งมีความเชื่อเดิม ๆ ว่า พระเจ้าคือ ผู้กุมชะตาชีวิตจิตใจ จึงไม่คิดเชื่อหรือยอมรับฟังเหตุผลใด ๆ ของใคร ส่วนมากหมกมุ่นอยู่กับการไหว้วอน อ้อนวอน ร้องขอด้วยการบูชาัญญ ส่วนกลุ่มที่แสวงหาทางหลุดพ้นมีสองพวกคือ พวกหนึ่งอาศัยการทรมานตนเป็นหลักเพื่อหาทางบรรลุดุธรรม อีกทางมุ่งเสพสุขหมกมุ่นอยู่กับกามกิจเพื่อสรรหาทางบรรลุดุธรรมเช่นกัน แต่ก็ยังไม่พบทางออก จึงประมวลกลุ่มผู้แสวงหาความจริง ความหลุดพ้นได้ ๔ กลุ่มคือ กลุ่มนักศึกษา (สำนักต่าง ๆ) กลุ่มพิธีกรรม (อ้อนวอน) กลุ่มฝึกตนให้ได้รับความทรมานและกลุ่มที่หมกมุ่นกับกามกิจ ส่วนเมืองไทยในอดีตมีความเชื่อ ความคิดเรื่องผี เรื่องอำนาจธรรมชาติเป็นใหญ่ เรื่องสิ่งเร้นลับ ไสยศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องเสก เรื่องสัก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นอุปสรรคในการเข้าใจภาษาธรรมะของพระพุทธเจ้า

ภาษา ภาษาในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกัน คำศัพท์บางคำในอดีตอาจจะใช้ไม่ได้ในปัจจุบัน ในครั้งพุทธกาลมีภาษาที่สื่อสารกันหลายภาษาในแต่ละท้องถิ่น แต่ที่ใช้กันมากตามแคว้นต่าง ๆ หรือเมืองใหญ่ ๆ เช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาปรากฤต ภาษาบาลี ภาษามคธ ด้วยเหตุนี้ ภาษาจึงเกิดปัญหาเวลาสื่อสารกันในถิ่นชนบท แม้แต่พระพุทธเจ้าเองไม่ทรงอนุญาตให้สาวกนำพุทธพจน์ไปแสดงโดยตรงแก่คนต่างถิ่น พระองค์ตรัสสั่งให้ยอมรับภาษานั้น ๆ เอาไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดนั่นเอง ปัญหาที่แม้พวกพราหมณ์เองยังสงสัยคำ ความหมายของพระองค์ และแม้ว่าชาวพุทธทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานยังขัดกันเรื่องภาษาและความหมาย จึงถกเถียงกันอยู่จนทุกวันนี้ว่า พระองค์ใช้ภาษาอะไรเผยแพร่คำสอน ส่วนภาษาเก่า ภาษาโบราณในเมืองไทยมีปัญหาเช่นกัน เพราะภาษาไทยมิได้เกิดมาจากภาษาของตัวเอง แต่เกิดมาจากภาษาอื่น ๆ เช่น สันสกฤต บาลี มอญ เขมร ฯลฯ จึงเป็นปัญหาสำหรับยุคนี้ หากนำคำพูดในสมัยพอขุนรามคำแหง มาพูดในยุคนี้ คงไม่เหมาะสมอีกแล้ว เพราะคำศัพท์มีเกิดมีตายอยู่มากมายตลอดเวลา

การถ่ายทอดหรือการสื่อสาร ระบบการสื่อสารในสมัยก่อน ไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัย สื่อสารกันเหมือนยุคนี้ ส่วนมากก็สื่อสารผ่านบุคคลและสัญลักษณ์ ภาษาอักษรยังไม่เจริญ การสืบทอดจึงอาศัยสืบทอด ๆ กันโดยเล่าต่อ ๆ กันมา โดยการท่องจำ เมื่อผ่านเวลาจากรุ่นสู่รุ่นเกิดปัญหาเช่นกัน เช่น การสืบทอดประเพณี การรักษาแบบแผนเป็นอุปสรรคในการตีความในเนื้อหาธรรมด้วย เพราะการสื่อสารกันทางภาษาเขียนที่ไม่ชัดเจน เมื่อสื่อกันทางปากหรือท่องกันมา ย่อมก่อให้เกิดการคลาดเคลื่อนได้ แม้แต่พระไตรปิฎกก็มีการตีความต่างกัน จึงเป็นเหตุให้เกิดการแต่งคัมภีร์ต่าง ๆ ออกมาเพื่อขยายความหมายให้กระจ่างขึ้นเช่น คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เป็นต้น

ดังนั้น ปัจจัยที่เป็นปัญหาในการเข้าใจภาษาธรรมะพอสรุปได้ดังนี้

๑. การใช้ภาษาในการสื่อสารกัน
๒. ปรับททางสังคมที่แตกต่างกัน
๓. ความรู้หรือการศึกษาของคนสมัยนั้นน้อย
๔. การถ่ายทอดหรือการสื่อสารที่มีขีดจำกัด

๔.๓.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อปัญหาในการเข้าใจภาษาธรรมชาติในปัจจุบัน

ปัจจุบันความเจริญด้านต่าง ๆ ได้นำพาให้ผู้คนสนใจสิ่งใหม่ ๆ สิ่งแปลก ๆ สิ่งที่น่าตื่นตาตลอด ในขณะที่สิ่งเก่า ๆ สิ่งที่คุณเคยมานานเริ่มได้รับความสนใจน้อยลง หว่านเป็นสิ่งโบราณ ไม่ทันสมัย โดยเฉพาะภาษาไทย วัฒนธรรมไทย ศาสนาภาษา ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าใจภาษาธรรมชาติในปัจจุบันอย่างมาก ดังนั้น องค์ประกอบที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจภาษาธรรมชาติคือ สื่อ ภาษา วัช การศึกษา ความสนใจ ท้องถิ่นต่างกัน สภาวะวิกฤตทางสังคม

สื่อ ปัจจุบันความเจริญด้านเทคโนโลยี มีความก้าวหน้ามาก การจะสื่อสิ่งใดก็ตาม ต้องอาศัยการสื่อกลางเป็นสื่อ นำไปสู่การเข้าใจ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต หนังสือต่าง ๆ คือ ปัจจัยที่พาเราไปสู่ผู้ชม ผู้ฟังได้มากและรวดเร็ว แต่สื่อเหล่านี้ บางทีมีลักษณะเป็นสื่อทางเดียว การส่งสารจึงไม่สามารถแก้ไขได้ บางครั้งสื่อเหล่านี้ไม่รู้ความหมายของคำ จึงสื่อออกไปโดยขาดความรู้ความเข้าใจในสาร โดยเฉพาะสารที่เป็นหลักธรรมทางศาสนาเช่น ภาษาธรรมะหรือภาษาวัด แม้สื่อจะเข้าถึงภายในบ้าน แต่ปัญหาเกิดจากผู้รับสื่อเองไม่รู้ว่ คำต่าง ๆ เหล่านี้หมายถึงอะไร อนึ่งความรู้ วิชาการต่าง ๆ นักวิเคราะห์ ผู้เชี่ยวชาญด้านสาขาต่าง ๆ วิเคราะห์เนื้อหา ตีความตามความรู้หลักธรรม ทฤษฎีออกมามากมาย จนผู้เสพความรู้เหล่านี้เกิดความสงสัยว่า เนื้อหา ข้อเท็จจริง ความจริง แท้เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือได้แค่ไหน ดังนั้น สื่อจึงเป็นปัจจัยให้เข้าใจภาษาธรรมะได้ บิดเบือนเนื้อหาธรรมะก็ได้ ซึ่งผู้ชมต้องใช้วิจารณญาณเองหรือควรมีผู้ชี้แนะว่า ควรปฏิบัติตัวอย่างไร

ภาษา ภาษาที่เช่นกัน หากสื่อหรือบุคคลใช้ภาษาที่ลึก ภาษาที่แปลกหรือภาษาใหม่เกินไป วิชาการเกินไป ผู้ฟังยอมไม่รู้ หรือใช้ภาษาต่างประเทศโดยไม่แปล ปัญหาเกิดขึ้นได้ ยิ่งในยุคใหม่ ภาษาต่างประเทศแทรกเข้ามาปะปนอยู่มาก ทำให้คนพูดปนภาษามากขึ้น ยิ่งก่อให้เกิดความสับสนได้ ในขณะที่เดียวกัน คนยุคใหม่ไม่ใส่ใจภาษาท้องถิ่นหรือภาษารากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง จึงเกิดปัญหาการเข้าใจของคำ และความหมาย เช่น ภาษาทางศาสนา ปรัชญา ภาษาไทยดั้งเดิม ตำรา สุนทรียศาสตร์ คำคม โดยเฉพาะภาษาธรรมะ ซึ่งเป็นภาษาที่จรโลงความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญา ภาษาที่สะท้อนความจริงของโลก ชีวิต การเป็นอยู่อย่างรู้เท่าทัน หากขาดความเข้าใจ

ภาษาเหล่านี้ ความคิด ความเชื่อ เหตุผล พฤติกรรมของคนในสังคมจะเสื่อมลง ภาษาที่จะมาแทนคือ ภาษาต่างชาติ ภาษาคอมพิวเตอร์

วัย วัยก็เป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจธรรม วัยเด็กจะยังไม่เข้าใจธรรมด้นัก ส่วนวัยรุ่น ยังคงต้องการความเป็นอิสระ พอใจ อ่อนไหวในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ไว เบื่อง่าย จิตใจไม่นิ่งพอ ไม่มั่นคง แต่ธรรมเป็นสิ่งที่มั่นคงตายตัว ที่สำคัญเด็กวัยรุ่นมักคิดว่า ศาสนาและธรรม เป็นเรื่องของ คนที่มีอายุเท่านั้น จึงพบว่าวัยผู้ใหญ่หรือคนสูงอายุมักเข้าวัดหรือสนใจทางศาสนามากกว่าวัยรุ่น เพราะเข้าใจชีวิต มีประสบการณ์ชีวิตดีกว่าเด็ก ๆ

การศึกษา การศึกษาก็เช่นกัน ไม่ว่ามนุษย์จะมีชีวิตยืนนานแค่ไหน หากปราศจากการศึกษา ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจชีวิต เข้าใจโลกและเข้าใจธรรมะด้วย เพราะการศึกษาคือ ฐานในการมองสิ่งแวดล้อมอย่างเคารพ การรู้จักวิธีการปรับตัว การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ การรู้จักคิด รู้จักวิเคราะห์ และเลือกสรรเอาสิ่งดีจากสังคมได้ เพราะการศึกษา อย่งไรก็ตาม คนที่มีการศึกษา ย่อมมีนิสัยชอบวิจารณ์ วิเคราะห์ หรือรู้มาก คิดมาก สงสัยมากย่อมก่อให้เกิดปัญหาตามมา คือ เชื่อ คนอื่นยาก เชื่อมั่นตนเองมากไป ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจธรรมะได้เช่นกัน เพราะธรรมมิได้อยู่ที่คนมีความรู้สูง ๆ แต่อยู่ที่การลงมือปฏิบัติ ฉะนั้น ทั้งคนไม่รู้และคนรู้หากไม่รู้วิธีเข้าถึงธรรม ย่อมจะติดแค่ความคิด ความเชื่อผิด ๆ

ความไม่ใส่ใจ ความไม่สนใจในเรื่องศาสนา การปฏิบัติธรรม การไม่ชวนชวนหา ความรู้ใส่ตัว ไม่ใส่ใจว่าจะอยู่อย่างไร จะมีชีวิตอยู่อย่างไร ไม่หาแก่นแท้ของการเกิดมา ย่อมไม่ อาจเรียกได้ว่า เข้าใจธรรมะได้ เพราะไม่รู้จักขบคิด ไม่รู้จักใช้โยนิโสมนสิการ ไม่สำรวจตัวเอง ในขณะที่ปฏิบัติ เช่น พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา ย่อมเข้าใจธรรมะง่ายกว่า

เทศะ การอยู่กันคนละพื้นที่ คนละท้องถิ่น คนละประเทศ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ไม่อาจจะ เข้าใจภาษาธรรมะในภาษาท้องถิ่นได้ เช่น คนไทย แต่ละภาคอาจจะไม่เข้าใจความหมายของคำตาม ภาคต่าง ๆ หรือมีชาวต่างประเทศมาบรรยายธรรมเป็นภาษาอังกฤษ แต่ชาวบ้านคงไม่สามารถรู้เรื่อง หรืออยู่กันไกลไม่สามารถสื่อสารกันชัดเจน เป็นอุปสรรคเช่นกัน นอกจากนี้ ภาวะสงคราม ภาวะ เศรษฐกิจ การบ้านการเมืองไม่สงบ ย่อมเป็นปัญหาต่อการเข้าใจธรรมด้วย เพราะต้องคอยระวัง คอย ป้องกันดูแลทรัพย์สิน ญาติพี่น้อง คอยหาอาหารเพื่อเลี้ยงตัวเอง

สรุปปัญหาที่เป็นปัจจัยที่ไม่เอื้อต่อการเข้าใจธรรมในปัจจุบันพอสรุปได้ดังนี้

๑. ปัญหาเรื่องสื่อมวลชน
๒. ปัญหาเรื่องการใช้ภาษา
๓. ปัญหาเรื่องการศึกษาที่แตกต่างกัน

๔. ปัญหาเรื่องความสนใจใฝ่รู้

๕. ปัญหาเรื่องปริบททางสังคม

ดังนั้น ปัญหาภาษาในเรื่องการสื่อสารของพุทธศาสนิกชนไทยพอประมวลสาเหตุได้กว้าง ๆ คือ เริ่มจากสัญลักษณ์ เมื่อไม่รู้จักสัญลักษณ์ทางศาสนา ขอมขาดความเคารพนับถือ ซึ่งจะไปสู่การไม่รู้จักการแสดงออก การร่วมกิจกรรมทางศาสนา หรือแม้เข้าร่วมแต่ไม่รู้ซึ่งถึงแก่นสาระของพิธีกรรมที่แฝงคำสอนเอาไว้ ในที่สุดก็จะไม่รู้จักการเลือกใช้ภาษา การไม่เข้าใจภาษาที่จะสื่อแก่นธรรมว่าหมายถึงอะไร คืออะไร เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงสื่อสารผิดคำ ความหมายไป ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด ๆ ไป เพราะไม่รู้แก่นธรรม เพียงเข้าใจเอง วิเคราะห์เอาเอง ส่วนบุคคลที่เข้าถึงแก่นธรรมย่อมสามารถเข้าใจในความตื้นลึก ของภาษาและสภาวะธรรมที่ประสบนั้น ๆ ได้ดีกว่า จึงสื่อความจริงได้ดีกว่า ในขณะที่เดียวกัน บุคคลที่ไม่เข้าถึงธรรม ย่อมจะใช้ภาษา พิธีกรรมและสัญลักษณ์แสดงออกมาในรูปแบบที่ต่างกัน ซึ่งบางทีผู้บรรลุธรรมหรือผู้เข้าใจธรรมขาดประสบการณ์ในรูปแบบของการสื่อสาร จึงสื่อสารออกมาตามสภาวะที่ตนเองมี แต่คนฟังกลับไม่เข้าใจในเนื้อหา นั่น เพราะเป็นภาษาที่ลึกซึ้ง และเป็นภาษาที่เป็นนามธรรมมากไป ด้วยเหตุนี้ ทั้งผู้สื่อธรรมและผู้ฟังควรใช้มาตรฐานทางสังคม เช่น ภาษา อุปนิสัย ความแตกต่าง ความสนใจของกลุ่มในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นบรรทัดฐานในการเผยแพร่ธรรมะด้วย

๔.๔ แนวทางการแก้ปัญหาการใช้ภาษาสื่อสารธรรมะในอนาคต

๔.๔.๑ แนวทางออกของการแก้ปัญหา

การแก้ปัญหาเรื่องการใช้ภาษาเพื่อการเข้าใจธรรมะนี้ เป็นเรื่องการสร้างจิตสำนึกร่วมกัน ระหว่างผู้เผยแพร่ธรรม (Sender) สื่อมวลชน (Channel) และผู้รับ (Receiver) ซึ่งแต่ละกลุ่มจะต้องมีคุณสมบัติทั้งส่วนตัวและส่วนรวมร่วมกัน พระสงฆ์ในฐานะผู้นำในการสืบทอดการเผยแพร่ธรรมจะต้องเข้าใจตัวเอง เข้าใจหลักธรรม เข้าใจสื่อที่ใช้และเข้าใจจิตวิทยาของผู้รับด้วย นอกจากนี้ยังต้องมีคุณสมบัติเฉพาะตัวคือ ฉลาดไหวพริบ มีปฏิภาณ สามารถนำเอาอุปกรณ์แวดล้อมประสบการณ์ เหตุการณ์นั้น มาเป็นสื่อการสอนได้ด้วย และสิ่งที่จะเพิ่มเสริมเพื่อให้เกิดความมุ่งมั่นอย่างแท้จริงคือ อุดมคติหรือจุดมุ่งหมายของกิจกรรมทางศาสนา นี้ เพื่อใคร เพื่ออะไร พระสมชายฐานวุฑโฒ กล่าวถึงคุณสมบัติของนักเผยแผ่ว่าต้องมี ๓ อย่างคือ (๑) ต้องมีอุดมการณ์ที่ชัดเจนและมั่นคง (๒) ต้องมีศัลยาจารย์ที่ตรงตามด้าน กาย วาจาและใจ (๓) มีความสามารถทั้งทางโลกและทาง

ธรรมดี^{๔๖} ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้องกับพุทธโอวาทแก่สาวกครั้งแรกว่า ให้มุ่งประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง

สื่อมวลชนเป็นตัวชี้นำสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะปัจจุบัน ผู้รับข่าวสารจากสื่อทุกวันนี้แทบไม่รู้ว่า ตัวเอง “ถูกกระทำ” เพราะสื่อได้เสนอช่องทางที่เข้าถึงได้ง่าย รวดเร็วโดยอาศัยภาษาซ้ำ ๆ ภาพซ้ำ ๆ จึงกระตุ้นให้ผู้เสพสื่อเกิดความอยากรู้อยากเห็น หรืออยากได้สิ่งที่แปลก สิ่งที่น่าสนใจ นำปรารถนาอยู่เสมอ การที่สื่อนำเสนอแบบตอบสนองเช่นนี้ เป็นเหมือนการเสนอแบบแลกเปลี่ยน หมายความว่า สื่อมีสิ่งใหม่ ๆ ให้ แต่ผู้ชมต้องให้ความสนใจหรือซื้อบริการ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนที่เหมือนสมยอม แต่อย่างไรก็ตาม สื่อย่อมจะมีองค์กรในการดำเนินการอยู่เบื้องหลัง ซึ่งองค์กรเหล่านี้เองที่ป้อนข้อมูล ป้อนสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้ชมติดตาม หากองค์กรเหล่านี้ ไม่มีจรรยาบรรณในอาชีพของตัวเอง สื่อก็จะหวังเพียงโน้มน้าวเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น ยิ่งกว่านั้น สื่อที่ไม่มีคุณธรรม ไม่มีจิตสาธารณะต่อสังคมกำกับ สื่อเองนั่นแหละคือ ผู้ทำลายมวลชน มิใช่สื่อเพื่อมวลชน ดังนั้น สื่อควรรู้บทบาทและหน้าที่ของตัวเองดี รู้จุดประสงค์ในการสื่อสารเพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจ ได้ความรู้ บอกร้าง ประกาศ ให้บันเทิง และเพื่อความโน้มน้าวหรือรณรงค์ในทางสร้างสรรค์

ส่วนผู้รับหรือผู้ฟังคือ จุดหมายปลายทางของการสื่อสาร ตัวแปรสำคัญในการสื่อสารว่าจะสำเร็จอย่างไร อยู่ที่การตอบสนองหรือปฏิกิริยาของผู้รับ สื่อมวลชนนั้นมีหน้าที่สื่อสารผ่านช่องทางมายังผู้รับ เมื่อผู้รับไม่สนใจหรือไม่ตอบสนอง ผลก็ไม่เกิดขึ้น ฉะนั้น ผู้รับจึงจำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ ในการบริโภคสื่อให้เป็น รู้จักเลือก รู้จักคิดวิเคราะห์ภาษาที่สื่อใช้ รู้เท่าทันสื่อ ต้องมีหลักธรรมในการเสพสื่อต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ เช่น หลักกาลามสูตร หลักโยนิโสมนสิการ หลักแห่งเหตุผล หลักจิตวิทยา ที่สำคัญคือ รู้จักตัวเองดี อย่างไรก็ตาม ผู้เสพสื่อเหล่านี้ ไม่ได้มีพื้นฐานความรู้ ความคิดเช่นนี้ เพราะในสังคม มีหลากหลายวัย หลายระดับความคิด ความเชื่อ ความต้องการที่แตกต่างกัน จึงถูกสื่อชักจูง โน้มน้าวได้ง่าย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในแง่การตอกย้ำความเชื่อ ความคิด ความเห็น ความต้องการ อย่างไม่มีวันพอ อนึ่ง สังคมในปัจจุบันและอนาคตจะมีแนวโน้มอ่อนแอ มีปัญหาต่าง ๆ รุมเร้า เกิดความวิตกกังวล เป็นทุกข์ กัดค้น มีปัญหาชีวิตมากมาย ทางออกอย่างหนึ่งของผู้คนคือ การเสพบริโภคสื่อ การบำบัดปัญหาด้วยการพูด การดู การเที่ยว การกินอย่างสนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจ เสพจนคิดจึงไม่มีโอกาสที่จะไปแสวงหาหลักธรรม ภาษารธรรม เพื่อค้นหาตัวเอง หรือเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ยุคนี้และยุคต่อไป ภาษาจะมีความสำคัญในการ

^{๔๖} พระสมชาย ฐานวุฑโฒ, “อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : วิถีทางที่ไม่ควรมองข้าม”, วิกฤติศาสนายุคชนาธิปไตย พุทธวิบัติ?, (เมษายน ๒๕๔๒) : ๑๒๕-๑๒๖.

อธิบายความหมาย ไม่ว่าจะ ศาสนา วิชาการ การค้า จิตวิทยา ฯลฯ เมื่อคนไม่รู้คำ ความหมายในศาสนา ดีพอ ความสนใจ จิตใจจึงห่างเหินหลักในการดำเนินชีวิตอย่างมีค่าไป

ดังนั้น จึงพอสรุปแนวทางในการแก้ปัญหาในอนาคตดังนี้

สำหรับพระสงฆ์หรือผู้ที่มีส่วนเผยแผ่ธรรม ควรใช้ภาษาสื่อสารที่ง่าย ๆ ควรเป็นภาษา คนหรือภาษาชาวโลกตามกาลเทศะ ควรอธิบายที่มาที่ไปของภาษาหรือหัวข้อธรรมนั้น ๆ ให้ชัดเจน ควรใช้ภาษาอวัจนะมาช่วยในการเผยแผ่ธรรมะ และที่สำคัญคือ รู้หลักธรรมดี รู้วิธีนำเสนอ และรู้จัก บูรณาการความรู้ใหม่ ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับโลกยุคใหม่ แนวทางในการทำให้ภาษาศาสนา สามารถสื่อความหมาย และทำให้คำสอนทางศาสนามีคุณค่าต่อวิถีการดำเนินชีวิตในบริบทของคน ยุคใหม่ จึงไม่ใช่อยู่ที่เพียงการแสวงหาสำนวนโวหาร หรือคำอธิบายใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับ วิทยาการยุคใหม่ ตลอดจนถึงการใช้ศิลปะการเทศนาสั่งสอนที่ถูกจริตของคนยุคใหม่ แต่ข้อสำคัญ คือ ต้องหากระบวนการทัศน์ใหม่ เพื่ออธิบายคำสอนแบบใหม่ที่จะนำไปสู่แบบวิถีชีวิตทางศาสนา ดังเดิมให้ได้^{๔๘}

สำหรับสื่อมวลชน ในอนาคตเชื่อว่า จะมีช่องทางในการสื่อสารมากขึ้น มีความ หลากหลายในการเข้าถึงมวลชนมากขึ้น และมีการแข่งขันกันตามมา ทางแก้คือ สื่อต้องใช้ภาษา อย่างรัดกุมและรู้ความหมายเดิมของคำได้ดี สื่อควรเสนอทางสร้างสรรค์ในแง่ภาษาทางศาสนา หรือ เปิดโอกาสให้องค์กรทางศาสนามีส่วนในการนำเสนอ และสื่อควรสร้างจิตสำนึกในเอกลักษณ์ของ ชาติไว้ด้วย

สำหรับมวลชน ควรตระหนักในคุณค่าของภาษาของตนเอง รู้จักภาษา ความหมายของ ภาษาตัวเองให้ถูกต้อง แสวงหาความรู้อยู่เสมอ และใช้หลักที่จะนำมาวิเคราะห์ ในการรับข้อมูล ต่าง ๆ จากสื่อคือ หลักกาลามสูตร^{๔๙} ดังนั้น ทุกคำสอนของศาสนาอาจมีปัญหาได้ เพราะมีประวัติ

^{๔๘} สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, “เกมภาษากับการใช้ภาษาศาสนาของชาวโศก”, พุทธศาสนศึกษา, (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๓๓) : ๓๘ - ๓๙.

^{๔๙} อง ดิก. (ไทย) ๒๐/ ๖๖/ ๒๕๕-๒๖๓. (๑) อย่าปลงใจเชื่อ โดยการฟังมา (๒) อย่าปลงใจเชื่อ โดย การสืบกันมา (๓) อย่าปลงใจเชื่อ โดยเพียงได้ยิน (๔) อย่าปลงใจเชื่อ โดยอ้างคำรา (๕) อย่าปลงใจเชื่อ โดยนึกเอา เอง (๖) อย่าปลงใจเชื่อ โดยคาดคะเนหรือสันนิษฐาน (๗) อย่าปลงใจเชื่อ โดยการตริกเอาตามอาการ (๘) อย่า ปลงใจเชื่อ โดยสอดคล้องกับแนวคิดตนเอง (๙) อย่าปลงใจเชื่อผู้พูด พูดน่าเชื่อถือ (๑๐) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเป็น

ที่ยาวนานที่คนรุ่นหลังได้รับรู้จากตำราหรือคัมภีร์เท่านั้น หลักคำสอนทั้งหมด ก็ล้วนเกิดมาจาก จุดประสงค์ที่แตกต่างกันในช่วงกาล สถานที่ การตีความ การใช้ภาษา การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่ง อาจมีข้อบกพร่องหรือตกหล่นหรือสอดแทรกที่ชนะเข้าไปบ้าง แต่สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจเพื่อมิ ให้เกิดข้อสงสัยหรือเข้าใจผิด คือ ต้องศึกษาใส่ใจในบริบทและเนื้อความในจุดประสงค์ของศาสดา นั้น ๆ นอกจากนั้น ควรฝึกฝนหรือนำมาปฏิบัติตามทฤษฎีของศาสนาที่สอนเอาไว้ เพื่อจะได้เข้าถึง แก่นของแต่ละศาสนาของตน ดังที่ Jose Ignazio Cobe กล่าวว่า แม้พระพุทธศาสนาจะมีระบบที่ หลากหลายในด้านความเชื่อ ตำรา ภาษา นั่นก็เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเบื้องต้นเท่านั้น เมื่อเราศึกษา ตามตำราหรือคัมภีร์ จะทราบแนวทางการประพฤติต่อคำสอนนั้น ๆ ที่ถูกต้อง โดยเฉพาะ พระพุทธศาสนาที่เน้นการศึกษา เพื่อไปสู่การปฏิบัติด้านจิตใจ เพื่อจะได้ “รู้เห็นจริง” สื่อหรือภาษา คัมภีร์ เป็นเพียงผู้ชี้นำบอกบุคคลให้ประพฤติเพื่อเข้าสู่ “พุทธภาวะ” ในตัวเอง หากละเลยภาษาจะไม่รู้ ทางที่จะไปสู่ความจริงเลย ในขณะที่เดียวกันหากไม่รู้ความจริงตามที่ตำราชี้นำ ตำราเหล่านั้น ก็ไร้ ค่า ที่สุดก็จะเป็นแค่คำบอกกล่าวที่ไร้ชีวิตชีวา^{๕๐} เขายังเปรียบเทียบภาษาเหมือนการสร้างแพเพื่อข้าม ฝั่งว่า การสร้างแพเพื่อข้ามแม่น้ำไปอีกฝั่ง เมื่อไปถึงควรปล่อยแพนั้น เหมือนการอ่านคัมภีร์โดย อาศัยภาษา เพื่อนำไปสู่การเข้าใจ เมื่อเราเข้าใจต้องปล่อยวางตำราหรือคัมภีร์นั้น เช่นเดียวกับการ ปล่อยแพ^{๕๑} ในขณะที่ Dan R. Stiver ชี้ว่า เราต้องใส่ใจในบริบทเครื่องมือในการตรวจสอบภาษา และความหมายที่บ่งถึง แม้แต่อากัปกิริยาในขณะที่พูดด้วย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อใช้ภาษาค้นหาความ จริง (ทางศาสนา) เขาบอกว่า เป็นเรื่องละเอียดอ่อนมาก แต่มนุษย์จำเป็นต้องใช้ภาษาสื่อสารกัน

ครูสอนของตน ดูเพิ่มที่ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๔ - ๒๓๕.

^{๕๐} Jose Ignazio Cobe, **Buddhism and Language**, (New York : State University of New York Press, 1994), p.33. (*Scripture elicits the transformation of the people by acting as the cause generates successively more profound and subtle levels of realization that eventually culminate in the state of complete perfection known as Buddhahood. ...without the understanding of scripture there can be no realization, Likewise, without having scriptural realization and transformation as its aim, the scripture would be nothing but dry words*).

^{๕๑} Ibid. p.47. (*To build the raft to cross a river but when we have reached the other shore we abandon as it. This too is the nature of the linguistic aspect of doctrine; it is a pragmatic and provisional entity that has no ultimate value in and of itself*).

เพราะภาษาเหมือนแม่แบบในการดำเนินชีวิตและเป็นทางที่จะเข้าใจโลก^{๕๒} ด้วยเหตุนี้ เมื่อการเผยแผ่เกิดปัญหาด้านภาษาต้องหาทางแก้ไข แม้ในครั้งพุทธกาลก็มีปัญหา แต่ด้วยพระองค์ทรงมีพระปัญญาสามารถแก้ไขได้ และพระองค์ทรงใช้ภาษาเพื่อการเข้าถึงมิใช่ใช้ภาษาแล้วคิดในภาษาที่สมมติ แต่พระองค์ใช้ภาษาเพื่อเข้าไปสู่ปรมาตมสัจจะ คือ ดับทุกข์ แก้ทุกข์ พระองค์จึงไม่คิดภาษาทั้งสองภาษาคือ ภาษาโลกและภาษาธรรม แต่ปัจจุบันไม่มีพระองค์ เมื่อเกิดปัญหา หาผู้รู้มาแก้ไขไม่ได้ ชาวบ้านต่างก็เข้าใจเอง ผู้เผยแผ่เองใช้ภาษาธรรมตามจารีตแบบเดิม ๆ จึงเกิดปัญหาในการใช้ภาษาขึ้นมาอยู่ตลอดเวลา ตามที่ปรากฏทางสื่อมวลชน

ส่วนแนวทางในการแก้ไข มีผู้ให้ทัศนะทั้งพระ นักวิชาการ นักเรียน ในการแก้ไขปัญหาดังนี้

๔.๔.๒ บทสัมภาษณ์

ก. พระภิกษุ ๖ รูป

ปัญหาที่สัมภาษณ์

๑. ท่านคิดว่าในครั้งพุทธกาลมีปัญหาในเรื่องการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะมากน้อยเพียงใด
๒. ท่านคิดว่า ในปัจจุบันพระสงฆ์มีปัญหาในการสื่อสารภาษาเพื่อการเผยแผ่ธรรมะหรือไม่
๓. ให้ท่านระบุปัญหาในการใช้ภาษา ในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อบุคคล และสื่อมวลชน อาทิ พระสงฆ์ ฆราวาส หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ ว่าคือ อะไร
๔. ท่านคิดว่ามีแนวทางในการแก้ไขปัญหา ในเรื่องการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะในสื่อต่าง ๆ อย่างไรบ้าง
๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะ

^{๕๒} Dan R. Stiver, *The Philosophy of Religious Language, sign, Symbol, and Story*, (Oxford : Blackwell, 1996), p.202- 204.

๑. พระธรรมกิตติวงศ์

ข้อ ๑. ท่านตอบว่า มีบ้าง เพราะต่างถิ่น ต่างที่ แต่ก็ไม่มีมากนัก เนื่องจากว่า พระพุทธเจ้าก็ทรงรู้ภาษามาก่อน ก่อนบวชก็ทรงศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ มาก่อน และในยุคนั้นมีผู้แสวงหาความรู้อยู่มาก ส่วนสาวกได้อภิญญา ฐานิรุตติปฏิบัติสมาธิภา เมื่อท่านเผยแผ่ธรรมะที่ใดท่านจึงสามารถใช้ภาษาท้องถิ่นนั้นได้ จากนั้น ก็นำเอาธรรมะสอดแทรกทีหลัง ยุคพระเจ้าอโศก มีพระธรรมทูตที่ออกไปเผยแผ่ยังถิ่นต่าง ๆ นั่นก็เนื่องจากว่าท่านต้องมีความรู้ภาษาก่อน ท่านแนะนำว่า ผู้ที่จะเผยแผ่ธรรมต้องมีองค์ประกอบ ๒ อย่างคือ **รู้ภาษาธรรมะ และภาษาท้องถิ่น**

ข้อ ๒. มีปัญหา และเป็นปัญหาหลัก เนื่องจากว่า (๑) พระไม่แตกฉานธรรมะ ไม่เหมือนในครั้งพุทธกาล แต่พระในปัจจุบันเป็นพระสมมติ จึงเกิดปัญหา (๒) พระไม่เข้าใจภาษาใหม่ ๆ ที่ชาวโลกเขาใช้ เพราะสมัยนี้ มีการเผยแผ่ธรรมะในต่างประเทศด้วย เมื่อไม่รู้ภาษาถิ่น จึงเป็นเหตุให้เกิดผลสำเร็จน้อย

ข้อ ๓. มีปัญหาหลายระดับ เช่น **พระสงฆ์** มีปัญหาเรื่องภาษาธรรมะ ภาษาไทย ลำนวน คำคม ภาษาใหม่ และขาดวิธีการสื่อสาร **ฆราวาส** มีปัญหาเรื่องพื้นฐาน เพราะไม่สนใจ หรือสนใจ แต่พระสื่อสารไม่รู้เรื่อง ฉะนั้น พระต้องสื่อสารให้เป็นภาษาชาวบ้าน ให้เข้าใจง่ายในระดับต่าง ๆ ได้ แล้วค่อยป้อนภาษาธรรมะเข้าไป **หนังสือ** มีปัญหามาก ข้อดีคือ หนังสืออยู่ได้นาน คงทน และสามารถอ่านเข้าใจได้เอง หรืออาจจะคิดเขียนได้ มีความหลากหลาย **วิทยุโทรทัศน์** มีทั้งคุณและโทษ คุณคือ สื่อได้กว้าง โทษคือ สื่อคิดก็เก๋ยาก ต้องใช้ทุนสูง หาบุคคลที่สื่อสารได้ดียาก

ข้อ ๔. อยู่ที่ระบบ ซึ่งมาจากนโยบายที่ชัดเจน และมีบุคคลที่ทำงานที่ชัดเจนตามมา ปัจจุบัน องค์การทางศาสนายังไม่มีความสามารถดีพอ ท่านเปรียบว่า เหมือนนางแบบ ต้องผ่านการฝึกฝน อบรมก่อน มีประสบการณ์ก่อนเดินแบบ เช่นเดียวกับนักเผยแผ่ เมื่อออกเผยแผ่ธรรม ต้องฝึกให้เป็น เป็นให้เก่ง เช่น พุดเป็น เทศน์เป็น

ข้อ ๕. อยู่ที่นโยบายหลักคือ (๑) มีนโยบาย มีอุดมการณ์ที่ชัดเจน (๒) มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน (๓) ลงมือดำเนินที่กำหนดไว้ (๔) ประเมินผลหาข้อบกพร่อง แก้ไขสืบไป

๒. พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโญ

ข้อ ๑. ท่านตอบว่า มีปัญหามาก มีสาเหตุดังนี้ (๑) เนื่องมาจากสมัยนั้น มีภาษาที่พูดกันมากมาย แต่ละแคว้น แต่ละถิ่นมีภาษาเป็นของตัวเอง (๒) ในสมัยนั้น ภาษา คือ เครื่องมือสำคัญใน

การเผยแพร่หรือสื่อสารกัน ดังนั้น ผู้ที่จะเผยแพร่คำสอน หากขาดความสามารถด้าน นวัตกรรมปฏิบัติสัมภีทา และปฏิภาณปฏิบัติสัมภีทา ย่อมเกิดปัญหาในการเผยแพร่ด้วย ด้วยสมัยนั้น คงมีสาวกส่วนหนึ่งที่ประสบ ปัญหาหรือไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ (๓) โดยพื้นฐานผู้คนยุคนั้นยังคุ้นเคยกับคำและความหมายเดิม ๆ ของพราหมณ์อยู่ จึงสืบทอดกันมาอย่างนั้น พอถึงยุคของพระพุทธเจ้า พระองค์ใช้คำเดิมของ พราหมณ์ แต่ให้ความหมายใหม่ ผู้ฟังหรือสาวกจึงไม่เข้าใจ (๔) หลักธรรมที่พระองค์สอนสาวก สาวกยังไม่เข้าใจพอ ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงวางหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการปฏิบัติตัวใหม่ ในวัน มาฆบูชา ซึ่งถือว่าเป็นการประกาศการเผยแพร่ธรรมในคติของพุทธนั่นเอง

ข้อ ๒. ท่านตอบว่ามีปัญหาเช่นกัน ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้ (๑) เกิดจากทัศนคติของสังคม ตลอดถึงผู้สื่อ ผู้ฟังเองที่มีทัศนคติในเชิงปฏิเสธในธรรมะ เช่น ผู้สื่อ พูดถึงเรื่อง หลักธรรม หรือพูด ถึงบาป บุญ กุศล ซึ่งเป็นเรื่องที่ห่างไกลในโลกของชาวบ้าน เพราะวิถีชีวิตของเขาไม่เอื้อที่จะทำได้ เช่นนั้น จึงกลายเป็นปัญหาที่จะรับเอาธรรมในชีวิตประจำวัน (๒) เกิดจากพระสงฆ์ที่สื่อภาษาธรรม (บาลี) หรือภาษาวัด ที่เป็นไปในเชิงอุดมคติมากไป หมายความว่า พูดแต่เรื่อง บุญ บาป สวรรค์ นรก ปารมี ซึ่งชาวบ้านไม่เข้าใจและไม่สามารถปฏิบัติได้ในโลกความเป็นจริง (๓) การเทศนา การแสดง ธรรม ในที่ต่าง ๆ พระยังแสดงธรรมในรูปแบบเดิม ๆ ตามจารีตเก่า ๆ อยู่ ทำให้ชาวบ้านเกิดความซา ซินและเบื่อหน่าย ไม่น่าสนใจเลย

ข้อ ๓. *สำหรับพระสงฆ์* การสื่อสารด้วยกัน ไม่มีปัญหา *ส่วนฆราวาส* มีปัญหา ซึ่งพอ สรุปได้ดังนี้ (๑) ในยุคใหม่ ผู้คนมีการศึกษามากขึ้น มีกระแสนิยมทางตะวันตก และมีเหตุผลมาก ขึ้น เป็นไปในทางวิทยาศาสตร์ ที่สามารถพิสูจน์ได้ จึงไม่ค่อยเชื่อคำสอนทางศาสนาที่สอนเชิงอุดม คติ หรือจินตนาการที่อาศัยศรัทธาเป็นฐาน จึงเป็นเหตุให้ผู้รู้เหล่านี้ อาศัยการศึกษา อ่านเอาเอง วิเคราะห์ธรรมเอง จึงเป็นเหตุให้เกิดการเข้าใจผิดไป เพราะไม่มีพื้นฐานด้านศาสนาดีพอและไม่ได้ ปฏิบัติตามอย่างแท้จริง (๓) พระสอนฆราวาสก็ไม่สอนชี้แนะให้เกิดปัญญา ไม่รู้วิธีการเข้าถึงจิตใจ คน ไม่รู้จักการปรับปรุงธรรมและวิธีการถ่ายทอดในรูปแบบใหม่ที่นำเสนอ ชาวบ้านจึงเห็นธรรม ไม่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต ส่วน*ปัญหาในหนังสือ* มี ๒ อย่างคือ (๑) ภาษาในพระคัมภีร์ยากเกินที่ ชาวบ้านที่อ่านเข้าใจ (๒) ส่วนหนังสือที่มีอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมีมาก แต่ไม่ค่อยมีแก่นสารสาระ ธรรมที่เข้มข้นมากนัก แต่ก็ยังดีกว่าไม่มีให้ชาวบ้านอ่านเลย *ส่วนสื่อมวลชน* มีปัญหาดังนี้ (๑) เมื่อ สื่อคำ ความหมายออกไปผิด ไม่สามารถแก้ไขได้ (๒) ผู้ใช้สื่อเองก็ไม่ใช้สื่อให้เกิดประโยชน์อย่าง แท้จริง แต่กลับนำเอาสื่อต่าง ๆ ไปใช้ในทางหาผลประโยชน์ (๓) การเผยแพร่ธรรมทางสื่อ ไม่มี รูปแบบที่น่าสนใจ ไม่มีรูปแบบเชิงบริหาร ขาดการจัดการให้เกิดความสนใจ

ข้อ ๔. ท่านให้แนวทางแก้ไขดังนี้ (๑) แก่ทัศนคติเสียใหม่ โดยการร่วมมือกับองค์กรที่ รับผิดชอบในเรื่องศาสนา แล้วฝึกการแก้ปัญหาแบบเป็นกลุ่ม อย่างเป็นระบบ มีการวางแผนในการ

เผยแผ่ธรรมะให้ทันสมัย เพื่อปรับความเข้าใจระหว่างชาวบ้านและชาววัดให้ใกล้ชิดกัน (๒) ปรับปรุงเรื่องภาษาให้เข้าใจง่าย จัดพิธีกรรมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงออก (๓) ปรับปรุงแก้ไขในการเผยแผ่ธรรมะในสื่อมวลชนให้ทันสมัย ให้เป็นแบบมืออาชีพทำ โดยให้มีอุปกรณ์ในการช่วยบรรยาย หรือมีรูปเคลื่อนไหว ยกเหตุการณ์เข้ามาในขณะบรรยายด้วย (๔) แก้ไขพิธีกรรมให้เป็นแบบง่าย ๆ ไม่เป็นทางการ หรือสร้างกิจกรรมขึ้นมาเพื่อสื่อธรรม เพื่อลดทอนในการพูดลง แต่ให้ผู้เข้าร่วมได้เห็น ได้คิดเอง ได้เข้าใจธรรมเอง

ข้อ ๕. ไม่มี

๓. พระครูวรกิตติโสภณ

ข้อ ๑. ท่านตอบว่า ไม่มีปัญหา เนื่องจากว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอด การสื่อสารได้ดี พระองค์จบสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง ๑๘ สาขา นอกจากนั้น พระองค์ยังได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย ทำให้พระองค์มีคุณสมบัติพอที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างเฉียบคม แม้กระทั่งสาวกออกไปเผยแผ่ยังสามารถแก้ปัญหาได้ นั่นเพราะว่าพระองค์เข้าใจสังคมวัฒนธรรมพราหมณ์ได้ดีกว่า แล้วก็สอนสาวกด้วย วิธีการสอนของพระองค์คือ การนำเอาคำของพราหมณ์มาใช้ มาปริวรรตคิดเสียใหม่ ประยุกต์คำใหม่ เพราะฉะนั้น โดยพื้นฐานแล้วไม่มีปัญหาในเรื่องการสื่อสารของพระองค์แต่ประการใด

ข้อ ๒. ท่านตอบว่า มี เนื่องจากพระที่สอน มาจากต่างที่ต่างถิ่น ต่างภาค เช่น อีสาน ได้บางทีหากใช้ภาษาท้องถิ่นอาจจะมีปัญหาได้ ปัญหาที่เห็นคือ พระยังคงใช้ภาษาเก่า เดิม ๆ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสำหรับวัยรุ่นที่นับวันจะเห็นห่างวัดไปทุกที จึงไม่รู้จักภาษาธรรมแล้ว กล่าวโดยสรุป ท่านชี้ว่า ปัญหายังสามารถแยกออกอีก ๒ อย่างคือ ปัญหาภายนอกและปัญหาภายใน

-ภายใน เช่น คนไทยไม่เข้าใจภาษาธรรม พระสื่อภาษาเข้าใจยาก

-ภายนอก เช่น ต่างประเทศที่มีการเผยแผ่ออกไป พระหรือผู้สื่อ ผู้สอนควรจะรู้ภาษาในประเทศนั้นบ้าง และที่ท่านเสนอว่า พระเองควรปรับตัวเอง พัฒนาตัวเองให้มีความรู้วิชาการประยุกต์ธรรม คำ ความหมายให้เข้ากับคนฟัง เหมือนกับพ่อครัวปรุงอาหารให้คนทาน

ข้อ ๓. ในตัวสื่อเองไม่มีปัญหา ที่มีปัญหาคือ พระสงฆ์ผู้สื่อเอง ที่ใช้คำพูดแบบเดิม ๆ

ข้อ ๔. ท่านแนะนำว่า ควรปฏิบัติตามข้อต่อไปนี้คือ

(๑) พระต้องศึกษาหาความรู้ มีวิชาการ รู้หลักธรรม แดกหลักการ (มีวิชา) (๒) พระต้องมีคุณสมบัติในทางธรรม (มีจรรยา) (๓) รู้จักการใช้สื่อที่ดี รู้จักการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ (๔) สร้างแรงจูงใจเพื่อให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น (Come and see)

ข้อ ๕. ไม่มี

๓. พระมโน เมตตานนุโท

ข้อ ๑. ท่านตอบว่า มีมาก ในสมัยนั้นมีระดับชั้นต่างกัน ภาษาจึงต่างกัน ในศาสนา พราหมณ์ท่านบอกว่าใช้ภาษาสันสกฤตในการเผยแผ่ในกลุ่มชนชั้นสูง ส่วนในพุทธศาสนาจะใช้ภาษาชาวบ้านในการเผยแผ่เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจ เช่น คำว่า *สมณะ* ความหมายของพราหมณ์คือ ผู้อ่อนล้า ส่วนความหมายของพุทธคือ ผู้สงบ คำว่า *ธัมมะ* ในสันสกฤต แปลว่า หน้าที่ ส่วนของพุทธ หมายถึง ความดี คุณธรรม คำสอน ท่านชี้ว่า เราไม่รู้ว่า พระพุทธเจ้าใช้ภาษาอะไร แต่นักปราชญ์สันนิษฐานว่า พระองค์ใช้ภาษาพื้นเมือง ส่วนสาวกก็มีปัญหาเช่นเดียวกัน ส่วนการแก้ปัญหา ก็แล้วแต่สาวกในท้องถิ่นนั้น ๆ

ข้อ ๒. ท่านตอบว่า มีมาก เนื่องจากว่า การศึกษาไม่เหมือนฆราวาสเลย ท่านชี้ว่า การจะคุยกับฆราวาสให้เข้าใจนั้น “จะต้องสนใจชาวบ้านว่าชอบอะไร เรียนอะไร ทำอะไร” รู้ให้ทันเขา แต่พระกลับศึกษาแบบเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น โลกยุคใหม่ ภาษาอังกฤษมีความสำคัญ แต่พระผู้ใหญ่ไม่สนับสนุนในเรื่องนี้ ท่านบอกว่า ภาษาเป็นสื่อ เป็นความรู้ ความคิด ความอ่าน ก่อให้เกิดความคิดอย่างเป็นระบบ ในขณะที่ภาษาบาลี ยังไม่มีระบบการสอนที่เป็นสากลเหมือนที่ประเทศอื่น การเดินทางไปต่างประเทศพระก็ถูกกีดกัน พระมีความรู้่น้อย จึงกลายเป็นปัญหาอย่างมากในปัจจุบัน

ข้อ ๓. ท่านบอกว่า ไม่มีการจัดระบบการเผยแผ่อย่างเป็นระบบ เป็นสัดส่วน เป็นวิชาการ เพราะคิดในระบบจารีตประเพณี ฉะนั้น จึงไม่เอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนา ไม่เหมือนต่างประเทศ เช่น ประเทศชิลี แต่การเขียน พระยังค่อยเรื่องเขียน วิเคราะห์ไม่เป็น จึงเป็นอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ ท่านแนะว่า ต้องเรียนเยอะ ๆ เรียนให้มาก ให้เป็นพหูสูต ส่วนเรื่องสื่อมวลชน ท่านบอกว่า มีปัญหาอีก เพราะว่าพระไม่มีความรู้เรื่องสื่อเหล่านี้

ข้อ ๔. ท่านแนะนำว่า (๑) ต้องปฏิรูปองค์กร (๒) เรียนหลักสูตรแบบสากล (๓) ให้พระมีโอกาสได้เรียนรู้ทุกวิชา ทุกสาขาเพื่อให้เกิดความหลากหลาย (๔) พัฒนาให้พระมีการทำวิจัย ศึกษาเปรียบเทียบ (๕) เน้นการปฏิบัติในพุทธศาสนาให้อยู่ในชีวิตประจำวันให้มากที่สุด (๖) จัดกองทุนให้พระศึกษาอย่างจริงจัง

ข้อ ๕. ไม่มี

๕. พระมหาโชวี ทสฺสนีโย

ข้อ ๑. ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้ามีการแก้ปัญหาอยู่ ๓ อย่างคือ (๑) **การคล้อยตาม** หมายความว่า พระองค์อาศัยการกลมกลืนทางภาษาหรือให้ความหมายที่ใกล้เคียงของพราหมณ์เช่น คำว่า กรรม คือ ๕ พรหม (๒) **การปรับปรุงภาษา** หมายความว่า การเปลี่ยนความหมายใหม่ ปรับใหม่ เช่น คำว่า พรหม คือ ผู้สร้างโลก ผู้ลิขิตสรรพสิ่ง แต่พระองค์เปลี่ยนความหมายใหม่ว่า พรหม คือ คุณธรรมที่เกิดขึ้นมาจากมนุษย์ที่สื่อหรือแสดงออกต่อสรรพสัตว์ด้วยกัน คุณธรรมเหล่านั้นคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เรียกว่า พรหมวิหาร ๔ คำว่า ภิกษุ แปลว่า ผู้ขอ พระองค์เปลี่ยนใหม่เป็น ผู้ฝึกฝน ผู้ปฏิบัติในธรรมจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ เรียกว่า ผู้ประเสริฐ และ (๓) **ทักล้างในรูปแบบเดิม ๆ** หมายความว่า การสอนที่ไม่ตามคติพราหมณ์ เช่น พราหมณ์สอนว่า ภพ เกิดจากพระพรหม แต่พระพุทธเจ้าสอนว่า ภพ เกิดมาจากตัวกรรม

ส่วนการเผยแผ่ธรรมในครั้งพุทธกาล มีปัญหาน้อย เนื่องจาก พระองค์ยังพระชนม์อยู่ ใครมีปัญหา ก็จะเข้าเฝ้าทูลถามพระองค์

ส่วนสำนวนหรือภาษา เป็นเรื่องพุทธวิสัยว่าจะใช้กับบุคคลเช่นไร พระองค์จะทรงเลือกเอง เพราะพระองค์มุ่งที่สารัตถะแห่งการตรัสคือ การดับทุกข์

สาเหตุที่ไม่ค่อยมีปัญหา ท่านชี้ว่า ในครั้งนั้น ยังคงอยู่ในแคว้นเดียวกัน แม้ต่างแคว้นจะมีปัญหาบ้าง แต่พระองค์แก้ปัญหาได้ ปัญหาที่พบมากคือ ในกลุ่มสาวก ที่ไม่เชื่อวิชาวิธีการ หรือภาษา เนื่องจากวาระด่ำ เช่น พระมหานินถ ได้ให้น้องชายท่องจำคาถาบทหนึ่ง แต่น้องชายท่องไม่ได้ เลยขับไล่ให้สึก พระพุทธเจ้าจึงได้มอบผ้าขาวสะอาดให้ รับสั่งให้เอามือลูบผ้าไปมา พร้อมท่องคาถาว่า “ระโฆ ระหะณัง” จนจิตเป็นสมาธิเกิดความสว่าง สงบ เกิดปัญญาขึ้นบรรลุเป็นพระอรหันต์^{๕๓} แสดงว่า สาวกบางองค์ก็มีปัญหาในใช้ภาษาด้วย

ข้อ ๒. ท่านชี้ว่า พระสงฆ์มีปัญหาในเวลาใช้ภาษา เนื่องจากการเกิดขึ้นใหม่ ๆ ของภาษา ภาษาต่างประเทศ ภาษายุคไอที ภาษากลุ่มวัยรุ่น พระตามไม่ทันโลก หากพระยังคงใช้ภาษาแบบเก่าอยู่ ผู้คนก็จะเข้าไม่ถึงพระ เข้าไม่ถึงธรรม เข้าไม่ถึงวัด โดยเฉพาะทางสื่อต่าง ๆ เวลาพระออกอากาศ ภาษาที่พระใช้ยังคงเป็นแบบเดิม เช่น พรรณนาโวหาร สำนวนบาลี สำนวนของภาษาทางศาสนาอยู่ ใช้ภาษาเย็นเยือกอยู่มาก ที่แผ่ไปยังทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่ม จึงไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเหมือนการหว่านแห ไม่มีเป้าหมาย เช่น งานศพ ก็จะเทศน์ยกเอาเรื่องตาย ไม่มีอะไรใหม่ ๆ

^{๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๘-๓๔๙/๔๒๒-๔๒๔.

ให้ปัญญาชนเลย ดังนั้น ท่านสรุปว่า ภาษาไม่ใช่อุปสรรคที่จะขวางกั้นต่อการเผยแพร่ธรรม เช่น ภาษาอังกฤษ ญี่ปุ่น ฯลฯ แต่ฝ่ายพระด้านปกครองเองที่มีอคติต่อภาษาเหล่านี้ ว่าเป็นเครื่องกีดขวางวิชา จึงไม่ส่งเสริม ท่านจึงว่า “ภาษามีใช้บุญบาป หรือค่านิยม แต่ภาษาคือ เครื่องมือในการสื่อสารให้คน เข้าถึงธรรมได้”

ฉะนั้น อย่าไปตีกรอบว่า ภาษาไทยเท่านั้น ทุกภาษาสามารถสื่อธรรมได้ ดังที่กล่าวว่า “ตราบใดที่โลกนี้ ยังมีประชาชนปฏิบัติตามมรรค ๘ ตราบนั้น พระอรียะทั้งหลายก็จะไม่ว่างเว้นใน โลกนี้”

ข้อ ๓. สำหรับสงฆ์กับสงฆ์ ยังคิดในภาษาบาลีอยู่ พระหนุ่มฉกรรจ์ได้ประโยชน์จาก พระผู้ใหญ่ผู้น้อย ฉะนั้น พระสงฆ์ควรฝึกฝนเรื่องการเทศน์ การใช้ภาษา รูปแบบของการเทศน์ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเข้าถึงธรรม

สำหรับฆราวาส ไม่เข้าใจในภาษาที่พระสื่อค่อนข้างมาก เนื่องจากพระไม่ปรับปรุง วิธีการเทศนา หรือการใช้สำนวนภาษาบาลีมากเกินไป ชาวบ้านจึงเบื่อหน่าย จึงขาดความสนใจหรือ ใส่ใจในเรื่องศาสนา

สำหรับหนังสือ ที่พระเขียนยังคงเป็นสำนวนภาษาบาลีอยู่ เป็นไปในทางรูปแบบทาง ศาสนามากไป ไม่มีการปรับปรุงภาษาที่เข้าถึงวัยรุ่น จึงได้รับความนิยมน้อย

สำหรับสื่อมวลชน เป็นปัญหาใหญ่ที่จะใช้สื่อภาษาธรรม เพราะว่า เป็นสื่อไร้พรหมแดน หากพระหรือองค์กรที่จะใช้สื่อเหล่านี้ สื่อธรรม ยังขาดประสบการณ์อยู่มาก อีกทั้งภาพพจน์เกี่ยวกับ พระเรียไร โฆษณาพระเครื่อง เชิญเที่ยว พระเสื่อมเสียทางสื่อ อนึ่งพระที่มีความรู้ มีความสามารถ ในธรรม พระที่จบปริญญาตรี โท เอก ก็มีน้อยด้วย แม้แต่ภาษาที่พระใช้ก็ยังคงต้องระวังกับสถานะทาง เพศ

ข้อ ๔ ท่านแนะนำดังนี้ (๑) ฝึกพระนักเทศน์รุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนรุ่นเก่า เรื่อง การเทศน์ การเขียน การใช้สื่อต่าง ๆ ระเบียบหรือจรรยาบรรณทางสื่อ รวมทั้งการใช้สื่อรูปแบบใหม่คือ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

ข้อ ๕ ไม่มี

๖. พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี

ข้อ ๑. ท่านตอบว่า มี แต่ไม่มาก มีประปราย เช่น การตรัสของพระพุทธองค์ที่กล่าวว่า ตัดป่า แต่อย่าตัดต้นไม้ แต่พระภิกษุไม่เข้าใจ พระองค์ขยายว่า คำว่า ตัดป่า หมายถึง การตัดกิเลสใน

ใจ แต่คำว่า อย่าตัดต้นไม้ หมายถึง อย่าทำลายป่า ด้วยเหตุนี้เองท่านกล่าวว่า ท่านพุทธทาสจึงนำมาขยายเป็นภาษาโลก ภาษาธรรม สาเหตุที่ไม่มีปัญหาหนักก็เนื่องจากว่า (๑) พระองค์รู้จักเลือกใช้ภาษาในท้องถิ่น ๆ ในการเผยแผ่ (๒) พระองค์สามารถแก้ไข ตัดสินใจ อธิบายคำ ความหมายนั้น ๆ ได้ อย่างหมดจด ส่วนสาวกก็มีปัญหาในครั้งนั้น แต่ก็ไม่มาก เนื่องจากว่า มีพระองค์เป็นที่ชี้แจงได้ แต่จะเกิดปัญหาภายหลัง เมื่อก่อนและหลังการสังคายนาครั้งที่ ๓ เนื่องจากว่าเกิดการคิดที่ขัดแย้งกันมากขึ้น จึงเกิดการแต่งคัมภีร์ขึ้นมา เพื่อขยายหรือตีความให้ชัดเจนขึ้น ที่เห็นชัดเจนคือ การเกิดฝ่ายขึ้นมา ฝ่ายหินยานและฝ่ายมหายาน แต่ละฝ่ายถือเอาภาษาในการสืบทอดพุทธพจน์ด้วย คือ มหายานถือ ภาษาสันสกฤต ส่วนมหานิกาย ถือ ภาษามคธหรือบาลี

ข้อ ๒. มีมาก เนื่องจากว่า ภาษาที่พระเจ้าใช้เป็นภาษาชาววัด คือ เป็นภาษาสำนวนบาลี จึงทำให้เกิดปัญหากับชาวบ้าน เป็นเหตุให้เกิดปัญหาในการอย่างหนึ่ง ในขณะที่ชาวบ้านเอง ก็ไม่เข้าใจ ภาษาธรรม หรือภาษาไทยดีพอที่จะสื่อออกมาได้อย่างกลมกลืนกับความรู้ ประสบการณ์ที่ตัวเองมี อีกอย่างพระเจ้าไม่เข้าใจภาษาที่ชาวบ้านใช้กัน จึงเกิดช่องว่างขึ้น หากใช้ภาษาในระดับเดียวกันหรือมีความรู้ในระดับเดียวกัน ก็จะเข้าใจกันง่าย เช่น พระพูดภาษาบาลี ชาวบ้านจะรู้สึกว่ายาก ไกลกัน ในขณะที่พระพูดภาษาอังกฤษที่ชาวบ้านรู้ จะรู้สึกว่ายาก สนุกหรือเข้าใจกันง่ายขึ้น ดังนั้น ท่านสรุปว่า ที่มีปัญหาเพราะพระเจ้าใช้ภาษาวัดฝ่ายเดียว รู้ฝ่ายเดียว และไม่เข้าใจภาษาชาวโลกที่เขาสื่อกัน เหมือนท่านพุทธทาสใช้

ข้อ ๓. สำหรับพระเจ้าตอบว่า มี เนื่องจากว่า พระมีการศึกษาน้อย มีความรู้ที่น้อย พระไม่รู้อะไรจริง พระไม่สามารถสอนเรื่องหลักธรรม เนื้อหาธรรมลึกลงไปให้ชาวบ้านได้ และไม่ผ่านการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง

สำหรับฆราวาส ท่านตอบว่า มีเช่นกัน เนื่องจากว่า ชาวบ้าน เมื่อไม่ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง แต่กลับศึกษา เรียนรู้เอาเอง ขาดพื้นฐานในด้านการปฏิบัติ จึงมองในองค์รวมของธรรมไม่ชัดเจน จึงอ้างธรรมผิด ๆ ทำให้สื่อออกไปด้วยความเข้าใจเอง เช่น คำว่า อวิชชา เข้าใจว่า อะไรไม่รู้ ก็เหมาะว่า ไม่รู้ไปหมด แต่ความจริง ในความหมายมีจำกัดเฉพาะเท่านั้น

สำหรับหนังสือ ท่านตอบว่า มีเหมือนกัน เนื่องจากว่า พระที่เขียนหนังสือก็มีปัญหาในการใช้คำ ขาดการใช้ภาษาที่สละสลวย หรือหากใช้ภาษาโลกก็ยังคงขาด ๆ เกิน ๆ หรือฆราวาสใช้ภาษาในหนังสือไม่ตรงกับคำ ความหมายที่ชัดเจนตามความถูกต้องทางศาสนา

สำหรับทางสื่อมวลชน ท่านตอบว่า มี เนื่องจากว่า ไม่มีการนำเอาธรรมะไปใช้ ถึงมีก็นำเอาศัพท์ไปใช้อย่างผิด ๆ เช่น คำว่า ปารมี ศาสนา โภชิสต์ว แต่ก็ไม่สามารถไปว่าอะไรสื่อได้ เพราะสื่อทำหน้าที่ของเขา สิ่งสำคัญคือ ไม่มีองค์กรที่จะชี้แจงความถูกต้อง ไม่มีใครออกมารับผิดชอบในการตรวจสอบ แก้ไขคำที่ใช้ผิด ๆ ให้ถูกต้อง พอนานเข้าก็กลายเป็นสิ่งถูกไป ทำให้คน

ฟังจำผิด ๆ สื่อผิด ดังนั้น ท่านกล่าวว่า สื่อเหล่านี้ มีความสำคัญมากในการเผยแพร่ธรรมะ แต่ต้องตรวจสอบให้ถูกต้องก่อนเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณชน

ข้อ ๔. ท่านแนะนำว่า (๑) ควรศึกษาภาษาบาลีให้เข้าใจ เพื่อจะได้เข้าใจรากศัพท์ที่ลึก (๒) ควรใช้ภาษาชาวโลกกับภาษาธรรมประยุกต์ใหม่ และใช้คำนั้น ๆ ให้บ่อยเพื่อให้ชาวบ้านติดปาก ท่านเรียกว่า “ภาษาธรรมะประยุกต์” (๓) ผู้เผยแพร่ต้องเป็นไฟรู้ ไฟศึกษา เป็นพหูสูตเพื่อเป็นเครื่องมือในการประยุกต์การเผยแพร่ธรรมะ (๔) ต้องมีหลักธรรมที่หนักแน่นในใจเสมอ

ข้อ ๕. ท่านแนะนำว่า (๑) ควรศึกษาให้กว้าง (๒) ควรศึกษาพระธรรมทูตว่า เวลาท่านไปเผยแพร่ธรรมะต่างประเทศ ท่านมีปัญหในการใช้ภาษาหรือไม่ (๓) ศึกษาภาษาที่สื่อมวลชนใช้ว่า สื่อใช้ภาษาถูกต้องเพียงใด

สรุปผลสัมฤทธิ์จากพระสงฆ์ทั้ง ๖ รูปได้ดังนี้

ข้อ ๑ พบว่า มีการตอบ ๔ อย่าง คือ มีปัญหา ไม่มีปัญหา มีปัญหาน้อย และไม่มีเลย

ข้อ ๒ พบว่า มีมาก ในเรื่องการใช้ภาษาบาลี ไม่ใช้ภาษาชาวบ้าน เกิดภาษาใหม่ ๆ พระไม่มีความรู้ ไม่รู้จักวิเคราะห์ชาวบ้าน มีความเห็นในส่วนตัวเอง นอกจากนั้น ยังเกิดปัญหาสองอย่าง คือ ภาษาภายใน คือ ภาษาธรรม ปัญหาภายนอกคือ ภาษาต่างประเทศ

ข้อ ๓ พระสงฆ์มีปัญหาในด้านการสื่อสารแบบจาริตเดิม ๆ ขาดการวิเคราะห์หรือเชิงวิชาการ ฆราวาส มีความรู้แบบยุคใหม่ มีเหตุผล ชอบวิเคราะห์ แต่ขาดการปฏิบัติทางใจ ส่วนภาษาในหนังสือหรือคัมภีร์ยาก ส่วนในหนังสือทั่ว ๆ ไป มีสาระแก่นสารธรรมน้อย ใช้ภาษาไม่ร่วมสมัย

ข้อ ๔ ทางแก้ไขคือ ควรศึกษาภาษาบาลีให้เข้าใจ ใช้ภาษาง่าย ๆ ศึกษาเรียนรู้ให้มาก มีธรรมเป็นที่พึ่ง ฝึกนักเผยแผ่รุ่นใหม่ให้เชี่ยวชาญในด้านการสื่อสาร เน้นความรู้ที่ผ่านการปฏิบัติธรรม และจัดตั้งกองทุนส่งเสริมให้พระเณรศึกษาให้มาก ๆ

ข้อ ๕ พระธรรมกิตติวงศ์ ได้เสนอไว้อย่างน่าคิด ๔ อย่างคือ (๑) มีนโยบาย มีอุดมการณ์ที่ชัดเจน (๒) มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน (๓) ลงมือดำเนินที่กำหนดไว้ (๔) ประเมินผลหาข้อบกพร่อง แก้ไขสืบไป ในขณะที่ท่าน ว. วชิรเมธี เสนอว่า (๑) ควรศึกษาให้กว้าง (๒) ควรศึกษา

พระธรรมทูตว่า เวลาท่านไปเผยแผ่ธรรมะต่างประเทศ ท่านมีปัญหาในการใช้ภาษาหรือไม่ (๓)
ศึกษาภาษาที่สื่อมวลชนใช้ว่า สื่อใช้ภาษาถูกต้องเพียงใด

ข. นักวิชาการ ๖ ท่าน

เรื่องที่สัมภาษณ์

๑. ท่านคิดว่าในครั้งพุทธกาล ในการเผยแผ่ธรรมะ มีปัญหาการใช้ภาษามากน้อยเพียงใด

๒. ท่านคิดว่าในปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมะในประเทศไทยมีปัญหาการใช้ภาษาหรือไม่

๓. ท่านคิดว่า ปัญหาการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะของพุทธศาสนิกชนไทยในสื่อบุคคลและสื่อมวลชน เช่น พระสงฆ์ ฆราวาส สื่อหนังสือ สื่อโทรทัศน์ ว่าคือ อะไร

๔. ท่านคิดว่ามีแนวทางแก้ไขปัญหาในเรื่องการใช้ภาษาผ่านสื่อเหล่านั้นอย่างไร

๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะ

๑. ศ. จำนงค์ ทองประเสริฐ

ข้อ ๑. ท่านว่าไม่มีปัญหา เนื่องจากว่า พระพุทธเจ้าใช้ภาษาท้องถิ่นที่สามารถเข้าใจได้ นั่นคือ ภาษามคธ เพราะมคธเป็นแคว้นใหญ่ แม้แต่ระดับสาวกไม่น่าจะมีปัญหา เพราะท่านเหล่านั้นล้วนมาจากท้องถิ่นต่าง ๆ จึงใช้ภาษาของท่านได้ดี

ข้อ ๒. ท่านตอบว่า มี เพราะพระสงฆ์ไม่รู้ภาษาท้องถิ่นอื่นหรือภาษาต่างประเทศ ไม่รู้ระดับบุคคลที่จะไปสอน ไม่รู้ภาษาที่ชัดเจน ไม่เข้าใจในนิรุกติศาสตร์

ข้อ ๓. ท่านตอบว่า พระสงฆ์มีปัญหา เนื่องจากว่า ไม่รู้ภาษาอื่นดีพอ ไม่เข้าใจในเรื่องที่สอน พูดไม่ชัด ชาวบ้านขึ้นอยู่กับพระหากพระสื่อความหมายผิด เขาก็เข้าใจผิด ส่วนหนังสือ มีปัญหาเช่นกัน ส่วนวิทยุ โทรทัศน์ก็มีปัญหาเนื่องจากว่า ใช้ภาษาสูงเกินไป การสื่อสารไม่เข้าใจ

ข้อ ๔. ท่านแนะว่า ผู้สอนต้องรู้เรื่องที่จะสอนให้ดีกว่าก่อน ใช้ภาษาให้เป็น ให้ถูกต้อง ดูระดับบุคคลที่จะไปสอน จับประเด็นให้ถูกต้อง รู้จักเทคนิคหรือวิธีการถ่ายทอดให้ดี

ข้อ ๕. ไม่มี

๒. อ. บรรจบ บรรณรุจิ

ข้อ ๑. ท่านตอบว่า ภาษาเป็นเรื่องสำคัญ พระพุทธเจ้าเลือกใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายทุกระดับชั้น นั่นคือ ใช้ภาษามคธี ในสมัยภาษานี้เป็นภาษาที่ชาวบ้านเข้าใจกันดี ส่วนภาษาที่ยากคือภาษาสันสกฤตของพราหมณ์ ดังนั้น สำหรับพระพุทธเจ้าจึงไม่มีปัญหา ถึงกระนั้น พระองค์ก็ยังปฏิรูปเอาภาษาเดิม ๆ มาเป็นภาษาที่ง่ายในความหมายของพระองค์เอง เช่น คำว่า *สมณะ* แต่เดิมแปลว่า ทำร่างกายให้อ่อนล้า แต่พระองค์ให้ความหมายใหม่ว่า ผู้ทำให้กิเลสสงบ คำว่า *พราหมณ์* เดิมมีความหมายว่า ผู้ลอยบาปในแม่น้ำเพื่อให้บริสุทธิ์ แต่พระองค์ให้ความหมายว่า ผู้ลอยกิเลสมลทินแล้ว คำว่า *อัสวเมธ* แปลว่า ม้า หรือการบูชาด้วยการฆ่าม้าบูชาอัญญ แต่พระองค์ให้ความหมายว่า การเสียดสละให้ทาน หรือคำว่า *อริยะ* เดิมแปลว่า ประเสริฐตามวรรณะ แต่พระองค์ให้ความหมายใหม่ว่า การละกิเลส ผู้สงบ เป็นต้น

ข้อ ๒. ท่านตอบว่า มีปัญหา เพราะพระรุ่นเก่าใช้ภาษาเก่า ๆ เดิม ๆ คือ สำนวนบาลี ในการสื่อสาร ทำให้ชาวบ้านไม่เข้าใจ แต่หากพระใช้ภาษาใหม่คนรุ่นเก่าก็จะไม่เข้าใจ ท่านแนะว่า พระเองควรปรับปรุงในการใช้ภาษาให้ทันสมัย ให้ชาวบ้านเข้าใจง่ายขึ้น และควรใช้ภาษาให้เหมาะสมแก่เพศ วัย ฐานะ

ข้อ ๓. พระสงฆ์ไม่ใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่ชัดเจน โดยมากอาศัยการจดจำจากคำราหรือฟังมา แต่ไม่ได้ผ่านการตระหนักรู้โดยการผ่านการเข้าถึงธรรมคือ การปฏิบัติ

ส่วนชาวบ้าน ก็เข้าใจชีวิตในภาษาที่สื่อตนเองในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นภาษาชาวบ้านด้วยกัน แต่มีจุดอ่อนคือ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งการเกิดศรัทธา เหมือนพระสงฆ์

ส่วนสื่อหนังสือผู้ฟังเลือกเองได้ว่า จะเสพจะอ่านประเภทไหน

ส่วนสื่อมวลชน หายากที่จะมีใครมาสนับสนุนในการทำการเผยแพร่ทางนี้ พระจะมาจัดก็ลำบาก

ข้อ ๔. พระสงฆ์ต้องปรับปรุงตัวเอง ยึดของเดิมเอาไว้ แต่ตีความภาษาธรรมะให้ชัดเจน ไม่ใช่แค่รู้เท่านั้น ควรจะรู้จัก ๆ มากกว่าคนฟัง

สำหรับฆราวาส ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพื่อให้มีพื้นฐานในการเข้าใจลึกหรือสูงขึ้นไปอีก

ส่วนสื่อมวลชน หายากที่จะมาเอื้อในการเผยแพร่ศาสนา เพราะเป้าหมายมิใช่การค้าหากำไร ดังนั้น จึงหวังได้น้อยว่าเขาจะสื่อหรือทำเพื่อศาสนา แก่ต่างหรือเผยแพร่ให้

ข้อ ๕. ท่านแนะว่า ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสหลักไว้คือ ให้ปรับปรุงวิธีการต่าง ๆ ตามกาลตามยุคสมัย ตามกลุ่มบุคคล ชุมชน สังคมนั้น ๆ นอกจากนี้ยังต้องหมั่นฝึกหัดเรียนรู้ฝึกฝนตัวเองอยู่เสมอ

๓. อ. กรุณา กุศลาสัย

จากที่ได้สัมภาษณ์ผ่าน ภรรยาและลูกสาวของท่านคือ คุณแม่เรื่องอะไร กุศลาสัยและ พ.ท.หญิงทันตแพทย์ อังศิกา กุศลาสัย เนื่องจากว่าท่าน ไม่สะดวกในการพูดนาน ๆ หรือใช้ความคิด เรื่องหนัก สาเหตุเพราะท่านมีปัญหาเรื่องสุขภาพ เพราะอายุมาก อย่างไรก็ตาม พอได้ใจความดังนี้

ข้อ ๑. ท่านตอบว่า มี แต่ไม่มากเท่าปัจจุบัน เนื่องจากว่า พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจในภาษา สันสกฤตและภาษาบาลีหรือภาษาชาวมคธดี เมื่อเวลาเผยแผ่พระองค์สามารถแก้ปัญหาด้วยพระองค์เอง ฉะนั้น จึงเป็นที่ยุติหรือ แก้ปัญหาทันทีได้

ข้อ ๒. ท่านกล่าวว่า ในอดีตมีแน่นอน เพราะการติดต่อกัน การไปมาหาสู่กันลำบาก ไม่สะดวกเหมือนยุคนี้ ภาษาก็แตกต่างในแต่ละแคว้น ส่วนในปัจจุบันมีเช่นกัน แต่ไม่มากนัก เนื่องจาก โลกยุคใหม่มีการสื่อสาร ติดต่อกันอยู่อย่างทั่วถึงกัน เช่น โลกทางอินเทอร์เน็ต เป็นโลกไร้พรมแดน ฉะนั้น ความใกล้ชิดกันก็มีมากขึ้น ภาษาจึงมีการกลืนกันมากด้วย กลายเป็นภาษาสากลที่สื่อกัน เข้าใจกันมากขึ้น

ข้อ ๓. ท่านกล่าวว่า ไม่ว่าพระสงฆ์หรือฆราวาสมีปัญหาแน่นอน หากมีการตีความผิด ๆ การไม่เข้าใจ การมีอคติ มีทัศนคติ และมีเจตนาที่เข้าข้างตัวเอง เพื่อประโยชน์ของตัวเอง ส่วนตัว ภาษาเอง ท่านกล่าวว่า ไม่มีปัญหา ปัญหาจึงอยู่ที่ผู้แปล ถ้าใจไม่บริสุทธิ์หรือมีเจตนาสื่อที่เบี่ยงเบน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวเอง

ข้อ ๔. ท่านกล่าวว่า ควรแสวงหาข้อมูลที่ต้องการ ถูกต้องตามหลักของศาสนา หรือ ศึกษาค้นคว้าตำรับตำรา ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ เช่น หนังสือที่พระพรหมคุณาภรณ์ หรือท่าน พุทธทาส เป็นต้น แล้วนำมาเทียบเคียงเปรียบเทียบหาเอาแก่นหรือสาระของธรรม โดยสรุปท่าน กล่าวว่า ให้ใคร่ครวญด้วยตัวเอง และให้ใฝ่รู้ ศึกษาหาความจริงหรือข้อมูลที่ถูกต้อง

ข้อ ๕ ไม่มี

๔. อ. แสวง อุดมศรี

ข้อ ๑. จากคำถามข้อที่หนึ่งท่านให้ความเห็นว่า การเผยแผ่ในครั้งพุทธกาลไม่มี เหตุผล คือ ในสมัยนั้น คนที่ฟังธรรมของพระองค์มีศรัทธามาก่อน มีจุดหมายในการแสวงหาความรู้ ใฝ่รู้ใฝ่ ศึกษา มีบุญปารมีอยู่แล้ว อีกทั้งพระพุทธรองค์ก็ทรงเลือกในการสั่งสอน เช่น ท่านอัสชิ แสดงธรรม เพียงสั้น ๆ แต่คนฟังสามารถบรรลุถึงโสดาบัน ส่วนภาษาทางศาสนา ท่านกล่าวว่า เป็นเอกลักษณ์ ของมันเอง เหมือนภาษาในแง่สาขาวิชานั้น ๆ ย่อมมีเอกลักษณ์ของมันเอง เรียกว่า ศัพท์เฉพาะ

ฉะนั้น ไม่ควรเบี่ยงเบนความหมายหรือคำให้เสียรากฐานของมัน เพราะอาจจะทำให้เสียรากเหง้าของคำนั้นได้ สิ่งที่ควรปรับหรือปรับปรุงคือ คนพูดหรือคนฟังที่จะต้องเข้าใจในบริบทของคำและความหมายของมัน มีภูมิความรู้ มีฉันทะ มีความอยากรู้ อยากรู้ศึกษาจริง ๆ ท่านกล่าวไว้ว่า ภาษาในพระไตรปิฎกมิใช่อุปสรรค ส่วนที่เป็นอุปสรรคคือ ผู้ฟังเองไม่ใฝ่รู้ ไม่พัฒนาหาความรู้ ไม่มีใครที่จะรู้จริง เพียงเห็นว่า ยาก ก็ถอดใจแล้ว ส่วนที่ประเด็นที่ว่า พระพุทธเจ้าเทศน์ทำไมจึงมีคนเข้าใจง่ายในสมัยนั้น ท่านตอบว่า เพราะคนฟังมีฉันทะที่อยากรู้ มีฐานะความอึดในชีวิตความเป็นอยู่แล้ว ประกอบที่พระองค์ทรงรู้จักจิตคนฟังได้ดี

ข้อ ๒. ท่านตอบว่า มี เกิดมาจากผู้สื่อหรือผู้พูดเองไม่แตกในหลักธรรม ไม่เข้าใจในหลักการศาสนา ไม่รู้จักปรับปรุงวิธีการเผยแผ่ ไม่รู้จักเลือกธรรมให้ถูกคน ไม่รู้จักเลือกคนให้ถูกธรรม ส่วนผู้ฟังเอง ไม่มีความรู้หลักธรรม ไม่รู้แก่นของศาสนาจริง ๆ ไม่ใฝ่รู้จริง บางทีก็ทำเป็นเพียงแค่พิธีกรรมเท่านั้น อีกทั้งอิทธิพลทางศาสนาไม่มีบทบาทในการเอื้อที่จะสร้างสังคมที่อุดมด้วยปัญญา จึงเกิดความอ่อนแอ เกิดปัญหาทั้งสองฝ่าย นอกจากนั้น ท่านชี้ว่า ภาษาไทยที่นำมาใช้เป็นภาษาธรรมก็ขาดการกลั่นกรองที่ชัดเจน กลายเป็นภาษาที่คลุมเครือ เช่น คำว่า “วัด” “พระสงฆ์” “สังฆราช” ซึ่งอาจจะมีความหมายของอย่างคือ ของชาวพุทธและของชาวคริสต์ก็ได้ จนทำให้คนสื่อ คนฟัง เกิดความสงสัยว่า อันไหนถูกต้อง เมื่อเกิดความสับสนในคำเหล่านี้ ท่านเสนอในการแก้ไขในเรื่องนี้ว่า ต้องมีองค์กรมารับผิดชอบเรื่องนี้ให้ชัดเจน เพื่อแก้ไขข้อสงสัยให้ประชาชนเข้าใจถูกต้อง

ข้อ ๓. สำหรับพระสงฆ์ ท่านกล่าวว่า ไม่พัฒนา ไม่มีประสิทธิภาพในการเผยแผ่ ไม่รู้จักเลือกคนฟัง ไม่รู้จักกาลเทศะ ไม่รู้จักบุคคล แม้แต่พระด้วยกันเองยังมีปัญหาภาษา หรือตีความผิด ๆ ก็มี เช่น คำว่า นิพพานเป็นอิตตาหรืออนัตตา หรืออาหารของนายจุนทะที่ถวายพระพุทธเจ้า

สำหรับฆราวาส ท่านกล่าวว่า ผู้ฟังไม่มีการพัฒนาตัวเอง ไม่มีภูมิความรู้ธรรม

สำหรับสื่อหนังสือ ท่านกล่าวว่า ปัจจุบันหนังสือธรรมะออกมาน้อย ขาดองค์กรที่จะมารับผิดชอบในการตรวจสอบเนื้อหา คำ ความหมาย

สื่อมวลชน ท่านกล่าวว่า สื่อไม่มีการชี้แจงคำ ความหมาย ใช้คำไม่ตรงความหมาย ขาดการนำเสนอรูปแบบใหม่ ๆ ขาดองค์กรหรือศูนย์การเผยแผ่มารับรองงานเผยแผ่ทางสื่อเหล่านี้ที่ชัดเจน ซึ่งการเผยแผ่ทำเหมือนแค่เป็นพิธีกรรมหรือสักแต่ว่าทำเท่านั้น

ข้อ ๔. ท่านเสนอทางแก้ไขปัญหาดังนี้

(๑) ต้องตั้งองค์กรขึ้นมารับผิดชอบเรื่องนี้ให้ชัดเจน เพื่อรับรองสื่อที่จะนำเสนอสู่สังคมต่อไป (๒) ฝึกอบรมบุคลากรทางศาสนาขึ้นมา เพื่อรองรับในการแก้ปัญหาเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ในอนาคต

ข้อ ๕. ท่านเสนอแนะดังนี้

คนฟัง คนพูดจะต้องใฝ่รู้ ใฝ่คิด ใฝ่ฟัง มีใจรักที่จะรู้ โดยเฉพาะมีอิทธิบาท ๔ ในตัวเอง อยู่เสมอ ปรับปรุง พัฒนาตัวเองอยู่ไม่หยุด

๕. อ. กิรติ บุญเจือ

ข้อ ๑. ท่านชี้แจงว่า สิ่งที่ถูกบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกนั้น เรามืออาจจะยืนยันได้ว่ามี ปัญหาหรือไม่มีปัญหาเพราะว่า การบันทึกเอาไว้ คงจะเป็นการบอกกล่าว การสืบต่อโดยการท่องจำ ในเรื่องที่ดี ๆ เท่านั้น ส่วนเรื่องที่ไม่ดีนั้นยอมไม่ได้บันทึกแน่นอน ส่วนที่บันทึกเอาไว้คงเป็น หลักการที่นำไปสู่การสอนที่สำเร็จเท่านั้น ส่วนข้อที่ไม่สำเร็จคงไม่ได้บันทึกเอาไว้ เช่น การสอน ของพระองค์เหมือนใบไม้ในกำมือ แต่ธรรมหรือสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ได้บันทึกเอาไว้ก็มีมากมาย หลังจากที่พระองค์ปรินิพพาน ก็มีการรวบรวม สังคายนาเอาไว้เป็นพระไตรปิฎก ดังนั้น เราจึง นำเอามาวิเคราะห์ยากกว่าว่ามีปัญหาหรือไม่ ซึ่งไม่เพียงพอที่จะจะสันนิษฐานเอา แต่หากจะวิเคราะห์ใน ลักษณะวิชาการคงพอทำได้

อย่างไรก็ตามหากจะวิเคราะห์โดยเอาสามัญสำนึกของมนุษย์ภาวะคงพอสรุปได้ว่า การ เผยแผ่ของพระพุทธเจ้าในสมัยนั้น หลีกเลียงไม่ได้ที่จะใช้ภาษาหรือคำของพวกพราหมณ์ แต่ใน ฐานะพระองค์เป็นผู้กำหนดคำสอนขึ้นมา คำ ความหมายจึงอยู่ที่พระองค์ แต่พระองค์อยู่เหนือ ประสพการณ์มนุษย์ พุคตรง ๆ ไม่ได้ จึงใช้ภาษาแบบเปรียบเทียบเอา เพื่อให้เกิดศรัทธา เกิดความ ซาบซึ้งในคำสอนก่อน ในขณะที่เดียวกันพวกพราหมณ์จึงเกิดข้อสงสัยหรือสับสนในวิธีการของ พระองค์ว่า รู้จริงแค่ไหน ในความหมายของพราหมณ์ ส่วนสาวกและผู้ทีเลื่อมใสพระองค์ก็เกิด ความสับสนเช่นกัน ดังนั้น อ.กิริติท่านจึงสรุปว่า คนที่จะเข้าใจในคำสอนจะต้องประกอบด้วยองค์ ๓ คือ แรงศรัทธา ประสพการณ์ และเหตุผล

ข้อ ๒. ท่านยืนยันว่า มีแน่นอน เพราะประเทศไทยมีอุปนิสัยการเรียนการศึกษาใน ลักษณะไม่สร้างสรรค์เชิงปัญญา มักจะโจมตีกันเหมือนเจ้าลัทธิตั้ง ๖ ในครั้งพุทธกาล การเรียนไม่ เป็นไปเพื่อการวิเคราะห์ การหาเหตุผล ไม่เป็นไปเพื่อการคิด การวิเคราะห์แบบปรัชญา ในขณะที่ชาว พุทธ หรือชาวคริสต์เองก็แสดงความเป็นพุทธ เป็นคริสต์แต่ต้น ๆ ไม่ได้เข้าใจหัวใจหรือแก่นของ ศาสนาของตนอย่างลึกซึ้ง ด้วยเหตุนี้ การเผยแผ่ศาสนา การสร้างความเข้าใจจึงไม่ประสบผลสำเร็จ ท่านอธิบายเชิงเสนอแนะว่า เราควรจะสร้างกระแส หรือปลุกคนให้เกิดการคิด การวิจารณ์ การ วิเคราะห์ด้วยหลักแบบปรัชญา เพราะคนยุคนี้ชอบตามกระแส สื่อโฆษณาหรือสร้างเรื่องอะไร ขึ้นมา ผู้คนไม่มีพื้นฐานการคิดแบบปรัชญา ก็คล้อยตามสื่อได้ จึงพอสรุปได้ว่า การเผยแผ่ที่จะ

ประสบผลสำเร็จจะต้องอาศัยวิชาปรัชญา เพื่อสร้างภาษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และสร้างระบบคิด ให้เป็นสากลร่วมกัน เพื่อจะได้เข้าใจในคำ ความหมายร่วมกัน

ข้อ ๑. สำหรับพระสงฆ์มีปัญหาการสื่อสาร ๒ มาตรฐาน คือ มาตรฐานตามภาษาใน พระไตรปิฎก หมายถึง พระสื่้อออกมาตรง ๆ โดยไม่ได้ขยาย ไม่ได้ตีความอะไรมากนัก กลัวว่าจะ ผิดหรือบิดเบือนคำสอน สาเหตุเพราะว่า พระไม่เข้าใจในบริบทเรื่องนั้นจริง ๆ มาตรฐานที่ สอง พระสงฆ์สื่้อตามความเข้าใจเอง ตีความเอง จึงสื่้อออกไปให้ชาวบ้านฟัง โดยใช้ภาษาเดิม ๆ แบบเก่า เป็นภาษาวัดอยู่ จึงไม่เป็นที่นิยมของคนรุ่นใหม่หรือผู้ที่คลุกคลีในโลก ท่านชี้ว่า พระควรที่จะ หาทางเข้าหาประชาชนมากกว่าให้ประชาชนเข้าหาพระ เข้าใจชาวบ้านมากกว่าที่ให้ชาวบ้านเข้าใจ พระ เพราะพระคือ นักเผยแผ่ นักอาสาที่บริการชาวโลกให้เข้าใจ ให้รู้หลักธรรมจริง ๆ

สำหรับฆราวาส ไม่มีปัญหา เพราะภาษาชาวบ้านมันคืบได้ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็น ธรรมดาของเขาอยู่แล้ว และมีให้เขาปฏิเสธคำใหม่ที่เกิดขึ้น แต่ควรหาแนวทางรับรองการใช้ ของเขา เช่น ราชบัณฑิตที่บัญญัติศัพท์ขึ้นมา ควรจะรวบรวมเอาคำใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น แล้วรับรองคำ เหล่านั้นให้ถูกต้องด้วย

ส่วนสื่อทางหนังสือ เช่น ในพระไตรปิฎก เมื่อชาวบ้านอ่านแล้วไม่เข้าใจ ควรจะ ปรับวรรคให้ง่ายขึ้น โดยมีให้เสียคำเดิมไป

สื่อมวลชน มีอุปสรรคต่อการเผยแผ่ธรรมมาก เพราะว่ามีได้มุ่งสร้างเพื่อทางศาสนา แต่เพื่อประโยชน์การค้า ธุรกิจมากกว่า ไม่ควรหวังให้สื่อมาเป็นตัวแทนในการเผยแผ่ธรรมะ แต่ องค์กรทางศาสนาควรที่จะจับมือกันผลักดันสื่อขึ้นมาเอง ดำเนินเองทั้งหมด

ข้อ ๔. ท่านเสนอ ๒ ประการคือ

(๑) กระตุ้นให้เกิดการศึกษาเชิงปรัชญาให้มาก ๆ เพื่อให้เกิดการคิด การพูดคุยร่วมกัน
(๒) สร้างภาษาร่วมกัน สร้างความเข้าใจเรื่องความหมายให้ชัดเจน ในลักษณะสองอย่างคือ **เข้าใจใน ความหมายอม** หมายถึง การเข้าใจในหลักเดิมของคำว่า หมายถึงอะไร มีบริบทความหมายแค่ไหน สอง **สร้างความหมายลอย** หมายความว่า การเสนอความคิดร่วมกัน พูดคุยกัน แลกเปลี่ยนที่จะให้ ความหมายด้วยทัศนะส่วนตัวอย่างเสรีและหลากหลาย เพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน

ข้อ ๕. ท่านเสนอแนะว่า (๑) จัดระบบความคิด เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้ (๒) ให้ เรียนแบบปรัชญา เพื่อสร้างภาษาให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

๖. อ. สนิท ศรีสำแดง

ข้อ ๑. ท่านตอบว่า มีปัญหามาก เนื่องจาก (๑) ภาษาที่ใช้กันในสมัยนั้นมีสองระดับคือ วรรณะชั้นสูงเช่น พราหมณ์ กษัตริย์ ชั้นชั้นนี้จะใช้ภาษาสันสกฤต ส่วนวรรณะชั้นสามัญธรรมดา จะใช้ภาษาพื้นเดิมหรือภาษาท้องถิ่น เช่นภาษาป्राकृतหรือภาษามคธี (๒) บางคน บางท่านก็ยังติด ในการใช้ภาษาเดิม ๆ ของตัวเองอยู่ เช่น วัตถุอย่างหนึ่งอาจจะเรียกต่างกัน ฉะนั้น ผู้เผยแพร่ธรรมะจึง จำเป็นต้องปรับหรือรู้ภาษาเหล่านั้นด้วย พระพุทธเจ้าประสูติในแคว้นมคธ พระองค์จึงใช้ภาษามคธ ด้วย ซึ่งเป็นภาษาชาวบ้าน การสื่อสารของพระองค์จึงไม่มีปัญหา ยกเว้นสาวก

ข้อ ๒. ท่านตอบว่า มีมากเช่นกัน เนื่องจากว่า บุคคลที่มีการศึกษาน้อยทั้งพระและ ฆราวาส เมื่อมีความรู้บ้าง ย่อมไม่รู้ความลึกซึ้งของคำ ความหมายของภาษาทางศาสนา ทำให้เกิด ความเข้าใจผิดในหลักธรรม นอกจากนี้พระที่ออกไปเผยแผ่ยังมีปัญหาในแง่การถ่ายทอดออกไป ตามสื่อต่าง ๆ ตามท้องถิ่นที่แตกต่างกันในแต่ละภาค เช่น พุทธถึงไม้ชนิดหนึ่ง ภาคกลางเรียกว่า *กระถิน* ภาคใต้เรียกว่า *ตอเบา* ภาคอีสานเรียกว่า *ผักกะเสด* หรือพืชชนิดหนึ่ง ภาคกลางเรียกว่า *สับประรด* ภาคใต้เรียกว่า *ยาดหัด* ภาคเหนือเรียกว่า *มาขนัด* หรือ *มันัส* ภาคอีสานเรียกว่า *บั๊กนัด* เป็นต้น การใช้ภาษาท้องถิ่นเช่นนี้ บางครั้งอาจจะมีปัญหาในการเข้าใจได้

ข้อ ๓. สำหรับพระสงฆ์ท่านตอบว่า มีมาก สาเหตุมาจาก (๑) ผู้สื่อใช้ภาษาสูงเกินไป ยกเกินไป ทำให้ผู้ศึกษาน้อยฟังไม่เข้าใจ แม้ปัจจุบัน ท่านชื่อว่า แม้คำว่า *นิพพาน* ผู้คนก็ยังเข้าใจว่า เป็นเมืองที่ตายแล้ว (๒) ผู้สื่อเองก็ไม่เข้าใจในคำ ความหมายที่ตัวเองใช้ ไม่รู้รากเหง้าของภาษาและ ความหมาย จึงสื่อผิด ๆ ก็มี หรือเข้าใจไปเองก็มี

สำหรับฆราวาสท่านตอบว่า มีปัญหามากกว่าพระ สาเหตุมาจาก (๑) ฟังภาษาบาลีไม่ เข้าใจ (๒) มีความรู้บ้าง (๓) ใช้ภาษาไม่ตรงความหมาย เช่น คำว่า ภาวนา สวรรค์ จิต วิญญาณ เป็นต้น

สำหรับหนังสือ ท่านตอบว่า มีมากเช่นกัน เนื่องจากว่า ข้อความ คำ ความหมายที่ถูก เขียนลงไป ไม่มีการตรวจสอบที่ถูกต้อง ไม่มีองค์กรมารับรองหรือตรวจสอบ หนึ่งหนังสือธรรมะมี คนสนใจน้อย

สำหรับสื่อมวลชน ก็มีปัญหาเช่นเดียวกัน สาเหตุมาจาก (๑) สื่อเน้นการค้าหากำไร แต่ ธรรมะขายไม่ได้ (๒) สื่อมักเสนอในแง่ความขัดแย้งในทางศาสนา เช่น การโฆษณาเหล่า กระตุ้น คนดูให้เกิดกิเลสอยากซื้อ ส่วนสื่อวิทยุท่านชื่อว่า เป็นการสื่อแบบทางเดียว จึงเกิดปัญหา

ข้อ ๔. ท่านเสนอว่า (๑) ให้ตั้งองค์กรขึ้นมารองรับงานด้านการเผยแผ่ให้ชัดเจนเป็น รูปธรรม (๒) ฝึกหัดนักเผยแผ่ในเรื่องการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารรุ่นใหม่ และควรส่งเสริมให้เรียนรู้ ภาษาต่าง ๆ ให้แตกฉาน เช่น ภาษาอังกฤษ จีน (๓) ศึกษาภาษาอดีตให้เข้าใจ เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต เพื่อให้รู้ความหมายดั้งเดิม เพื่อค้นหาสมบัติเก่า ๆ (ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม) ของโลกที่คนไม่รู้

ข้อ ๕. ไม่มี

สรุปผลที่ได้สัมภาษณ์จากนักวิชาการ ๖ ท่าน ดังนี้

ข้อ ๑ มีคำตอบสองกลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งว่า มีปัญหา อีกกลุ่มว่า ไม่มีปัญหา นอกจากนั้นไม่สามารถระบุได้ว่ามีหรือไม่มี

ข้อ ๒ พบว่ามีปัญหาแน่นอน ซึ่งเกิดจากพระสงฆ์ที่สื่อภาษาเดิม ๆ เก่า ๆ ไม่แต่งงาน ในหลักธรรม ขาดองค์กรรมารับผิดชอบ ผู้ฟังเองก็มีความหลากหลายด้านภาษาแต่ละภาค อีกทั้งไม่มีภูมิความรู้ในเรื่องศาสนาดีพอ

ข้อ ๓ พบว่า *พระสงฆ์* มีสอง มาตรฐานในการสื่อสารคือ ใช้มาตรฐานตามแบบเดิม และใช้มาตรฐานอัตโนมติ นอกนั้นก็ยังมีคือ ไม่พัฒนาตัวเอง ใช้ภาษาไม่ชัดเจน *ส่วนฆราวาส* ไม่มีพื้นฐานธรรมะดีพอ ไม่มีความเลื่อมใสเป็นที่ตั้ง *ส่วนหนังสือ* เป็นภาษาที่ยาก ขาดความชัดเจน ไร้องค์กรรมาตรวจสอบความถูกต้อง *ส่วนสื่อมวลชน* ไม่ค่อยให้ความสนใจศาสนา

ข้อ ๔ พบว่า ทางแก้ไข คือ ผู้สื่อต้องพัฒนา รู้ทัน โลก ผู้ฟังเองก็ต้องพัฒนาหาความรู้อยู่เสมอ ตั้งองค์กรรมารับดูแลตรวจสอบปัญหา สร้างบุคลากรขึ้นมาใหม่และมีความเชี่ยวชาญในด้านการสื่อสาร ศึกษาปรัชญาภาษาให้แตก เพื่อประยุกต์ในโลกยุคใหม่ นอกจากนี้ยังต้องสร้างความเข้าใจร่วมกัน ๒ อย่างคือ *เข้าใจในความหมายอม* หมายถึง เข้าใจภาษาเดิม ๆ ให้พอและ*สร้างความหมายลอย* หมายถึง เสนอแนวทางร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

ข้อ ๕ ศึกษาเรียนรู้อยู่เสมอ

ค. นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. ๔-๖) ๖ คน

เรื่องที่สัมภาษณ์

๑. ในปัจจุบันภาษาที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะกับภาษาในหนังสือธรรมะที่ใช้เรียนหรือศึกษามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๒. ท่านคิดว่าความไม่เข้าใจในเนื้อหาธรรมะเกิดจากการใช้ภาษาในหนังสือ หรือเกิดจากคำสอนของพระสงฆ์

๓. ท่านคิดว่า ถ้าจะทำให้เข้าใจธรรมะได้เป็นอย่างดี ควรใช้คำหรือภาษาเกี่ยวกับธรรมะในการพูดหรือการเขียนอย่างไร

๔. ท่านคิดว่าอนาคต ควรมีแนวทางในการแก้ปัญหาการไม่เข้าใจในธรรมะอย่างไร

๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในการเผยแพร่ธรรมะ

ผู้วิจัยได้เลือกสัมภาษณ์นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ๒ แห่งคือ โรงเรียนสตรีวัดอัปสรสวรรค์ ๑ คน และ โรงเรียนวัดฉนวนนครดิศ ๑ คน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. น.ส. สุนิสา มামী

ข้อ ๑. ตอบว่า ภาษาในหนังสือมีความแตกต่างจากพระที่สอนมาก เพราะคนเขียน (ตำรา) อยู่ในระดับผู้รู้ บางทีอาจจะเขียนเอง หรือคัดมาจากพระไตรปิฎกที่ไม่ได้ปรับปรุงให้เหมาะสมแก่วัย หรือผิดจากพระไตรปิฎกจึงเป็นภาษาที่ยาก สำหรับภาษาของพระสงฆ์ที่ใช้ในการสอนหรือเผยแพร่ เธอบอกว่า น้ำเสียงของพระพูดราบเรียบเกินไป ไม่น่าสนใจ แต่ก็พอเข้าใจในภาษาทันได้

ข้อ ๒. เหตุที่ไม่เข้าใจภาษาธรรมะมีสาเหตุมาจาก (๑) ผู้คนยุคใหม่ไม่สนใจธรรมะ (๒) พระใหม่ไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ในหลักธรรม (๓) เนื้อหายาก ลึก จึงไม่น่าสนใจ

ข้อ ๓. เธอแนะนำว่า (๑) ผู้ฟังควรสนใจให้มากกว่านี้ (๒) พระเองต้องปรับปรุงวิธีการสอน หรือสอดแทรกความบันเทิงเข้าไป เพื่อมิให้เกิดความเบื่อหน่าย (๓) ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายขึ้น (๔) ยกตัวอย่างเพื่อให้เห็นภาพพจน์

ข้อ ๔. เธอเสนอแนวทางดังนี้ (๑) เอาธรรมะไปสอดแทรกตามสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต (๒) ทำเป็นหนังสือการ์ตูนออกมา (๓) เพิ่มกิจกรรมหรือการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มากขึ้น โดยให้พระมาสอนดีกว่าฆราวาสสอน

ข้อ ๕. ไม่มี

๒. น.ส. มยุรา แซ่ไคว้ว

ข้อ ๑. ตอบว่า มีความแตกต่างกัน เพราะว่า ภาษาที่พระสงฆ์ใช้แม้จะยากแต่ก็สามารถอธิบายให้เข้าใจได้ ส่วนภาษาในหนังสือที่เรียนอ่านยาก ไม่เข้าใจภาษา เช่น ภาษาบาลี หรือสำนวนภาษาสูงทางศาสนา

ข้อ ๒. เธอตอบว่า ภาษาหนังสือจะมีปัญหามากกว่า เช่น ภาษาในพระไตรปิฎก เป็นคำเฉพาะที่ยาก ส่วนภาษาที่พระใช้ไม่มีปัญหาเข้าใจได้

ข้อ ๓. เธอตอบว่า ควรใช้ภาษาพูดมากกว่า เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย เป็นกันเอง ส่วนมากภาษาเขียน มีเนื้อหาที่ลึกและยาก ส่วนการใช้ภาษาของพระเข้าใจง่าย

ข้อ ๔. เหมมีแนวทางดังนี้ (๑) ทำกรรมมาสื่อเป็นบทละคร เพื่อให้เกิดความบันเทิงที่แฝงสาระธรรม (๒) ทำหนังสือก็ควรมีภาพประกอบ เป็นภาพบุคคลเพื่อมิให้เกิดความห่างไกลตัวคน (๓) ทำวีซีดีออกเป็นสื่อเผยแพร่ธรรมะตามสื่อต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ข้อ ๕. เธอเสนอว่า (๑) พระภิกษุสอนสอดแทรกความบันเทิงลงไปด้วย สอนโดยยกตัวอย่างประกอบด้วย (๒) ใช้ภาษาใหม่ ๆ เลี่ยงการใช้ภาษาบาลี สั้นสกฤต หากใช้ควรอธิบาย

๒. น.ส. แพรวไพลิน บุญนำโชคชัย

ข้อ ๑. เธอตอบว่า แตกต่างกัน เพราะพระจะอธิบายเข้าใจดีกว่าภาษาในหนังสือ ภาษาในหนังสือยาก เช่น ภาษาบาลี เป็นต้น

ข้อ ๒. เธอตอบว่า ปัญหาส่วนมากเกิดมาจากหนังสือ เพราะภาษาในหนังสือเป็นภาษาที่ตายตัว เป็นภาษาที่นิ่ง ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นหลักที่ตายตัว ส่วนภาษาที่พระนำมาใช้ เป็นภาษาที่พูดกันเข้าใจ อธิบายเข้าใจได้ ถามได้ และยังเป็นกันเอง อยู่ในภาวะที่รับรู้กันได้ในโลกความจริง

ข้อ ๓. เธอตอบว่า การที่จะใช้ให้เข้าใจในยุคปัจจุบัน ต้องใช้ภาษาที่ร่วมสมัย เข้าใจง่าย ใช้ภาษาไทยได้ดี หรือใช้ภาษาคนดีกว่า

ข้อ ๔. เธอเสนอว่า (๑) ควรเผยแพร่ธรรมตามสื่อต่าง ๆ ด้วย ตามวันเวลาที่เหมาะสม (๒) ภาษาควรปรับปรุงเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย เมื่อโลกเจริญควรปรับคำ สำนวนให้ทันสมัย (๓) ควรนำเอาคำพูดในหนังสือขึ้นมาอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจทั่วกัน

ข้อ ๕. ไม่มี

๔. นายภูวดล กิตติธนะบุรณ์

ข้อ ๑. ตอบว่า แตกต่างกัน เนื่องจากว่า ภาษาที่พระใช้เข้าใจง่าย ชาวบ้านเข้าใจ แต่ภาษาในหนังสือยากกว่า เพราะเป็นภาษาศาสนาที่อธิบายไม่ได้ เป็นภาษาที่ตายตัวยืดหยุ่นไม่ได้ เหมือนภาษาที่พระสอน

ข้อ ๒. เขาตอบว่า ปัญหาจะเกิดมาจากภาษาหนังสือมากกว่า เช่น ภาษาในพระไตรปิฎกหรือภาษาที่ผู้เขียนขึ้นมา โดยเข้าใจเอง แต่คนอ่านไม่เข้าใจ

ข้อ ๓. เขาตอบว่า ควรใช้คำที่ชาวบ้านรู้ เข้าใจง่าย ส่วนพระก็ควรปรับในการสอน การพูดให้ให้กระชับ หรือใช้ภาษาชาวบ้าน ภาษาสมัยใหม่ของวัยรุ่นด้วย

ข้อ ๔. เขาเสนอว่า (๑) แก้ปัญหาที่ตัวบุคคลมากกว่า เช่น ที่ตัวพระ ฆราวาส (๒) จัดกิจกรรมในวัดเพื่อดึงดูดให้สนใจธรรมะมากขึ้น

ข้อ ๕. ไม่มี

๕. นายเกื้อ สัจจ์บัว

ข้อ ๑. ตอบว่า แตกต่างกัน เพราะพระใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย แต่ภาษาในหนังสือเป็นภาษาที่ยาก เป็นภาษาวิชาการมากไป ทำให้ไม่เข้าใจ ดีความไม่ได้

ข้อ ๒. เขาตอบว่า ภาษาหนังสือเป็นภาษาที่ยาก ลึก เป็นวิชาการ ยืดหยุ่นไม่ได้ ปรับไม่ได้

ข้อ ๓. เขาตอบว่า ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่วกวน พูดตรงไปตรงมา เป็นกันเอง

ข้อ ๔. เขาเสนอว่า ภาษาหนังสือควรใช้ภาษาที่ง่าย หากมีการใช้ภาษาทางศาสนาเช่น ภาษาบาลี ควรอธิบายด้วย

ข้อ ๕. เขาแนะนำว่า ควรมีการรณรงค์ให้คนเข้าวัด

๖. นายธนกร สุวรรณรัตน์

ข้อ ๑. ตอบว่า มีความแตกต่างกัน เนื่องจากว่า ภาษาที่พระใช้เป็นภาษาที่คนพูดกันตามยุค ตามสมัย จึงสื่อกันเข้าใจ แต่ภาษาหนังสือ เป็นภาษาเก่า ยิ่งสมัยใหม่ ยิ่งเข้าใจภาษาเก่ายากกว่า

ข้อ ๒. เขาตอบว่า ส่วนมากมาจากภาษาในหนังสือ เช่น พระไตรปิฎก ต้องมีการอธิบายเพิ่มเติม และควรใช้ภาษาที่น่าสนใจตามยุคตามสมัย นอกจากนี้ควรใช้ภาษาให้เกิดสันตนาการไปด้วย

ข้อ ๓. เขาตอบว่า การใช้ภาษาพูดควรเป็นภาษาที่ทันสมัย แต่อยู่บนรากเดิมของคำ และความหมาย ส่วนภาษาเขียน เหมือนกันกับภาษาพูด แต่ควรอธิบายเสริม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบริบทของคำนั้น ๆ เช่น อนิจจัง ให้แปลจากบาลี เป็นไทย แล้วแปลไทยอีกที

ข้อ ๔. เขาเสนอทางแก้ดังนี้

(๑) สำหรับพระ ควรมีการปรับปรุงเรื่องภาษา (๒) สำหรับภาษาเองก็จำเป็นต้องพัฒนาการตีความ หรือใช้ภาษาให้ร่วมสมัยมากขึ้น (๓) สำหรับภาษาเขียน ก็ควรเขียนขยายความให้ชัดเจน เลี่ยงการใช้ภาษาบาลีหรือคำยาก ๆ (๔) ต้องมีองค์กรมารับรองหรือคอยตรวจสอบปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องนี้ (๕) ควรปรับภาษาทางศาสนาให้เกิดสันตนาการ หรือบันเทิงบ้าง

ข้อ ๕. ไม่มี

สรุปผลสัมภาษณ์จากนักเรียนมัธยมตอนปลาย ๖ คน ดังนี้

ข้อ ๑ พบว่า ภาษาที่ปรากฏในหนังสือเป็นภาษาที่ยากกว่าที่พระใช้สื่อสาร

ข้อ ๒ พบว่า สาเหตุที่ไม่เข้าใจเนื่องมาจากภาษาในหนังสือยาก เป็นวิชาการมากเกินไป ไม่เข้าใจเนื้อหาธรรม

ข้อ ๓ พบว่า ต้องการให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาที่ร่วมสมัยบ้าง สอดแทรกบันเทิง และ ยกตัวอย่างเพื่อให้เกิดภาพที่ชัดเจน

ข้อ ๔ พบว่า ทางแก้คือ ต้องการให้นำธรรมสู่ทางบันเทิงบ้าง ทางอินเทอร์เน็ต ซีดี โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

ข้อ ๕ ส่วนมากตอบไม่มีข้อเสนอแนะ

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการศึกษาวิจัย

พระพุทธเจ้าประกาศคำสอนในท่ามกลางความเชื่อที่แตกต่างกันมากมาย ผู้คนยุคนั้นได้รับวัฒนธรรมของพราหมณ์อยู่เป็นพื้นฐาน ภาษาและรูปแบบการสื่อสารกันอาศัยครู เจ้าลัทธิ เจ้าสำนักเป็นผู้สอน ดังนั้น พระพุทธเจ้าใช้ภาษาถ่ายทอดความหมาย ยังคงอาศัยภาษาของพราหมณ์อยู่ เนื่องจากว่า พระพุทธเจ้าทรงเห็นปรากฏการณ์สังคมของชาวอินเดียตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพราหมณ์ตลอดเวลา จึงพยายามหาทางออกให้ผู้คนเหมือนกำลังอ่อนแอลง สิ่งที่พระองค์พบปัญหาคือ ความคิด ความเชื่อและทิวทัศน์ที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิตชาวอินเดียยุคนั้น พระองค์จึงตระหนักดีว่า การที่จะเปลี่ยนความคิดคนยุคนั้นเป็นเรื่องใหญ่ พระองค์จึงแสวงหาทางออกด้วยพระองค์เอง จนบรรลุโมกขธรรม เมื่อตรัสรู้แล้วจึงประกาศพระธรรมคำสอน แต่มีผู้คนมากมายที่ไม่เชื่อพระองค์ มีมากมายที่ไม่เข้าใจในภาษาที่พระองค์พยายามสอน แม้แต่สาวกก็มี เพราะมีเหตุผลคือ พระองค์เป็นเจ้าลัทธิใหม่ ธรรมที่พระองค์ตรัสนั้น สวนทางความคิดของคนยุคนั้น เนื้อหา ภาษา เป็นเรื่องลึก ซับซ้อน ยากที่ผู้คนจะเข้าใจ ซึ่งพระองค์ตระหนักถึงจุดนี้ดี จึงไม่ยากเทศนาโปรดชาวโลกแต่แรก ภาษาที่พระองค์ทรงใช้ เป็นแบบพราหมณ์ยังไม่ชัดเจน เหมือนกับคู่ภาษาของพราหมณ์ เป็นแบบพุทธก็ดูใหม่ไป ถูกอิทธิพลวัฒนธรรมของพราหมณ์ปลูกฝังเรื่องพระเจ้ามานาน พระองค์ถูกต่อต้าน ถูกโจมตี ถูกทำร้าย ถูกด่า ถูกลองเชิงต่าง ๆ นานาเพราะเกิดทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยกับพระองค์ตั้งแต่แรก เจอปัญหาภาษาท้องถิ่น กับสาวกของพระองค์ จึงเป็นเหตุผลที่พระองค์วางกรอบการเผยแพร่คำสอนไว้อย่างรัดกุมแก่สาวกนั้นคือ โอวาท ๓

ประเทศอินเดีย เป็นแดนกำเนิดพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่เข้ามาในประเทศไทย อิทธิพลด้านความคิด ความเชื่อ ภาษา วัฒนธรรมของอินเดียบางส่วนจึงเข้าด้วย สิ่งที่เป็นปัญหาตามมาคือ เรื่องภาษา คงปฏิเสธไม่ได้ว่า ประเทศไทยเพิ่งกำเนิดมาราว ๆ พันปี แต่พระพุทธศาสนากำเนิดมาถึงสองพันกว่าปี เรามีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง ซึ่งเกิดมาจากวัฒนธรรมอื่น เช่น อินเดีย จีน เขมร มอญ มาลาญ ฯลฯ โดยเฉพาะภาษาไทย ซึ่งอิงภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี อยู่

มากทีเดียว รากเหง้าแห่งความคิด ความเชื่อ ภาษาจึงมาจากอินเดีย เวลาสื่อสารด้วยภาษาทางศาสนา จึงจำเป็นต้องศึกษาอิทธิพลจากอินเดียด้วย แต่วันเวลาผ่านไปเนิ่นนานจึงไม่รู้ว่า ภาษา คำ และความหมาย มีความเป็นมาอย่างไร เรื่องภาษาของคนไทยจึงกลายเป็นปัญหาในเวลาสื่อสาร จึงสื่อความจริง ประสบการณ์ เหตุการณ์ ที่ตัวเองประสบมาอย่างไม่ตรงจุดประสงค์นัก โดยมักจะใช้ภาษาฟุ่มเฟือย ใช้ภาษาเปลือง ใช้ภาษาผิดคำ ความหมาย ใช้ภาษาประหวัด อนึ่ง ภาษาไทยเองก็เกิดดับอยู่ตลอดเวลา มีศัพท์ มีคำ มีสำนวนที่เกิดขึ้นใหม่อยู่เสมอ ทำให้ภาษาเก่าสูญหาย ภาษาใหม่มาแทน โดยเฉพาะเกิดภาษาลูกผสมระหว่างภาษาไทยกับต่างชาติมากขึ้น ส่วนในทางศาสนาเวลาจะเผยแพร่ธรรมคำสอน ก็เกิดปัญหาด้วยโดยเฉพาะผู้เผยแพร่ใช้ภาษา วิธีการ และเนื้อหาธรรมเดิม ๆ ทำให้เนื้อหาธรรมไม่น่าสนใจ ดังนั้น จึงพอสรุปประเด็นที่เป็นปัญหาในด้านภาษาในการเผยแพร่ธรรมในปัจจุบันดังนี้ (๑) ไม่เข้าใจรากคำศัพท์ และความหมายที่ใช้ (๒) ได้รับจากสื่อมวลชนมาผิด ๆ (๓) ไม่เข้าใจหลักภาษาของตัวเองดีพอ (๔) พระสื่อภาษาทางศาสนายากเกินไป (๕) ภาษาใหม่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (๖) การตีความเอาเองอย่างผิด ๆ นอกจากนี้ ยังพบปัจจัยที่เป็นปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการเข้าใจภาษาของพุทธศาสนิกชนไทย โดยคิดเป็นเปอร์เซ็นต์และพอวิเคราะห์ได้ดังนี้

ระดับปริญญาตรี พบว่า ร้อยละ ๗๕ เป็นพระภิกษุ ร้อยละ ๒๕ เป็นสามเณร ส่วนอายุส่วนมากอยู่ในระหว่าง ๒๐-๒๕ คิดเป็นร้อยละ ๕๗ คิดเป็นร้อยละ ๒๒ ส่วนพรรษา ส่วนมากอยู่ในระหว่าง ๑-๕ พรรษา ส่วนความรู้ันักธรรม ร้อยละ ๘๘ จบนักธรรมเอก ส่วนการศึกษาทางโลก ส่วนมากร้อยละ ๘๑ ปริญญาตรี ส่วนระดับการศึกษาทางบาลี ร้อยละ ๓๒ จบ ป.ธ. ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓ ส่วนร้อยละ ๑๔ จบป.ธ. ๕ ส่วนตำแหน่ง ร้อยละ ๕๓ เป็นลูกวัด ส่วนภูมิลำเนา ส่วนมากอยู่ต่างจังหวัด คิดเป็นร้อยละ ๕๐

ระดับปริญญาโท และเอก ร้อยละ ๗๕ เป็นพระภิกษุ ร้อยละ ๒๑ เป็นสามเณร ส่วนอายุ ร้อยละ ๕๕ อยู่ระหว่าง ๒๐-๒๕ ส่วนอายุพรรษาร้อยละ ๕๗.๕๗ อยู่ระหว่าง ๑-๕ ส่วนวิทยฐานะทางธรรม ร้อยละ ๘๗ จบนักธรรมเอก ส่วนวิทยฐานะทางโลก ร้อยละ ๔๕ เรียนโท ร้อยละ ๖ เรียนเอก ส่วนความรู้ทางบาลี ร้อยละ ๔๗ จบประโยค ป.ธ. ๑-๒-ป.ธ. ๓ ร้อยละ ๒๗ ไม่ได้จบบาลีเลย ร้อยละ ๑๐ เท่านั้น ที่จบ ป.ธ. ๗-๘ ส่วนตำแหน่ง พบว่า ร้อยละ ๕๕ เป็นลูกวัด มีเพียง ร้อยละ ๑ เท่านั้น เป็นเจ้าอาวาส ส่วนภูมิลำเนา ร้อยละ ๘๕ มาจากต่างจังหวัด ร้อยละ ๑๑ เท่านั้น อยู่กรุงเทพฯ

จากการสำรวจในการเทศนา พบว่า ร้อยละ ๔๖ จะเทศน์เพียง ๑ ครั้งต่อสัปดาห์ ส่วนเนื้อหาที่แสดงเทศนา ส่วนมากเนื้อหาเรื่องทั่ว ๆ ไป คิดเป็นร้อยละ ๕๐ รองลงมาเป็นหลักธรรม คิด

เป็นร้อยละ ๒๕ ส่วนสถานที่ที่มีการเทศนา ร้อยละ ๖๐ ตอบว่า ในวัด และส่วนปริมาณผู้ฟัง ส่วนมากอยู่ในราว ๑๐-๒๕ คิดเป็นร้อยละ ๓๖

พบว่า ภาษาไทยถูกใช้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๖ รองลงมา ภาษาบาลี คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ส่วนความถี่ในการใช้ภาษาบาลี ในการบรรยายธรรม คิดเป็นร้อยละ ๑๒ โดยภาพรวมไม่ว่า เทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปุจฉา วิสัชนา ใช้ภาษาบาลีในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๕/ ๔๑/ ๔๒/ ๔๒ และ ๓๗ ตามลำดับ ส่วนรูปแบบการใช้ภาษา ส่วนมาก ใช้ภาษาบาลีและภาษาไทยผสมกัน คิดเป็นร้อยละ ๖๔ ส่วนการประเมินหลังเทศนาจบพบว่า ผู้ฟังเข้าใจในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘ หลังเทศนาจบลงมีผู้ฟังมาซักถามหรือไม่ พบว่าร้อยละ ๔๕ มีประมาณ ๒-๓ และร้อยละ ๔๗ การซักถามส่วนมากจะถามเรื่องเนื้อหาธรรมที่อธิบาย รองลงมา เรื่องภาษา คิดเป็นร้อยละ ๔๒

จากสภาพที่เป็นปัญหาของผู้เผยแผ่พบว่า ร้อยละ ๔๗ ขาดประสบการณ์ รองลงมา ร้อยละ ๔๐ ขาดทักษะในการพูด การเขียน และร้อยละ ๒๗ ขาดความมั่นใจ ส่วนแนวทางในการแก้ปัญหาการใช้ภาษาการสื่อสารพบว่า ร้อยละ ๕๘ ควรใช้ภาษากลางให้มากที่สุด รองลงมาพบว่า ร้อยละ ๕๐ ควรใช้ภาษาชาวบ้านกับภาษาธรรมะคู่กัน นอกจากนั้น ร้อยละ ๔๐ ให้ใช้อุปกรณ์ช่วย ส่วนแนวทางที่จะประสบผลสำเร็จในการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรม ร้อยละ ๕๗ ตอบว่า ปรับการใช้ภาษาให้ง่ายขึ้น รองลงมาร้อยละ ๕๓ ควรยกตัวอย่างมาช่วยอธิบายเพิ่ม ร้อยละ ๔๕ ให้ยกอุปมาอุปไมย มาเปรียบเทียบให้ชัดเจน *ข้อเสนอแนะ การใช้ภาษาบาลี* ควรใช้ภาษาให้ถูกต้อง อ่างที่มาให้ถูก อธิบายเพิ่มเติมเมื่อนำมาใช้ ศึกษาเพิ่มเติมด้วย *การใช้ภาษาไทย* ควรใช้ภาษาให้ถูกต้อง ในด้าน อักขระ เสียง ควบกล้ำ อ่างที่มาชัดเจน ใช้สำนวนที่ไพเราะ อย่าใช้ภาษาแสลง *การใช้ภาษาอื่น ๆ* ใช้ภาษาอังกฤษให้เป็น ถูกต้อง ใช้ภาษาท้องถิ่นนั้น ๆ ใช้ภาษาท่าทางเข้ามาช่วย

สำหรับนักเรียนมัธยมตอนปลายร้อยละ ๗๒ พบว่าเป็นหญิง ร้อยละ ๒๘ เป็นชาย ส่วนอายุ ร้อยละ ๕๘ ต่ำกว่า ๒๐ ปี ส่วนการศึกษา ร้อยละ ๕๘ เรียนมัธยมศึกษา ส่วนสถานภาพ ร้อยละ ๑๐๐ เป็นโสด ส่วนภูมิลำเนา ร้อยละ ๕๘ อยู่กรุงเทพฯ ส่วนอาชีพ ร้อยละ ๓ บุตรข้าราชการ ร้อยละ ๕๖ ไม่ทราบว่า ทำอาชีพอะไร ส่วนรายได้ ร้อยละ ๘๕ มีรายได้ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท นรवासทั่วไปร้อยละ ๘๗ พบว่าเป็นหญิง ร้อยละ ๑๓ เป็นชาย ส่วนอายุ ร้อยละ ๔๔ อยู่ระหว่าง ๒๑-๔๐ รองลงมาร้อยละ ๔๑ มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป ส่วนการศึกษา ร้อยละ ๓๔ อยู่ในระดับอุดมศึกษา ร้อยละ ๓๕ จบมัธยมศึกษา ส่วนสถานภาพ ร้อยละ ๕๒ ยังโสด ร้อยละ ๔๘

แต่งงานแล้ว ส่วนภูมิลำเนา ร้อยละ ๑๕ อยู่กรุงเทพฯ ร้อยละ ๒๕ อยู่ต่างจังหวัด ส่วนอาชีพ ร้อยละ ๑๑ ค้าขาย ร้อยละ ๒๒ ส่วนรายได้ ร้อยละ ๕๕ ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท

การเปิดรับสื่อ นักเรียนมัธยมตอนปลายพบว่า ร้อยละ ๘๖ ส่วนใหญ่รับข้อมูลธรรมะ จากวิทยุ รองลงมา ร้อยละ ๕๕ จากโทรทัศน์ ร้อยละ ๔๕ จากพระสงฆ์เทศน์ ร้อยละ ๓๘ ฆราวาสทั่วไปพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับสื่อรายการธรรมะวิทยุ โทรทัศน์ อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๐ และ ๔๒ ตามลำดับ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร/วารสาร แผ่นพับ อื่น ๆ อยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๖๑/ ๖๕/ ๖๑ และ ๒๖ ตามลำดับ หนังสือ พระสงฆ์เทศน์ อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๗ และ ๔๑ ตามลำดับ **ความถี่ในการรับสื่อ** พบว่านักเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับสื่อรายการธรรมะวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร/วารสาร แผ่นพับ พระสงฆ์เทศน์ ภายใน ๑ เดือน อยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๗๕/ ๓๒/ ๖๘/ ๔๘/ ๘๑/ ๗๘ และ ๕๒ ตามลำดับ ฆราวาสทั่วไปพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับข้อมูลเกี่ยวกับธรรมะจากโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ ๖๘ รองลงมาคือ พระสงฆ์เทศน์ คิดเป็นร้อยละ ๔๔ หนังสือ คิดเป็นร้อยละ ๓๑ วิทยุ ร้อยละ ๓๐ หนังสือพิมพ์ คิดเป็นร้อยละ ๒๒ แผ่นพับ

การเปิดรับสื่อ พบว่านักเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีลักษณะของการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับธรรมะ สนใจฟัง/ดู/อ่าน เป็นบางครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๖๘ รองลงมาคือ ดู/ฟัง/อ่านแบบผ่าน ๆ เท่านั้น คิดเป็นร้อยละ ๒๖ ส่วนฆราวาสพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีลักษณะของการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับธรรมะ สนใจฟัง/ดู/อ่าน เป็นบางครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๖๐ รองลงมาคือ ดู/ฟัง/อ่านแบบผ่าน ๆ เท่านั้น คิดเป็นร้อยละ ๓ และสนใจตลอดจนจบรายการ คิดเป็นร้อยละ ๓ **สถานที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารธรรมะ** พบว่านักเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับจากวัด คิดเป็นร้อยละ ๕๘ รองลงมาคือ บ้าน คิดเป็นร้อยละ ๕๑ จากแหล่งอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๑๔ สำนักหรือสถานธรรม และสำนักงาน คิดเป็นร้อยละ ๕ และสำนักงาน คิดเป็นร้อยละ ๒ ส่วนฆราวาสพบว่าสถานที่ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับธรรมะจากบ้าน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ รองลงมาคือ วัด คิดเป็นร้อยละ ๖๒ สำนักหรือสถานธรรม คิดเป็นร้อยละ ๒๕ จากแหล่งอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๕ และสำนักงานและสถานสาธารณะ คิดเป็นร้อยละ ๔

ส่วนเนื้อหาที่พระเทศน์ พบว่านักเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความชอบเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะเชิงประยุกต์เข้ากับสังคม คิดเป็นร้อยละ ๗๔ รองลงมาคือ ทัว ๆ ไป คิดเป็นร้อยละ ๑๘ แบบเสนอแนะและวิจารณ์ คิดเป็นร้อยละ ๑๗ แบบถาม-ตอบธรรมะ คิดเป็นร้อยละ ๑๐ และไม่มีกลุ่มตัวอย่างชอบเนื้อหาธรรมะล้วน ๆ ส่วนฆราวาสพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความชอบเนื้อหาธรรมะเชิงประยุกต์เข้ากับสังคม คิดเป็นร้อยละ ๕๘ รองลงมาคือ เรื่องทั่ว ๆ ไป คิดเป็นร้อย

ละ ๓๐ เนื้อหาธรรมะล้วน ๆ คิดเป็นร้อยละ ๒๒ แบบเสนอแนะและวิจารณ์ คิดเป็นร้อยละ ๑๘ และแบบถาม-ตอบธรรมะ คิดเป็นร้อยละ ๑๖ ส่วนความชื่นชมต่อบุคคลพระสงฆ์ที่เทศนา พบว่า นักเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความชอบพระพยอม คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาคือ หลวงพ่อคุณ คิดเป็นร้อยละ ๓๘ หลวงตามหาบัว คิดเป็นร้อยละ ๓๕ หลวงพ่อปัญญา คิดเป็นร้อยละ ๕๑ พระธรรมปิฎก และพระเทพโสภณ คิดเป็นร้อยละ ๑๓ ส่วนรูปอื่น ๆ สนใจน้อย ส่วนฆราวาส พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความชอบพระพยอม คิดเป็นร้อยละ ๓๘ รองลงมาคือ พระธรรมปิฎก คิดเป็นร้อยละ ๓๗ หลวงพ่อปัญญา คิดเป็นร้อยละ ๓๓ หลวงพ่อคุณ คิดเป็นร้อยละ รูปอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๑๒

กิจกรรมที่เข้าร่วมทางศาสนาบ่อย ๆ พบว่านักเรียน ไปทำบุญตักบาตรและบวชชีพรามณ์ เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมา ทำบุญวันสำคัญและสร้างสาธารณประโยชน์เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๓๓ ทำบุญอุทิศส่วนกุศล คิดเป็นร้อยละ ๓๑ ฟังเทศน์/สัมมนา คิดเป็นร้อยละ ๒๖ ส่วนฆราวาสพบว่า ส่วนใหญ่เข้าวัดเนื่องจากไปทำบุญตักบาตรและบวชชีพรามณ์เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๕๕ รองลงมาไปทำบุญวันสำคัญและสร้างสาธารณประโยชน์แก้วัดเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๓๓

ปัญหาและอุปสรรคภาษาของพระสงฆ์ พบว่านักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อประเด็นที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการใช้ภาษาในการถ่ายทอดธรรมะของพระสงฆ์ ในปัจจุบันอยู่ที่ระดับปานกลาง ส่วนฆราวาสพบว่า พบว่ากลุ่มตัวอย่างความคิดเห็นต่อประเด็นที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการใช้ภาษาในการถ่ายทอดธรรมะของพระสงฆ์ ในปัจจุบันอยู่ที่ระดับปานกลาง เช่นกัน การใช้ภาษาไทยของชาวพุทธศาสนิกชนไทย พบว่านักเรียนกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการใช้ภาษาไทยของชาวพุทธศาสนิกชนไทย อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนฆราวาสพบว่าการใช้ภาษาไทยในการถ่ายทอดเป็นภาษาธรรมะของพุทธศาสนิกชนไทย ส่วนมากตอบว่า อยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน ความเข้าใจเรื่องศัพท์ภาษาธรรมะและภาษาไทย เรื่องความเข้าใจศัพท์ธรรมะ พบว่านักเรียนตอบ คำว่า กาม ถูกต้องในความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕ คำว่า กุศล ตอบถูกในความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๐ คำว่า กรรม มีผู้ตอบถูกต้องในความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๕๕ คำว่า นิพพาน มีผู้ตอบถูกต้องในความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๗๖ คำว่า สมณะ มีผู้ตอบถูกต้องในความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๓๕ คำว่า สัจญา มีผู้ตอบถูกต้องในความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ คำว่า วิญญาณ มีผู้ตอบถูกต้องในความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๒๐ คำว่า สันโดษ มีผู้ตอบถูกต้องในความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๕ คำว่า สวรรค์ มีผู้ตอบถูกต้องใน

ความหมายที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๖ คำว่า พาล มีผู้ตอบถูกต้องความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๔๓ คำว่า อุเบกขา มีผู้ตอบถูกต้องในความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ คำว่า อารมณฺ์ มีผู้ตอบถูกต้องในความหมายที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๔ คำว่า อรหันต์ มีผู้ตอบถูกต้องในความหมายที่ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๔๔

จากการสำรวจพระสงฆ์ พบว่ามีพระที่กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี ถึงร้อยละ ๓๕ สามเณร ร้อยละ ๒๕ ปริญญาโท ร้อยละ ๔๕ และ ปริญญาเอก ร้อยละ ๖ ส่วนอายุจะอยู่ในระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี อายุพรรษาอยู่ระหว่าง ๕-๑๐ ส่วนความรู้ทางธรรม ส่วนมากจบ นักธรรมเอก ส่วนความรู้ทางบาลีเฉลี่ย ป. ๑-๕ และพบว่าส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัดร้อยละ ๕๐ มาอยู่กรุงเทพฯในฐานะลูกวัด จากการสำรวจพบว่า พระสงฆ์เหล่านี้มีโอกาสดแสดงธรรมเทศนาน้อยมาก เรื่องที่เทศนาส่วนมากเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป เพราะไม่มีการวางแผนหรือศึกษาก่อน ส่วนมากมักจะเทศนาในวัด ด้วยเหตุนี้เอง จึงมีผู้ฟังน้อย และอีกปัจจัยหนึ่ง คือ พระเหล่านี้มาจากต่างจังหวัด ขาดความมั่นใจในการเทศนา ขาดประสบการณ์ และอาจจะเกรงใจพระที่อยู่ก่อน จากการสำรวจพบว่า พระสงฆ์เหล่านี้ใช้ภาษาไทยมากที่สุด รองลงมาคือ ภาษาท้องถิ่นและภาษาบาลี ส่วนความถี่ในการใช้ภาษาบาลี พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง จึงเป็นการใช้ภาษาผสมกันทั้งสองภาษา ส่วนเมื่อใช้ภาษาบาลีแล้วผู้ฟังเข้าใจเพียงใดนั้น พบว่าอยู่ในระดับกลาง นั้นหมายความว่า พระอาจไม่รู้ว่าจะตัวเองมีปัญหา หากไม่เข้าใจก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรื่องเนื้อหาธรรมและคำศัพท์บางคำ แต่พระก็สามารถอธิบายได้

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคส่วนมากพบว่า ปัจจัยหลักคือ ผู้เผยแพร่ธรรมเอง ขาดประสบการณ์ ขาดทักษะในการพูด การเขียน วิเคราะห์ไม่เป็น ขาดความมั่นใจในตัวเอง ส่วนแนวทางในการแก้ไข พบว่า ให้พูดภาษากลางให้มากที่สุด ให้ใช้ภาษาง่าย ๆ ให้ใช้อุปกรณ์มาช่วย นอกจากนี้พบว่า แนวทางในการสร้างความสำเร็จผลในการเผยแพร่ธรรมพบว่า ควรใช้ภาษาง่าย ๆ ก่อน ยกตัวอย่างประกอบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย ข้อเสนอแนะ **การใช้ภาษาบาลี** พบว่า พระสงฆ์ส่วนมากก็ยังต้องการให้ยึดภาษาบาลีเอาไว้อยู่ และควรใช้ให้ถูกหลัก ถูกกาล เทศะ **ส่วนการใช้ภาษาไทย** พบว่า ควรใช้ภาษาให้ถูกต้องในด้าน อักษระ เสียง ควบกล้ำ อ่างที่มาชัดเจน **ส่วนการใช้ภาษาอื่นๆ** พบว่า พระสงฆ์ยุคใหม่ให้ความสำคัญภาษาต่างประเทศมากขึ้น เช่น ภาษาอังกฤษ

ฉะนั้น จะเห็นว่า ในการสื่อสารด้วยการใช้ภาษาในการเผยแพร่ธรรม จึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ผู้สื่อ (Sender) จะต้องมีความรู้ ความสามารถ ความมั่นใจ หากขาดความปัจจัยเหล่านี้ การสื่อสารก็ยากจะประสบผลสัมฤทธิ์ เนื้อหา (Message) ในการเผยแพร่ธรรม เนื้อหาที่มีความยาก ลุ่มลึก

โดยเฉพาะภาษาที่เป็นสื่อกลางที่อ้อมอ้อมแก่สาระเอาไว้ หากผู้สื่อและผู้ฟังไม่เข้าใจภาษานั้น ๆ ย่อมเกิดอุปสรรคในการสื่อสารให้เข้าใจได้ ช่องทาง (Channel) เป็นทางผ่านที่จะสื่อให้ผู้ฟังเห็น ได้ยิน เป็นอันดับแรก หากบอก แจ้ง ประกาศ ในช่องทางที่คนรับไม่ได้ การสื่อสารนั้นก็ล้มเหลว ยุคใหม่มีอุปกรณ์ในการช่วยถ่ายทอดภาษาธรรมชาติมากมาย เช่น คอมพิวเตอร์ โปรเจกเตอร์ สไลด์ จากการสำรวจพระสงฆ์ฆาตักขณะในการใช้อุปกรณ์เหล่านี้ จึงเป็นเหตุให้การเผยแพร่ไม่ประสบความสำเร็จ ผู้รับ (Receiver) คือ ผู้ฟัง จากการสำรวจพบว่า ผู้รับมีปัญหาเรื่องการเข้าใจเรื่องภาษาธรรมชาติมากที่สุด จึงเป็นเหตุสะท้อนไปถึงพระสื่อสารไม่เข้าใจ ดังนั้น ผู้รับจึงมักเสนอแนะว่า ให้สื่อสารภาษาง่าย ๆ เข้าใจง่าย นักวิชาการคนหนึ่งชี้ว่า ผู้ฟังเองก็ควรแสวงหาความรู้ด้วย อย่าคิดแต่เพียงว่า ภาษานั้นยาก

จากการสำรวจพบว่า นักเรียนร้อยละ ๗๒ เป็นหญิง มากกว่าชาย ร้อยละ ๒๘ ส่วนมากอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนฆราวาสทั่ว ๆ ไป พบว่า เป็นหญิง ร้อยละ ๘๗ ชายร้อยละ ๑๓ ส่วนอายุอยู่ระหว่าง ๒๐-๔๐ ปี ส่วนมากเป็นโสด มีภูมิลำเนาในกรุงเทพฯ โดยมีรายได้ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาทต่อเดือน

จากการสำรวจพบว่า **การเปิดรับสื่อ** ทั้งสองกลุ่มได้มาจาก วิทยุ โทรทัศน์และพระสงฆ์ สาเหตุเพราะว่า สื่อวิทยุ โทรทัศน์มีส่วนใกล้เคียงกับผู้รับ ส่วนจากพระสงฆ์จะต้องอาศัยเวลาทั้งทั้งสองฝ่าย การเดินทางไปหา

ส่วนความถี่ในการรับข้อมูลธรรมะ พบว่า นักเรียนตอบว่าฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือพิมพ์ สาเหตุสนับสนุนฐานว่า เขาชอบส่วนมากชอบดูโทรทัศน์บ่อย ฟังวิทยุบ่อย แต่การดู การฟังของพวกเขายังไม่ค่อยให้ความสนใจเรื่องธรรมะอย่างเป็นกิจจะลักษณะอันเนื่องมาจากวัย เพราะยังชอบสนุกเพลิดเพลินอยู่ ส่วนฆราวาสตอบว่า ได้จากโทรทัศน์ รองลงมาจากพระสงฆ์ สาเหตุคงมากมีความสนใจแก่นสารชีวิตมากกว่าวัยรุ่น

ส่วนการเปิดใจรับสื่อธรรมะ ส่วนมากทั้งสองตอบว่า รับจากการฟัง การอ่าน แต่ผ่านๆ เท่านั้น สาเหตุน่าจะมาจาก การเผยแพร่ธรรมะในยุคใหม่ยังไม่ค่อยน่าสนใจ ยังคงมีรูปแบบเดิม ๆ อยู่

ส่วนสถานที่ที่รับสื่อธรรมะ ทั้งสองกลุ่มตอบว่า ที่วัดและที่บ้าน สาเหตุเพราะวัดน่าจะเป็นแหล่งหาความรู้เรื่องธรรมะจากพระสงฆ์ดีกว่า ส่วนที่บ้านน่าจะมาจากสื่อต่าง ๆ นั้นเอง

ส่วนเนื้อหาที่ชอบฟัง พบว่าส่วนมาก ชอบธรรมะเชิงประยุกต์ เข้ากับสังคม ธรรมะเชิงวิเคราะห์ และการถาม-ตอบ สาเหตุมาจากโลกยุคใหม่มีปัญหาทางจิตใจมาก และในขณะที่เดียวกันธรรมะมีความสำคัญต่อชีวิต แต่ที่ต้องการธรรมแบบประยุกต์นั้น สะท้อนถึงพระสงฆ์ที่เผยแพร่ธรรมไม่ค่อยประยุกต์ในชีวิตจริง ไม่เชื่อว่าประยุกต์ธรรมไม่ว่าอย่างไรในชีวิตจริง

ส่วนกลุ่มพระนักเทศน์ที่ชอบ ส่วนมากตอบว่า ชอบพระพยอม รองลงมาหลวงพ่อคุณ สาเหตุมาจาก พระทั้งสองรูปปรากฏทางสื่ออยู่บ่อย ๆ และมีคำสอนเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้แก่ผู้ฟังเสมอ

จากการสำรวจทั้งสองกลุ่มพบว่า ส่วนมากจะเข้าวัดเพราะไปทำบุญใส่บาตร ไปวันสำคัญทางศาสนา ไปทำบุญอุทิศหรือวันเกิด สาเหตุต้องการไปทำกิจกรรมเพื่อให้ชีวิตตัวเองประสบแต่สิ่งดี ๆ แต่ไม่ได้ไปเพื่อสร้างสรรค์ปัญญาเท่าไร ปัญหาที่เกิดจากพระสงฆ์ในการใช้ภาษาถ่ายทอดธรรมะ ทั้งสองกลุ่มตอบว่า เห็นด้วยปานกลาง รองลงมาตอบว่า เห็นด้วย ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่าการถ่ายทอดธรรมะของพระสงฆ์ไม่ได้เป็นอุปสรรคมากนัก ส่วนประเด็นว่า ปัญหาของพุทธศาสนิกชนที่ใช้ภาษาไทยสื่อภาษาธรรมะ ทั้งสองกลุ่มตอบว่า เห็นด้วยปานกลาง และเห็นด้วย เหตุผลที่ตอบเช่นนี้ น่าจะมาจากส่วนมากชาวบ้านสื่อภาษาตัวเองเข้าใจง่ายกว่า โดยเฉพาะภาษาไทย แม้ว่ามีส่วนเห็นว่าเป็นไม่เห็นด้วย เพราะว่า คนไทยใช้ภาษาไทยผิดเพี้ยน ขาดความจริงใจ การที่จะสื่อออกมาเป็นภาษาธรรมะจึงดูยากอยู่ จากการสำรวจพบว่า ทั้งสองกลุ่มส่วนมาก มีความเข้าใจความหมายภาษาธรรมะเป็นภาษาไทยผิดมาก ตัวอย่างเช่น

นักเรียน

คำว่า กาม เข้าใจผิดร้อยละ ๕๑	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๔๙
คำว่า สมณะ เข้าใจผิดร้อยละ ๖๕	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๓๕
คำว่า สังฆา เข้าใจผิดร้อยละ ๘๕	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๑๕
คำว่า วิญญาน เข้าใจผิดร้อยละ ๘๐	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๒๐
คำว่า สันโดษ เข้าใจผิดร้อยละ ๙๑	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๙
คำว่า รูป เข้าใจผิดร้อยละ ๖๖	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๓๔
คำว่า เวทนา เข้าใจผิดร้อยละ ๙๐	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๑๐
คำว่า ภาวณา เข้าใจผิดร้อยละ ๗๙	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๒๑
คำว่า ปาฏิหาริย์ เข้าใจผิดร้อยละ ๙๖	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๔
คำว่า อารมณ เข้าใจผิดร้อยละ ๙๒	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๘

ฆราวาส (ผู้ใหญ่)

คำว่า กาม เข้าใจผิดร้อยละ ๔๕	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๕๕
คำว่า สมณะ เข้าใจผิดร้อยละ ๔๘	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๕๒
คำว่า สังฆา เข้าใจผิดร้อยละ ๖๓	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๓๗

คำว่า วิญญาน เข้าใจผิดร้อยละ ๖๖	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๓๔
คำว่า สันโดษ เข้าใจผิดร้อยละ ๘๓	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๑๗
คำว่า รูป เข้าใจผิดร้อยละ ๓๒	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๖๘
คำว่า เวทนา เข้าใจผิดร้อยละ ๖๕	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๓๕
คำว่า ภาวณา เข้าใจผิดร้อยละ ๕๘	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๔๒
คำว่า ปาฏิหาริย์ เข้าใจผิดร้อยละ ๘๔	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๑๖
คำว่า อารมณ เข้าใจผิดร้อยละ ๕๖	เข้าใจถูกเพียงร้อยละ ๔๔

สาเหตุที่พุทธศาสนิกชนเข้าใจศัพท์ผิด สันนิษฐานน่าจะมาจาก (๑) เข้าใจเอง (๒) รับรู้จากสื่อต่าง ๆ (๓) ไม่สนใจในความหมายในทางศาสนา (๔) เป็นศัพท์ยาก (๕) ในชีวิตใช้คำเหล่านี้จนชินแล้ว

ดังนั้น จากการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสองสะท้อนให้เห็นว่า มีปัญหาเรื่องการเข้าใจภาษามากที่สุด หากกลุ่มเหล่านี้ ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร (Sender) ธรรมดา อาจจะเป็นปัญหาได้ ส่วนทำไมเนื้อหา (Message) เหล่านี้ ชาวบ้านจึงคิดว่ายาก สาเหตุน่าจะมาจาก พื้นฐานในสังคมปัจจุบันขาดความสนใจทางศาสนา ในแง่การปฏิบัติ การแสวงหาความรู้ ความจริง จากการสำรวจพบว่า ที่เข้าวัดแค่เรื่องทำบุญเท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน สื่อหรือช่องทาง (Channel) ที่จะสื่อสารธรรมะ ยังไม่เป็นกิจจะลักษณะ จึงไม่เอื้อต่อการเข้าใจธรรมะได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้รับ (Receiver) เองจึงไม่แน่ใจว่า ความหมายที่แท้จริงคืออะไร จึงรับและสื่อสารกันมาอย่างผิด ๆ ในปัจจุบัน ข้อเสนอแนะมีดังนี้ ควรใช้ภาษาไทยให้มากกว่าภาษาธรรมะ ถ้าต้องใช้ภาษาบาลีก็น่าจะอธิบายความหมายให้ด้วย ควรมีการเรียนทางโทรทัศน์ และสอดแทรกรายการธรรมะให้เด็ก อยากให้เทศน์เข้ากับชีวิตประจำวัน พระสงฆ์ที่เป็นผู้ถ่ายทอดต้องรู้แจ้งธรรมจริง ควรใช้ธรรมะให้เหมาะสมกับบุคคล ใช้ภาษาง่าย ๆ พื้น ๆ ใช้ตัวอย่างประกอบให้มาก

สำหรับปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาที่เกิดมาจากอดีตตั้งแต่พุทธกาลมาถึงปัจจุบัน นั่นคือ ภาษาที่พระพุทธรศาสนาใช้เป็นภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่ถูกใช้ในสมัยก่อนพุทธกาล พอมาถึงปัจจุบันเกิดปัญหาที่จะต้องตีความตามบริบททางสังคมก่อนและปรับความหมายให้สอดคล้องกับความเข้าใจของสังคมในปัจจุบันด้วย เมื่อผู้คนไม่มีความรู้เรื่องภาษาในยุคก่อนดีพอ เมื่อจะสื่อสารในบริบทสังคมปัจจุบัน กลับมีปัญหาสองอย่างคือ ไม่รู้ความหมายดั้งเดิมและไม่รู้ความหมายใหม่ในปัจจุบันดีพอ อย่างไรก็ตาม เมื่อประมวลสาเหตุที่เป็นปัจจัยต่อการไม่เข้าใจภาษาธรรมะในอดีตและปัจจุบันพอสรุปได้ดังนี้

เกิดจากการศึกษา เพราะในอดีต (พุทธกาล) ผู้คนไม่มีความรู้ การที่จะเข้าใจในศาสนา บัญญัตินั้นจึงยากตามด้วย เพราะโอกาสในการร่ำเรียนไม่มี เนื่องจากผู้นำพิธีกรรม เจ้าสำนัก พระสงฆ์ เป็นผู้กำหนดบริบทความหมายให้คนฟัง ซึ่งยังไม่พอเพียงที่จะเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง แม้ในปัจจุบัน ผู้คนจะมีการศึกษาสูง บางทีการศึกษาสูง ๆ นี้เองคือ ปัญหาในการเข้าใจธรรมะ เพราะผู้รู้มากอาจจะตีความเองผิด ๆ เท่า ๆ กับคนที่ไม่ได้เรียน อ่านไม่ออกก็มี ฉะนั้น การศึกษาเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการไม่เข้าใจในภาษาธรรมะด้วย

เกิดจากภาษา เพราะในอดีตมีการพูดอยู่หลายภาษา อินเดียมีภาษาประจำแคว้นอยู่มากมาย เวลาสื่อสารกันอาจจะไม่เข้าใจกันก็ได้ แม้เรื่องนี้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงอนุญาตให้สาวก นำเอาพุทธพจน์ของพระองค์ไปเผยแพร่โดยตรง ก็เพราะว่าพระองค์ทรงทราบว่า ปัญหาภาษาที่พูดกันย่อมแตกต่างกัน ส่วนในปัจจุบัน ภาษามีหลากหลาย โดยเฉพาะภาษาอังกฤษที่มีอิทธิพลต่อพลโลก จึงเกิดการตีความหรือเปรียบเทียบกันขึ้น ฝ่ายตะวันตกว่าอย่าง ตะวันออกว่าอีกอย่าง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดวิชาว่าด้วยการตีความภาษาขึ้น เรียกว่า *Hermeneutics* ท่านพุทธทาสเองก็ตระหนักจุดนี้ว่านี่คือ จุดหักเหในการเข้าใจภาษาธรรมะ ท่านพุทธทาสจึงหาวิธีอธิบายภาษาออกเป็นสองอย่างคือ ภาษาโลกและภาษาธรรม ก็เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดนั่นเอง

เกิดจากการสื่อสาร ในอดีตการสื่อสารไม่มีเหมือนยุคนี้ ส่วนมากจะมีใช้สื่อบุคคลมากกว่า ปัจจัยนี้เองที่ก่อให้เกิดการโต้วาทะ ซักถาม สนทนาเชิงตอบโต้กันด้วยภาษาธรรมะ ใครมีปัญหาธรรมก็จะเดินทางมาเฝ้าพระพุทธเจ้าและปัญหาที่ยุติลง ในขณะที่สาวก ผู้คน เจ้าสำนักในยุค นั้น เกิดข้อสงสัยในความจริง หลักคำสอน จึงสื่อสารกันเอง โจมตีกันเองต่าง ๆ นานา อนึ่งในสมัยนั้น ยังไม่มีการบันทึกคำสอนเป็นอักษร ส่วนมากมีแต่จดจำ ท่องเอา การเผยแพร่ก็ต้องเดินทางออกไปในที่ไกล ส่วนปัจจุบันมีระบบการสื่อสารที่หลากหลาย ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ มีข้อมูลมาก มีการใช้ภาษานุ่มนวลให้คนเชื่อ คนคิดในทางผิด ๆ ได้ โดยเฉพาะสื่อ ที่ไม่ได้คำนึงผลกระทบในทางศาสนา

บริบทในสังคม ในอดีตสังคมอินเดียมีระบบวรรณะที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมมีความแตกต่าง ภาษาต่างกัน ความเป็นอยู่ทางภูมิศาสตร์แตกต่างกัน โดยมากจะแบ่งออกสองส่วนคือ เขตเมือง และเขตชนบท ภาษาเมืองใช้อย่างหนึ่ง ภาษาชนบทก็ใช้อย่าง คึงนั้น การจะเข้าใจบุคคล ภาษา วัฒนธรรม พฤติกรรมของใครกลุ่มใด จะต้องเข้าใจบริบททางสังคมด้วย ฉะนั้น ปัจจัยที่เป็นเหตุให้ไม่เข้าใจภาษาก็มาจากบริบทสังคมด้วย อนึ่ง อดีตและปัจจุบันย่อมมีความแตกต่างกัน สังคมอินเดียและสังคมไทยย่อมมีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ การไม่เข้าใจในภาษาศาสนาใด ย่อมจะต้องศึกษาบริบททางสังคมนั้น ๆ เพื่อสืบหาอุปนิสัย ความคิด ความเชื่อ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออก

โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา จะต้องศึกษาบริบทสังคมอินเดียและสังคมไทยเพื่อให้เข้าใจธรรมะ ที่กำเนิดมาจากอินเดีย

แนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านี้ ชาวพุทธควรตระหนักถึงการใช้ภาษาธรรมะร่วมกัน โดยคำนึงถึงหลักดังต่อไปนี้ (๑) ศึกษาคำศัพท์นั้นให้ดีเสียก่อน (๒) รู้ที่มาของคำเหล่านั้น ว่ามาจากไหน อย่างไร (๓) รู้กลุ่มที่นำไปใช้ว่ากลุ่มใด มีวัตถุประสงค์อย่างไร เช่น คำว่า “พระสงฆ์” “หลวงพ่อ” “สังฆราช” “อาตมา” “วัด” ความหมายอาจจะมิใช่พระสงฆ์แต่เฉพาะในพุทธศาสนา เท่านั้น แต่อาจจะรวมไปถึงกลุ่มนักบวชของศาสนาอื่นด้วย (๔) รู้ความนิยมของคำหรือศัพท์ที่ชาวบ้านใช้ นิยมพูด หรือเขียนคำนั้นบ่อยแค่ไหนเพื่อวัดเอาว่า เขาใช้ถูกต้องในบริบทของภาษาหรือไม่ การรู้บริบทของคำย่อมมีส่วนทำให้เข้าใจมากด้วย ซึ่งคำหนึ่ง ๆ อาจจะคาบเกี่ยวในบริบทที่ใกล้เคียงกัน อาจจะเห็นความเหมือนหรือความหมายที่กว้างหรือแคบของคำนั้นได้ (๕) ควรรู้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นความต่างหรือความผันแปรของคำ ความหมาย ภาษาในอดีตมีความหมายอีกอย่าง แต่ในปัจจุบันอาจจะมีความหมายอีกอย่างเช่นกัน เพราะภาษามีเกิดมีดับอยู่ตลอด

สำหรับพระสงฆ์ควรเรียนรู้เพิ่มในอีก ๓ ประการคือ (๑) *เรียนรู้พุทธธรรม* ให้ลึกซึ้งทั้งในแง่ปริยัติและปฏิบัติ (๒) *เรียนรู้สังคมปัจจุบัน* เพื่อให้รู้เท่าทันสังคมว่า เป็นอย่างไร อยู่อย่างไร เพื่อประโยชน์ในการสอน (๓) *เรียนรู้การสื่อสารยุคใหม่* พระสงฆ์ควรใส่ใจ ในเรื่องการนำเอาสื่อยุคใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่เพื่อจูงใจให้คนเกิดทิศทางการเลือกสนใจธรรมะมากขึ้น

ส่วนปัญหาและแนวทางแก้ไขที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ซึ่งพอวิเคราะห์ได้ดังนี้ *ข้อหนึ่ง* อดีตมีปัญหาภาษาหรือไม่ *สำหรับพระสงฆ์* มีคำตอบ ๔ ข้อ คือ (๑) *มีปัญหา* เพราะว่ายุคนั้นมีภาษามากมาย และภาษาที่ถูกแบ่งชั้นอีก (๒) *ไม่มีปัญหา* เพราะว่ายุคนั้น ใครมีปัญหาก็สามารถเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าให้ทรงตอบได้อย่างหมดข้อสงสัย (๓) *มีปัญหาน้อย* เพราะ พระพุทธองค์ยังทรงมีพระชนม์อยู่ และภาษาต่าง ๆ ที่ใช้กันสมัยนั้น ก็เป็นแคว้นเดียวคือ แคว้นมคธ ที่มีปัญหาน้อย น่าจะมาจากสำเนียง อาจจะแตกต่างกันนิดหน่อย และ (๔) *ไม่มีเลย* น่าจะมาจากพื้นฐานศรัทธาในศาสนาของผู้ตอบเอง คำว่า ปัญหา ดูเหมือนสะท้อนถึงจุดด้อยของศาสดาตน ดังนั้น จึงได้คำตอบว่าไม่มี นอกจากนั้นเหตุผล กาลเวลา (อดีต) สถานที่ (อินเดียกับเมืองไทย) ก็มีส่วนทำให้ได้ข้อสรุปเหตุผลที่ไม่ชัดเจนนัก

ข้อสอง ปัจจุบันมีปัญหาภาษาหรือไม่ พบว่า **มีมาก** เช่น การใช้ภาษาบาลี เพราะว่า (๑) ประเพณีสงฆ์ยังคงศึกษาเฉพาะภาษาทางศาสนาอย่างเดียว ไม่ได้เทียบเคียงกับภาษาใหม่ ๆ (๒) พระสงฆ์ไม่มีความรู้ ไม่รู้จักวิเคราะห์ชาวบ้าน (๓) มีความเห็นในส่วนตัวสูง (๔) เกิดปัญหาสองอย่างคือ ปัญหาภายในคือ ภาษาธรรมะ ซึ่งพระสงฆ์ไม่แตกฉาน ปัญหาภายนอก คือ ภาษาต่างประเทศ พระสงฆ์ไม่ค่อยรู้เลย

ข้อสาม พระสงฆ์มีปัญหาในด้านการสื่อสารแบบจารีตเดิม ๆ สาเหตุมาจาก (๑) ขาดการวิเคราะห์หรือเชิงวิชาการ (๒) ขาดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ซึ่งแตกต่างฆราวาสที่มีความรู้แบบยุคใหม่ มีเหตุผล ชอบวิเคราะห์ แต่ฆราวาสมีข้อเสียคือ ไม่มีเวลาปฏิบัติธรรม เนื่องจากสังคมยุคใหม่บีบคั้นส่วนภาษาในหนังสือหรือคัมภีร์ยากไป ในหนังสือทั่ว ๆ ไป มีสาระแก่นสารธรรมน้อย เนื่องมาจาก (๑) ใช้ภาษาไม่ร่วมสมัย (๒) อธิบายไม่กระจ่างนัก (๓) ขาดรากฐานความรู้ในทางศาสนา **ข้อสี่** แนวทางแก้ไข คือ ควรศึกษาเรียนรู้ให้มาก มีธรรมเป็นที่พึ่ง ฝึกนักเผยแผ่รุ่นใหม่ให้เชี่ยวชาญในด้านการสื่อสาร เน้นการปฏิบัติธรรม และจัดตั้งกองทุนส่งเสริมให้พระเณรศึกษาให้มาก ๆ ทั้งหมดนี้ สะท้อนถึงสังคมปัจจุบันทั้งพระสงฆ์และฆราวาสไม่พัฒนาและไม่ร่วมมือกันในการเผยแผ่ธรรมะอย่างแท้จริง **ข้อห้า** คำแนะนำ พระธรรมกิตติวงศ์ ได้เสนอไว้ที่น่าสนใจ ๔ อย่างคือ (๑) มีนโยบาย มีอุดมการณ์ที่ชัดเจน (๒) มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน (๓) ลงมือดำเนินที่กำหนดไว้ (๔) ประเมินผลหาข้อบกพร่อง แก้ไขสืบไป ในขณะที่ท่าน ว. วชิรเมธี เสนอว่า (๑) ควรศึกษาให้กว้าง (๒) ควรศึกษาพระธรรมทูตว่า เวลาท่านไปเผยแผ่ธรรมะต่างประเทศ ท่านมีปัญหาในการใช้ภาษาหรือไม่ (๓) ศึกษาภาษาที่สื่อมวลชนใช้ว่า สื่อใช้ภาษาถูกต้องเพียงใด นั่นสะท้อนว่า องค์กรสงฆ์ไม่มีหลักเหล่านี้เลย

ส่วนนักวิชาการมีคำตอบสามกลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งว่า **มีปัญหา** สาเหตุมาจาก (๑) พื้นฐานภาษาที่แตกต่างกัน (๒) พุทธศาสนาเป็นศาสนาใหม่ ยังคงพึ่งพิงภาษาพราหมณ์ไปก่อน (๓) คนที่มาบวชก็มีหลายวรรณะ อีกกลุ่มว่า **ไม่มีปัญหา** สาเหตุเพราะ (๑) พระพุทธเจ้ายังอยู่ (๒) อยู่ในแคว้นเดียวกัน **ส่วนกลุ่มที่ไม่สามารถระบุได้ว่ามีปัญหาหรือไม่มีปัญหา** สาเหตุเพราะ (๑) ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องอดีตไม่อาจจะรู้ได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ (๒) การบันทึกเรื่องราวของศาสดา ไม่มีศาสดาองค์ใดเขียนหรือบันทึกเอง (๓) การบันทึกของสาวกก็คงกล่าวแต่เรื่องดี ๆ หรือเรื่องที่ประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่ ส่วนเรื่องไม่ดีคงไม่บันทึก จึงมองเห็นประวัติศาสตร์ด้านเดียว **ข้อสอง** ส่วนมากตอบว่า **มีปัญหา** สาเหตุมาจาก (๑) พระสงฆ์สื่อภาษาเดิม ๆ เก่า ๆ (๒) ไม่แตกฉานในหลักธรรม (๓) ขาดองค์กรมารับผิดชอบ (๔) ผู้ฟังเองก็มีความหลากหลายด้านภาษาแต่ละภาค อีกทั้งไม่มีภูมิความรู้ใน

เรื่องศาสนาดีพอ (๕) ขาดทักษะในการใช้สื่อยุคใหม่ *ข้อสามพบว่า พระสงฆ์* มีสองมาตรฐานในการสื่อสาร คือ มาตรฐานตามแบบเดิม และมาตรฐานตามอัตโนมติ สาเหตุมาจาก (๑) พระสงฆ์ต้องยึดแบบแผนของคัมภีร์เดิมไว้มิให้เสียหลัก (๒) เมื่อยึดแล้วก็ไม่รู้จักปรับวรรตใช้ตามยุคสมัย (๓) พระสงฆ์คือ อุดมคติทางสังคม การคิด การแสดงออกจึงอาศัยอัตโนมติสูง (๔) ไม่แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ *ส่วนฆราวาส* ไม่มีพื้นฐานธรรมะดีพอ ไม่มีความเลื่อมใสเป็นที่ตั้ง สาเหตุมาจาก (๑) ไม่มีโอกาสเรียนรู้และปฏิบัติธรรม (๒) สังคม วิถีชีวิตเร่งรีบรัดตัว (๓) มีทัศนคติต่อศาสนาที่ไม่ดี *ส่วนหนังสือ* เป็นภาษาที่ยาก ขาดความชัดเจน ไร้องค์กรมาตรวจสอบความถูกต้อง สาเหตุมาจาก (๑) เป็นวิชาการเกินไป (๒) ขาดฐานความรู้ทางศาสนา (๓) ผลิตง่ายและไม่ม้องค์กรมาตรวจสอบความถูกต้อง *ส่วนสื่อมวลชน* ไม่ค่อยให้ความสนใจศาสนา สาเหตุมาจาก (๑) ศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน (๒) หากทำไม่ได้ (๓) หาผู้เชี่ยวชาญยาก (๔) ขาดทุนในการสนับสนุน

ข้อสี่พบว่า ทางแก้ไข คือ ผู้สื่อต้องพัฒนาตัวเอง รู้ทันโลก ผู้ฟังเองก็ต้องพัฒนาหาความรู้อยู่เสมอเช่นกัน ตั้งองค์กรมารับดูแลตรวจสอบปัญหา สร้างบุคลากรขึ้นมาใหม่และมีความเชี่ยวชาญในด้านการสื่อสาร ศึกษาปรัชญาภาษาให้แตก เพื่อประยุกต์ใช้ในโลกยุคใหม่ นอกจากนี้ยังต้องสร้างความเข้าใจร่วมกัน ๒ อย่างคือ *เข้าใจในความหมายอม* หมายถึง เข้าใจภาษาเดิม ๆ ให้ชัด และ*สร้างความหมายลอย* หมายถึง เสนอแนวทางร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ สาเหตุที่มีข้อเสนอแนะเช่นนี้ น่าจะมาจากปัจจัย (๑) ขาดผู้รู้จริง ทำจริง (๒) ขาดผู้เสียสละอย่างแท้จริง (๓) ขาดผู้มีวิสัยทัศน์ (๔) ขาดทุนสนับสนุนจากองค์กรทางศาสนาในระดับสูง (๕) ขาดความเป็นเอกภาพในการทำงาน การบริหาร *ข้อห้า* ศึกษาเรียนรู้อยู่เสมอ สาเหตุเพราะ พระสงฆ์ปัจจุบันมีการศึกษาน้อยมาก

สำหรับนักเรียน *ข้อหนึ่งพบว่า* เข้าใจภาษาที่ปรากฏในหนังสือกับภาษาที่พระใช้สื่อสารแตกต่างกัน สาเหตุมาจาก (๑) ผู้เขียนหรือผู้แต่งอาจจะเป็นนักวิชาการ (๒) ไม่ได้อธิบาย ให้ความหมายให้ชัดเจน (๓) มีข้อกำจัดในเรื่องการวางกรอบ (๔) ภาษาในหนังสือเป็นเหมือนภาพนิ่ง (๕) ส่วนภาษาที่พระสงฆ์ใช้อธิบายได้ สามารถชี้แจงได้ ยกตัวอย่างได้ และพูดภาษาเดียวกันได้ จึงเป็นภาษาที่มีชีวิตชีวาว่าภาษาในหนังสือ *ข้อสองพบว่า* ภาษาในหนังสือยาก เป็นวิชาการมากเกินไป จึงไม่เข้าใจเนื้อหาธรรม สาเหตุมาจาก (๑) ภาษาในหนังสือยึดหยุ่นไม่ได้ (๒) ใช้ภาษาบาลีหรือคำยากเกินไป (๓) ไม่เหมาะกับวัย (๔) เป็นภาษาจริงจังเกินไป ไม่อยู่ในโลกความเป็นจริง (๕) ขาดความบันเทิง *ข้อสามพบว่า* ต้องการให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาที่ร่วมสมัยบ้าง สอดแทรกบันเทิง และยกตัวอย่างเพื่อให้เกิดภาพที่ชัดเจน สาเหตุที่นักเรียนเสนอเช่นนี้น่าจะมาจาก (๑) ภาษาธรรมะ

เป็นภาษาโบราณ น่าเบื่อ (๒) ไม่มีภาษาร่วมสมัยในยุคนี้เลย (๓) เป็นภาษาสำนวนวัด ไม่น่าสนใจ (๔) เป็นเรื่องลึกลับซึ่งเกินไป คนทั่ว ๆ ไปจึงเข้าใจยาก

ข้อสี่พบว่า ทางแก้ไขคือ ต้องการให้นำธรรมชาติทางบันเทิงบันเทิง ทางอินเทอร์เน็ต ซึ่ดี โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สาเหตุที่เสนอเช่นนี้น่าจะมาจาก (๑) ภาษาธรรมชาติเหมือนเป็นภาษาเฉพาะ คือ ไม่มีบทบาทในวิถีชีวิต หรือไม่ค่อยแพร่หลายในสื่อต่าง ๆ (๒) เป็นภาษาที่จริงจัง เคร่งขรึมเกินไป (ทางการ) (๓) ไม่เหมาะสมกับเด็ก เยาวชน เด็กจึงอยากเห็นธรรมชาติบันเทิง เช่น การ์ตูนธรรมชาติ ข้อห้า ส่วนมากตอบไม่มีข้อเสนอแนะ

ดังนั้น จากมุมมองของผู้ที่ได้สัมผัสสัมผัส เรื่อง ปัญหาภาษาในการสื่อสารธรรมชาติทั้งอดีตและปัจจุบัน พบว่า ทั้งมีปัญหาและไม่มีปัญหา พร้อมมีข้อเสนอแนะ และทางแก้ไข ซึ่งแต่ละกลุ่มก็ให้ทัศนะที่แตกต่างกัน ตามฐานะ ตามระดับการศึกษา ตามวัยและระดับทางจิตวิทยา ตามที่ผู้วิจัยได้สะท้อนเพื่อให้ทราบแล้ว งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าคิดว่า ทำไมภาษาต่าง ๆ ในโลก เช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี ภาษาละตินในอดีต จึงมีบทบาทน้อยลงในปัจจุบัน สันนิษฐานได้ว่า (๑) เป็นภาษาเก่าแก่การเข้าใจ (๒) เป็นภาษาที่ไม่ถูกนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน (๓) ในขณะที่คนรุ่นใหม่สร้างภาษาใหม่ ๆ อยู่เสมอ (๔) คำนิยมไม่มี ส่วนภาษาที่ได้รับความสนใจ เช่น ภาษาอังกฤษ กลับเป็นภาษาสากล สันนิษฐานได้ว่า (๑) เกิดคำนิยม (๒) เกิดคุณค่าในด้านเชิงธุรกิจ (๓) เป็นสื่อกลางในการติดต่อกันทั่วไป (๔) เป็นแหล่งศึกษาที่กว้างไกล ส่วนภาษาไทย ที่น่าเป็นห่วงคือ (๑) เกิดการแปรความหมายใหม่ ๆ เสมอ (๒) การออกเสียงอักษร ควบกล้ำผิดเพี้ยนไป (๓) ขาดการตระหนักในภาษาของตัวเอง (๔) สื่อภาษาปนกับภาษาต่างชาติมากขึ้น (๕) เกิดคำใหม่ ๆ อยู่เสมอ (๖) ใช้ภาษาไทยสื่อภาษาธรรมชาติผิดเพี้ยนไป อย่างไรก็ตาม ภาษาทั้งหมดนี้ เหมือนกับไม้ล้มลุกที่เกิดขึ้นในแต่ละที่ต่างกัน (ที่ดอน ที่ลุ่ม) จึงมีลักษณะที่เกี่ยวพัน เชี่ยวชิดตามฤดูกาล แต่ไม่ถึงขนาดสูญพันธุ์ทีเดียว ส่วนภาษาทางศาสนาเหมือนไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงารำไร แต่ถึงกระนั้น ยังคงแผ่ด้วยความสุขุมลุ่มลึกที่อุดมไปด้วยศิลปะทางปัญญา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๑. ภาษาที่สื่อมวลชนใช้ในรูปแบบใหม่คือ ภาษาทางคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้วิจัยมองเห็นว่า ภาษาทางคอมพิวเตอร์ต่อไปในอนาคตจะเกิดภาษาใหม่ ๆ ขึ้น ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมาก

๒. ภาษาต่างประเทศบางภาษาที่ควรศึกษาวิจัย ที่มีผลต่อการเข้าใจธรรมชาติ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาเยอรมัน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาจีน ภาษารัสเซีย ฯลฯ ซึ่งภาษาต่าง ๆ เหล่านี้ อนาคต

ย่อมจะมีบทบาทอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา ต่อคนไทยและต่อคนต่างประเทศ ซึ่งจะกลายเป็นภาษาสากลของโลกไปในที่สุด

๓. ภาษาที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ทุกปี จากสถานการณ์ การเมือง ศาสนา การศึกษา สื่อมวลชน และเยาวชนที่ชอบสร้างสรรค์ทำใหม่ ๆ ขึ้นมาบ่อย ๆ เมื่อสะสมหลาย ๆ ปี ภาษาเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์การพัฒนาการของภาษาได้ ซึ่งจะสร้างความสับสนในการศึกษาภาษาด้านศาสนา

๔. ภาษาทางสัญญาที่เกี่ยวกับศาสนา ควรจะนำมาวิจัยได้ เพราะในอนาคต จะมีปัญหาการไม่รู้เครื่องหมายทางศาสนาที่ชัดเจน แม้แต่ปัจจุบัน คนทั่วโลกไม่รู้จักพระพุทธศาสนาดีพอ หรืออาจจะเกิดลัทธิใหม่ ๆ ขึ้นมามากมาย โดยใช้สัญญาของตัวเอง จึงมีคนนำเอาสัญญาทางศาสนาไปใช้อย่างไม่เหมาะสมได้

๕. ปัญหาที่น่าสนใจอีกประเด็นคือ ในครั้งพุทธกาล ทำไมจึงไม่มีการบันทึกเป็นภาษาอักษร ผู้ทำวิจัยควรนำประเด็นทางสังคมอินเดียมาวิเคราะห์เอง โดยแยกปัญหาออกเป็นสองอย่างคือ ความจำของมนุษย์สามารถเชื่อมโยงได้จริงหรือไม่ และภาษาอักษรเป็นการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ หรือเกิดปัญหาการตีความหรือไม่เพราะอะไร

๖. ควรศึกษาปัญหาในการเผยแพร่ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ว่ามีปัญหาเรื่องภาษาอย่างไร เพื่อจะได้เห็นปัญหาและแนวโน้มในการแก้ปัญหาในอนาคต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

----- **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. มหาจุฬาปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๑๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) : หนังสือและเอกสารทั่วไป

กรุณา กุศลาสัย. **อินเดียอนุทวีปที่น่าทึ่ง**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔.

กาญจนา แก้วเทพ. **สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เกรียงศักดิ์ พลอยแสง. **เอกสารประกอบการสอนวิชา : พัฒนาการภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (ม.ป.ป.).

กิริติ บุญเจือ. **ศาสนศาสตร์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

----- **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

----- **ปรัชญาและศาสนาเซ็นต์จอร์จ** ศาสนาอรรถปริวรรตของมนุษยชาติ. เล่มที่ ๗, กรุงเทพฯ : ฐานบัณฑิต จำกัด, ๒๕๔๖.

กิติมา สุรสนธิ. **ความรู้ทั่วไปทางการสื่อสาร**. เอกสารประกอบการสอน : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (ม.ป.ป.)

----- **ความรู้ทางการสื่อสาร**. กรุงเทพฯ : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี. **เทคนิคการสอนวิชาพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

- จูไรต์น์ ถักษณะศิริ. **ภาษากับการสื่อสาร**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.
- จ่านงค์ ทองประเสริฐ. **วัฒนธรรมไทย ภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- เดือน คำดี. **ศาสนศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.
- ทองหล่อ วงศ์ธรรมา. **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.
- ทองใส ตามบุญ. **ภาษาศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- บุญมี แทนแก้ว. **พระพุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพฯ : ว. เพ็ชรสกุล, ๒๕๔๐.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **คำมีคม ว่าด้วย ภาษา วัฒนธรรมและอำนาจ**. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.
- บรรจบ บรรณรุจิ. **เอกสารประกอบการบรรยายวิชา ประวัติการทำสังคายนา ครั้งที่ ๑-๕**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (ม.ป.ป.).
- ประเวศ วะสี และคณะ. **ธรรมชาติของสรรพสิ่งการเข้าถึงความจริงทั้งหมด**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสำนึกบ้านเกิดและคณะ, ๒๕๔๗.
- ปรมะ สตะเวทิน. **หลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๓๓.
- พระธรรมวโรดม (นิยม ฐานิสฺสโร ป.ธ. ๘). **ความรู้เรื่องหนังสือบาฬี**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๓๑.
- พระธรรมกิตติวงศ์. **คำวัด ๒**. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๕.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระธรรมทูตไทย เบิกท้าวสู่อารยธรรมใหม่**. กรุงเทพฯ : พุทธธรรม, ๒๕๔๕.
- พระธรรมปิฎกและคณะ. **คำว่า จิตวิญญาณในร่างพรบ. สุขภาพแห่งชาติมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างไร**. กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย, ๒๕๔๖.
- . **การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๕.
- . (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
- . (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์. **สื่อมวลชนกับวัฒนธรรมไทย**. เอกสารประกอบการสัมมนา, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.
- . (ป.อ. ปยุตฺโต). **จารีกบุญ จารีกธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย, ๒๕๔๗.
- พระมหาปฐมพงษ์ งามล้วน. **ประวัติภาษาบาลี : ความเป็นมาและที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฤตและสันสกฤต**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ชุมมจิตโต). เอกสารบรรยายพิเศษที่คณะนิเทศศาสตร์ มสธ.
กรุงเทพฯ, ๒๕๓๗.

พระราชธรรมนิเทศ. ประวัติพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๓๖.

พจนานุกรม ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. ๒๕๓๐. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.
พุทธทาสภิกขุ. พจนานุกรมธรรม. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

----- . ภาษาคน ภาษาธรรม เรามา “กิน” เวลาถิ่นเกิด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ,
๒๕๓๗.

----- . ภาษาคน ภาษาธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, (ม.ป.ป.)

----- . ฟ้าสาบระหว่าง ๕๐ ปี ที่มีสวนโมกข์. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖.

----- . พุทธประวัติ ฉบับวิจารณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา, ๒๕๔๖.

มณฑล ไบบัว. หลักและทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช. ภาษาไทย ๖ หน่วยที่ ๑-๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

----- . หลักและทฤษฎีการสื่อสาร, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช,
๒๕๒๕.

----- . ไทยศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, ๒๕๓๘.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระพุทธเจ้าใช้ภาษาอะไรแสดงธรรมเทศนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ชุมมโร). ศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๘.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

สนิท ศรีสำแดง. พระพุทธศาสนากับหลักการศึกษา ภาคทฤษฎี ความรู้. กรุงเทพฯ : นีลนารา,
๒๕๓๕.

----- . ปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๐.

สุนทร ณ รังสี. ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๕.

สนั่น ปัทมะทิน. ภาษาไทยที่สื่อมวลชนอาจใช้ผิดพลาด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๕.

เสนาะ ผดุงฉัตร. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบาลี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

แสง จันทร์งาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

เสถียร โพธิ์นันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๒๒.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. พุทธศาสน์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

สิริวัฒน์ คำวันสา. ปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สมพร มั่นตระกูล. สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

วสิน อินทสระ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : เจริญกิจ, ๒๕๓๕.

อรรณณ ปิณฑน์โอวาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

เอื้อน เล่งเจริญ. เปรียบเทียบภาษาบาลีและภาษาละติน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

Wm. Theodore de Bary. บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย. แปลโดย ศ. จำนงค์ ทองประเสริฐ. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

๒) : บทความในวารสาร

คำหมาน คนไถ. “มูมเสมา”, หนังสือพิมพ์ข่าวสด. (๒๕ ธันวาคม ๒๕๔๗) : ๓๓.

บรรณาธิการ. “แก๊จน (ชาวบ้าน) มีนตึ้นนายกฯใช้ภาษาฝรั่ง”, หนังสือพิมพ์คม ชัด ลึก. (๑๓ มกราคม ๒๕๔๕) : หน้า ๑.

นายหนูใหญ่. “เสรีภาพในการใช้ภาษาไทย”, หนังสือพิมพ์คม ชัด ลึก. (๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๘) : ๓.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). “ความสำคัญและการรักษาพระไตรปิฎก”, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (สิงหาคม ๒๕๔๗) : ๒๘.

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ. “อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา : วิธีทางที่ไม่ควรมองข้าม”, วิถุติศาสนายุคชนาธิปไตย พุทธวิบัติ?, (เมษายน ๒๕๔๒) : ๑๒๕-๑๒๖.

พระมหาเทียบ สิริญาโณ. “บาลีคือ อะไร?”, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (สิงหาคม ๒๕๔๕) : ๒๔๐.

พระสิริสุทนต์ธรรมากรณ์. “ข้อคิดจากการแปลพระไตรปิฎก”, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (สิงหาคม ๒๕๔๕) : ๒๓๐-๒๓๒.

พิพัฒน์ พสุธารชาติ. “เพื่อความเข้าใจเรื่อง ‘องค์กรร่วม’”, **พุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๖) : ๖.

พระราชวิจิตรปฏิภาณ. “ใครเข่นฆ่าภาษาไทย”, **หนังสือพิมพ์สยามรัฐ**. (๒ กันยายน ๒๕๔๘) : ๓๒.
 วัชรระ งามจิตรเจริญ. “นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท อัศตาหรืออนัตตา”, **พุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓, (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๔๔) : ๕๑.

สมฤดี วิศทเวทย์. “ภาษากับความจริงในพระพุทธรศาสนาเถรวาท”, **พุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑, (มกราคม-เมษายน ๒๕๔๖) : ๕๐-๕๑.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, “เกมภาษากับการใช้ภาษาศาสนาของชาวโศก”, **พุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓, (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๓๗) : ๗๘-๗๙.

อภิญาญา เพ็ญฟูสกุล. “ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองใหม่ ศิษยาภิบาลวัดพระธรรมกาย”, **พุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑, (มกราคม-เมษายน ๒๕๔๑) : ๙.

อรทัย พนาราม. “สื่อมวลชนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **พุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓, (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๔๗) : ๖.

๓) : เอกสารอื่นๆ

พระกิตติศักดิ์ ยโสธรโร (แก้วเหลา). “การศึกษายาทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาจิระศักดิ์ ธรรมเมธี (สังเมฆ). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก). “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระวุฒิกรณ์ วุฑฒิกโร โธ. “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาอรุณ จิตคุตุโต (สุคประเสริฐ). “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวน

โมกขพลาราม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

๔) : เอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์

<http://www.pantip.com./cafe/library/topic/K3876399/K3876399.html>, 25/4/05.

<http://www.messenger.msn.com/resorce/emotions.aspx/>,10/9/05.

<http://varenne.yc.columbia.adu/bib/info/sassrferd66courgene.html>, 5/10/05.

http://www.crvp.org/book/series04/IVA-9/chapter_zvi.htm, 01/10/05.

www.creativequotations.com/one/2516.htm, 07/11/05.

<http://www.Philosophyoflanguage- wikipedia,thefreeencyclopedia.htm>, 07/11/05.

<http://www.enformy.com/dma-psi.htm>, 07/11/05.

๒. ภาษาอังกฤษ

CabeZon, Jose Ignacio. **Buddhism and Language**. New York : State University of New York Press, 1944.

R. Stiver, Dan. **The Philosophy of Religions Language Sign, Symbol, and Story**. Oxford : Blackwell, 1996.

Wilbur Schramm and D. F. Roberts (eds.). **How communication Works, in the Process and Effect of Mass Communication**. Urbana III : University of Illinois, 1957.

๓. ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ประวัติพระภิกษุ นักวิชาการ และนักเรียนมัธยมตอนปลาย ที่ได้สัมภาษณ์ เพื่อประกอบในงานวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้เลือกสัมภาษณ์พระภิกษุ ๖ รูป นักวิชาการ ๖ ท่าน และนักเรียนมัธยมตอนปลาย ๖ คน ดังมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ พระภิกษุ ๖ รูป คือ

๑. ชื่อ : พระธรรมกิตติวงศ์ ฉายา สุรเตโช นามสกุล สุรเดช
 วิทยฐานะ : ป.ธ. ๘, พ.ม.
 ตำแหน่ง : เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม, ราชบัณฑิต
 ที่ทำงาน : วัดราชโอรสาราม
 ติดต่อ : ๐๒-๔๑๕๓๓๒๒๗
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๒. ชื่อ : พระมหาสมจินต์ ฉายา สมมาปญโญ
 นามสกุล วันจันทร์
 วิทยฐานะ : ป.ธ. ๘, Ph. D.
 ตำแหน่ง : คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 ที่ทำงาน : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ติดต่อ : ๐๒- ๒๒๒๐๖๘๐
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๓. ชื่อ : พระครูวรกิตติโสภณ นามสกุล พิมหิน
 วิทยฐานะ : น.อ. เอก, พระไตรปิฎกบัณฑิต, B.A., Ph. D.
 ตำแหน่ง : เจ้าอาวาสวัดนาคปรก วัดพุทธสามัคคี นิวซีแลนด์, ประธานกรรมวัดพุทธซัมโม สหรัฐอเมริกา
 ที่ทำงาน : วัดนาคปรก, วัดพุทธสามัคคี นิวซีแลนด์, วัดไทย ลอสแอนเจลิส แอลเอ สหรัฐอเมริกา
 ติดต่อ : ๐๒- ๔๖๗๒๓๘๐, ๐๑-๘๕๗๗๒๕๓

วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๔. ชื่อ : พระมโน ฉายา เมตตานนุโท นามสกุล เลหาวิช
 วิทยฐานะ : น. เอก, ป.ธ. ๒, พบ., M.A. (Oxford), Th. M.
 (Harvard), Ph. D. (Hamburg)
 ตำแหน่ง : อาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ และจุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย
 ติดต่อ : ๐๑-๘๑๖๘๐๑๖
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๕. ชื่อ : พระมหาโชวี ฉายา ทศศนีโย นามสกุล ผลเจริญ
 วิทยฐานะ : น.ธ. เอก, ป.ธ. ๗, พธบ., ศศ.ม., M.A. (Organizational
 Administration), Ph. D. (Soc.)
 ตำแหน่ง : ผอ. ส่วนธรรมนิเทศ, นักจัดการทางสื่อวิทยุ และ
 โทรทัศน์, อาจารย์พิเศษบัณฑิตวิทยาลัย มมร.
 ติดต่อ : ๐๒- ๖๒๕๐๑๐๕
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๖. ชื่อ : พระมหาวุฒิชัย ฉายา วชิรเมธี นามสกุล บุญถึง
 วิทยฐานะ : น. ธ. เอก, ป.ธ. ๘, ศษ.บ., พธ.ม.
 ตำแหน่ง : อาจารย์พิเศษบัณฑิตวิทยาลัย มจร., คอลัมน์นิสต์ชื่อ
 “ว. วชิรเมธี”
 ที่ทำงาน : วัดเบญจมบพิตร คณะ ๑๔
 ติดต่อ : ๐๒- ๖๒๘๕๘๒๕
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๓.๒ นักวิชาการ ๖ ท่านคือ

๑. ชื่อ : ศ. จำนงค์ นามสกุล ทองประเสริฐ
 วิทยฐานะ : ป.ช. ๘, M.A. (in Phil. and South East Asia Studies, Yale Uni.)
 ตำแหน่ง : ราชบัณฑิต, อาจารย์ประจำ มจร.
 ที่ทำงาน : กองข้าราชการกัมภีร์พระไตรปิฎก
 ติดต่อ : ๐๒-๒๘๖๕๖๘๒
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๓ มีนาคม ๒๕๔๕

๒. ชื่อ : ผศ. ดร. บรรจบ นามสกุล บรรณรุจิ
 วิทยฐานะ : ป.ช. ๘, พช.บ., อ.ม., Ph. D. (Magal Uni.)
 ตำแหน่ง : อาจารย์สอนที่มจร., จุฬาลงกรณ์ฯ, นักวิชาการด้าน พุทธศาสนา
 ที่ทำงาน : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ติดต่อ : ๑๐-๘๔๕๕๑๕๐
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๓. ชื่อ : อ. กรุณา นามสกุล กุสลาสัย
 วิทยฐานะ : B.A., คุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากม. รามคำแหง, ม. ศิลปกร, ม. บูรพา
 ตำแหน่ง : ผู้เชี่ยวชาญการตีพิมพ์และประวัติศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรม ของประเทศอินเดีย
 ติดต่อ : ๐๒-๔๑๒๕๒๖๘
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๔. ชื่อ : อ. แสง นามสกุล อุดมศรี
 วิทยฐานะ : ป.ธ. ๖, พ.ม., พธบ., M.A.
 ตำแหน่ง : หัวหน้าฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสตร์ กองวิชาการของ
 มหาจุฬาฯ วัฒนาฯ
 ติดต่อ : ๐๒- ๒๒๕๘๘๗๒
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

๕. ชื่อ : ศ. กิรติ นามสกุล บุญเจือ
 วิทยฐานะ : ศาตราจารย์, ราชบัณฑิต สาขาปรัชญา
 ตำแหน่ง : ผู้เชี่ยวชาญในด้านปรัชญา ศาสนา และหัวหน้าคณะ
 วิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
 ติดต่อ : ๐๖-๐๔๕๕๒๕๕
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

๖. ชื่อ : อ. สนิท นามสกุล ศรีสำแดง
 วิทยฐานะ : ป.ธ. ๘, พ.ม., พธ.บ., น.บ.,(ธรรมศาสตร์) M.ed.
 (Baroda)
 ตำแหน่ง : คณะกรรมการด้านศาสนาและวัฒนธรรม นักวิชาการ
 ด้านศาสนา
 ติดต่อ : ๐๒ -๕๓๓๓๕๗
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

๓.๓ นักเรียนมัธยมตอนปลาย ๖ คน

๑. ชื่อ : น.ส. สุนิสา นามสกุล มามี
 วิทยฐานะ : มัธยมศึกษาปีที่ ๔
 สถานศึกษา : โรงเรียนสตรีวัดอัมพรสวรรค์ แขวงปากคลอง
 เขตภาษีเจริญ กทม.
 วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

๒. ชื่อ : น.ส. มยุรา นามสกุล แซ่ไคว่
วิทยฐานะ : มัธยมศึกษาปีที่ ๔
สถานศึกษา : โรงเรียนสตรีวัดอัมพรสวรรค์ แขวงปากคลอง
เขตภาษีเจริญ กทม.
วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๓. ชื่อ : น.ส. แพรวไพลิน นามสกุล บุญนำโชคชัย
วิทยฐานะ : มัธยมศึกษาปีที่ ๕
สถานศึกษา : โรงเรียนสตรีวัดอัมพรสวรรค์ แขวงปากคลอง
เขตภาษีเจริญ กทม.
วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๔. ชื่อ : นายภูวดล นามสกุล กิตติธนะบุรณ์
วิทยฐานะ : มัธยมศึกษาปีที่ ๖
สถานศึกษา : โรงเรียนวัดนวลนรดิศ แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ
กทม.
วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๕. ชื่อ : นายเกื้อเผ่าพงศ์ นามสกุล สังข์บัว
วิทยฐานะ : มัธยมศึกษาปีที่ ๖
สถานศึกษา : โรงเรียนวัดนวลนรดิศ แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ
กทม.
วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

๖. ชื่อ : นายชนกร นามสกุล สุวรรณรัตน์
วิทยฐานะ : มัธยมศึกษาปีที่ ๖
สถานศึกษา : โรงเรียนวัดนวลนรดิศ แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ
กทม.
วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ : ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕

ภาคผนวก

บทสัมภาษณ์

พระสงฆ์

๑. ท่านคิดว่าในครั้งพุทธกาลมีปัญหาในเรื่องการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะมากน้อยเพียงใด
๒. ท่านคิดว่า ในปัจจุบันพระสงฆ์มีปัญหาในการสื่อสารภาษาเพื่อการเผยแผ่ธรรมะหรือไม่
๓. ให้ท่านระบุปัญหาในการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อบุคคล และสื่อมวลชน อาทิ พระสงฆ์ ฆราวาส หนังสือ วิทยู โทรทัศน์ ว่ามีปัญหาอะไรบ้าง
๔. ท่านคิดว่ามีแนวทางในการแก้ไขปัญหา ในเรื่องการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะในสื่อต่าง ๆ อย่างไรบ้าง
๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะ

นักวิชาการ

๑. ท่านคิดว่าในครั้งพุทธกาล ในการเผยแผ่ธรรมะ มีปัญหาการใช้ภาษามากน้อยเพียงใด
๒. ท่านคิดว่าในปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมะในประเทศไทยมีปัญหาการใช้ภาษาหรือไม่
๓. ท่านคิดว่าปัญหาการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะของไทยในสื่อบุคคล และสื่อมวลชน เช่น พระสงฆ์ ฆราวาส สื่อหนังสือ สื่อโทรทัศน์ มีปัญหาอะไรบ้าง
๔. ท่านคิดว่ามีแนวทางแก้ไขปัญหาคือการใช้ภาษาผ่านสื่อเหล่านั้นอย่างไร
๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะ

นักเรียน

๑. ในปัจจุบันภาษาที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะกับภาษาในหนังสือธรรมะที่ใช้เรียนหรือศึกษามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร
๒. ท่านคิดว่าความไม่เข้าใจในเนื้อหาธรรมะเกิดจากการใช้ภาษาในหนังสือ หรือเกิดจากคำสอนของพระสงฆ์

๓. ท่านคิดว่า ถ้าจะทำให้เข้าใจธรรมะได้เป็นอย่างดี ควรใช้คำหรือภาษาเกี่ยวกับธรรมะในการพูดหรือการเขียนอย่างไร

๔. ท่านคิดว่าอนาคต ควรมีแนวทางในการแก้ปัญหาคำไม่เข้าใจในธรรมะอย่างไร

๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะ

๕. แบบสอบถาม

๑) แบบสอบถามสำหรับพระภิกษุสงฆ์

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

- ๑.๑ สถานภาพ สามเณร ภิกษุ
- ๑.๒ อายุ ๑๕-๑๙ ปี ๒๐-๒๕ ๒๖-๓๐ มากกว่า ๓๑ ปีขึ้นไป
- ๑.๓ พรรษา ๑-๕ พรรษา ๖-๑๐ ๑๑-๒๐ มากกว่า ๒๑ พรรษา
- ๑.๔ การศึกษาทางนักรธรรม ตรี โท เอก
- ๑.๕ การศึกษา (ปัจจุบัน) ป.ตรี ป.โท ป.เอก
- ๑.๖ การศึกษาบาลี ป. ๑-๓ ป. ๔-๖ ป. ๗-๙
- ๑.๗ ตำแหน่งหน้าที่ เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ลูกวัด
- ๑.๘ ภูมิลำเนา ต่างจังหวัด (ภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง)
 ปริมณฑล กรุงเทพฯ

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลการเผยแผ่ธรรมะ

๒.๑ ท่านสนทนาศรรม บรรยายธรรม บ่อยแค่ไหน

- ๔-๕ ครั้ง ต่อสัปดาห์ ๒-๓ ครั้ง ต่อสัปดาห์ ๑ ครั้งต่อสัปดาห์ ไม่มี

๒.๒ เนื้อหาที่ท่านเทศนา บรรยาย ส่วนมากเกี่ยวกับเรื่องใด

- ทั่ว ๆ ไป ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม
- การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา
- หลักธรรม การเผยแผ่ธรรม ตอบปัญหาธรรมะ

๒.๓ ส่วนมากท่านเทศนา บรรยายธรรม ที่ไหน

- นอกวัด ในวัด

๒.๔ จำนวนญาติโยมที่เข้ามาสนทนาธรรม บรรยายธรรม มีเท่าไร

- มากกว่า ๕๐ คน ๓๐-๔๕ ๑๐-๒๕ ต่ำกว่า ๑๐ คน

ส่วนที่ ๓ การใช้รูปแบบและภาษาการสื่อสาร

๓.๑ ภาษาที่ท่านใช้ในการเทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปุจฉา-วิสัชนา มีอะไรบ้าง

(ตอบได้มากกว่า ๑ คำตอบ)

- ภาษาบาลี
- ภาษาไทย
- ภาษาสันสกฤต
- ภาษาอังกฤษ
- อื่น ๆ ระบุ.....

๓.๒ ความถี่ในการใช้ภาษาบาลีของท่านมากน้อยเพียงใด

ประเภทการเผยแผ่	การใช้ภาษาบาลีในการเผยแผ่				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
การเทศนา					
การบรรยาย					
ปาฐกถา					
ปุจฉา-วิสัชนา					
อื่น ๆ					

๓.๓ ท่านใช้รูปแบบและวิธีการใช้ภาษาในการเทศนาอย่างไร

- เป็นภาษาบาลีทั้งหมด ใช้ภาษาบาลีและอธิบายเป็นภาษาไทย
- กล่าวธรรมะเป็นภาษาไทยทั้งหมด

๓.๔ ให้ท่านประเมินความเข้าใจผู้ฟัง หลังจากท่าน เทศนา บรรยาย ปาฐกถา
ปฐกถา-วิสัยนาเสร็จแล้ว ว่าอยู่ในระดับใด

- เข้าใจมาก เข้าใจปานกลาง
 เข้าใจน้อย ไม่เข้าใจเลย

๓.๕ หลังจากที่ท่าน เทศนา บรรยาย ปาฐกถา ปฐกถา-วิสัยนา ธรรมะแล้ว มีผู้ที่เข้า
มาซักถามข้อธรรม ที่ผู้ฟังยังไม่เข้าใจหรือไม่ ถ้ามี มีมากน้อยเพียงใด

- ประมาณ ๔-๕ คน ประมาณ ๒-๓ คน ๑ คน ไม่มี

๓.๖ (จากข้อ ๓.๕) ถ้ามี ส่วนมากจะสอบถามหรือไม่เข้าใจในส่วนของเนื้อหา

- เกี่ยวกับภาษา (ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ ภาษาท้องถิ่น)
 เนื้อหาที่อธิบาย
 อื่น ๆ ระบุ.....

ส่วนที่ ๔ แนวทางการปรับปรุงแก้ไขการใช้ภาษาในการสื่อสาร

๔.๑ ในการเผยแผ่ธรรมะ ส่วนใหญ่ปัญหาที่เกิดจากการใช้ภาษาของท่านคือข้อใด
(ตอบได้มากกว่า ๑ คำตอบ)

- ขาดความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาธรรมะ ขาดประสบการณ์
 มีปัญหาเกี่ยวกับใช้ภาษาในการสื่อสาร ขาดทักษะในการพูด การเขียน
 ขาดความมั่นใจในตัวเอง อื่น ๆ

๔.๒ ท่านคิดว่า ควรจะมีแนวทางการปรับปรุงแก้ไขการใช้ภาษาในการสื่อสารธรรมะ
อย่างไรในการเทศนา ปาฐกถา บรรยาย ปฐกถา-วิสัยนา เพื่อมิให้เกิดปัญหา (ตอบได้มากกว่า ๑
คำตอบ)

- ใช้รูปแบบเทศนา ปาฐกถา บรรยาย ปฐกถา-วิสัยนา โดยใช้ภาษากลางให้มากที่สุด
 ใช้รูปแบบเทศนาปาฐกถา บรรยาย ปฐกถา-วิสัยนา โดยใช้อุปกรณ์ในการสื่อสารธรรมะ
ด้วย
 ใช้รูปแบบเทศนาปาฐกถา บรรยาย ปฐกถา-วิสัยนา โดยอาศัยภาษาท้องถิ่นที่ออกไป
เผยแผ่

ใช้รูปแบบเทศนาปาฐกถา บรรยาย ปุจฉา-วิสัชนา หากใช้คำยากๆ ควรอธิบายเพิ่มเติมให้ชัดเจน

ใช้ภาษาชาวบ้าน กับภาษาธรรมะควบคู่กัน

ใช้ภาษาธรรมะควบคู่กับภาษาอังกฤษ

อื่น ๆ ระบุ.....

๔.๓ ท่านคิดว่าควรมีแนวทางในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ในการเผยแผ่ธรรมให้ประสบผลสำเร็จอย่างไร (ตอบได้มากกว่า ๑ คำตอบ)

ปรับภาษาที่ยากให้ง่ายขึ้น ใช้ภาษาท่าทาง เพื่อประกอบเนื้อหาให้มีความชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น

ใช้สื่ออุปกรณ์มาช่วย ใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่คลุมเครือ

ยกคำอุปมาอุปไมย เพื่อเปรียบเทียบให้ง่ายขึ้น ยกเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาช่วยอธิบายเพิ่มเติม

อื่น ๆ ระบุ

ส่วนที่ ๕ ข้อเสนอแนะในการใช้ภาษาต่างๆ ให้เกิดประสิทธิภาพ

๕.๑ ในการใช้ภาษาบาลี

๑.....

.....

๒.....

.....

๕.๒ ในการใช้ภาษาไทย

๑.....

.....

๒.....

.....

๕.๓ ในการใช้ภาษาอื่น ๆ

๑.....

.....

๒.....

(๒) แบบสอบถามสำหรับบรรณารักษ์

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

- ๑.๑ เพศ ชาย หญิง
- ๑.๒ อายุ ต่ำกว่า ๒๐ ๒๑-๔๐ ปี ๔๑ ขึ้นไป
- ๑.๓ การศึกษา มัธยม อุดมศึกษา อื่นๆ
- ๑.๔ สถานภาพ โสด แต่งงาน
- ๑.๕ ภูมิลำเนา กรุงเทพฯ ต่างจังหวัด
- ๑.๖ อาชีพ ราชการ ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว
- ๑.๗ รายได้ ๕,๐๐๐/เดือน ๑๐,๐๐๐/เดือน ๑๐,๐๐๐ ขึ้นไป

ส่วนที่ ๒ การเปิดรับสื่อของชาวพุทธในปัจจุบัน

๒.๑ สื่อชนิดใดที่ท่านใช้ในการเปิดรับข้อมูลเกี่ยวกับธรรมะ

- วิทยู โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์
- หนังสือ นิตยสาร/วารสาร แผ่นพับ
- พระสงฆ์เทศน์ อื่นๆ

๒.๒ ความถี่ในการเปิดรับสื่อรายการธรรมะในแต่ละประเภทภายใน ๑ เดือน

ประเภทของสื่อที่เปิดรับรายการธรรมะ	น้อย (๐-๒ครั้ง/เดือน)	ปานกลาง (๓-๕ครั้ง/เดือน)	มาก (มากกว่า ๕ ครั้ง/เดือน)
วิทยุ			
โทรทัศน์			
หนังสือพิมพ์			
หนังสือ			
นิตยสาร/วารสาร			
แผ่นพับ			
พระเทศน์			
อื่นๆ			

๒.๓ ลักษณะของการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับธรรมะของท่านเป็นแบบใด

- สนใจฟัง/ดู/อ่าน เป็นบางครั้ง สนใจตลอดจนจบรายการ
 ดู/ฟัง อ่านแบบผ่าน ๆ เท่านั้น

๒.๔ สถานที่ไหนที่ท่านรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับธรรมะ

- ที่บ้าน ที่วัด ที่สำนักหรือสถานธรรม
 สำนักงาน สถานสาธารณะ อื่น ๆ

๒.๕ ท่านชอบเนื้อหาธรรมะประเภทใดที่พระสงฆ์เทศนา

- เนื้อหาทั่วไป เนื้อหาธรรมะล้วน ๆ
 เนื้อหาธรรมะเชิงประยุกต์เข้ากับสังคม
 เนื้อหาแบบเสนอแนะและวิจารณ์ แบบตอบ-ถามธรรมะ

๒.๖ สื่อบุคคลที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ท่านชอบท่านใดมากที่สุด

- พระมหาต่วน หลวงปู่พุทธอิสระ พระธรรมปิฎก
 ท่านจันทร์ หลวงพ่อปัญญา พระเทพโสภณ
 หลวงตามหาบัว พระเทพดิลก พระอาจารย์พยอม

- พระพิจิตรธรรมพาที หลวงพ่อคุณ พระพิจิตรธรรมสุนทร
- รูปอื่น ๆ ที่ท่านชอบ ๑.....
- ๒.....
- ๓.....
- ๔.....

ส่วนที่ ๓ การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนา

๓.๑ กิจกรรมที่ท่านเข้าร่วมทางศาสนาบ่อย ๆ คือ

- ทำบุญตักบาตร ไปวัดทุกวันพระ
- ไปทำบุญ/ตักบาตรในเฉพาะวันสำคัญทางศาสนา
- ทำบุญวันเกิดหรือทำบุญอุทิศ
- ฟังเทศน์/ ฟังการสัมนนาเกี่ยวกับธรรมะ
- เข้าร่วมบวชชีพรามณ์ เข้าร่วมเป็นกรรมการของวัด
- สร้างสาธารณะประโยชน์

ส่วนที่ ๔ ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดการสื่อสารธรรมะ

๔.๑ ท่านมีความเห็นอย่างไรต่อประเด็นที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการใช้ภาษาในการถ่ายทอดธรรมะของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

ลักษณะของการใช้ภาษา	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วย	เห็นด้วยปานกลาง	ไม่เห็นด้วย
พระใช้ภาษาบาลีมากเกินไป				
ใช้สำนวนการแปลบาลีมากเกินไป				
พระขาดทักษะการสื่อสารยุคใหม่				
พระไม่ได้ขยายความให้เข้าใจง่ายขึ้น				
ไม่มีการยกตัวอย่างที่ชัดในธรรมะ				
ไม่นำเอาปัญหาในสังคมที่เกิดขึ้นเป็นสื่อเทศน์				
ใช้ภาษาไทยไม่ถูกต้อง				
ใช้ภาษาใหม่เกินไป				
ใช้ภาษาท่าทางไม่เหมาะสม				
ไม่เข้าใจภาษาธรรมะ				

๔.๒ ท่านมีความเห็นอย่างไรกับการใช้ภาษาไทยของพุทธศาสนิกชนในการถ่ายทอด
ออกมาเป็นภาษาธรรมะ

ลักษณะของการใช้ภาษา	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วย	เห็นด้วยปานกลาง	ไม่เห็นด้วย
ไม่เข้าใจภาษาธรรมะ				
ไม่เข้าใจภาษาบาลีพอ				
ใช้ภาษาสื่อธรรมะไม่ตรงกับเจตนาตัวเอง				
ใช้คำศัพท์ผิด				
ใช้คำพูดฟุ่มเฟือยมากเกินไป				
ใช้ภาษาไทยไม่สอดคล้องกับภาษาธรรมะ				
ไม่รู้รากศัพท์ภาษาที่สื่อ				
ขาดประสบการณ์				
ใช้ภาษาต่างชาติมากเกินไป				
ขาดความจริงใจในการสื่อสารต่อกัน				

๕. ความรู้ความเข้าใจในภาษาธรรมะและภาษาไทย

๕.๑ ท่านเข้าใจคำต่อไปนี้อย่างไร จงกา✓ ข้อที่ท่านคิดว่าถูกต้องตามทัศนะของท่าน

คำศัพท์	ความหมายที่ ๑	ความหมายที่ ๒	ความหมายที่ ๓	ความหมายอื่นๆ
กาม	ความหลง	ความใคร่	เกี่ยวกับทางเพศ
กุศล	บุญ	ความดี	ความฉลาด
กรรม	ผลลัพท์	การกระทำ	ผลในอดีต
นิพพาน	ตาย	ดับ	การหลุดพ้น
สมณะ	ความสงบ	มักน้อย	ทำสมาธิ
สัญญา	สัญญาซื้อขาย	ความจำได้	ให้คำมั่น
วิญญาน	ความรู้	ผี	คนตาย
สังฆกรรม	การร่วมกัน	การแบ่งพวก	การลงโทษ
สันโดษ	มักน้อย	พอดี	ความยินดี
สวรรค์	ที่ไป	แดนงามคุณ	ชีวิตหลังตาย
เดรัจฉาน	สัตว์ชั้นต่ำ	ความไม่รู้	ผู้มีกรรม
เปรต	สัตว์มีกรรม	ความโลก	ผี
มาร	ยักษ์	องค์กันความดี	สิ่งไม่ดี
มรรคผล	ความสำเร็จ	หนทาง	วิธีดับ
เทวดา	ผู้เสวยบุญ	ผู้ดี	ภพแห่งอุดมคติ
เมตตา	เห็นใจ	สงสาร	ความหวังดี
มงคล	ความดี	ความเจริญ	ฤกษ์ดี
ปัญญา	ความรอบรู้	ความสามารถ	คนที่จบสูงๆ
รูป	ภาพถ่าย	ร่างกาย	ธาตุ ๔
สมาธิ	ตั้งใจแน่วแน่	นั่งนิ่งๆ	สงบนิ่ง
เวทนา	น่าสงสาร	อารมณ์	อ่อนไหวง่าย
บัณฑิต	คนมีปัญญา	คนจบปริญญา	ผู้มีคุณธรรม
ภavana	คำอธิษฐาน	การทำให้เกิดขึ้น	คำวิงวอน
ปาฏิหาริย์	สิ่งไม่คาดหวัง	อำนาจพิเศษ	ความสำเร็จ
พาล	คนเขลา	นักเลง	อันธพาล
อุเบกขา	ความเป็นกลาง	วางเฉย	ไม่สนใจ
อารมณ์	ความโกรธ	สิ่งเหนียวใจ	ความรู้สึก
อรหันต์	ผู้บรรลู่	ผู้เป็นใหญ่	ผู้ดับทุกข์

๖. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่ท่านคิดว่าควรปรับปรุงในการใช้ภาษาในการถ่ายทอดธรรมะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระสุนทร รตนปญโญ (มติยาภักดิ์)
- เกิด** : ๒๕ มกราคม ๒๕๑๒ บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ที่ ๘ บ้านราษฎร์สำราญ
ต. โศกสมบูรณ อ. กมลาไสย จ. กาฬสินธุ์
- บรรพชา** : ๑๘ มีนาคม ๒๕๒๕ วัดโพนงาม ต. โพนงาม อ. กมลาไสย จ. กาฬสินธุ์
- อุปสมบท** : ๑๕ มกราคม ๒๕๓๓ วัดพระธาตุ ต. ศาลาขาว อ. เมือง จ. สุพรรณบุรี
- การศึกษา** : น.ธ. เอก, จบพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะมนุษยศาสตร์ เอกภาษาอังกฤษ
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ ๔๕ พ.ศ. ๒๕๔๓
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดเพลง ๒๘๓ แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐
- เข้าศึกษาต่อเมื่อ** : ๑๘ มิถุนายน ๒๕๔๔
- สำเร็จการศึกษา** : ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕
- ประสบการณ์** : พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นอาจารย์สอนโรงเรียนปริยัติธรรม โรงเรียนโพธิ์สังวรวิทยา
วัดสกุณปัถวี ต. สนามคลี อ. เมือง จ. สุพรรณบุรี